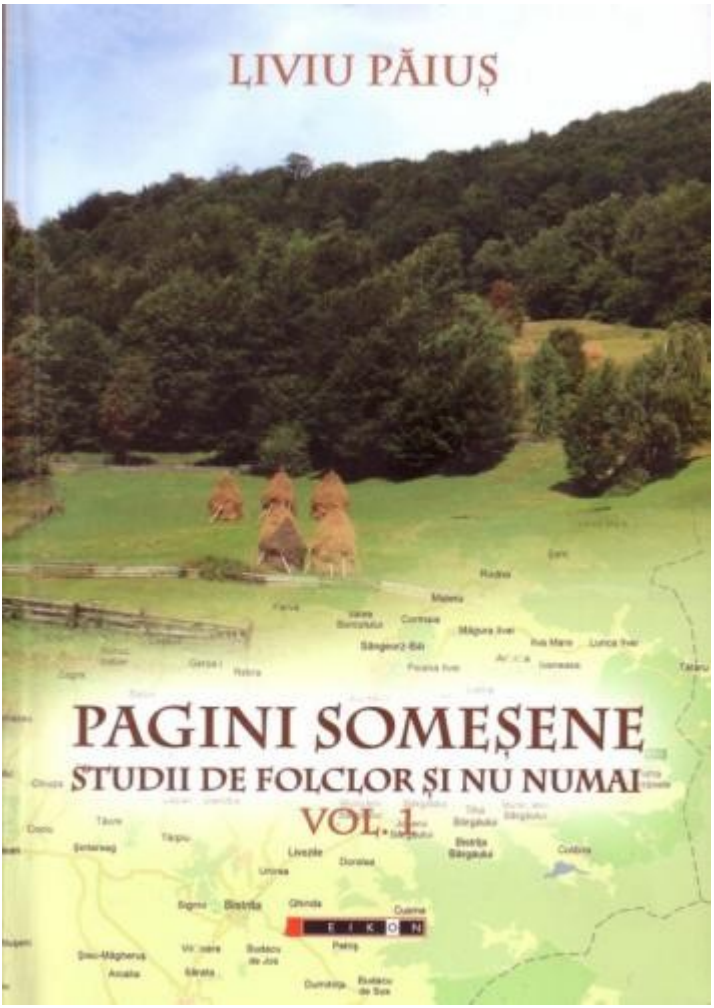

FOLCLORUL EPIC NĂSĂUDEAN
Aspecte particulare

Țara Năsăudului ca unitate etnofolclorică cu un specific determinat de condițiile isorice care au dus la crearea unei concepții despre lume şi viață, propune cercetătorului o anumită realitate folclorică. Denumim această zonă „țară" în sensul conceptual al celor care se consideră ca o individualitate în peisajul românesc, considerată în sensul blagian :„țara

este alcătuită, de obicei, dintr-o vale între liniile unor dealuri şi măguri. Tara este o entitate de natură aproape miraculoasă, o vietate ținută laolaltă şi însufleţită de magia unui râu".[1] Această unitate creată în jurul Năsăudului, ca şi centru al vieţii culturale, economice şi bisericeşti s-a cimentat şi mai mult în perioada celor aproape 100 de ani din perioada Regimentului Grăniceresc, când „Această individualitate s-a conturat şi s-a cristalizat în perioada militarizării, când raporturile s-au adâncit, mai mult prin norme comportamentale şi atitudini specifice care au creat acea mentalitate grănicerească, când s-au produs mari modificări ale concepției despre propria lor individualitate"[2]

Studiind folclorul epic al acestei țări, concretizat şi într-o lucrare apărută anul trecut[3], constatăm unele elemente particulare cu caractere specifice acestei zone etnofolclorice, care crează o mare diversitate în folclorul românesc, creatorii populari, de-a lungul anilor au căutat să-şi impună propria personalitate asupra creației populare din această zonă. Dar nu numai acest aspect trebuie menționat, ci şi faptul că în această zonă folclorică avem primele manifestări folclorice consemnate . În primul rând este vorba de existența unui manuscris cuprinzând creații folclorice „ dintr-un vechi manuscris al căpitanului Florean Domide, din lagărul de la Salva din 1828"[4], dar şi despre „ O cântare năsăudeană de la 1828" în care, în versuri populare, este aniversată ziua de naştere a împăratului Francisc.[5]

Vom constata cum anumite teme sunt tratate epic într-un mod specific care le diferențiază de alte variante, cum acelaşi subiect primeşte note particulare în variantele năsăudene, sau cum se face deplasarea

---

[1] . Lucian Blaga : „Trilogia culturii", Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1969, p. 231

[2] . Mircea Mureşianu : „Districtul Grăniceresc Năsăudean (1762-1851)", Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 213

[3] . Liviu Păiuş : „Folclorul Țării Năsăudului", Ediția a II-a, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009

[4] . Vezi studiul nostru : Liviu Păiuş : „Florean Domide şi colecția sa de folclor, inedită, de la 1827" In „Revista de Etnografie şi Folclor", tom 40, nr. 5-6 din 1995

[5] . Poezia a fost publicată în „Plaiuri nasăudene", anul III, nr. 36-37 din 1945, cu mențiunea „În colecția de manuscrise a Episcopiei Lugojului".

finalului unor variante de pe tema socială pe cea morală, multe dintre baladele acestei țări formând un cod de etică morală țărănească.

Ceea ce observăm, în primul rând, este mulțimea baladelor cu caracter păstoresc căci : „cele mai vechi poezii populare de la noi nu au putut lua naştere decât în mediul păstoresc, au izvorât din sufletul şi viața strămoşilor nostri ciobani”.[6] În această grupă mare de balade, 98 dintr-un total de 398 de balade cu variantele lor cât credem noi că posedă folclorul năsăudean[7] intră baladele clasificate de Al. I. Amzulescu în două lucrări monumentale[8] la capitolele „Păstoreşti” cu cele două diviziuni „Ciobanul, sora şi zmeii (leii, turcii) şi „Costea şi Fulga” din volumul „Cântecul epic eroic” şi „Ciobanul care şi-a piedut turma”, „Miorița” şi „Fata de maior” din cel de-al doile volum „ Balada familială.”

Aceste balade din ciclurile „Ciobanul, sora şi zmeii (leii, turcii)” împing desfăşurarea acțiunii spre fabulos, căci mobilul acțiunii este între lei, turci, şi, în variantele năsăudene , între tătarii care caută să ia de soție pe sora ciobanului renumită pentru frumusețea sa. Asocierea leilor cu zmeii împinge acțiune spre fabulos mai mult ca oricât, căci zmeii sunt personaje ale poveştilor.

Dacă în unele scrieri, baladele de acest tip sunt tratate la „Balada porturilor dunărene”, în cazul baladelor năsăudene ele nu pot fi încadrate la acest capitol, mai mult chiar în aceste balade, fratele nu se luptă cu leii, zmeii sau turcii, ci sora îşi asumă soarta cu demnitate şi atunci ar trebui tratate în volumul „Balada familială” Ea intervine în discuția dintre cioban şi răpitori cu semințatea ciobanului mioritic iar motivul fluierului sau al buciumului este foarte relevant :

„Văd bine că m-or lua,
Dar adă-mi cuțitul tău
Ca să tai din părul meu,

[6] . Ovid Densusianu : „Vieața păstorească în poezia noastră populară”, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p. 275

[7] . Liviu Păiuş : „Sus la munți ca negura”, Ediția a II-a adăugită, Editura Napoca Star,, Cluj-Napoca, 2009

[8] . -Al. I. Amzulescu : „Balada familială. Tipologie şi corpus de texte poetice”, Editura academiei RSR Bucureşti, 1983;

- Al. I. Amzulescu : „Cântecul epic eroic. Tipologie şi corpus de texte poetice”, Editura Academiei, Bucureşti, 1981

Să tai din cosiță plete
Ca să-ți faci torți la gălete
Iar când la strungă vei mulge
Dorul de min' de te-o ajunge
Te suie în păltinaş
Şi-ți pune un fluieraş,
Fluieraş şi-un buciumaş.
Când vântu-n ele-a sufla
Buciumul va buciuma,
Fluierul va fluiera,
Oile toate-or zbiera,
Tu doru-ți vei stâmpăra".
I.P. Reteganul : Ms. 4524, fila 79

In altă variantă, tot veche, ciobanul este îndemnat ca să-şi facă un fluieraş pentru a auzi glasul fetei de dincolo de moarte sau de graniță , referire la un fapt istoric. Teritoriul de unde a fost culeasă această baladă era în acea vreme ținut de graniță între două țări române:

„Fă-ți fluieraş de-argint
Să te-aud peste mormânt
Şi cu găuri de aramă
Să se-audă peste vamă"
I. P. Reteganul : Ms. 4524, p. 22 verso

Dacă acesta este urmarea disputei dintre cioban şi răpitori, sfârşitul tragic al surorii ciobanului, unele variante conțin un alt sfârşit la fel de tragic, fata preferând moartea decât sclavia :

„Zmeii o lua de mână
Şi-au ajuns lâng-o fântână.
Ei de mână au lăsat,
Ea-n fântână s-aruncat
Şi din gură-a cuvântat:
-Decât roabă zmeilor
Mai bine hrană peştilor
Şi rugină pietrelor".
E. Precup : „Păstoritul în Munții Rodnei", p. 43-44

Un alt final ne prezintă fata ridicată la cer, de unde va coborî la uzul fluierului fratelui său, este o influență religioasă ? Dar interesant este faptul că fluierul trebuie făcut din inima uni paltin :

„Te uită-n vârfuț de munte,
Că-i un tânăr păltior,
Scoste inima din el
Și-ți fă, frate,-un fluierel,
Că eu ori unde oi fi,
Eu la tine-oi coborî
Și oile singurele
Umblă îngerii cu ele".

T. Morariu : „Material etnografic şi folclor ciobănesc", p. 173-174

Jalea fratelui după sora sa va fi atât de mare încât la auzul fluierului ciobanului : „Pietrele s-or despica/ Munții s-or cutremura/ Vai, frate, de jalea ta"*(Ion Lucian : „Păunaş mândru rotat", p. 121)*

Tratarea unei înțelegeri între cioban şi răpitori este descrisă falublos, deoarece ciobanul caută să-şi salveze sora oferindu-le :

„Fără io lor că le-oi da
Păste mii de milioane
De berbeci largi între coarne…
Păste mii şi păste sute
De miori negre, cornute."

V. Medan : „Cântece epice", p. 557

În aceasta temă se încadrează şi tipul „Costea şi Fulga", dar variantele din zona năsăudeană diferă de celelalte. Nu este vorba despre răpirea oilor de către „hoțomani" (conform lui Al. I. Amzulescu) ci răpirea se referă la un fapt istoric, când tătarii care au năvălit peste aceste plaiuri au răpit o parte din oile lui Costea. Acesta îşi potcoveşte murgul „cu potcoave de argint /Să aibă spor la fugit,/Cu cuie de sârmă-ntoarsă/ Să taie la piatră grasă" (*T. Morariu : „Material etnografic… „p. 183*), ajunge pe răpitori*:*

„Cu tătarii s-o bătut
Şi pe toți i-o omorât,
Oile le-o adunat
Şi la stână le-o-nturnat"

Idem : op. cit. p. 183

O problemă foarte interesantă ne ofera balada „Miorița". În primul rând trebuie să remarcăm numărul mare de variante răspândite pe înterg arialul năsăudean. După un veac şi jumătate de la prima ei publicare, balada a captat atenția folcloriştilor dar şi a filozofilor culturii

care au arătat că balada „.. reprezintă, pentru cultura românească, în acelaşi timp, o problemă de folclor şi de istorie a spiritualităţii populare şi un capitol central în istoria ideilor”.[9]

Asupra ei s-au pronunţat cele mai reprezentative personalităţi ale folcloristicii româneşti. Incă din 1920, Ovid Densusianu remarca arhaismul sau „frumuseţea primitivă” a unei variante pe care o culege din Rodna şi care „părându-mi-se superioară tuturor celor tipărite mai în urmă, i-am dat loc alături de alte balade”.[10]

O problemă controversată este cea referitoare la funcţia ei . baladă sau colind. Am văzut că Ovid Densusxianu o includea la baladă încă din 1920. Cu toate acestea s-a afirmat că la început a fost colindul : „Referindu-ne astăzi (în 1989 n.n.) la „Mioriţa” trebuie ştiut fără înconjur, cu privire la marea-i şi minunata-i geneză, că mai înainte de fost colindul ! (Parcă a luat citatul din Biblie : „La început era Cuvântul. şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul Dumnezeu era”.[11]) Înainte de a se naşte şi a se ivi (abia în ultimele veacuri) cântecul moldo-valah al „Mioriţei”, cu mult înainte s-a născut începând din parţile de sus ale Transilvaniei (foarte plauzibil începând cu zona cuprinsă între munţii Rodnei şi ai Călimanului) şi răspândindu-se treptat spre toate zările pământului românesc „povestea” cântată în străvechiul colind al păcurarilor”.[12]

Asupra originii ei nord-transilvănene s-a pronunţat însă mai înainte cu aproape o jumătate de veac şi Adrian Fochi, cel mai mare exeget al acestei balade, care afirma în 1964 : „Credem că prima versiune a „Mioriţei” s-a născut în zona de nord-est a Transilvaniei, în regiunea dintre munţii Rodnei şi munţii Călimanului”.[13] La acestea afirmaţii mai aducem

---

[9] . Mircea Eliade : „De la Zamolxis la Ginghis-han”, Bucureşti, 1980, p.227

[10]. Ovid Densusianu : op. cit. p. 99

[11] . „Biblia sau Sfânta Scriptură”. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli.Editura Institutului Biblic şi de Misiune a BOR, Bucureşti, 2001, p. 1556

[12] . Al. I. Amzulescu : „Repere şi popasuri în cercetarea poeziei populare”, Editura Minerva, Bucureşti, 1989, p. 67

[13] . Adrian Fochi : „Mioriţa. Tipologie. Circulaţie. Geneză. Texte”. Editura Academiei RPR, Bucureşti, 1964, p.539

încă două constatări. Prima constatare se referă la descoperirea, în 1991, într-o culegere manuscrisă a lui Ioan Şincai a unei variante consemnate în 1792-1794, descoperire făcută la Tg.Mureş[14]. A doua afirmaţie a vechimii şi originii nord-est ardelene a acestei balade se sprijină pe multitudinea de piese instrumentale cântate din fluier, trâmbiţă sau bucum intitulate „Horea oii" sau „Când şi-.a pierdut ciobanul oile", melodii însoţite de povestirea în proză : ciobanul îşi pierde oile, are o clipă iluzia că le găseşte, dar constată că sunt doar nişte stânci albe, pentru ca apoi să le găsească şi să se bucure de regăsirea turmei. In linii melodice diferite sunt redate aceste stări sufleteşti ale ciobanului, căci toţi cei anchetaţi afirmă că „povestea este mai mult în gând"[15]

Balada a avut loc al creaţiei muntele caracterizat ca o axă a lumii şi loc de intâlnire dintre pământ şi cer, astfel două treimi dintre variante încep cu versurile „în vârful muntelui", pe când numai două sau trei localizează acţiunea „acolo-n jos la şesurele"

Multe puncte de vedere opuse celor afirmate de Al. I. Amzulescu le ridică balada „Meşterul Manole". Încadrată de către Al. I. Amzulescu la ciclul „Despre curtea feudală", în Transilvania aceasta încadrare nu se justifică. În variantele năsăudene, culese doar dintr-o singură localitate nu se face nici o referire la vreun domnitor de frica căruia să construiască „ o mândră mănăstire" ci este vorba doar despre o construcţie „un pod mare de zidit" care „în loc n-o stat", lucru specificat doar într-o singură varaiantă în celelalte este vorba că „Toată ziua ziduie, /Noaptea tot se năruie". Într-o variantă se specifică de ce nu stă constructia în picioare „cap de om aştepta-le", deci construcţia nu se poate înălţa până nu va fi respectată o credinţă ancestrală: aceia a îngropării la orice construcţie a unei vietăţi. Două variante ne prezintă însă locul unde se va face construcţia, ca un loc foarte misterios :

„Acolo-n jos pe râturele
Ard două lumânărele,
Ziua plouă, noaptea ninge
Nime nu le poate stinge.
Şi de-i vânt, şi de-i furtună,

[14] . Revista „Manuscriptum", anul 22, nr. 2-4 din 1991, p. 8-11

[15] . C. Zamfir : „Folclor muzical din Bistriţa-Năsăud", Editura Muzicală, Bucureşti, 1988, p. 36

Şi de trăzneşte şi tună
Para joacă şi suspină".
Revista de folclor, anul VII, nr. 1-2 din 1962, p. 30

Să credem că locul unde construiesc meşterii este un loc damnat? Greu de explicat dar trebuie să coborâm în mitologia românească pentru a descifra acest amănunt., unde vom găsi locuri curate şi locuri rele care predispun la fapte nedorite.

Nu insistăm asupra desfăşurării acţiuni care are unele deosebiri de variantele extracarpatice dar vom menţiona finalul cu totul şi cu totul deosebit. . Zidită de vie în construcţie, soţia meşterului mare îl apostrofează pe soţul său :

„Şi nu ţi-e milă de mine
Să mă omori fără vină;
De Dumnezeu nu ţi-e teamă
Că laşi copil fără mamă?
De ce eşti aşa de rău
Că e chiar copilul tău?"
Văzând că nu-l poate îndupleca ea are o ultimă rugăminte:
„Adă-mi, tu, şi-acel fiuţ
Şi mi-l pune pe căpuţ
C-or veni ciute din munte
Şi-or aduce ţâţă multă,
Şi-a ploua şi l-a scălda,
Şi vântul l-a legăna".
Revista de Folclor, nr. 1-2 din 1962, p. 31

Sacrificiul creaţiei aduce şi sacrificarea celor dragi rămaşi în viaţă după zidirea soţiei în zid. Aceste numai câteva elemente întăresc ideea de originalitate a acestei balade din zona năsăudeană. Variantele din acestă zonă se inscriu în cadrul mai general al celor transilvănene, aducând un aport atât compoziţional cât şi artistic care : „integrate versiunii româneşti a baladei aduc o mai mare varietate atât în privinţa obiectului construcţiei la care se referă, a localizării acţiunii, cât şi în aceea a numărului zidarilor şi a numelui căpeteniei lor".[16]

[16] . Ion Taloş . „Meşterul Manole", Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p.43

Țara Năsăudului are meritul de a impune în folcloristica românească câteva creații unice cum sunt : „Savetcuța”, „Rujalina”, „Cetan”, „Şoimărel sau „Răzbunarea” pe care le-au apreciat pentru frumusețea lor unii specialişti.[17] La acestea mai adăugăm noi şi altele ca : „Petrea Bradului”, „Crăişorul”, „Fata Stejarului”, „Dorul ostaşului”, „Niculai şi mama lui”, „Popa Ilie”. Cele mai multe dintre ele au subiectul legat de cătănie ca reflex a unor situații speciale ale zonei, unde despre aceasta se spune „Cătunia-i jug de fier / Trag voinicii până pier”.Situațiile pe care le evocă poetul popular înainte de a pleca în cătunie mi se par relevante, pentru cel care le percepe : la plecarea în armată „am lăsat /Holdele nesemănate /Mândrile nemăritate” pentru ca la întoarcerea din lunga cătănie să găsească : „Toate holdele culese / Mândrile din sat alese”.

Dintre motivele întâlnite mai des şi cu o rezonanță mare amintim doar două: hainele arse între hotare şi fântâna corbului din mijlocul codrului.

Motivul arderii hainelor între hotară trebuie pus în legătură cu rolul focului în viata oamenilor, el având mai multe scopuri: de purificare – fetele de Sânziene sar peste foc pentru a se purifica, ciobanii la stână fac „foc viu” prin care vor trece oile la prima mulsoare, pentru ca Dumnezeu să le ferească de boli şi duhuri rele, iar în balade întâlnim acest ritual cu hainele celui care a murit de o moarte neaşteptată:

„ Să-ncarce hainele mele
Să le-ncarce pe şapte cară,
Să le scoată-ntre horaă,
Să le deie foc şi pară;
Să le văd batăr para
Dacă nu le-am fost doamna,
Să le văd batăr arzând
Dacă nu le-am fost stăpân”

Tiberiu Morariu : „Material etnografic şi folclor…”, p.182-183

Celălalt motiv „mijlocul codrului /La fântâna corbului” este un loc de răscruce, unde personajele baladelor iau hotărâri importante . mama plecată cu drăguțul îşi aminteşte de fiul ei rămas singur şi mic acasă şi, de dorul lui, se întoarce acasă. La fântâna corbului mândra îşi vesteşte drăguții care

[17] Iordan Datcu : „Dicţionarul etnologilor români”. Ediţia a III-a, revăzută şi mult adăugită, Editura Saeculum I.O. Bucuresti, 2006, p.165

îl vor omorî pe soţul său, tânărul plecat la oaste vede năframa ruptă şi se întoarce acasă unde îşi găseşte nevasta moartă de răutatea soacrei şi alte situaţii.

Multe balade năsăudene „adaptează" conţinutul la realităţile specifice zonei. Astfel Toma Alimoş este „un voinic tăbăran" , adică un soldat venit din lungile tabere militare, care şade obosit la umbra unui copac, iar în pragul morţii el îi spune murgului : „Ia, murguleţ, sama bine / Că veni-vor pe la tine / Tot cumpanii de husari /Căpitani şi ghinărari, /Şi tisturi de ceia mari" ; Radu când s-a suit la vârful muntelui : „Acolo el s-a-ntâlnit /Cu un căprărel nemţesc", iar în altă variantă unde „sasul mă căta pe luncă", Radu cu fârtaţii săi, trăiau:

„Acolo pe munţii cei mari,

Tocma-n vârf la Călimani,

Dar la iarnă ce vom face?

Da ne-om trage la mireage,

Tăiem lemn de hădărage

Şi ne ducem jos la ţară

Şi-mblătim mândră săcară".

„132 cântece şi jocuri din Năsăud", p. 75-76

Întâlnim în Ţara Năsăudului balade foarte vechi culese de Mihai Eminescu prin 1864, (*Ia-mă, bădiţă, călare* şi *Leacul dragostei,),* de A.P. Alexi la 1869 [18](*Arsinic şi Arsinica, Nevasta şi drăguţul, Petrea cu maică-sa, Soră şi frate,),*balade nepublicate, sau cele culese de Iuliu Moisil în 1874 (*Gruia lui Novac, Ileana Popei, Fata sibiancă, Ginerele şi socrul, A lui Gruia, Pintea, Rujalina),* balade publicate de curând.[19]. Multe dintre acestea nu le vom mai întâlni în culegerile ulterioare, intrând în fondul pasiv al folclorului

[18] . Artemiu Publiu Alexi : „Poezii poporale, 1869". Manuscris Nr. 4302 în Biblioteca Academiei Române Bucureşti

[19] . Iuliu Moisil : „Poezii populare de pre Valea Someşului". Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de prof. Liviu Păiuş, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009

Cele două colecții de folclor ne oferă dovada clară a autenticității folclorului năsăudean, ele fiind ferite de eventualele contaminări ulterioare, datorate ziarelor şi publicațiilor vremii.

Acestea sunt doar numai câteva aspecte ale individualității baladelor nasăudene, balade care se integrează în bogatul folclor românesc căruia îi aduc un spor de diversitate şi creativitate.

EMINESCU –ÎN SPAȚIUL FLOCLORIC SOMEȘAN

Înainte de tratarea directă a acestui subiect trebuie remarcată contribuția Transilvaniei la dezvoltarea folcloristicii româneşti, la culegerea folclorului românesc , căci : „Transilvania, această vatră

milenară de existenţă a poporului nostru, are în ceea ce priveşte folclorul, îndeosebi cel literar, o serie de priorităţi de netăgăduit. Aici prin munca a numeroşi învăţaţi s-a produs, de timpuriu, o orientare sănătoasă pentru cultivarea ideii de naţiune română, pentru afirmarea vechimii şi continuităţii noastre pe aceste meleaguri, pentru afirmarea culturii româneşti ca parte integrantă a fiinţei noastre naţionale".[20]

Această afirmaţie este susţinută de fapte concrete : mulţimea culegerilor de folclor din această provincie românească, începând cu deceniul al III-lea al secolului al XIX-lea, chiar dacă unele dintre acestea au fost publicate mult mai târziu, culegeri ce sunt anterioare anului 1844 când „încă de prin 1844 se ştia că Alecsandri lucra la alcătuirea culegerii sale".[21]

Curentul pentru culegerea creaţiilor populare a fost o influienţă venită din Apus, de la folcloristica germană, prin culegerile şi activitatea lui Herder, unde mulţi tineri transilvăneni îşi făceau studiile, iar „rezultatele s-au arătat fericite pentru curentul popular. S-a dat atenţie producţiilor populare, iar calendarele le-au răspândit" .[22]

Chiar în secolul al XVIII-lea, circulau în Transilvania, în manuscrise însemnate de către copişti de cărţi bisericeşti, unele creaţii folclorice, cum sunt cele semnalate nu demult.[23] Materialul folcloric a fost publicat după manuscrisele aflate la BAR Bucureşti şi unele de la Biblioteca Orăşenească Szeged din Ungaria. Cele din Ungaria nu puteau proveni decât din Transilvania şi unele dintre ele sunt chiar din zona Năsăudului. Mă refer la balada „ Pe cel drum, pe cea cărare" cu multe variante în zona Năsăudului sau la unele oraţii de nuntă variante ale celor de aici. Acestea sunt cele mai vechi din zona studiată, după părerea nostră

---

[20]. Constantin Negreanu şi Ion Bratu : „Cel dintâi corpus de proverbe româneşti", studiu introductiv la I.C. Hinţescu : „ Proverbele românilor", Ed. Facla, Timişoara, 1985, p. 13

[21] . D. Murăraşu : „Alecsandri, culegător de poezie populară" , studiu introductiv la : Vasile Alecsandri : „Poezii populare ale românilor". Ediţie îngrijită de D. Murăraşu, Ed. Minerva, Buc., 1971, p. VII

[22] . Idem, p. VII.

[23] . C. Ciuchindel : „Folclor vechi românesc", Ediţie îngrijită şi prefată de... Ed. Minerva, Buc., 1990

bazată pe consultarea a foarte multe culegeri vechi şi noi de folclor năsăudean. Să mai amintin că şi unele naţionalităţi care s-au stabilit pe teritoriul Transilvaniei, cum sunt armenii stabiliţi în oraşele Gherla, Dumbrăveni şi Gheorgheni au manifestat interes pentru folclorul românesc cum arată Ion Apostol Popescu : „.. există pagini dintr-un codex armenesc unde au fost strânse colinde şi cântece religioase care circulau în sânul poporului român. Aceste texte româneşti, de o valoare deosebită, au fost transcrise cu grafii armeneşti, constituind un caz unic în cultura noastră".[24]

În Ţinutul Năsăudului, culegerea folclorului s-a făcut şi de către unii ofiţeri ai Regimentului II de Graniţă Năsăudean, ofiţeri care şi-au făcut studiile la Viena. Prima culegere de folclor din Ţinutul Năsăudului este cea intitulată de noi „ Manuscrisul de la Salva".[25] Existenţa acestui manuscris, azi dispărut, o aflăm de la Ion Pop Reteganul din manuscrisele sale de la Academie, volumul 14, unde menţionează că unele piese folclorice sunt : „dintr-un vechi manuscris al căpitanului Domide din Rodna , scris la 1827, în lagărul de la Salva".[26] Din acest manuscris, I.P. Reteganul nu a luat numai cinci creaţii folclorice, probabil că la sfârşitul secolului al XIX-le atâtea se mai păstrau din manuscrisul iniţial, admitând că erau mult mai multe dacă este menţionat ca „manuscris".

Redăm, pentru frumuseţea ei, o creaţie populară din manuscrisul căpitanului Florean Domide, păstrată între miile de creaţii folclorice ale lui I.P. Reteganul :

„Aşa-mi vine câte-un dor
Să mă duc la munţi cu flori
Cu mândra de subsuori;
Aşa-mi vine câte-odată
Să mă duc pe munţi cu piatră

[24] . Ion Apostol Popescu : „Basme armeneşti din Transilvania", Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p.8-9

[25] . Gabriel Strempel : „Catalogul manuscriselor româneşti", vol. III; Ms. nr. 4537 : Ioan Pop Reteganul : „Versuri populare din Ardeal adunate şi adnotate de...". A se vedea şi articolul nostru : Liviu Păiuş : „ Florean Domide şi colecţia sa inedită de la 1827", în „Revista de Etnografie şi Folclor" nr. 4 din 1995

[26] . Ion Pop Reteganul : Ms. 4537 „Versuri populare din Ardeal adunate şi adnotate de..." BAR, fila 169

Să nu mai vin niciodată”.

Culeasă de la o „cătană împărătească” poezia este o doină de cătănie prin conținutul pe care-l exprimă, fiind cea mai veche doină de cătănie. Surprinde frumusețea imaginilor și a stărilor sufletești asociate cu refugiul în „munții cu piatră”.[27]

Cărturari de frunte vor milita pentru culegerea folclorului românesc în Transilvania. George Barițiu, fruntaș al revoluției de la 1848 și profesor la școlile Blajului și Brașovului, va milita, în Transilvania, pentru culegerea folclorului românesc sub toate aspectele sale, cum de altfel va milita și Timotei Cipariu, alt profesor blăjean care la 1831 alcătuiește o culegere de povești, ghicitori și proverbe.

Roadele acestui curent de culegere a folclorului se văd imediat. Astfel în 1838 Nicolae Pauleti realizează cea mai importantă culegere de folclor românesc înaintea lui V. Alecsandri. [28] Aceste poezii populare pot să fie și rodul unor peregrinări prin satele transilvănene , așa cum vorbește Ioan Chindiriș despre „legendarele vacanțe ale alumnilor blăjeni, care împânzeau satele din Câmpie, și mai sus, spre Apuseni, Chioar și Rodna, într-un deceniu de reveriment al vechiului spirit național și luminist, moștenit de la înaintașii Școlii Ardelene”.[29]

---

[27] . Idem, fila 31

[28]9. Această culegere nu a fost tipărită decât foarte târziu, dar, cred, că a fost cunoscută în mediul blăjean, de unde vor proveni cei mai cunoscuți culegători de floclor transilvănean.

Culegerea o avem azi în trei ediții:

-Al. Lupeanu Melin : „De pe Secaș. Cântece și strigături românești de care cântă fetele și feciorii și strigă la joc, culese de N. Pauletti din Roșia, în 1838”, Blaj, 1927;

-Ion Mușlea : Nicolae Pauletti : „Cântări, și strigări românești”, Buc. 1962;

- Nicolae Pauleti : „Scrieri. Poezii originale, Folclor. Traduceri din Ovidiu”. Ediție îngrijită, prefață, note și glosar de Ioan Chindriș. Ed. Minerva, Buc., 1980

[29] . N. Pauleți : „Scrieri...” p. XIII

În anul 1840, în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură”, din Braşov, sunt publicate 65 de proverbe, pentru ca în 1846 revista clujeană „Diorile pentru minte şi literatură” să publice, în mai multe numere succesive 319 proverbe.[30]

Culegerea poveştilor va continua cu Basiliu Stănescu Arădanul, care, la 1860, va publica , la Timişoara volumul „Poveşti alese şi corese”, iar în 1863, Ioan Micu Moldovan va începe culegerea sa de „poveşti populare”, culegere care va apare mai târziu, dar va fi cunoscută de elevii blăjeni.[31] Să mai amintim că , începând cu anul 1862, Ioan Micu Moldovan începe să adune folclor care va fi încredinţat lui I.U. Jarnik, care împreună cu Andrei Bârseanu vor tipări monumentala lucrare „Doine şi strigături din Ardeal” cea mai amplă şi valoroasă culegere de folclor din Ardeal care conţine : 3670 doine, cântece şi strigături, 115 balade, 44 basme, poveşti, snoave şi legende, 14 colăcării, 24 descântece, 55 ghicitori, 13 colinde, 1 bocet şi 5 descrieri de obiceiuri.

Din toate acestea se poate vedea mişcarea naţională de culegere a creaţiilor şi obiceiurilor populare româneşti din Transilvania, despre care George Bariţiu spunea în 1838 „cu îndrăzneală poci să zic, că se află de aceste mai multe decât în ori care parte a românimii”.[32]

In anul 1861 i-a fiinţă ASTRA care avea ca scop „lăţirea culturei poporale şi înaintarea literaturei cu puteri sporite”, în conducerea căreia au întrat cunoscuţi cărturari ardeleni ca Timotei Cipariu , Geroge Bariţiu, dar care a ales ca membrii „onorari” cunoscuţi oameni de cultură din celelalte provincii româneşti, mulţi dintre ei tot ardeleni refugiaţi ca : Simion Bărnuţiu, stabilit la Iaşi, Damaschin Bojincă, C. Hurmuzachi, A.T. Laurian, Ion Maiorescu, Al. Papiu Ilarian, Aron Pumnul şi alţii.[33]

---

[30] . C. Negreanu şi Ion Bratu : studiul citat, p. 13

[31] . Ioan Micu Moldovam : „Poveşti populare din Transilvania”. Culese de elevii şcolilor din Blaj(1863-1878): Ediţie îngrijită de Ion Cuceu şi Maria Cuceu. Prefată de Ovidiu Bîrlea, Ed. Minerva, Bucureşti, 1987.

[32] . George Bariţiu : „Articole literare”, ESPLA, Bucureşti, 1959, p. 43

[33] . Panfil Matei : „ASRTA. Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român (ASRTA şi rolul ei în cultura Naţională (1861-1850). Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p.23

În această perioadă de renaştere naţională şi de cultivare a creaţiilor populare, Mihai Eminescu va face cunoştinţă cu realităţile transilvănene, mai întâi indirect prin colegii ardeleni de la Cernăuţi, dar şi prin „prea iubitul lor învăţătoriu" , Aron Pumnul, refugiat la Cernăuţi după mişcarea naţională din 1848, iar apoi prin cele trei călătorii în Transilvania, mijloc de a cunoaşte realităţile sociale dar şi cultura românească şi în mod direct folclorul românesc.

Prima călătorie este una ocazionată de însoţirea trupei de teatru Fanny Tardini care „dă reprezentaţii toată vara şi este posibil ca Eminescu să fi vizitat Sibiul, unde Nicolae, fratele său, îşi făcea studiile la Academia germană de drept".[34]

A doua călătorie o face în anul 1866, dar acum „refăcând în sens invers drumul cărturarilor ardeleni refugiaţi din locurile lor de baştină în nordul Moldovei, de teama autorităţilor Imperiului Habsburgic, după eşuarea revoluţiei de la 1848", [35] trecând prin Ilva Mare, apoi Rodna şi apoi de aici spre Nasăud şi apoi Bistriţa spre Dej şi Târgu Mureş, apoi prin Cluj spre „Meca românilor ardeleni", Blajul . Această călătorie a creat şi contactul cu Năsăudul unde va fi trebuit să aştepe plecarea „poştalionului" i-a favorizat cunoaşterea activităţii culturale şi a folclorului acestui ţinut. Eminescu mai face o călătorie în Transilvania în anul 1867 şi „este cea mai lungă călătorie pe care o face Eminescu în Transilvania, însă şi cea mai puţin cunoscută. Nu încape discuţie că şi de astă dată Eminescu intră în Transilvania tot din Bucovina şi coboară Valea Someşului, unde avea colegi şi putea face popasuri mai lungi. Dintre colegii săi de la Cernăuţi se cuvine menţionat Ioan Neamţu din părţile Năsăudului, mai exact din

[34] .M. Eminescu : „Opere" vol. VII. Proza literară. Coordonator Petru Creţia. Comentariile şi notele de istorie literară Dimitrie Vatamaniuc. Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1977.

[35] . Ieronim Someşan : „Paşii lui Eminescu spre inima Ardealului au bătătorit pământ ilvean", în „Cuibul visurilor", an V, nr. 1-2(39-40), ianuarie-februarie 2000, p. 7 ; V. Neamţu şi N. Trifoiu : „Primul coleg ardelean al lui Eminescu- năsăudeanul Ion Neamţu (1846-1870" în „Ritmuri" Bistriţa, decembrie 1976 ; N. Trifoiu : „Itinerarii eminescene" în „Tribuna" Cluj, nr. 2/12 ianuarie 1978; Traian Pavelea : „Eminescu şi năsăudenii" în vol. : „Societăti culturale năsăudene" vol. I. Ed. Arcade, Bistriţa, 2005

Feldru, cu care studia la Viena şi căruia îi închină oda „La moartea lui Neamţu”.[36]

Am ţinut să fac o introducere pentru a arăta că Eminescu în drumul lui spre Blaj a cunoscut atmosfera culturală a acestui ţinut şi a intrat în mod direct în contact cu folclorul acestei zone atât de bogate în comori nepeitoare ale neamului românesc.

Din acest folclor, Eminescu şi-a notat direct sau a copiat din culegerile altora, multe creaţii folclorice a căror stabilire a locului de unde au fost auzite şi notate vom încerca să o facem.

Noi dorim să arătăm că unele creaţii populare culese de Mihai Emionescu sunt din zona someşană şi nu ele ar avea variante în zona studiată cum lasă să se înţeleagă din ultima reeditare a creaţiilor populare culese de Eminescu.[37]

In ediţia menţionată D. Murăraşu a sesizat că 20 de creaţii populare culese de M. Eminescu au corespondenţe în zona noastră, respectiv se găsesc în variante sau mai bine spus aceste variante sunt specifice zonei someşene.

Constatările noastre se bazează pe studierea a aproape 100 de culegeri de folclor din zona Nădăudului, culegeri începute în 1827 şi continuate până în anul 2003. În comentarea creaţiilor populare culese de Eminescu din această zonă D. Murăraşu îşi sprijină argumentaţia abia pe trei culegeri de folclor din această zonă, deşi editia apare în 2000.

La cele 20 de creaţii menţionate de D. Murăraşu noi vom mai agăuga încă 11 creaţii, pe care le considerăm din zona studiată.

În primul rând, cele mai multe creaţii culese de Mihai Eminescu din zona someşană sunt scrisorile în versuri, doinele de cătănie sau ceea ce noi am numit „folclorul cătăniei şi al războiului” prin care am subînţeles toate creaţiile legate de cele două evenimente din viaţa omului de rând.[38]

---

[36] . M. Eminescu : Opere, vol. V, p. 357-358

[37] . Idem : Mihai Eminescu : Opere , vol. V. Literatura populară. Ediţie critică de D. Murăraşu. Editura <<Grai şi suflet-Cultura Naţională>>, Bucureşti, 2000

[3818]. Liviu Păiuş : „Folclorul cătăniei şi al războiului”, studiu introductiv de Liviu Păiuş la vol : „ Lacrimi şi durere. Folclor din război”, Editura „George Coşbuc” Bistriţa, 2003

Din zona studiată găsim 11 culegeri de folclor cuprinzând aproape 360 de creaţii cu tema menţionată, formate din : doine de cătănie, scrisori în versuri, jurnale în versuri din război sau din prizonierat.[39] Toate acestea formează cel mai amplu corpus al creţiilor războiului şi al cătăniei din folclorul românesc. De ce atât de multe creaţii în ţinutul amintit? Explicaţia vine din două motive: prima este cea de natură socială, cunoscut fiind faptul că grănicerii năsăudeni au fost cătane timp de aproape 100 de ani şi au luptat pe toate câmpurile de luptă ale Europei pentru împăraţii de la Viena, când numai în războaiele cu Franţa (Ţara Frâncului) au murit 2.334

[39] . Aceste culegeri sunt :

- „ 1000 doine. Culegere de doine, strigături şi chiuituri ce se obişnuiesc la jocurile şi petrecerile noastre populare", Ediţia IV, Braşov, 1922. (Culegerea are prima ediţie înainte de 1892, când Ion Pop Reteganul mai era învăţător la Rodna, aşa cum rezultă din nota de la pag. 125, cunoscând că I.P. Reteganul a fost învăţător la Rodna între 1886-1892. n.n.) În această culegere avem 8 creaţii pe tema războiului şi al cătăniei.

- Şt. Munteanu : „100 doine şi strigături culese din gura soldaţilor români din Ţara Ardealului de ..." Braşov, 1891. Aici avem 100 creaţii.

- Ieronim Hangea şi Iustin Ilieşiu : „Poezii din rezbel 1914-1915 şi Doine poporale". Ed. Ion Ciurcu, Braşov, 1916.

- Emil Precup : „Dor şi jale. Patimi şi suferinţe". Gherla, 1920. Aici avem 39 creaţii.

- C. Brăiloiu : „Poeziile soldatului Tomuţ din războiul 1914-1918", Bucureşti, 1944. Aici avem 3 creaţii.

- Iustin Ilieşiu : „Poezii şi basme populare din Munţii Rodnei" , în „Folclor din Transilvania" vol. III. Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967. Aici avem 20 de creaţii.

- Ioan Neamţu şi G. Scridon : „Popas la Feldru", 1991. Aici avem 3 creaţii.

- Liviu Păiuş : „Lacrimi şi durere. Folclor din război". Editura „George Coşbuc" Bistriţa, 2003. Aici avem 82 creaţii.

de soldaţi[40], stagiul militar fiind uneori de 8-12 ani şi în acest timp aveau ocazia să se exprime în versuri, iar în al doilea rând, am văzut că ofiţerii sprijineau aceste creaţii, dovadă nu numai manuscrisul lui Florian Domide din 1827, dar şi culegerile altor ofiţeri, făcute în jurul anului 1890 şi în primul război mondial[41].

Din acest vast folclor al războiului şi al cătăniei, Mihai Eminescu, în cele două călătorii făcute ţinutul nostru şi-a cules câteva creaţii fiind fermecat nu de măiestria artistică a acestora, ci de sentimentele şi intensitatea lor. Ms. 2282 cuprinde la nr. 60, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 71 şi 72 creaţii populare care au fost considerate de Perpessicius „Cântece cătăneşti".

Pentru a argumenta că aceste creaţii sunt din zona studiată vom arăta că trei variante din această zonă cuprind aceleaşi motive .

Varianta lui M. Eminescu nr. 63 :

„Hai, săraci feciori frumoşi,
Cum stau ei în lagăr scoşi
Cu puştile-n piromită (piramidă)
Cu straiţele fără pită;
Când sfrântugu ne vede´
Pe toţi că ne ocolea
Şi obeşterul cel mare
Comândaş de la cătane
Tot pe deal ne înşira

-Liviu Păiuş : „Someş, apă mergătoare. Folclor poetic din Valea Rodnei", Editura „George Coşbuc", Bistriţa, 2003. Aici avem 3 creaţii.

- Ion Poenaru : „Cine n-are dor pe Luncă". Editura „Aletheia", Bistriţa, 2003. Aici avem 20 de creaţii.

- Iuliu Moisil : Poezii populare de pre Valea Someşului". Manuscris pregătit pentru publicare în colecţia mea. Aici avem 34 de creaţii.

[40]. Florian Porcius „Istoricul Ţinutului Grăniceresc Năsăudean", Ediţie îngrijită de Liviu Păiuş, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005.

[41] . Iuliu Moisil : Ms. „Poezii populare de pre Valea Someşului", în curs de tipărire. Manuscrisul pregătit pentru tipar în posesia mea.) ; Şt. Munteanu : op cit.

Şi tot doi cu doi punea
Şi iar mână lângă mână
Tot voinic cu puşca plină
Şi, zo, el d-aşa zicea:
- Înălţate împărate,
Lasă noi să rătălim
Că noi aci toţi perim-
Şi-mpăratul că zicea :
Mai ţineţi cât îţi pute´,
Băieţi, că n-oi zice ba.
Când el vorba nu găta
Dintre voinici mulţi pica,
Pic-un voinic, pică doi,
Pic-un voinic în cărare
Şi-l văzu o fată mare.
Pe fată mila o lovea
Şi la cătană mergea
Şi lumina aprindea;
Căpitanul c-o vide´,
Sabia afar-o scotea
Şi la fată merea
Şi, zo, el aşa zicea :
-Stingeţi, fată, lumina,
Că la cătană i-i dată
Ea să şadă ne-ngropată
Până bătaia se gată,
Fără copârşeu făcut
Numa-n paie învălit,
Fără lumină de ceară,
Fără om din a lui ţară.
Când bătaia se găta
Pe cătane că-i strângea,
Tot în paie-nvăluiţi
Şi de cioare toţi scobiţi
Şi cu var îi presăra
Să nu se-mpută lumea."[42]

[42] . Mihai Eminescu : Opere, vol. V, 2000, p. 20

Două variante din : „100 doine...” de Şt. Munteanu

I

„Când era la miez de noapte
Merge trupa, nu mai poate.
Cade-un voinic în cărare
Şi-l vede o fată mare,
Ce lumina-i aprindea
Şi în mână i-o punea.
Căpitanul o vedea
Şi din grai aşa grăia :
- Stinge, fată, lumina,
Ori ți-oi stinge viața;
La cătană aşa-i bine
Să moară fără lumine,
Fără lumină de său,
Fără om din satul său,
Fără lumină de ceară,
Fără om dintr-a lui țară!
Dacă bătaia se gată,
Cătana vine-ngropată
Pe locul unde-o picat
Şi viața şi-o-a dat”.

II

„Când ziua se revărsa,
Feciorii din grai grăia:
-Înălțate împărate,
Pune pace, nu te bate,
Ori lasă să rătălim
Vezi bine, că toți perim;
Pică unul, pică doi,
Pic-o mie dintre noi.
Pică doi lâng-o cărare,
La ei vine-o fată mare
Să le ție lumânare;
Vine-un general călare
Tot strigând în gura mare :

-Stinge, fată, lumina
Că de nu-ți stâng viața;
La cătană aşa-i dată
Să moară moarte puşcată,
Fără lumină de său,
Fără om din satul său;
Fără lumină de ceară,
Fără om din a lui țară".[43]
(p. 72-73)

Varianta lui I. P. Reteganul :

„Când soarele răsărea
În şfar linie ne punea.
Când a fost la prânzul mare
Vine-un căpitan călare
Tot strigând în gura mare
Tot strigând în gura mare :
_ -Dați, feciori, cu tot dragul
Să nu ne pierdem steagul.
Dați cu toții împreună
Să nu pierdem ast' cunună.
Când a fost pe la gustare,
Pic-o cătană-n cărae
Şi-l vedea o fată mare.
Fata, ea la el mergea
Luminița-i aprindea,
Căpitanul o vedea:
-Stinge, fată, lumina
Să nu scot eu sabia
Ca să-ți stâng viața ta;
Că la cătană-aşa-i dată
Ea să steie ne-ngropată
Până bătaia se gată.
Dacă bătaia se gată,
Cătana vine-ngropată.

Altă variantă:

[43] . Şt. Munteanu : „100 doine..." p. 45-46; 72-73

„Când era sara la cină
Trupa mere la hodină,
Când era la miez de noapte,
Trupa mere, nu mai poate;
Când era la cântători,
Trupa-i plină de sudori.
Feciorii din grai grăiesc:
-O, înălțate împărate,
Pune pace , nu te bate,
Ori ne lasă să rătălim
Nu ne vezi că toți perim?
Pică unu, pică doi,
Pic-o mie dintre noi.
Pică doi lâng-o cărare,
La ei vine-o fată mare,
Că minteni n-are suflare.
Dar atunci în fuga mare
Vine-un general călare
Tot strigând în gura mare :
- Stinge, fată, lumina
Că de nu-ți sting viata,
La cătane vei fi dată
Să mori moarte împuşcată,
La cătane este bine
Să moară fără lumină,
Fără lumină de ceară,
Fără om din a lui țară;
Fără lumină de său,
Fără om din satul său".[44]

Nu intră în discuție aspectele lingvistice, adică unele forme ale cuvintelor specifice zonei : : „Comândaş" pe care o regăsin într-un raport al respectivului conducător al plăieşilor de la 1710 , din Rodna, sau forme ale unor cuvinte ca : a rătălui = a se retrage, bătaie = luptă, sau forma populară apluralului de la „ciori", „cioare", ci ne vom referi la unele leit-motive care apar în toate aceste creații : trupa obosită cere împăratului să se

[44] . Liviu Păiuş : „Lacrimi şi durere", p. 54

retragă, „căderea” cătanei lângă o cărare, încercarea „fetei mari” de a-i aprinde creştineşte o lumânare, intervenţia generalului/căpitanului, care ameninţă fata că o va ucide pentru fapta sa, toate acestea ne fac să fim siguri că aceste creaţii sunt din zona noastră. La aceste fapte mai adăugăm că doina de cătănie de la nr. 67 reţine câteva aspecte legate de ţinuta militară a cătanelor grănicereşti :

„Puşca-i grea, borneu-i greu,
Toate-s pe umărul meu”

sau:

„Să mânc prefont tot plângând”,

care se regăsesc în multe creaţii culese de alţi culegători în zona Năsăudului.

O altă creaţie cu o largă răspândire în zonă şi a cărei variantă a fost culeasă de Mihai Eminescu de aici este cea cu nr. 255 şi catalogată de Al. I. Amzulescu la „leacul dragostei”[45], cuprinzând dorinţa voinicului ca mândruţa să-i aducă dacă ea vrea ca el să se facă bine „ Apă rece din Dunăre / Sloi de gheaţă din ţărmure/ Cireşe din doi altoi” aceste lucruri ce par a fi imposibile nu sunt decât o metaforă pe care ne-o dezvăluie chiar eroul :„Sloi de gheaţă-s buzele/ Cireşe din doi altoi/ Mândră,-s ochişorii tăi”. Intregul conţinut confirmă prezenţa motivelor principale în cele 16 variante culese ulterior din Ţinutul Năsăudului de I. Bugnariu, în 1884, Alexandru Pop în 1870, Iuliu Moisil în 1874, I.P. Reteganul în 1886-1892 până la Ion Poenaru în 2001. De asemenea, balada din manuscrisul 2278 aflată la nr. 315, catalogată la tipul „Proba iubirii”, după catalogul lui Al.I. Amzulescu, se află în zona studiată în variante apropiate, cuprinzând aceleaşi episoade, variante începând cu cea culesă în 1874 la Năsăud de Iuliu Moisil , cea a lui I. Bugnariu din 1884 şi cea din 1970 culeasă de Valeria Peter Predescu.

Varietatea creaţiilor populare ale acestei zone, se poate vedea din balade cu teme variate culese de Eminescu din Ţinutul Năsăudului, cum este balada cu tema „blestemul mândrei”.[46] Cele cinci variante culese de-a lungul timpului de I.P. Reteganul în 1886-1892, Iuliu Bugnariu în 1890, Iustin Ilieşiu în 1918, C. Zamfir în 1935 şi Ion Poenaru în 1981, ne

[45] . Al. I. Amzulescu : „Balada familiară”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1983, p.66

[46] . Al. I. Amzulescu : op. cit. p. 63

îndreptățesc să afirmăm marea răspândire a acestei balade şi perenitatea ei în timp.

Două „Cântece ale străinătății" sunt din zona studiată ele fiind regăsite în culegerile lui V. Onişor, I.P. Reteganul sau la cea a lui Iuliu Moisil, care cuprind aceleaşi sentimente sau fapte de viață exprimate prin aceleaşi imagini artistice.

O categorie de balade a fost înregistrată de de Al. I. Amzulescu la motivul „Moşneagul"[47], cu tote că din conținutul acestor balade reiese o altă temă, mai corect spus : „ nevasta fiului plecat la oaste se mărită înainte de a se reîntoarce soțul ei. Acesta când se întoarce se duce direct la nunta ei, unde nevasta îl recunoaşte şi nunta se sparge".

Chiar dacă variantele someşene nu conțin toate episoadele descrise de Al. I. Amzulescu, ele sunt unitare prin mesajul transmis.

Dintre creațiile lirice am recunoscut circa 10 creații cu variante deosebit de apropiate cu cele culese de Eminescu, dovadă că sunt din această zonă, chiar dacă unele creații au imaginile inversate, căci de cele mai multe ori creatorul popular aşează imaginile dintr-o creație populară în ordinea pe care o consideră necesară, cum este cunoscuita doină de dragoste :

Cine n-are dor pe vale
Nu şi luna când răsare
Şi noaptea cât e de mare;

---

[47] Al. I. Amzulescu : „ Balada familiară", menționează astfel acest subiect : „Căpătând fiu abia la vreme de bătrâneţe, părinţii îl cresc, îl logodesc şi-l însoară. Îndată după nuntă, feciorul e luat la cătănie. El lasă vorbă să-l aştepte şapte, nouă ani, luni şi săptămâni.

Nevasta se remărită înainte de implinirea sorocului. În ziua nunţii, socrul pleacă la câmp supărat, taie şi scoate via, aruncând-o peste gard cu struguri cu tot. În acest timp soseşte un soldat. Întrebând pe bătrân şi aflând pricina necazului, ostaşul porneşte cu moşneagul acasă, unde, deşi nepoftit, se poartă ca un nuntaş, ducându-şi singur calul în grajd şi aşezându-se între meseni. Cerând să închine şi el în cinstea miresei, strecoară inelul în paharul acesteia sau i-l oferă în dar. Femeia recunoaşte astfel pe soţul plecat. Ea spune nuntaşilor vestea cea mare şi nunta se sparge. În unele variante, soţul îşi pedepseşte soţia necredincioasă". p. 83-84

Cine n-are dor pe luncă,
Nu şti luna când se culcă
Şi noaptea câtu-i de lungă2...

Această frumoasă doină cu o largă răspândire în toată zona, are în alte variante aşezată la început imaginea „Cine n-are dor pe luncă".

O problemă foarte interesantă o pune poezia „Ce te legeni, plopule," considerată, împreună cu alte poezii populare cu aceeaşi temă, ca punct de plecare pentru poezia lui Eminescu : „Ce te legeni ...". Poezia „Ce te legeni, plopule," nu are ca scop al legănării copacului motivaţia din poezia lui Eminescu. Între cele două poezii există mari deosebiri. Poezia lui Eminescu „Ce te legeni ..." „ este o operă originală prin suflul ei, care-l caracterizează pe însuşi poetul în momente de pustiire afectivă, şi prin arta ei întru totul eminesceană".[48] Variantele din zona noastră, la care o adăugăm şi pe a lui Eminescu din manuscrisul 2260 nr. 240 cuprind un alt înţeles : bradul, plopul, cidrul este supărat de vestea rea pe care a primit-o. Iată varianta lui Iuliu Moisil :[49]

Că la mine s-au pornit
Trei meşteri din trei gitane
Cu securi , cu fereastauă
Tot pe mine să mă taie,
Să mă facă lemne-tregi,
Să mă puie pe telegi
Să mă facă şindrioare
Şi draniţi la temnicioare
Să şadă fete fecioare,
Feciorii fără mustaţă...

În varianta culeasă de Ion Poenaru în 1999,[50] deci la 133 de ani de la trecerea lui Eminescu prin Ilva Mare, întâlnim aceleaşi motive :

Ce te legeni, brad, în codru
Fără rând şi fără modru?

---

[48] . D. Murăraşu : „Comentarii eminescene". Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 349-350

[49] Iuliu Moisil . culeg. cit. p. 65-66.

[50] . Ion Poenaru : „Cine n-are dor pe Luncă", p. 92

- De ce nu m-aş legăna
Că mi-o sosit veste rea?
Mie veste mi-o venit
Că trei inşi s-o sfătuit,
Trei meşteri cu trei săcuri
Să mă taie dărăburi,
Să mă-ncarce pe trei cară,
Să mă ducă jos la ţară
Să mă facă temnicioară,
Temnicioară robilor
Şi şpitai cătanelor.

Alte creaţii populare îşi găsec variante în poeziile populare ale lui Ion Pop Reteganul cum sunt cele din acelaşi manuscris, la nr. 185, 189 sau 192. Redăm una, despre care putem vorbi că este din această zonă:

Părăuţ cu apă rece
Dau-ar Dumnezeu să sece
Să rămâie numai tina
Să mă iubesc cu vecina.

De asemenea o doină de dor cu o largă răspândire, culeasă apoi prima dată de V. Onişor[51] şi apoi prezentă în aproape toate culegerile de folclor nu numai în zona Năsăudului:

Când treci, bade, pe la noi
Puneţi clopote la boi
Şi le pune la toţi şase
Cu şinoare de mătasă
Să te aud, bade, din casă,
Din casă de după masă".

Toate aceste fapte menţionate au darul de a ne dovedi marea varietate a folclorului românesc din nordul Transilvaniei, bogăţia de teme şi variante, interesul pentru culegerea şi păstrarea în scris a acestei bogăţii, dar totodată ne arată, pentru tema abordată, că Transilvania l-a primit pe Eminescu cu braţele încărcate de frumuseţi fără seamăn din care el s-a înfruptat cu folos.

[51] . Victor Onişor : „Doine şi strigături din Ardeal" Iaşi , 1892, p. 24

FOLCLORUL PĂSTORESC
ÎN VALEA RODNEI

Aşezată în partea în care Dacia apucă spre miazănoapte şi unde „un şir lung de munți formați din stânci prăpăstioase şi acoperite pe culmi cu păduri întunecate, îşi înalță în văzduh crestele înalte / pe care/ natura înțeleaptă i-a aşezat drept hotar şi zid de apărare neînvins între împărății duşman333e”[52] , Valea Rodnei, situată pe Someşul Mare, spre obârşii, este o zonă folclorică foarte bogată, dar bogăția ei folclorică nu a fost suficient

[52] Iuliu Moisil : *Biografia căpitanului Anton Cosimelli şi opera sa :Poemation de secunda legione valachica (Poema regimentului al II-lea grăniceresc năsăudean).* Tipărită pentru întâia dată în limba latină în anul 1786 sub pseudonimul Comes Silvius Tannoli. Traducere în limba română în 1925 de Vasile Bichigean, fost director al Liceului „George Coşbuc” Năsăud. Extras din „Arhiva someşană”, nr. 25, Năsăud 1939, p. 17

de bine pusă în valoare în mod unitar, deşi această zonă a fost în atenţia culegerilor sistematice de folclor.

In centrul acestei văi a fost localitatea Rodna de la care a primit şi întreaga vale numele. Rodna, atestată documentar la 1235, dar ale cărei urme se pierd în negura vremurilor, a fost în vechime punctul de vamă dintre Transilvania şi Moldova, având cale de comunicare cu Moldova prin Plaiul Moldovei, ce pleacă din comuna Sanţ pentru a ajunge de cealaltă parte a munţilor în Moldova, la Coşna. Pe acest drum au pătruns oştile tătarilor din marea invazie tătară de la 1242 când opidul Rodna este distrus de năvălitori. Relaţiile Văii Rodnei cu Moldova au fost intense, trecerea peste munţi nefiind un impediment datorită nu numai acestui drum, dar şi a potecilor de munte prin care mulţi ardeleni au trecut în Moldova, nu numai în vechime, dar şi în perioada 1940-1944. Valea Rodnei străjuită de o parte de Munţii Călimani şi de cealaltă de Munţii Rodnei a permis locuitorilor acestei văi să treacă în Moldova căci „Carpaţii, brăzdaţi de drumurile transhumanţei nu au reprezentat niciodată un hotar”[53], dimpotrivă ei au favorizat trecerea dintr-o parte în alta. Este de remarcat faptul că au plecat mai mulţi din Transilvania decât au venit din Moldova căci: „strămutările peste Carpaţi au urmat, în principal, direcţiile din vest spre est şi din nord spre sud ... în proporţie de circa 1000 plecaţi din Transilvania pentru 10 veniţi de dincolo de munţi”[54] deoarece în Moldova ei erau primiţi foarte bine atât de locuitorii moldoveni dar şi de domnitorii care le dădeau pământuri gratuite precum şi scutirea de unele dări.

Această migraţie făcându-se dinspre Transilvania spre Moldova a dus la îmbogăţirea tradiţiilor şi obiceiurilor moldovene cu elemente specifice Transilvaniei. Partea de nord a Moldovei a avut de câştigat de pe urma acestor emigrări în procesul constituirii fondului său spiritual, şi în proporţie mai mică a suferit acest lucru Transilvania căci: „Transferul de populaţie era însoţit de transferul obiceiurilor, tradiţiilor, ocupaţiilor şi idealurilor oamenilor”[55]. Am fi lipsiţi de spirit critic dacă nu am arăta că şi zona Văii Rodnei a primit influenţe din partea Moldovei nordice. Chiar dacă numărul celor veniţi din Moldova este mult mai mic decât al celor

[53] Mihai Pop , Pavel Ruxăndoiu : *Folclor literar românesc, Ed. Did Ped. Bucureşti, 1991, p. 5*

[54] Ştefan Meteş : Emigrarile româneşti din Transilvania din secolele XIII-XX, Ed. Şt. Buc. 1977. p. 98

plecați din Transilvania dincolo de munți, şi ei au adus partea lor de contribuție în folclorul Văii Rodnei căci: „Din punct de vedere folcloric, munții ce înconjoară acest ținut nu-l separă de regiunile învecinate, ci mai degrabă îl unesc, fapt dovedit de întrepătrunderile folclorice, fenomen ce se datoreşte în bună parte ocupațiilor locuitorilor”[56].

Contactul cu lumea Maramureşului a fost mai redus, schimburi importante de populație n-au avut loc deoarece în primul rând aparțineau aceleiaşi stăpâniri, care nu era dispusă la golirea unei zone şi exodul populației în altă zonă. În al doilea rând Maramureşul era o provincie rămasă în urmă economic deci nu oferea celor care ar fi mers acolo conditii mai avantajoase de viață.

Cu toate aceste interferențe , Valea Rodnei sau Țara Năsăudului, cum a fost denumită mai târziu, a format o entitate bine definită, datorită împrejurărilor istorice : definită în documentele secolelor XIII- XVIII, *Depertinentia Valachica, Vallis Valachica*, în opoziție cu *Depertinentia Saxonica* a Bistriței, apoi aproape o sută de ani a format Regimentul al II-lea de Graniță, şi ulterior Districtul Năsăud.

Pentru a determina valoarea folclorului şi bogăția unei anumite zone este necesar ca aceasta să o încadrăm într-o zonă etnografică unde să avem în vedere „similitudinea unor trăsături culturale semnificative : tipul aşezărilor, al caselor şi construcțiilor anexe tradiționale, portul, ocupații, tradiții folclorice, obiceiuri şi grai”.[57]

În acest sens considerăm că zona Transilvaniei de nord-est este o zonă cu specific aparte atât lingvistic cât şi etnografic şi flocloric, caracterizată prin unele trăsături specifice zonei, aşa cum afirmă Ovidiu Bîrlea care demonstrează că melodiile din această zonă se diferențiază de cele din alte zone : „prin prezența unor melodii foarte ornamemtate, cu broderii execesive de virtuozitate vocală... Colindele de asemenea, sunt cântate aici pe melodii în ritm lent şi solemn, probabil sub inflența

---

[55] Teodor Tanco : *Lumea transilvană a lui Ion Creangă,* Cluj-Napoca, 1989, p. 29

[56] C. Zamfir, Viorica Dosios, Elena Moldoveanu-Nistor: *132 cântece şi jocuri din Năsăud*. Editura Muzicală Bucureşti, 1958, p. 6

[57] Valeriu Rusu (coordonator) : *Tratat de dialectologie românească,* Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1984, p. 141

cântecelor rituale şi funebre în opoziţie cu melodiile săltărețe din restul ţării" pentru a arăta că textele epice au un pronunţat caracter distinctiv : „De asemenea Năsăudul se carcaterizează prin oscilaţiile funcţionale ale textelor epice, aceeaşi naraţiune versificată poate fi când baladă, când colindă, ba chiar strigătură la joc, în concordanţă cu etimologia numelui baladă= cântec de joc".[58] În aceste condiţii considerăm că Valea Rodnei, sau Ţara Năsăudului, este o unitate etno-folclorică cu trăsături specifice, dar şi cu elemente comune folclorului românesc. Bogăţia folclorică a acestei zone este remarcabilă dacă amintim doar că asupra ei s-au aplecat peste o sută de culegători cu peste 120 de culegeri publicate, fără a mai aminti cele peste 6.500 file din manuscrisele lui Ion Pop Reteganul, în care se află multe creaţii folclorice din Valea Rodnei sau numeroasele „doine şi strigături" întâlnite prin toate ziarele şi revistele Transilvaniei şi, uneori, chiar în Principate. Întâlnim aici aproape toate speciile folclorice care sunt în folclorul românesc, excepţie făcând unele balade despre haiduci şi hoţomani, dar avem o baladă religioasă, neîntâlnită în alte regiuni folclorice.

Folclorul păstoresc în Valea Rodnei este bine reprezentat, deoarece în marea lor majoritate locuitorii acestei văi au fost păstori, mai corect spus crescători de animale şi în mică parte şi agricultori, ponderea celorlalte ocupaţii fiind redusă. Cel care s-a preocupat pentru întâia dată de viata păstorească oglindită în poezia noastră populară afirma în concluzia studiului său din 1922 : „cele mai vechi poezii populare populare de la noi .. nu au putut lua naştere decât în mediul păstoresc, au izvorât din sufletul şi vieaţa strămoşilor noştri ciobani"[59]. Ovid Densusianu , căci despre el este vorba, va afirma întâietatea poeziei păstoreşti în faţa poeziei plugarului sau a celorlalte teme.

Creştera animalelor şi îngrijirea lor se face în cele mai multe cazuri în singurătate, vara pe munţii înalţi în legănarea duioasă a sunetului izvoarelor de munte, în aerul îmbălsămat de parfumul florilor şi al ierburilor de munte şi în clătinarea brazilor şi fagilor sub urgia forţelor

---

[58] Ovidiu Bîrlea : *Folclorul românesc,* vol. II, Edit. Minerva, Bucureşti, 1983, p. 443

[59] Ovid Densusianu : *Vieata păstorească în poezia noastră populară.* Ediţie îngrijită şi prefaţă de Marin Bucur, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p. 275

dezlănțuite ale naturii în timpul furtunilor din perioada mai- august ale fiecărui an. Păstorii, adunați seara în jurul tăciunilor ce mocnesc molcon în vatră, care vara nu se sting niciodată cât stau la munte, îşi deapănă amintiri sau doinesc domol. Tot acum cei mai bătrăni deapănă poveşti numai de ei ştiute, pentru cei mai tineri, despre zmei care aruncă foc pe nări, despre Muma Pădurii, despre Zânele care farmecă pe tinerii feciori, unde de multe ori fantasticul se amestecă cu realitatea, prin localizarea anumitor întâmplări în locuri de ei cunoscute. Totul împrăştie o atmosferă de vrajă, de încântare, la aceste adăugându-se întâmplările reale despre animalele sălbarice care atacă stânele vara sau toamna şi uneori îi atacă şi pe cei ce iernează în munte sau la hotar, departe de aşezările omeneşti.

Uneori soarta le este potrivnică acestora prin faptul că fiind departe de aşezările omeneşti au de înfruntat singuri situații grele, uneori fiind omorâți de animalele sălbatice, sau murind din cauza condițiilor neprielnice. Este menționat într-o lucrare faptul că „Irimie Tăpălagă, născut la 30 mai 1829, agricultor, decedat în 1867, la 30 de ani, astupat iarna în munte de o avalanşă de omăt alături de oi de unde a fost scos abia în vara anului 1867."(Silvestru Leontin Mureşianu : „Dicționat genealogic rodnean 1690-1990", Ed. Tinerama Buc, 2001, p. 726)

Trebuie remarcat că păstorii au fost nu numai creatori de folclor specific acestei ocupații, dar ei au fost cu adevărat păstrători ai folclorului, în general. În anul 1874 Iuliu Moisil nota la una dintre baladele sale : „După cuprins acest viers este religios. E cules din Năsăud, de la un păcurar (păstor) venit de curând de la munte".[60] La aceasta se adaugă notele altui folclorist, atât în anul 1935, cât şi în 1960 : „De pe munte o ştiu, de pe la alți ciobani mai bătrâni ca mine",[61] sau alta din 1960 : „De la Radu Ion, cioban din Prudul Bârgăului, o ştiu"[62]

De asemenea, Ion Pop Reteganul va nota la una dintre minunatele sale poveştile ardeleneşti, în 1888 : „ Auzită în Năsăud de la un păcurar",[63] ca să dăm doar numai câteva exemple. Despre această viață de păstor sau

---

[60] Iuliu Moisil : *Poezii populare de pre Valea Rodnei.* Ms. p. 78. Arhivele Statului Bistriţa-Năsăud.

[61] Constantin Zamfir : *Folclor muzical din Bistriţa-Năsăud,* Editura muzicală, Bucureşti, 1988, p.67

[62] Idem, p. 55

păcurar ne-a vorbit şi Tiberiu Morariu în 1939 : „Importanţa acestei meserii reiese foarte bine din numeroasele tradiţii, poveşti, balade etc., în care adeseori este zugrăvită întreaga lor viaţă. Seara, după ce liniştea se coboară peste întinsul munţilor, ei stau în jurul focului ascultând poveştile celor mai bătrâni”.[64] Nu putem începe această prezentare fără a vorbi despre inegalabila baladă păstorească „Mioriţa”, foarte răspândită în Ţara Năsăudului.

Ridicată la rangul de capodoperă a literaturii populare româneşti, balada “Mioriţa” fascinează şi încântă pe toţi cei ce se apropie de ea prin farmecul poeziei sale, a multitudinii de variante, a ideilor pe care ea le conţine fiind un larg ecou al spiritualităţii româneşti.

După un veac şi jumătate de la prima ei publicare balada a captat atenţia folcloriştilor dar şi a filozofilor culturii care au văzut în ea: „Într-adevăr balada reprezintă, pentru cultura românească în acelaşi timp, o problemă de folclor şi de istorie a spiritualităţii populare şi un capitol central în istoria ideilor”[65]. Balada nu este numai un izvor de idei: şlefuită şi ornamentată de atâţia creatori anonimi ea „este un miracol artistic atât de profund tulburător, încât e un adevărat privilegiu să i te poţi dedica. E miracol şi pentru că e poezie şi cântec în starea binecuvântată de desăvârşire dar şi deoarece exprimă întocmai modul nostru propriu de a fi în lume şi de a ne înţelege rostul de oameni ai acestor locuri !”[66].

Asupra ei s-au pronunţat cele mai reprezentative personalităţi ale culturii româneşti sau ale folcloristicii şi o abordare a tuturor problemelor pe care aceasta le ridică ar duce la o reconsiderare a tuturor părerilor despre această baladă.

---

[63] Ion Pop Reteganul : *Poveşti ardeleneşti.* Prefaţă şi îngrijirea ediţiei prof. Liviu Păiuş. Desene de Florian Mureşianu, Editura *George Coşbuc* Bistriţa, 2003, p. 101

[64] Tiberiu Morariu : *Material etnografic şi folklor ciobănesc din Munţii Rodnei,* în „Vatra”, Revistă a învăţătorilor din judeţul Năsăud, anul V, iunie-decembrie, 1939, p. 165

[65] Mircea Eliade : *De la Zamolxis la Gingis-han,* Bucureşti, 1980, p. 227

[66] A. Fochi : *Mioriţa (Texte poetice alese),* antologie, prefaţă şi bibliografie de... Bucureşti, 1980, p. 5

În ampla sa monografie Adrian Fochi, în 1964, aduna 935 de variante, iată că după un sfert de veac numărul lor s-a dublat, descoperindu-se mereu noi variante chiar şi în acele medii care au fost într-un puternic proces de cercetare: „se ştie că până în momentul de faţă sunt aproape 2000 de variante culese de pe întreg cuprinsul ţării şi de la românii de peste hotare”.[67]

Cei care s-au aplecat asupra acestei balade au căutat să afle vechimea ei în spaţiul românesc şi au luat în calcul arhaismul unor variante. Astfel încă din 1920, Ovid Densuşianu remarca arhaismul sau „frumuseţea primitivă“ într-o variantă din Rodna de unde şi culesese o variantă care „părându-mi-se superioară tuturor celor tipărite mai în urmă, i-am dat loc alături de alte balade”.[68]

O discuţie intensă s-a purtat asupra întâietăţii: ce a fost mai întâi, balada sau colindul, cunoscându-se faptul că subiectul acestei balade susţine clasarea în două specii ale aceluiaşi gen epic. În Transilvania „Mioriţa” este răspândită sub forma de colind în două tipuri : „Ce s-aude-n sat la noi”? şi „Fata de maior”.

Cel care a tranşat pentru prima dată prioritatea ivirii colindului transilvănean înaintea baladei a fost Adrian Fochi în monografia sa asupra acestei balade. Totodată el se preocupă de locul de geneză a acestei balade luând în atenţie circulaţia intensă şi frecvenţa sa în unele zone folclorice şi astfel în 1964 el afirmă: „Credem că prima versiune a *Mioriţei* s-a născut în zona de nord-est a Transilvaniei, în regiunea dintre munţii Rodnei şi munţii Călimanului, unde şi astăzi (în 1964, n.n.) circulă cu destulă intensitate în forma sa cea mai simplă“[69] pentru ca în 1980 să fie mai circumspect: “Nu vom şti niciodată unde a avut loc actul de geneză al subiectului: arhaismul versiunii transilvănene ne face să credem că “Mioriţa” s-a născut într-o formă embrionară, în Transilvania”[70].

---

[67] Lucia Berdan : *Consideraţii preliminare la varianta bistriţeano-năsăudeană a Mioriţei,* în „Limba română” anul V, nr. 2 (20) din 1995, Chişinău 1995, p. 38

[68] Ovid Densusianu : *op. cit. p. 99.*

[69] Adrian Fochi : *Mioriţa. Tipologie. Circulaţie. Texte.* Bucureşti, 1964, p. 539.

După un sfert de veac, în care balada a fost mereu în centrul preocupărilor folcloriştilor, Al.I.Amzulescu va afirma foarte tranşant atât locul de origine cât şi vechimea "colindului păcurarilor" arătând că : „referindu-ne astăzi la *Mioriţa* trebuie ştiut însă, fără înconjur, cu privire la marea-i şi minunata-i geneză, că mai înainte a fost colindul ! Înainte de a se naşte şi de a se ivi (abia în ultimele veacuri) cântecul moldo-valah al *Mioriţei* cu mult înainte s-a născut începând din părţile de sus ale Transilvaniei (foarte plauzibil începând cu zona cuprinsă între munţii Rodnei şi ai Călimaniului) şi răspândindu-se treptat spre toate zările pământului românesc, "povestea" cântată în străvechiul colind al păcurarilor".[71]

In sprijinul originii nord-transilvănene, a originii acestui "miracol românesc" vin ultimele descoperiri, cum este descoperirea în 1991 într-o culegere manuscrisă a lui Ioan Sincai, fratele istoricului Gh. Sincai, a unei variante consemnate în 1792-1794, descoperire făcută la Tg. Mureş[72] despre care se afirmă: „avem, aşadar, configuraţia transilvăneană a *Mioriţei* completată acum cu varianta bistriţeano-năsăudeană. Ea se înscrie, deci, în tiparul transilvan cunoscut al *Mioriţei* baladă. Narativ ea conservă statutul arhaic al desfăşurării epice."[73]

Tot despre vechimea acestei balade sub forma ei transilvană năsăudeană vorbeşte Ion Taloş într-un studiu mai recent, în care analizează 167 variante din nordul Transilvaniei: „În orice caz, cert ni se pare azi faptul că acest vers de durere va fi una dintre întâile creaţii folclorice care erau îngânate în noua limbă ce se vorbea în Carpaţi pe la mijlocul mileniului trecut. (Mileniul I al erei d.H. n. n.) Răspândirea acestui cântec în toate regiunile locuite de populaţia care descindea din daco-romani ca şi

---

[70] Adrian Fochi : *Mioriţa (Texte poetice alese).* Antologie, prefaţă şi bibliografie de ... Ed. Minerva, Bucureşti, 1980, p. 5

[71] Al. I. Amzulescu : *Repere şi popasuri în cercetarea poeziei populare,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1989, p. 67.

[72] Revista : *Manuscriptum ,* anul 22, nr. 2-4 din 1991, p. 8-11 ; Revista *Şcoala Ardeleană,* Tg. Mureş, 1992, nr. 8, p. 5 ; *Revista de Etnografie şi Folclor,* tomul 38, nr. 1-2 din 1993, p. 135-138; Revista *Mioriţa* Câmpulung Moldovenesc, anul III, nr. 2(6), 23 septembrie 1993, p. 8-9

[73] Lucia Berdan : *art. cit. p. 38*

frecvența lui , cu totul excepțională, până în zilele noastre, stau mărturie despre ecoul care l-a avut întâmplarea povestită de „Mioriţa”în străfundurile sufletului carpatin. Martor al dezvoltării poporului român timp de 1000 de ani, „Mioriţa” este în măsură să lumineze şi azi, prin intermediul artei tradiționale, momente dintre cele mai îndepărtate ale trecutului nostru”.[74] Comentând faptul că în multe variante din nordul Transilvaniei păstorul refuză să fie acoperit cu pământ, ci cere să fie acoperit cu gluga, iar la cap să-i fie pus fluierul, Ion Taloş crede că aceasta ar reprezenta vechiul ritual al înmormântării precreştine când morții erau lăsați , pe înălțimi în bătaia vântului.

Față de afirmațiile privind originea nord-transilvăneană a baladei „Mioriţa” vom aduce în plus o dovadă pe care nici un cercetător al acestei balade nu a sesizat-o, dar care arată nu numai marea răspândire a motivului mioritic, precum şi arhaismul ei. Remarc astfel un număr impresionant de piese instrumentale cântate din fluier, bucium sau trâmbiță, cunoscute sub denumiri ca: „Horea oii”, „Când şi-a pierdut ciobanul oile,” melodii însoțite de povestirea în proză a modului cum ciobanul îşi pierde oile, are o clipă iluzia că le găseşte, dar vede că ceea ce văzuse erau nişte stânci, pentru ca apoi să le găsească şi să se bucure deşi cei mai mulți afirmă că aceasta nu se povesteşte: „povestea este mai mult în gând”[75], iar despre vechimea melodiei cei anchetați au arătat că „de când lumea s-o cântat şi bătrânii noşti tăt asta o zis”.[76]

Mai recent, în 1994, arătând legătura organică dintre balada cântată a „Mioriței” şi piesele instrumentale se arată că absența baladei în anumite medii : „acesta s-ar putea datora prezentei puternice a tipului muzical în repertoriul pastoral instumental cu funcționalitatea străveche de conducere a oilor”[77]. Dacă luăm în calcul că în lucrarea amintită, C.Zamfir include 33

---

[74] Ion Taloş : *Mioriţa şi vechile rituri funerare la români,* în „Pagini transilvane” nr. 1. revistă editată de „Steaua” Cluj-Napoca, 1993, p. 152

[75] C. Zamfir : *op. cit.* p. 36

[76] Idem : p. 27

[77] Gizela Suliţeanu : *Constantin Brăiloiu şi unele considerente etno-muzicale asupra baladei Mioriţa,* în REF, tomul 39, nr. 3-4 din 1994, p. 231

piese instrumentale denumite „Când ies oile la munte”, „Cântarea oilor de pe munte”, „Cântare din trâmbiță“, „Când şi-a pierdut păcurarul oile” etc. avem încă o dovadă în plus a răspândirii largi în acestă zonă a motivului mioritic.

Prezența celor 52 variante ale „Mioriței” - colind în Valea Rodnei,[78] oglindeşte largul ecou al acestei balade în această zonă , mai ales faptul că variantele colind de aici au un rol aparte ce trebuie subliniat. „Miorița”- colind se cântă, de regulă, numai la Crăciun şi de către grupuri de colindători formate din oameni căsătoriți, oamenii cei mai de frunte din sat şi care aveau multe oi. Acestă colindă era o colindă aşa cum o mai arată şi denumirea „a păcurarilor”, fiind cunoscută ca foarte veche şi în Transilvania nu a fost „cântată decât la iarmaroace, unde ciobanii îşi desfăceau marfa şi petreceau”, cum afirmă G.Vrabie[79].

Trebuie să menționăm că variantele Văii Rodnei sau Țării Năsăudului respectă compoziționalal tipul transilvănean al colindei: cadrul natural, hotărârea de a fi omorât ciobănaşul, convorbirea cu mioara năzdrăvană şi testamentul ciobanului. Față de acestă schemă clasică unele introduc fragmentar episodul “măicuței bătrâne”. Măiestria artistică a creatorilor de frumos se poate vedea cum acest subiect aduce elemente noi, diferite de la o baladă la alta.

Incă de la începutul analizei noastre vom remarca unele elemente de compoziție ale “Mioritei”-colindă. Versurile de la început ale variantelor cuprind interogația: „Ce s-aude-n sat la noi” sau „Aude-se, maică, aude”, o introducere prin care se încearcă captarea atenției auditoriului, iar prezența vocativului „maică“ caută să stabilească un dialog închipuit cu cea căruia i se adresează „maică“ sau „mândră“. Cu toate acestea acest motiv nu reprezintă decât o treime din totalul variantelor, celelalte motive fiind: „Pe cel vârf de munte verde”, sau „În vârful muntelui”. Dacă primul motiv este o întrebare retorică, iar al doilea motiv indică locul desfăşurării acțiunii, surprinde al treilea motiv al unor variante (3 variante) : „Colo-n josu mai în jos” cu varianta „Colo-n jos de şesurele” care reprezintă de asemenea locul desfăşurării acțiunii, ne surprinde prin

[78] Vezi : Liviu Păiuş . *Sus la munţi ca negura. Folclor epic din Ţinutul Năsăudului. (Antologie) Ediţia a II-a adăugită,* Editura Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 200-251

[79] Gh. Vrabie : *Balada populară română, Bucureşti, 1966, p. 275.*

faptul că mută locul acțiunii din „pe cel vârf de munte verde” la un loc opus acestuia „colo-n jos şi mai în jos”. Aceasta e o dovadă că „Miorița” s-a cântat şi în transhumanță „colo-s jos pe şesurele”, că ea s-a şlefuit în acest proces de singurătate. Mai interesant este faptul că cele trei variante în care locul acțiunii este la şes sunt culese în veacul trecut, fapt care arată, după părerea mea , că motivul mioritic s-a născut în lumea păstorească în perioada transhumanței, reflectând în acest caz cu siguranță un lucru specific păstoresc. Unele variante introduc alte elemente:

„Grea turmă de oi se vede.”
„Ce botei de oi se vede”

Într-o variantă din 1934 apare începutul astfel:

„Pe cel vârf de munte verde
Mutare de oi se vede,
Dar la ele cine şede?
Un biet păcurăraş
Venit-au şapte tâlhari;
După apă l-au mânat,
Cei şapte l-au judecat.”

Această variantă a stârnit iritarea unui cercetător care arată că: „Din amestecul de arhaic cu modern a ieşit un hibrid insuportabil”[80] fiind contrariat de cuvântul „mutare” pe care, se pare, că nu-l înțelege. Facem apel în acest caz la folosirea lui în mediul păstoresc pentru că în limbajul păstoresc cuvântul are o întrebuințare mare, el fiind de altfel un cuvânt de origine latină chiar dacă dicționarele românesti nu-l înregistrează cu sensul folosit în mediul păstoresc, transilvănean, căci: vorbind despre „migrațiunile românilor” făcute datorită ocupației seculare de păstori se arată: „însăşi stână e numită în unele părți a Ardealului mutare”[81]. In schimb îl înregistrează „Dicționarul de sinonime” la cuvântul stână=târlă, (rar) oierie, (reg.) băcie, căsărie, colibă, mutare...”[82] cuvânt despre care vorbeşte Ovid Densuşianu în 1932 astfel: „în părțile Rodnei, în partea

[80] Nicolae Boboc : *Motivul premioritic în lumea colindelor*, Timişoara, 1985, p. 50

[81] Sextil Puşcariu : *Limba română* , Bucureşti, 1976, p. 365.

[82] L. Seche, Mircea Seche : *Dicţionarul de sinonime al limbii române*, Bucureşti, 1982, p. 934

extremă din nord-estul Ardealului, mutare e o stână mică ce se poate transporta uşor”[83] (provenit din latină muta-are,=a muta, a mişca , a deplasa, a îndepărta).

Numărul păcurarilor sunt fie trei, fie opt „păcurari” denumire ce apare peste tot, cuvânt de origine latină peste care, credem, s-a surapus cuvântul „cioban” de origine turcă. L-au adus cu ei păstorii ardeleni din transhumanța lor, din ținuturile Deltei, a Crimeii sau din câmpiile Cubanului ? Unii dintre păcurari sunt „veri primari” dar în toate variantele indiferent de numărul păcurarilor unul dintre ei se distinge prin unele note caracteristice, prin trăsături care-l diferențiază de ceilalti doi sau şapte, dar toți păstoresc o singură turmă. Al treilea este întotdeauna „mic şi străinel” sau „străinaş“. Spre deosebire de baladă identitatea celorlați doi păcurari rămâne nedefinită. Cel mai mic „străinelul” în unele variante, are un element caracteristic al păstorilor din vechime „trâmbița”. Vom vedea că existența acestui instrument va determina în variantele care-l conțin un motiv aparte ce le vor deosebi de celelalte variante.

Următorul motiv epic este trimiterea după apă sau întoarcerea oilor, mai corect în limbaj păstoresc, înturnarea oilor. Cei doi îl trimit să aducă „apă lină“ ca o contaminare cu „Cântecul cununii” (la seceriş):

„Pe străin că l-o mânat
La fântâni la Tarigrad,
La fântâna cea mai lină“

Acest fapt al trimiterii după apă „este un rest din forma arhaică“ dând posibilitatea celor rămaşi cu turma de „a-i face legea” lucru care a iscat discuții controversate asupra cauzei de a-l judeca pe cel mai mic căci în colindă nu mai apare bogăția celui de-al treilea, ca în baladă, ceea cel face pe Nicolae Boboc să arate că: „În nordul şi estul Transilvaniei, conflictul este de natură juridică, nu de natură socială“[84].

Problema care se ridică în continuare este cea rezultată din versurile care arată că în timp ce-i fac legea, ceilalți doi:

„Mâncând carne de mioară
Şi bând apă din izvoară“

---

[83] Apud : R. Telceanu : *Terminologia oierească în Maieru,* în „Arhiva someşană”, (Seria a II-a) vol. III, Năsăud, 1975, p. 227

[84] N. Boboc : *op. cit. p. 8*

Episodul mioriței năzdrăvane apare numai în unele variante, sub diferite aspecte, de altfel nu se realizează un dialog între păcurar şi mioară. Chiar dacă păcurarul observă la mioara lui unele comportări deosebite ea nu-i vesteşte stăpânului, ca-n baladă, că va fi omorât ci păcurarul mai mic şi străinel presimte aceasta şi îşi face testamentul sau cere anumite îngăduințe. Într-o singură variantă ni se arată că „mioara lui o auzit" ceea ce i se pregătea stăpânului său şi drept consecintă a acestui fapt, al aflării „legii" pe care i-o fac ceilalți doi „şi lâna i s-o roşit". Atât faptul că lâna se roşeşte la mioara care aude omorul, cât şi faptul că ceilalți doi mănâncă carne de mioară în timp ce-i fac legea trebuie să aibă anumite semnificații.

De remarcat este faptul că păcurarul când se întoarce cu apa sau după ce întoarce oile sesizează comportamentul ciudat al miorii năzdrăvane:

„Mioară, miorița mea,
Ce nu bei, ce nu mănânci
Şi nici sara nu te culci?
Că tu băteai pripoarele
Şi stăpâneai poienile,
Şi păşteai colțul ierbii,
Şi erai fruntea turmii".

În locul acestui motiv în alte variante apare convorbirea dintre cel menit să fie ucis şi cei ucigători asupra alegerii morții lui: „de ce moarte vrei să mori?" pentru a-l lăsa pe cel mic şi străinel să aleagă între:

„Ori tăiat, ori împuşcat,
Ori capul tău jos luat?"

Cea mai veche variantă din 1898, cuprinde şi o altă posibilitate: „ori tăiat, ori săgetat" la care el răspunde că refuză primele două variante acceptând-o pe a treia:

„Nici tăiat, nici împuşcat,
Fără capul jos luat".

Dacă până la acest moment epic variantele merg aproape paralel, de aici momentele epice se bifurcă în două direcții: un tip de variante consemnează direct testamentul ciobanului, pe când al doilea tip cuprind anunțarea mamei păcurăraşului prin trîmbiță şi sosirea mamei lui la el.

În primul tip păcurăraşul îşi face comunul testament privind locul îngropării şi punerea obiectelor dragi la cap şi plânsul oilor după stăpânul lor. Unele au o formă apropiată:

„Fluieraşul meu cel drag
Să mi-l puneţi voi la cap.
Şi când vântul a sufla
Fluierul va fluiera
Oile s-or înturna.
Oile cele cornute
Mândru m-or căta pe munte
Oile cele bălăi
Mândru m-or căta pe văi,
Oile cele seine
Mândru m-or căta pe mine”.

Cele care cuprind în ele dorinţa ca la cap să-i pună:

„Şi în loc de crucioară
Să-mi puneţi o trâmbicioară
Şi în loc de bucinel
Să-mi puneţi un buhăşel.”

cuprind în ele credinţa populară conform căruia înmormântarea trebuie să se transforme în nuntă, căci buhaşul (simbol al nunţii în vechime) se împodobeşte şi se duce în fruntea alaiului mortuar.

Am observat mai înainte că la prezentarea celui mai mic şi străinel el avea o trâmbiţă. Variantele care conţin acestă specificare dezvoltă un alt moment epic înaintea testamentului. La aflarea veştii că cei doi sau şapte „i-au făcut legea” şi trebuie să moară acesta cere ucigaşilor:

„Mai lăsaţi-mă atâta
Să apuc a trâmbiţa
Să audă măicuţa.”

Interesant este faptul că ucigaşii dau dovadă de înţelegere şi permit acestuia să sune din bucium. La sunetul buciumului când: „Văile se scutura / Muntii se cutremura” mama sa vine la el:

“Iară maica auzind
Poale albe suflecând
Ciobote negre-ncălţând”

Ajunsă la el străinelul îi spune: ”Bine, maică, c-ai venit / Că-io-s gata de murit” lăsându-i în grija mamei sale să se ocupe de îndeplinirea ritualului de înmormântare. Această încredinţare a ritualului mamei sale şi nu ucigaşilor diferenţiază din nou colinda de baladă.

Fata de maior

Nu este o piesă specifică acestei zone căci avem în vedere afirmaţia unui alt culegător de folclor din acestă zonă. Această variantă se întâlneşte numai într-o singură localitate, graţie unor intelectuali care vor să demosnstreze originalitatea folclorului comunei respective. Răspunzând în martie 1932 la chestionarele lui I.Muşlea, acest învăţător îi răspunde cu privire la balada "Mioriţa": „În comuna Maieru din judeţul Năsăud am aflat o singură variantă, care pare a semăna puţin cu balada „Mioriţa" în formă de colindă; iat-o, cu toate repetiţiile şi refrenul aşa cum se cântă ..." (urmează varianta cu fata de maior), arătând că „melodia a fost culeasă de la fata Paraschiva Bumbu de Adeodat Coruţiu, studentul la Conservatoriu, băştinaş. Acest cântec e cunoscut de aproape toţi, sub titlu de „Colinda păcurariului". Îl cunosc şi cei bătrâni, dar nu în întregime ci numai fragmente. Posibil a fost adus de un cioban străin din altă parte, tot aşa cred că e importată şi melodia, de vreme ce bătrânii o cântă pe melodia altei colinde, veche, cunoscută."[85]

Nefiind specifică zonei, deşi e atestată în 1932, ea nu a avut forţa de răspândire datorită faptului că în zonă colindul păcurarului era mai bine răspândit şi răspundea cu succes necesităţilor locale de a avea rolul de colindă de oameni gospodari. Suprapunerea colindei, "Fata de maior" nu s-a putut face şi datorită melodiei pe care este cântată, o melodie mai dinamică decât cea a „Mioritei" iar oamenii locului s-au dovedit a fi mai refractari faţă de acestă melodie şi în consecinţă fată de acestă baladă-colind.

A. Fochi afirmă că zona naşterii şi a frecvenţei a acestei variante cea mai mare este pe Someş mult mai la vale: „despre zona Jiboului se poate afirma aproape cu certitudine că este locul unde pare a se fi născut formula de tip "Fata de maior".. prelungirile tipului de-a lungul Someşului până către Năsăud ori până în părţile Huedinului arată numai forţa sa de penetraţie."[86]

Dacă în colindul „Miorita" locul de desfăşurare al baladei alternează între munte şi şesuri, în varianta "Fata de maior" locul este „sus la munte" iar personajele sunt „trei păcurărei" dar şi aici variantele

[85] Ion Barna : *Material folcloric cules de Ion Barna,* Ms. In Arhiva de Folclor din Cluj-Napoca, 1932, p. 34

[86] Ovid densusianu : *op. cit.* p. 333

consemnează „o turmă de oi” sau „cu trei turme de miei”. Ca şi în basmele populare cel mai mic dintre păcurărei este cel care iese din comun prin comportarea sa. Acesta îi îndeamnă ca s-o ia cu ei pe fata de maior ieşită în cale. Acest îndemn determină reacţia ostilă a celorlalţi care-l ameninţă cu moartea:

„Tu de oi lua
Noi te-om împuşca.”

În faţa acestor ameninţări păcurarul cel mai mic îşi face testamentul. Trebuie să admitem şi din studiul altor cărţi că aici: „numai în aparenţă este vorba despre un conflict de natură erotică; în realitate aici se ascunde o veche practică păstorească, de natură superstiţioasă, care interzicea femeilor accesul la stână“[87].

Dacă remarcăm printre elementele pe care şi le doreşte păcurarul pe mormânt, a fluierului prezent şi în „Mioriţa”, vom constata la „Fata de maior” absenţa buciumului sau înlocuirea lui prin buhăşel, în schimb va apare un element nou:

„Bota mea cea luce
Mi-o puneţi de cruce”.

Variantele „Fata de maior” se încadrează în tema generală a “Colindului păcurarului” chiar dacă aici se remarcă vechi practici ale păstoritului uşor deosebite de cele din „Mioriţa”.

Balade păstoreşti

În acest ciclu cuprindem două tipuri: “Costea” şi “Ciobanul, sora şi zmeii” (leii, turcii)” cu o arie de răspândire în Transilvania şi nordul Moldovei iar „subiectul a cunoscut o actualizare în condiţiile relaţiilor noastre ostile cu turcii cotropitori. E vorba de demitizare a personajului şi de o istoricizare a lui.”[88]

Costea

Asupra baladei “Costea” s-a aplecat Ovid Densuşianu care vorbind despre haiducie şi ciobănie arăta că între cele două categorii erau atât relaţii de prietenie cât şi de duşmănie, haiducii furând din avutul

[87] N. Boboc : *op. cit, p. 8*

[88] A. Fochi : *Cântecul epic tradiţional al românilor,* Ed. Şt. şi Encicl. Bucureşti, 1985, p. 50

ciobanilor.[89] El analizează numai variante din colecţia lui G.Dem.Teodorescu, C.Rădulescu-Codin, T.Pamfile, Al.Vasiliu, Gr. Tocilescu, N.Păsculescu, în care subiectul e puţin altefel decât în varianta noastră. In variantele pe care le analizează Densuşianu furtul oilor din stână este făcut este făcut de haiducul Fulga. Pe Fulga îl trimite la stâna lui însuşi Costea unde va fi bine ospătat. Fulga îi fură o parte din turmă, iar Costea întors de la Galaţi, vede turma micşorată, căţeaua lui, Dolca, îi spune că i-a furat turma, îl găseşte pe Fulga şi- l omoară. In acest caz fiind vorba de sancţionarea călcării regulior ospeţiei.

Varianta noastră culeasă în 1934 şi publicată în 1939 [90]aduce în scenă din nou o realitate a acestor locuri: năvălirea tătarilor care timp de cinci secole au năvălit peste aceste locuri.

Balada începe direct, fără o pregătire prealabilă, în patru versuri, este descrisă plecarea şi întoarcerea eroului:

„Azi e luni şi mâine-i marţi
Costea pleacă la Galaţi.
Azi e miercuri, mâine-i joi,
Intoarnă Costea-napoi."

Mulgând oile, îşi dă seama că are oi mai puţine şi atunci întreabă „Haita bătrână" căreia i-a lăsat în pază oile, căci:

„Nu ţi-am dat furcă să torci
Nici ceaunul să alegi"

Interesant este faptul că „Haita bătrână" confundă pe tătarii care i-au furat o parte din turmă cu „Un domn" care însoţit „De o poteră de voinici / Până-n douăzeci şi cinci" a căror comportare este fabuloasă:

„Alţii urlau ca lupii,
Alţii urlau ca câinii,
Alţii în oi s-o ţipat
Vreo cinci sute ne-o luat"

Costea, ca în basmele populare, îşi potcoveşte calul cu „potcoave de argint / Să aibe spor la fugit", ajunge din urmă oile după ce „o trecut trei munţi de-a rândul". Finalul baladei este în genul baladelor populare româneşti cu revenirea la „starea de normalitate":

„Cu tătarii s-o bătut

[89] O. Densusianu : *op. cit. p. 333*

[90] Revista *Vatra,* Năsăud, 1939 nr. 6-12. p. 183

Şi pe toți i-o omorât
Oile le-o adunat
Şi la stână le-o-nturnat.”

Observăm încă o dată că variantele someşene introduc în cuprinsul lor unele aspecte ale realităților acestor locuri, transfigurate în aspecte artistice.

Ciobanul, sora şi zmeii

Baladele din grupa „Ciobanul, sora şi zmeii (lei, turci)” la care în variantele noastre apar tătarii ca o reflectare a condițiilor istorice speciale ale acestei zone, cunosc în zona noastră o mare varietate de variante, fiecare dintre variante aducând un element nou în construcția sa artistică.

Toate variantele au ca subiect unul asemănător celor din capitolul „Vitejeşti” motivul „Fete răpite de turci” clasat de Gh. Vrabie în „Balada porturilor dunărene”[91], dar între cele două motive există diferențe de conținut şi tratare artistică. Nu putem fi de acord cu Gh. Vrabie care arată: „A doua oară zmeul apare în cântecul „Ciobanul, sora şi zmeii (leii, turcii)”. Fratele se luptă cu zmeul care vine să-i fure sora.”[28] deoarece în variantele noastre fratele caută să o scape pe soră prin oferirea unor daruri în schimbul surorii lui. Este adevărat că într-o singură variantă apare:

„Eu pe soră-mea n-oi da
Până capu-n sus mi-a sta”

dar în continuare balada ne arată că ciobanul este gata de a da:

„Ci voi din oi vă luați,
Luați-vă mii şi sute
De mioari mândre, cornute”.

În aceste balade trebuie să recunoaştem ceva din caracterul ciobanului din „Miorița”, acea acceptare senină a sorții în fața geutăților vieții. Şi acest cioban fără nume nu ia nici o măsură de apărare, singura încercare fiind aceea de a ascunde pe sora sa în locuri apropiate.

Marea răspândire a acestei balade reiese din faptul că numai din zona studiată deținem 26 , fapt ce ne face să facem apropieri de „Miorița”, căci acestă ultimă baladă cunoaşte multe variante, fapt remarcat şi de Ovid Densuşianu: „Lăsând la o parte fondul fantastic, ici şi colo surprindem

91

ceva ce ne aduce aminte de cântecele păstoreşti şi haiduceşti, iar, pe de altă parte, sfârşitul ne face să ne gândim întrucâtva la „Miorița”.[92]

Variantele din această zonă care, se prezintă ca o împletire de real şi fantastic, ceva ca de basme încep cu prezentarea cadrului natural ce aminteşte de variantele transilvănene ale „Mioriței”:

„Pe cel munte mândruț,verde,
Ce turmă de oi se vede,
Dar la ele cine şede?”

Dar întâlnim într-o variantă, cea mai veche, culeasă prin 1886-1892:

„Colo-n munte, după munte
Ce zgomot de oi s-aude,
Dar la ele cine-mi umblă“

În graiul local “a umbla la oi” este sinonim cu “a păstori” cu un iz arhaic ceea ce ne duce cu gândul că această baladă este foarte veche chiar dacă ea a fost culeasă pentru prima dată la sfârşitul veacului trecut, dar referirile la tătari arată că această baladă a fost creată cu mult timp în urmă.

Urmează episodul convorbirii dintre frate şi soră în care se găseşte intriga baladei: venirea turcilor, tătarilor sau zmeilor pentru a peți pe sora ciobanului. Intr-o variantă aflăm descris acest moment mai pe larg:

„-Frate, frățiorule,
Să mergem cu oile,
Oile să le ducem
La strungă să le mulgem.
După strungă le-o băgat
Ea din gur-o cuvântat:
-Frate, frățiorule,
Mulge două,
Lasă două,
Ocheşele amândouă.”

Asupra celor ce vor veni să o ia de nevastă pe sora ciobanului variantele arată unele diferențieri:

„Acela nu-i nor de ploaie,
Că vin turcii să te ieie,
Să te ieie de femeie,
Vin turcii şi cu zmeii,

[92] Ovid Densusianu : *op. cit.* p. 356

Vin la tine a te peți”.

sau

„Vai tu, soră, cum grăieşti
Aceia nu-s nori de ploaie
Vin tătarii să te ieie.”

„Aceia nu-i vreme grea
Că îi leu
Şi cu zmeu
Vin la tine să te ducă“.

În fața acestei primejdii fata caută să se ascundă în locuri apropiate, nu în depărtare, in codrii adânci:

„În fundul colibii
Sub fundul căldării
C-acolo nu te-or găsi.”

sau

„Du-te-n fundul colibii
Sub lânuța oacheşii
Acolo nu te-or găsi.”

„În capacul glugei
În fundul colibei.”

O soluție diferită de cele mai de sus prezintă o altă variantă:

„Soră, surioara mea,
Prinde boii la tânjea,
Mare brazdă-oi revărsa,
Pe tine te-oi astupa.”

Sosiți la cei doi, străinii (turcii, tătarii, zmeii) sunt primiți cu binecunoscuta ospitalitate românească, aceştia le spun scopul venirii lor:

„N-am vrut să hodinim
Că am venit să peţim”

O variantă cuprinde un fapt deosebit care se abate de la tradiția românească: o fată trebuie pețită de la părinți, la ei acasă, abaterea de la acestă tradiție stârnind indignarea ciobanului:

„Cine focu’ a văzut
Peţitori vara pe munți,
Oh, prin munți, printre molizi,

La copii fără părinți?”

La cererea peţitorilor răspunsul ciobanului este diferit constatându-se o contaminare cu fata răpită, căci acesta le spune că sora lui a murit:

„Vai că târziu aţi venit
Că soru-mea o murit”

Neîncrezători în afirmaţia fratelui, peţitorii cer să-i arate mormântul dar:

„Câte ploi au mai plouat
Mormântul i l-o mânat,
Cruciţa i-o spălat”

Cele mai multe variante însă aduc în prim-plan încercarea fratelui de a-şi salva sora prin oferirea unor plăţi în natură. O variantă însă conţine aluzii la blestemul mamei sale:

„Nouă nu ne trebe-aşa
Vrem numai pe soru-ta
C-o blestemat-o mă-ta.”

Unele variante nu conţin oferta făcută de cioban, în schimbul surorii sale ele trecând direct la aflarea fetei în locul unde era ascunsă şi plecarea ei cu turcii, tătarii. Cele mai multe cuprind însă acest episod care variază de la o variantă la alta:

„Mai bine vouă voi da
Trei sute de ocheşele
Tăte din oile mele,
Trei sute de oi grăsuţe
Câte albe şi cornute.”

„Mai bine vouă vă dau
Vo trei sute de berbeci
Tăt din care să te-alegi”

„Luaţi-vă mii şi sute
De miori mândre cornute”

„Luaţi-vă milioane
De berbeci largi între coarne”
„Ci voi numa vă luaţi
De miori cu coarne-ntoarse,

Din coarne aur revarsă.
Luați-vă o sutăcincizeci
De cârlani şi de berbeci,
Cu coarnele petellegi".

Un episod luat din „Fata răpită" este cel al aruncării fetei în apă, fântână sau Dunăre, preferând moartea unei vieții în robie:

„Decât roabă turcilor
Atunci hrană peştilor,
Decât roabă la turcime
Atunci hrană la peştime."

Ultima parte a celor mai multe balade cuprinzând monologul fetei adresat fratelui său este de un autentic lirism care din nou ne duce cu gândul la „Miorița" mai mult că într-o variantă apare şi mama fetei.

Convinsă că nu mai are nimic de făcut, că aceasta este soarta sa, fata îl roagă pe fratele său:

„Frate, frățiorul meu,
Văd bine că nu scap eu,
Scoate paloşul din teacă
Şi-mi taie părul din ceafă,
Şi din urechi ai mei bumbuți
Pune-i în urechi la mieluți.
Când soarele a răsări
Mieluşeii s-or trezi
Şi-or începe a fugi,
Şi bumbuții or zurăi,
Şi de mine dor ți-a fi,
Căci şi mie mi-a fi dor
De câmpurile cu mohor,
De aste vârfuri de văi
Şi de oile bălai.
Că ție când ți-a fi dor
Numai, frate, să te sui
În vârful paltinului
Şi tot prinde-a trâmbița
Că de dor ti-i stâmpăra,
Fă-ți fluieraş de argint
Să te-aud peste pământ

Şi cu găuri de aramă
Să se-audă peste vamă
Să-audă şi mama mea
Dacă i-o fost rea gura
Dacă m-o blestemat aşa."

Într-o altă variantă apare şi motivul hainelor pe care mama celui dispărut le scoate afară din sat şi le aprinde pentru a da de ştire comunităţii respective că purtătorul hainelor este mort. Este un ritual străvechi care azi nu se mai practică dar ale cărui urme le mai întâlnim în scrisori în versuri:

„Frate, frăţiorul meu,
Taie păr din coada mea
Şi-ţi fă din ea o trâmbiţă
Când în dânsa îi sufla,
Oile s-or înturna
Şi-i gândi că-i soră-ta.
Frate, frăţiorul meu,
Spune tu la mama mea,
Să-ncarce hainele mele,
Să le-ncarce pe şapte cară,
Să le scoată-ntre hotară,
Să le deie foc şi pară,
Să le văd batăr para
Dacă nu le-am fost eu doamna,
Să le văd batăr arzând
Dacă nu le-am fost stăpân."

Ajunşi la sfârşitul analizei noastre se impune discutarea ariei de răspândire a acestei balade cu un aer pastoral evident, dovadă a mediului în care a apărut.

Consultând catalogul lui Al.I.Amzulescu[93] observăm că, luând în considerare atât cele publicate cât şi cele înregistrate pe bandă de magnetofon sau cilindrii fonograf, prima atestare publicată este din 1867 în revista "Albina" (Viena-Pesta) urmată apoi de altele tot din Transilvania. Cea mai importantă constatare este faptul că din 28 de atestări repartizate în nordul Transilvaniei şi al Moldovei, din zona cuprinsă între munţii Rodnei şi ai Călimanilor sunt atestate 20 de variante şi numai 8 variante în nordul Moldovei, binenţeles dacă încadrăm şi

[93] Al. I. Amzulescu : *Balada familială, p. 10*

varianta lui Eminescu între cele din urmă. La acestea mai trebuie adăugate 4 descoperite de noi: două în Măgura Ilvei şi două în Şant, astfel că ajungem ca dintr-un total de 32 de variante, 24 să fie atestate în zona menţionată. Aceasta ne face să considerăm zona aceasta ca zona de origine a acestei balade cu subiect păstoresc, aşa că acesta se suprapune peste zona de naştere a "Mioriţei".

Iată o altă baladă ce-şi revendică locul de geneză în munţii Rodnei, justificată prin marea extindere în trecut a păstoritului în această zonă.

În colinde tema păstoritului este prezentă atât în cele religioase cât şi în cele laice. Să ne amintim că Isus Hristos s-a născut în staulul animalelor, de aceea păstorii îşi vor uni glasul cu cel al îngerilor pentru a vesti această mare minune a creştinătăţii : „ Ingerii cântau mărirea / Păstorii bună-nvoirea", iar boii care au suflat peste pruncul Isus sunt blagosloviţi:

„Fir-aţi, boilor, să fiţi
De mine blagosloviţi
Mărsul să vă fie lin,
La mâncare saţ deplin."

În colinda „Arhanghelul Mihăilă" culeasă de Ion Pop Reteganul din Rodna în 1886, judecarea sufletelor se face în raport cu faptele lor, pe care le trimite în rai sau în iad după valoarea morală a faptelor făcute. La arhanghelul Mihăilă vin fiinţe dragi ale acestuia, dar care nu merită raiul pentru faptele lor : vine , mai întâi, tatăl său, care este refuzat căci fiind primar nouă ani „Cine punga ţi-a umplut / Dreaptă lege i-ai făcut", vine mama lui care este refuzată deoarece în viaţă a fost crâşmăriţă şi „ Glăjile nu le-ai umplut / Şi raiul ţi l-ai pierdut", apoi vine sora lui care este refuzată pentru că fiind morăriţă „ Prea tare ai vămuit/ Şi raiul ţi l-ai pierdut". La urmă vine fratele său care primeşte loc în rai deoarece :

„Păcurar tu fostu-ţi-ai
Şi-ai pus strunga lângă drum,
Câţi drumari pe drum trecea
Toţi la tine se-ndulcea;
Tu tot cupa le-ai umplut
Şi raiul l-ai dobândit".

Acestă colindă ne vorbeşte despre ospitalitatea păstorilor, deoarece şi azi este o ruşine ca cineva ce trece pe la o stână şi să nu primeasc din produsele de la oi.

Întâlnim în această zona câteva colinde grupate de Monica Brătulescu în „Seceriş funest”.[94] Aceste colinde se găsesc sub forma colindelor intitulate „Mă luai, luai”, care sunt colinde de doliu ce se cântau la casele unde a murit un tânăr sau o tânără nelumită căci : „se pare că acest colindat de doliu a fost mult răspândit, poate pe întreaga arie carpato-dunăreană, dar cercetările sistematice l-au atestat numai în câteva insule din sudul Transilvaniei, apoi la Năsăud”.[95] Fata trimisă la secerat este văzută de un păcurar, care este atras de mirosul unei flori miraculoase „Păcurar de munte/ Ăl cu oi mai multe/ La mine veniră/ Şi-n braţe m-au strâns / Şi eu am zis ş-am plâns”. Din această cauză fata va spune mamei venită să vadă dacă fata a terminat de secerat holda că n-a terminat holda „Că m-a ajuns un junghi/ Junghi plin de durere/ Moarte fără vrere”. Într-o formă alegorică fata îşi vede sfârşitul şi-şi consolează mama plecată după „lecurele”, că şi-a găsit leacul :

„O cruce de brad
Să-mi pună la cap
Ca la om beteag,
Copârşău de nuc
Că de-amu mă duc.”

Strâns legat de animalele care-i asigurau existenţa într-o lume arhaică a satului, creatorul popular stabileşte ierarhia între „ce-i mai bun pe-acest pământ” arătând întâietatea boului, vacii şi a oii:

„Ce-i mai bun ca boul bun
Că răstoarnă brazdă neagră
Şi revarsă grâu roşiu;
Ce-i mai bun ca oaia bună
Că iarna te încălzeşte
Şi vara te îndulceşte;
Ce-i mai bun ca vaca bună
Că dă lapte din belşug
Şi trage ca bou în jug”.

Sunt colinde cu caracter păstoresc care au în centrul lor intenţia ciobanului de a-şi vinde oile , dar şi aici intervine o „oiţă bălăioară”, care

[94] Monica Brătulescu : *Colinda românească, Ed. Minerva, Bucureşti, 1981, p. 186*

[95] O. Bîrlea *: Folclorul românesc,* vol. I. *p. 308*

se roagă ciobanului care nu este altul decât Dumnezeu să nu le vândă că-l vor răsplăti : „La Ispas / Un drob de caş,/La Sângeorz/ C-un miel frumos/ La Sânt Nicoară / C-o mioară”, iar în altă variantă ele se roagă să fie vândute la „un găzdaci”, care le va asigura un trai mai bun.

Lirica populară reflectă în mare parte acestă ocupație a românilor. Reflectarea acestei ocupații în creația lirică surprinde aspecte ale vieții de păstor, dar şi realități ale vieții sociale, în care această îndeletnicire este privită ca loc de scăpare ale unor realități cum era cătunia îndelungată din vechiul ținut al Năsăudului :

„Munte , munte, piatră seacă,
Lasă voinicii să treacă,
Să treacă la ciobănie,
Să scape de cătunie.
Cătunia-i jug de fier,
Trag feciorii până pier.
Cătunia-i jug de-aramă,
Trag voinicii fără seamă”.

Dorul după mândra lăsată acasă căci „oile se pasc/ Sus la munte, la buhaş”, îl cuprinde pe păstor, care se destăinuie : „Păcurar la oi am fost,/ Fetele nu mă cunosc, Mă cunosc băcițele/ Că le-am supt gurițele”. Viața de păstor este comparată cu cea a preotului : „Păcurar la oi îi greu,/ D-apoi popă încă-i greu. / Pentr-un miezuc de prescură, /Mult îşi poartă limba-n gură”. Păstorul recunoaşte că multe creații populare le-a învățat la oi.

„Când încep o strigătură
Toți se uită-ntr-a mea gură,
Gândeşti c-am umblat la şculă.
Eu la şculă n-am umblat,
Că la oi am învățat
Şi le-am învățat la oi
Cu capul pe muşuroi”.

Poveştile au fost până nu demult un mijloc de petrece a timpului liber la diferite ocazii, dar şi în serile când ciobanii se adunau în stână în jurul focului şi până să-i cuprindă somnul spuneau poveşti. Zona pe care o reprezint este bogată în poveşti care au fost culese de Ion Pop Reteganul, Titus Pop Poenaru şi Iustin Ilieşiu.[96]

[96] Ion Pop Reteganul : *Poveşti ardeleneşti,* Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Vasile Netea, Ed. Minerva, Bucureşti, 1986 ; Titus Pop

In poveştile zonei Năsăudului vom întâlni tema păstoritului în multe dintre ele, dar nu le vom aminti pe toate ci doar numai pe câteva.

Povestea „Fiuțul oii", culeasă de Ion Pop Reteganul în anul 1888 din Rodna redă bunătatea unui mic cioban. Pentru ca Dumnezeu şi Sf. Petru să nu se ducă flămânzi de la stână, el mulge oița lui şi dă celor doi călători să bea lapte. Pentru fapta lui bună este luat de cei doi cu ei şi pe drum ciobănaşul sacrifică şi mielul oii pentru a hrăni pe Dumnezeu şi pe Sf. Petru. Este răsplătit de Dumnezeu şi Sf. Petru cu o turmă întreagă de oi, pe care le va îngriji.

În „Ciobanul şi dracul" de Iustin Ilieşiu ciobanul păgubit de dracul se dovedeşte mai isteț decât acesta, de la încercările căruia scapă prin isteține. Alte poveşti cu zâne şi cu zmei sunt numeroase în Valea Rodnei, iar ciobanii în lupta cu acestea sunt ajutați de câinii lor.

În singurătatea munților păstorii sunt vizitați de Fata Pădurii care „are înfățişarea unei fete înalte, urâte cu corpul în cea mai mare parte acoperit cu păr".[97] Aceastea se apropie de colibele păstorilor pe care-i strigă. Dacă aceştia răspund, îşi pierd graiul şi devin neoameni. Dacă păstorul nu răspunde şi Fata Pădurii intră la păstor , acesta o leagă cu cureaua şi astfel Fata Pădurii îşi pierde forțele malefice. Păstorii mai sunt vizitați de zâne care „au înfățişarea fetelor : sunt înalte, subțirele, cu păr bălai lung, pielea albă, ochii albaştrii, obrazul alb-roşu, în general foarte frumoase, au la ambele umere aripi cu care zboară ca gândul. Locuiesc în stâncile pădurilor neumblate de oameni".[98] Acestea ademenesc sau iau pe sus feciorii tineri şi-i duc la casele lor unde joacă şi petrec cu ei 3-5 zile apoi îi eliberează, dar niciunul nu scapă teafăr.

Tot în lumea păstorilor se practică descântecele pentru a întoarce laptele luat de la oi de femei vrăjitoare :

Poenaru : *Poveşti năsăudene*, Bistriţa, 1943, *Alte poveşti năsăudene,* Bistriţa, 1946 ;

Iustin Ilieşiu : *Folclor din Transilvania. Texte alese din colecţii inedite. vol. III. Poezii şi basme populare din Munţii Rodnei,* Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1967

[97] Ioan Barna : *Obiceiuri de iarnă.* Ms. 406 din 1932, în Arhiva de Folclor a Academiei Române din Cluj-Napoca, p. 20

[98] Idem *: op. cit.* p. 24-25

„ Ceas, oiță, ceas,
Eu nu te strâng pe tine
Că strâng laptele
Care-i de la Dumnezeu.
De-i în ladă su' lăcată
Să vie îndată-n dată..."

Lumea păstorilor este o lume care este guvernată de animite reguli nescrise, de anumite obiceiuri, de practici magice, de aceea este unică în felul ei, iar această unicitate se reflectă şi în folclorul păstoresc legat de această îndeletnicire seculară.

Comunicarea mea a vrut să vă facă părtaşi la o lume arhaică, cu note specifice ale fiecărei zone etnografice, care-şi aduc notele specifice în marea familie a folclorului românesc.

MANUSCRISELE LUI ION POP RETEGANUL- INRE EDITĂRI ŞI AŞTEPTĂRI

„E o uimire ce a strâns el (Ion Pop Reteganul n.n.) într-o viață destul de scurtă şi plină de atâtea greutăți" afirma marele istoric Nicolae Iorga cu doar două zile înaintea morții lui Ion Pop Reteganul într-un articol republicat în volumul „Oameni cari au fost".[99]

Despre viața plină de privațiuni ne vorbeşte de multe ori, Ion Pop Reteganul începând cu 1887 în cererea adresată Primăriei Rodna, unde era la acea dată învățător şi în care arăta că salarul de dascăl era mai mic decât cel al unui servitor al primăriei [100] şi până la 25 februarie 1905, în scrisoarea adreasată lui Nicolae Iorga în care arată că este „biet dascăl sărac, care trăieşte din mica pensie de 26 coroane lunar, cu şapte membrii".[101]

Marele istoric, care văzuse şi studiase atâtea destine literare contemporane lui sau ale unor înaintaşi, era consternat de imensa colecție pe care a cules-o în numai 30 de ani, dintre care în 17 ani a cutreierat aproape în întrega Transilvanie : Orlat,Vâlcele Rele, Baru Mare şi Bouțari (în Țara Hațegului), Lisa (Țara Oltului), Bucium Şasa (Munții Apusei), Sâncel lângă Blaj, localități în care a stat un an sau doi, pentru a ajunge în 1886 la Rodna, unde a stat şase ani, până la 15 iunie 1892, când se pensionează fiind „bolnav de ochi".

Multele peregrinări, afirmă cercetători ai vieții şi operei lui Ion Pop Reteganul, nu au fost numai pentru asigurarea unui trai mai bun sau datorate unor neplăceri cauzate de unele autorități opace propăşirii învățământului românesc, ci ele trebuie înțelese dintr-un unghi de vedere mai înalt, acela relevat de Vasile Netea în urmă cu 35 de ani : „setea de a cunoaşte cât mai mult pământ românesc" şi care s-a transformat într-o „adevărată odisee a vieții de învățător". [102]

Cu toate acestea, Ion Pop Reteganul a reuşit să adune o operă imensă din creațiile, tradițiile sau credințele populare din întreaga Transilvanie, operă ce a fost adunată direct de către folclorist sau prin

[99] : Nicolaie Iorga : „Oameni cari au fost", Editura pentru Literatură, vol. I, Bucureşti, 1967, p. 88

[100] . Actul în colecţia autorului

[101] . N. Iorga : op. cit. p. 89

[102] . Virgiliu Florea : „Ion Pop Reteganul. După 90 de ani", în „Anuarul Arhivei de Folclor" XV-XVII (1994-1996) Cluj-Napoca 1997, p.561

informatori din mediul sătesc, în special învățători, dar pe care nu a avut norocul s-o vadă tipărită.

Întreaga sa colecţie de folclor se află depusă la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti şi însumează 21 de volume, înregistrată de la cota 4524 la cota 4544 cuprinzand un număr de 6.611 file şi un număr de 4842 piese folclorice la care se adaugăr de 280 credințe, datini, obiceiuri. Unele dosare sunt format A4, iar altele format A5, în care creațiile, folclorice pentru care numai pentru ordonarea lor pe cicluri i-a trebuit un an de zile, sunt scrise pe tot felul de hârtii de la partea nescrisă a actelor oficiale, pe foi de caiet ale elevilor săi şi pe plicuri desfăcute, folosite drept hârtie de scris. Între acestea se mai află decupări din diferite publicații transilvănene, cuprinzând creații folclorice. Dintre aceste 21 de volume, primele 16 volume conțin creații folclorice în versuri : balade, cântece bătrâneşti şi ostăşeşti, versuri de dragoste, dor, supărare, jale, urât, mânie, satirice, iar ultimele cinci volume cuprind : datini, credinițe, obiceiuri, precum şi unele legende în proză.

Din imensa sa creație de folclor poetic a fost publicată doar 10%, adică circa 650 de pagini. Textele din aceasta colecție sunt culese din județele : Bistrița-Năsăud – localitățile : Bistrița, Năsăud, Feldru, Runcul Salvei, Romuli, Reteag, Nimigea, Rodna Veche, Şanț, Herina, Mocod, Sângeorz, Cluj – localitățile : Sântejude, Strâmbu Câțcău, Mintiul Gherlii, județul Alba – localitățile : Tătârlaua, Bucium, Blaj, Sâncel, Sălciua, Întregalde, Sibiu –localitățile : Săcădate, Avrig, Hunedoara – localitățile : Clopotiva, Păucineşti, Spini, Giurgeşti, Vâlcelele Rele, Mesteacăn, Zăicani, Banpotoc, Satu Mare – localitatea : Supuru de Sus, Maramureş – localitățile : Bârsău şi Borşa, Arad – localitățile : Măderat şi Zărand, Sălaj –localitatea : Bădăcin, Această enumerare a unor localități de pe harta Transilvaniei, demonstrează aria geografică largă de unde marea sa colecție conține creații folclorice.

Să nu se creadă că nu au fost făcute încercări ca imensa sa colecție să fie publicată. Prima încercare de publicare a imensului material adunat de la întreaga intectualitate transilvană a timpului său, este cea făcută de însuşi Ion Pop Reteganul, în colaborare cu Iuliu Bugnariu, care urma să fie după, spusele lui Ion Pop Reteganul, „un op care să oglindească cât s-ar putea de clar viul spirit al poporului nostru, adică al muncitorului necărturar”, dar lipsa unui „mecenate” care să investească în aceasta activitate a făcut ca acest plan să nu fie realizat.

Un an mai târziu avea gata două volume, dintre care primul : „Ruji de câmp” cuprindea 4663 poezii, pe care îl va înainta Academiei, dar nu este publicat din cauză că valoare artistică a creațiilor folclorice era inegală, iar prezentarea tehnică lăsa de dorit. Pot fi egale ca valoare artistică un număr de 4663 de poezii ?

In anul 1944 asupra valorii operei folclorice a lui s-a pronunțat Vasile Netea în „Plaiuri năsăudene”, nr11-12 din februarie care spunea : „cea mai masivă şi mai grandioasă înfățişare a folclorului românesc din Ardeal zace astfel – necunoscută şi necercetată – în cotloanele Academiei Române”.

Altă încercare este făcută prin anii 1960-1970 când folcloriştii Marin Buga şi Pavel Ruxăndoiu, care „făcuseră operatia cea mai grea, copierea textelor”, operațiune cuprinsă în 10 mape cu textele dactilografiate, însumând sute de pagini. „Totul a rămas doar proiect, s-a irosit o muncă şi au rămas astfel fără o ediție care ar fi fost alcătuită de doi buni cunoscători ai domeniul”.[103] va arăta Iordan Datcu în 1991. (Iordan Datcu : „Opera inedită a lui Ion Pop Reteganul”, în „Anuarul Arhivei de Foclor”, vol XII-XIV (1991-1993), Cluj-Napoca, 1993, p. 477).

În anul 1986 Vasile Netea scoate o excelentă editie a prozei populare, dar şi a povestirilor lui Ion Pop Reteganul.[104]

Un colectiv clujean format din folcloriştii : Ion Cuceu, Ion Taloş şi Virgiliu Florea, a lucrat, înainte de 1989, patru ani la ediția critică a lui Ion Pop Reteganul. „Volumul de muncă e mare , căci nu e vorba doar de a reproduce manuscrisul, ci şi de a indica în ce măsură este acesta inedit, fapt greu de stabilit în starea actuală a bibliografiei de specialitate. . textul ediției a fost dactilografiat integral ; au fost redactate şi părți din studiul introductiv şi chiar o parte din note… Poate că am fi reuşit s-o publicăm, dacă nu intervenea plecarea noastră în străinătate”. (a lui Ion Taloş şi Virgiliu Florea. n.n.) (Scrisoarea lui Virgilu Florea, din 22 III. 1996, către subsemnatul .) Deci şi această inițiativă nu a fost finalizată şi astfel în afară

---

[103] . Iordan Datcu : „Opera inedită a lui Ion Pop Reteganul” în „Anuarul Arhivei de Folclor” vol. XII-XIV)1991-1993) Cluj-Napoca, 1993, p. 477

[104] . Ion Pop Reteganul : „Poveşti ardeleneşti. Basme, legende, snoave,tradiţii şi povestiri”. Ediţie îngrijită şi studiu întroductiv de Vasile Netea, Editura Minerva, Bucureşti, 1986 (670 pagini)

de „Poveştile ardeleneşti” pe care le-am reeditat în 2003, cu sprijinul Complexului Muzeal Judeţean şi în mod special al d-lui director, prof. Mirecea Prahase, celelalte creaţii folclorice nu sunt publicate şi cunoscute nu numai publicului larg, dar nici specialiştilor care se bazează numai pe scrieri publicate, lucru mai uşor, şi nu pe manuscrise. In acest fel trei lucrări de referinţă pentru tematica folclorului românesc „ Cântecul epic eroic” şi „Balada familială” întocmite de Al.I. Amzulescu, apărute în 1981 şi 1983, precum şi „Lirica de dragoste”, vol. I-IV, autoare Sabina Ispas şi Doina Truţă, apărute între 1985 şi 1989, nu cuprind în cuprinsul studiului lor numai poeziile publicate ale lui Ion Pop Reteganul.

În anul 2005 a fost publicat un volum de cântece bătrâneşti.[105] care cuprindea doar textele din primul volum de la Bibliotreca Academiei, : „Din cele 21 de volume care formează fondul de manuscrise I.P. Reteganul de la Biblioteca Academiei Române, prezenta lucrare s-a oprit asupra întâiului volum, cu scopul de a realiza o ediţie ştiinţifică a primei părţi a acestuia” Tot în acel an apărea o mică culegere din nuvelele lui Ion Pop Reteganul.[106] Aceasta cuprinde , selectiv, numai unele nuvele, iar caracterul ei limitat ca numar de exmplare nu s-a impus.

Creaţia populară adunată de Ion Pop Reteganul cuprinde o mare varietate tematică şi descoperim astfel atât variante interesante ale unor balade cunoscute, cât şi unele balade noi, multe balade fiind interesante datorită faptelor arhaice de limba, cum este balada „Irina” care mai păstrează forma terminaţiei cu „le”, :”Avea Petrea-o fată mare /Şi-o chema Irina-le”. Alte balade conţin consoana „r” între două vocale , rotacismul, fenomen cu influenţă maramureşană : „Păsărică cu curună”. De alfel, primul volum intitulat „Cântece bătrâneşti şi voiniceşti” cuprinde 154 de balade cu variantele lor. Unele balade nu au fost cunoscute de specialisti şi astfel nu au fost incluse în repertoriul lor tematic, cum sunt baladele „Todoran” care vorbeşte despre soarta celui care s-a răzvrătit împotriva promisiunilor false făcute la militarizare, sau baladele „Întoarcerea fraţilor

---

[105] . Rodica Raliade : „Pragmatismul romantic. Manuscrise din fondul I.P. Reteganul”. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi antologie de... Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu”, Bucureşti, Editura Cheiron, Bucureşti, 2005

[106] . Ion Pop Reteganul : „Nuvele”. Ediţie de Diana-Alina şi Anton Rus. Prefaţă de Ion Buzaşi, Editura Astra Blaj, 2005

din război", „Unde mergi tu, Iancule" sau „Horea", ca să nu dăm numai câteva exemple , exemplificări care ar putea continua. Mai mult chiar cea mai veche variantă din Valea Rodnei a cunoscutei balade populare „Miorița" este cea culeasă de Ion Pop Reteganul din Rodna, între 1886-1892, pe când era învățător în acea localitate şi care figurează în ampla monografie dedicată acestei balade apărută în 1964, lucrare întocmită de Adrian Fochi.

Lirica cuprinde, în cele câteva volume ce depăşesc cinci mii de file, toată gama sentimentelor umane manifestate de geniul poporului român : dragoste, jale, dor, urât, necaz, mânie, satirice sau strigături . Toate aceste creații literare vin să se adauge bogatului tezaur al folclorului românesc şi demonstrează bogăția folclorului ardelenesc în marele tezaur românesc.Nu lipsesc nici însemnări lingvistice, pentru că Ion Pop Reteganul a cunoscut direct diferitele particularități ale graiului transilvan, remarcând circulația pe o arie mai restrânsă a unor cuvinte pe care le explică în subsolul paginilor.

Colectia sa este importantă şi pentru faptul că la sfârşitul unor creații folclorice, a baladelor, apar prezentări etnografice ale satelor de unde au fost culese creațiile respective, chiar dacă în volumele publicate el n-a inclus aceste explicați , deoarece „aceasta e menită numai pentru popor, iar notele le-am pus la marea mea colecție de poezii poporale care numără aproape şase mii poezii. Aceea, firește, fiind mult mai mare, va fi şi mai scumpă, şi deci menită pentru oamenii cu mai mare dare de mână decât țăranii noştri, dar acolo apoi vor afla de pe douăzeci de ori mai mult decât aici", spune autorul.[107] Apar astfel notări etnografice despre comunele Sâncel, (Blaj), Strâmbu, pe valea Lăpuşului, Bucium-Şasa din Munții Apuseni, Giurgeşti pe Someş, Rodna, Reteag, Săcădate, lângă Oradea şi Nimigea , localități pe care le-a cunoscut personal, dar şi date despre localități primite de la diferiți corespondenți. Ultimul volum, total eterogen, cuprinde multe legende despre peştera de la Almoş, despre Muntele Fata şi Piscul Fetei din Munții Apuseni, despre Piatra Dracului lângă Sebeş, despre cetatea Gurghiului şi Cetatea lui Crengare şi altele.

Dacă opera sa culeasă cu multă trudă şi osteneală nu i-a adus folcloristului prin publicarea ei faima binemeritată şi locul central între folcloriştii ardeleni şi de ce nu şi între toți folcloriştii români, alții au

[107] . Ion Pop Reteganul :"Trandafiri şi viorele", ediția a II-a, Gherla 1891, p. 11

beneficiat în alcătuirea operei lor pe imensele informații sau creații folclorice culese de Ion Pop Reteganul. Cu unii a fost chiar într-o intensă corespondență, trimițându-le materialele solicitate de aceştia pentru realizarea operelor lor. Cel căruia îi va trimite foarte mult material documentar este folcloristul moldovean Simion Florea Marian. Lui Marian , Ion Pop Reteganul îi va oferi foarte mult material documentar, dar şi creații poetice pentru volumul său „Nunta la Români". În studiul nostru consacrat colaborării lui Ion PopReteganul cu S.Fl. Marian, publicat în revista „Zestrea", anul II, nr. 1(4) pe 1999, am relevat multitudinea datelor oferite lui S.Fl. Marian pentru realizarea operei sale. Şi altor folclorişti le-a trimis materiale folclorice : lui T.T. Burada i-a trimis 173 de chiuituri, cântecul bradului, datini de Anul Nou : capra, moşnegii, lui At. M. Marienescu o variantă a Novăceştilor, Elenei Sevastos materiale despre nuntă, dar asupra cărora şi-a păstrat dreptul de a le include şi el în manuscrisele sale afirmând : „Dacă unele din cele ce le-oi spune eu în acest tractat s-ar afla doară şi în cărțile amintite (este vorba de scrierile Elenei Sevastos şi S. Fl. Marian), să ne aducem aminte că cu putință va fi fost ca eu însumi să o fi comunicat respectivului autor şi deci acum îndreptățit mă țin a-mi reproduce şi eu în opul meu lucrarea mea".[108] După moartea sa cel care a beneficiat de efortul lui Reteganul a fost Ovid Densusianu care în apendicele la lucararea sa „Graiul din Țara Hațegului" apărută în 1915, a reprodus circa 75 pagini din obiceiurile despre nuntă, naştere şi moarte ale acestui folclorist.

Analiza tuturor manuscriselor lui Ion Pop Reteganul nu poate fi făcută într-un asemenea cadru, deoarece ele cuprind un spectru al vieții spirituale a poporului român din Ardeal. Un întreg volum cuprinde „Obiceiuri de sărbători în Ardeal", fiind descrise obiceiurile care se practică în anumite sărbători ca : Anul Nou, Bobotează, Alexiile, 40 de Sinți, Floriile, Paştile, Sângeorzul, Ispasul, şi toare celelalte până la Crăciun inclusiv. Toate acestea se referă la o arie largă de cuprindere, de la Porțile de Fier ale Transilvaniei până la Rodna. Un alt manuscris cuprinde credințe, descântece, duhuri rele, datini din Ardeal sau practici magice , cum este aşezarea femeii la naştere pa pământ, pentru ca pământul, ca mamă a tuturor să primească pe noul născut.

[108] . Ion Pop Reteganul : Ms. 4541, p. 1

Toate acestea ne facem să credem că aprecierea lui Ion Muşlea, care îl considera „cel mai mare folclorist al Ardealului" este meritată, şi de aceea se impune a fi publicată întreaga sa operă de folclorist şi etnograf.

Pe lângă cele menționate mai sus au mai apărut unele ediții ale unor lucrări ale lui Ion Pop Reteganul, toate referindu-se numai la proza literară fie apărută anterior volume sau în periodice.

In anul 2006, Cornel Cotuțiu reeditează în „ediția a II-a revăzută şi adăugită", „Amintirile unui şcolar de altădată", ediția lui Ion Apostol Popescu şi Serafim Duicu din 1869. Este demnă de subliniat afirmaia lui Cornel Cotuțiu care, făcând o paralelă între scrierea lui a lui Ion Pop Reteganul cea a lui Ion Creangă, remarcă originalitatea scrierii Lui Ion Pop Reteganul : „Dacă pentru Creangă memoria voluntară e principiul ordonator (a' la Proust) al compoziției textului şi o şansă, un timp revolut, la Ion Pop Reteganul *căutarea timpului pierdut* se datorează unui glas al etosului şi etnosului etic din amontele Someşului Mare".

Restituirea textelor risipite prin diverse reviste ale vremii, azi greu de le găsit, o datorăm lui Constantin Cublesan care publică, în 2009 „Medalioane literare- pagini de publicistică", cuprinzând principalii scriitori de la Ion Barac la Vasile Alecsandri.

Cu toate aceste încercări opera poetică folclorică şi etnografică este nepublicată.

RAPORTURILE DINTRE COŞNA ŞI CÂRLIBABA CU ȚINUTUL NĂSĂUDULUI

Relaţiile ţinutului Năsăudului cu unele localităţi din Moldova, mai ales cu cele de lângă graniţă au fost din vechime, cunoscând faptul că mulţi români transilvăneni au pribegit în Moldova din cauza multor persecuţii ale stăpânirii , întemeind în Moldova multe localităţi. dar ele au devenit „obligatorii" după anul 1769. Munţii care separau cele două ţări n-au constituit o barieră de netrecut: „Carpaţii n-au împiedecat niciodată relaţiile comerciale între oraşul săsesc Bistriţa şi populaţiunea românească de cealaltă parte a acestor munţi".[109] Apartenenţa localităţilor Coşna şi Cârlibaba Ardeleană la ţinutul Năsăudului a fost tratată abia în ultima perioadă de către conf. univ. dr. Mircea Mureşianu în lucrarea sa[110] dar nu a dezvoltat-o în cadrul lucrării sale.

Coşna a fost şi este punctul de contact al Ardealului cu Moldova încă din cele mai vechi timpuri. Chiar dacă aşezarea este atestată abia în 1735, totuşi teritoriul ei, lunca Coşnii a constituit punctul de plecare/ sosire peste Munţii Suhardului pe Plaiul Moldovei (drumul peste Rotunda fiind construit mult mai târziu, la 1812-1817), a celor ce treceau dintr-o parte în alta a teritoriilor româneşti.. Din lunca Coşnii au pornit spre Ardeal tătarii pentru a ataca şi distruge „înfloritoarea" Rodnă în cumplitul an 1242, în ziua de Paşti, îngropând sub dărâmăturile zidurilor bisericii o mulţime de oameni.

Mai târziu, la Coşna sau Cârlibaba (înfiinţată în 1804) au sosit bejenarii din Ardeal fugiţi de asuprirea străină, dar şi în urma Unirii de la 1700 a bisericii române ortodoxe din Ardeal, cu Roma, când ardelenii ortodocşi au fugit spre Moldova, unde au fost bine primiţi fiind scutiţi de taxe o perioadă de timp şi primeau loc de casă, de unde şi versurile populare :"La Moldova-i mult mai bine/ Cine mere nu mai vine". Se poate vedea popularea satelor din nordul Moldovei cu bejenari din Ardeal şi din harta întocmită de prof. Ion Bureacă pe această temă.

---

[109] . Nestor Simon . " Pasul Rotunda", Ms xeroxat în colecţia autorului

[110] . Mircea Mureşianu : „Districtul Grăniceresc Năsăudean (1762-1851)", Editura Presa Universitară Clujeană, 2000

Delimitarea graniței dintre Ardeal şi Moldova a fost obiect de dispută mai multe veacuri şi abia în secolul al XVIII-lea : „Regimul austriac a făcut mai multe încercări pentru regularea acestor limite. Aşa relativ la Transilvania în anul 1718 cu ocazia încheierii de pace de la Passaroviț şi după aceea la 1741.Cu ocazia petractării din acel an, s-a declarat comisarul turcesc Mencafat Effendi a fi învoit a se statori limitele pe divorțiul apelor (cumpăna apelor), încât teritoriul ce cade dincoace să aparțină la Transilvania, iar ce cade dincolo, de Muntenia şi Moldova".[111]

Aceste tratative au eşuat şi nu au fost reluate până în 1769, când : „fiind Turcia în război cu Rusia, Austria a flat ocazia binevenită spre a-şi executa planul său pentru regularea limitelor, respectiv pentru lărgirea teritoriului Transilvaniei conform operatului contelui Marsigli din anul 1700". [112] Cu această ocazia, granițele Transilvaniei au fost mutate pe apa Coşnei astfel : „In punctul cel mai jos al Piciorului Bancului ce formează granița regimentului,Valea Borcutului se întâlneşte cu acele ape ce curg dinspre munții grănicereşti Poiana Coşnii, Poiana Netedă şi Păluta şi din acest punct de confluiență apa ia numele Coşna, de aici până în vărsarea Teşnei Împuțite în Coşna, mijlocul râului Coşna formează granița țării. De la vărsarea Teşnei Împuțite în Coşna, patul primului pârâu formează granița țării până la izvorul său pe cea mai mare înălțime a Priporului Candrii".[113]

După cum se observă, granița Transilvaniei a fost mutată pe apa Coşnii, ceea ce a dus ca la acea dată : „Cu ocazia revendicării, în 1769 s-a ocupat şi o parte a comunei Cândreni (acum aparținătoare Bucovinei), ce se numeşte „Coşna" sau „Todăşcani" (de la familia Todaşcă) ai cărei locuitori s-au subordonat jurisdicției militare din Districtul Militar al Rodnei, deşi au rămas nemilitarizați. Aceşti locuitori au plătit contribuția de pământ şi încă o aşa numită „taxă protecțională" la fondul de provente din acest district, iar contribuția de cap şi de vite, la visteria țării".[114]

---

[111] . Florian Porcius : „Istoricul Ţinutului Grăniceresc al Năsăudului", Editat de prof . Liviu Păiuş, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca. 2005, p. 36

[112] . Idem. p. 37

[113] . Idem , p. 167

[114] . Idem. 164

Ulterior, prin pacea de la Sistov din anul 1791 a fost recunoscută de Poarta Otomană această ocupare a teritoriului moldovenesc şi apoi la 1792 s-a stabilit noua graniță, când teritoriul ocupat s-a numit „revindicat”, iar munții cuprinşi în acest teritoriu s-au numit „munți revindicați”. La noua împărțire a munților între comunele grănicereşti din 1796,: „toți munții de pe teritoriul Districtului Militar al Rodnei, fără considerare de natura lor anterioară, adică atât cei avuți „ab antiquo”, cât şi cei revindicați şi cei alodiali răscumpărați, s-au contopit într-o masă comună, din care pentru fiecare comună s-a destinat o anumită parte”. [115]

Atât la împărțirea cea din 1796 cât şi la cea din 1807, doi dintre „munții revindicați”, Poiana Coşnii şi Păluta nu au fost dați niciunei comune. Abia mai târziu, când muntele Crăciunel a fost atribuit „Terenului montan de la Rodna”, munții Poiana Coşnii şi Păluta s-au dat ca echivalent comunei Rodna.

După 1769, comuna Coşna şi mai târziu Cârlibaba (numită şi Cârlibaba Nouă sau Cârlibaba Ardeleană), vor depinde , administrativ, de plasa Rodna, până în 1926., dar aceste două comuna n-au fost militarizate, adică n-au contribuit cu soldați la compüania aV-a cu sediul la Rodna, locuitorii ei fiind tratați ca oameni liberi. Totodată cu această împărțire, dintre cei 54 munți „ a rămas o parte păduroasă a muntelui Stânişoara, între văile Rusaia, Diaca şi Bistrița Aurie, opusă muntelui amintit, numită „Dosul Stânişoarei”, în suprafață de 6.000 jugere, ce a intrat în folosul tuturor localităților confiniare”.[116]

Cele două localități au intrat în componența administrativă a plasei Rodna la date diferite, deoarece la data mutării graniței numai Coşna era formată ca şi comună, cealaltă, Cârlibaba, se va forma abia la începutul secolului al XIX-lea, când inițial s-a numit Stânişoara.

La 4 decembrie 1865, răspunzând chestionarului istoric al lui Pesti Frigyes, comunitatea Cârlibaba, la întrebarea : „Avut-au comunitatea cândva alte numiri,” va răspunde : „Comunitatea asta s-a numit la urzirea ei, cam la anul 1804, „colonia Stânişoara”; minten după aceea s-au numit Cârlibaba, după numele comunei vecine Cârlibaba, ce e aşezată în valea de acelaşi nume, pe partea Bucovinei”, iar la întrebarea : „ de unde s-au

[115] . Idem : p. 37

[116] . Lazăr Ureche : „Fondurile grănicereşti năsăudene 1851-1918” , Editura Presa Unoversitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 27

împopulat ?", răspunde : „Cea mai mare parte din Ardeal, apoi o parte din Ungaria; acum se află 66 numere(de casă n.n.), 73 de familii şi 400 de suflete şi să vorbeşte limba română şi, puțin, cea germană".[117]

Mult mai amplă şi detaliată este relatarea despre comuna Coşna, făcută la 14 iulie 1864:

„Culegerea datelor statistice peste originea comunei Coşna

1. Numele comitatului, districtului, cercului, scaunului de care se ține satul?

Districtul Năsăud, cercul Rodnei

2. Comunitatea câte denumiri are acum, care dintre ele e numai prin locuitorii locali şi care e din țara întreagă cunoscută?

„Coşna" cunoscută de locuitorii locali şi de țara întreagă, iar „Todăşcani" cunoscut numai prin locuitorii locali.

3. Avut-au vreodată comunitatea altă numire sau doară s-au scris altminterea numele de acum?

Au avut mai înainte numele de Todăşcani.

4. Cum se numeşte comunitatea de la început ?

Todăşcani, care mai târziu şi-a căpătat numire de „Coşna" de la râul curgător prin comunitate, care se numeşte Coşna.

5. De unde s-au împopulat?

Dintr-o familie Todaşca, care au căpătat locul de la un bătrân, anume Crăciun Todaşcu, la anno 1735, cu învoirea domnului Tării Moldaviei, cu numele Şerban Cantacuzino, prin urmare toți locuitorii se trag din acea familie.

6. Ce se ştie de comun din tradițiuni, monumente, semne de memorie, din memorande scrise sau tipărite despre originea numelui şi înțelesul lui în vecare limbă ar fi numit locul numit ?

Din documentele scrise de la anul 1735 se vede cum că comunitatea Coşna şi-ar fi căpătat numele de Todăşcani, de la o familie, anume Todaşcă, care au locuit acest pământ de la început.

7. Numirile topografice din otarul comunității?

Fânațu, păşunea şi pădurea au numirea Tebelenca şi Dialu Coşnii, ce se mărgineşte cu ținutul comunității Cândreni şi Pilugani, din partea

---

[117] . Simion Retegan : „Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea", Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002, p. 101

Bucovinei, apoi Poiana Nechitii a comunei Nepos, cu muntele Păluta şi Poiana Coşnii a comunităţii Rodna Veche şi cu muntele Bancu a comunităţii Parva. Pe graniţa Coşna curg apele Coşna şi Teşna, unde se împreună la Paşiora, care serveşte ca graniţă între Bucovina şi Ardeal. Lucruri de însemnătate nu sunt altele decât că pe apa Coşna şi Teşna, împreunate, se scot bârne mari de brad şi molid (catarge), care mai pe urmă, spre neguţătorie, se duc până la Constantinopol şi Egipet.

Datum în comuna noastră Coşna, după cea mai bună a noatră ştiinţă şi aducere aminte, în 14 iulie 1864.

X Eremie Sîngeorzan, x Grigore Juga, x Nichita Todaşcu, xIuon Todaşcu, xSimion Todaşcu, jude comunal, prin Larion Spinului, notar comunal."[118]

În lipsa unui recensământ mai exact, care s-a făcu abia în 1869, unele date sunt date cu aproximaţie, mai ales în cazul comunei Cârlibaba, care arată că avea 66 de case şi 400 de suflete.

O statistică din 1870, făcută în urma recensământului din 1869, la ordinul vicecăpitanului Florian Porcius, arată : comuna Cârlibaba are 57 de case şi 295 locuitori, iar Coşna are 80 de numere de casă şi 349 locuitori. Redăm mai jos repartizarea locuitorilor din cele două comune pe religii, precum şi numărul de animale:

	Cârlibaba	Coşna
Locuitori	295	415
după religie : - rom. cat.	153	11
gr. cat	43	1
gr. neuniţi	54	362
armeni	-	10
aug. burg.	18	1
evrei	6	20
turci	13	-
cabaline	27	38
vaci	73	248
boi	55	44
oi	152	402
capre	122	144

[118] . Idem : p. 79-80

porci 90 68. [119]

După desființarea Regimentului Grăniceresc Năsăudean , la 22 ianuarie 1851, proprietățile grănicereşt au avut de suferit, inclusiv ale comunelor Cârlibaba şi Coşna din cauza pretențiilor erariului care împiedeca intrarea comunelor în posesia averilor lor. În urma protestelor comunelor grănicereşti la Curtea de la Viena, s-a format o comisie cezaro-crăiască regulatoare pentru possiunile grănicereşti, condusă de general-maior Pöck.

La data de 25 martie 1863, comisia dă o sentință pentru comuna Coşna în care locuitorii comunei sunt denumiți jeleri (inquilini) : „*Comisia numită de Majestatea Sa Cezaro-Crăiască Apostolică în scopul reglementării posesiunii şi a drepturilor de folosință în teritoriul fostului regiment grăniceresc transilvănean II român, găseşte să decidă referitor la comuna Coşna următoarele:*

1. Locuitorii eşezării Coşna, aflată la granița apostolică spre Bucovina în Valea Rodnei, pe teren revindicat, nu au fost niciodată alipiți graniței militare, ci în timpul existenței graniței, până la desființarea institutului de graniță, **aceştia au fost priviți şi socotiți ca şi jeleri (inquilini). (subl. n.)** *Pentru folosirea proprietății avute trebuiau să plătească în aceasța calitate, către casa de provente a regimentului grăniceresc II român, o taxă de proprietate, alături de o taxă de protecție, în timp ce, pe de altă parte, trebuiau să plătească în acelaşi timp şi anumite taxe, respectiv taxa pe cap de animal către casa provincială, ca obligație către perceptoratul bistrițean.*

Pe baza punctelor 1 şi 2 ale prea-înaltului rescript din august 1861 şi pe baza punctului 4 al prea-înaltei patente de reglementare urbarială din 21 iunie 1854 („Foaia legilor provinciale" nr. 151) clădirile şi alte terenuri lăzuite, respectiv fânețe şi păşunile înscrise în urbariu şi aflate în Coşna la momentul desființării graniței la 22 ianuarie 1851, în proprietatea singularilor, sau aparținând de comună, vor fi lăsate în folosința respectivilor proprietari; desigur, modificările apărute de atunci, bazate pe titlul de proprietate valabil, legate de posesiunea acestor unor astfel de terenuri, nu vor fi afectate de către această hotărâre.

Totuşi, în legătură cu taxa de teren pe care locuitorii din Coşna au fost obligați să o plătească către casa de provente a regimentului grăniceresc II român ca şi ***jeleri****, pentru folosirea terenului până la*

[119] . „Districtul Năsăud (1861-1876)", p. 610

desfiinţarea institutului de graniţă la 22 ianuarie 1851, care, după natura ei, nu a fost neapărat o taxă către suveran, cât mai mult una în ***recognitionem dominii-*** *rămâne rezervat hotărârilor înalte dacă, referitor la această contribuţie, conform capitolului al doilea al patentei de reglementare urbarială din anul 1854, paragraful 16, va avea loc o absolvire a amintiţilor locuitori faţă de stat (erariu), ca şi fost proprietar.*

2. In ceea ce priveşte pădurea aflată la Coşna, deasemenea pe teren revinedecat, numită Dosu şi Faţa Măgurii, aceasta va trebui să rămână mai departe o proprietate a erariului, pădure de munte care în timpul existenţei comuniunii grănicereşti, respectiv până la desfiinţarea institutului de graniţă la 22 ianuarie 1851, nu s-a aflat în posesia comunelor grănicereşti. Pe baza punctelor 13 şi 14 ale prea-înaltului rescript din 27 august 1861, comunei ca atare îi vor fi predate în proprietate numai acele terenuri şi acei munţi în a cărei proprietate sau folosinţă populaţia grănicerească, respectiv comuna grănicerească, s-ar afla în timpul administraţiei grănicereşti militare, indiferent de eventualele pretenţii ale terţelor persoane ce sunt în tratative. Această pădure de munte are – conform rezultatului măsurătorii cărţii cadastrale (coala de posesiune a terenului din 21 ianuarie 1859) o suprafaţă de 4.179 jug. şi se mărgineşte către nord, la muntele Dealul Bancului al comunei Parva, către est la Bucovina, către sud, de asemenea la Bucovina, respectiv la fânaţele hotarului comunei Coşna, către vest la partea de munte Munceii Înşiraţi ai comunei Nepos şi către nord-est la munţii Păluta şi Poiana Coşnii ai comunei Rodna. Ca urmare a declaraţiei nr. 165 din 12 februarie din acest an a Ocolului Silvic cezaro-crăiesc din Năsăud, în timpul existenţei graniţei, precum şi de atunci încoace, locuitorii din Coşna au procurat atât lemnul de foc, alcătuit din căzături şi resturi rămse după tăierea copacilor, precum şi lemnul de construcţie după indicaţiile silvice, amândouă exclusiv pentru folosinţa proprie, din amintita pădure şi unde acestora le-a fost permis şi păşunatul în pădure ; astfel, aceştia vor rămâne pe moment în uzufructul folosirii pădurii în modalitatea şi extinderea practicată în timpul existenţei graniţei, până la reglementarea definitivă, conform punctului 4 al prea-înaltului rescript din 27 august 1861 ; de asemenea, este lăsată la alegerea autorităţilor înalte, dacă şi în ce măsură au fost făcute de către locuitori defrişări în acest scop până la desfiinţarea institutului de graniţă la 22 ianuarie 1851, iar înaltului erariu îi este rezervat dreptul ca, în termen de trei ani, să reclame acestea pe căi

legale. De asemenea, înaltului erariu îi este rezervată categoric reglementarea proprietăţii lăzuirilor, locurilor de păşune şi aşa numitelor fânaţe aflate pe terenul împădurit, reglementare care trebuie realizată conform cerinţelor de protejare a pădurii.

În cazul în care comuna se va simţi împovărată într-un fel sau altul prin această sentinţă, atunci îi este liber ca în răgazul de şase săptămâni de la primirea acesteia – termen ce nu trebuie să fie depăşit – să depună recurs împotriva acesteia la Înalta Cancelarie Aulică a Transilvaniei.

De la Comisia cezaro-regească regulatoare de posesiune grănicerească pentru teritoriul fostului regiment grăniceresc 2 român.

Bistriţa, 25 martie 1863[120]
Pöck, general-maior".

Faţă de această situaţie, locuitorii Coşnei, care erau consideraţi „jeleri", au prezentat documente edificatoare, demonstrând faptul că pe timpul cât au aparţinut Moldovei au avut statutul de „oameni liberi", prin recursul lor din 10 mai 1863. În acest recurs ei au demonstrat în punctele de la A la L faptul că sub domnitorii moldoveni ei au fost oameni liberi.[121]

Prin urmare Senatul a anulat sentinţa comisiei şi le-a restituit toate drepturile avute în proprietatea lor înainte de anul 1769 şi, la 4 octombrie 1866, Oficiul Silvic din Năsăud transpune pădurile în proprietatea acestei localităţi (2/3) şi în cea a Fondului de stipendii". [122]

Urmare a acestui fapt, la 7 octombrie 1886, se încheie un act de donaţie prin care a treia parte din veniturile rezultate din exploatarea pădurilor comuniăţii Coşna să revină fondului de stipendii, pădurile rămânând ca proprietate comună . „ Toate pădurile aflătoare pe acest teritoriu, care după conscripţiunea cadastrală au una suprafaţă de 4179 iugăre austriece, şi care păduri cu protocolul din 4 octombrie 1866 s-au

---

[120] . A.N.B.N, fond : „Administrarea fondurilor grănicereşti năsăudene", d. 21, f. 376-378

[121] . Copia recursului comunei Coşna împotriva hotărârii comisiei orăşăneşti din Bistriţa cu privire la proprietăţile comunei. Arhivele Statului Bistriţa-Năsăud, Fond : Anton Coşbuc, nr. inv. 712, doc. 360, coalele 1-7. Original în limba germană.

[122] . Lazăr Ureche : op. cit. p. 38

transpus în proprietatea şi posesiunea comunităţii Coşna, şi totdeodată şi în conposesiunea şi conproprietatea fondului de montur, acum de stipendii, însă rămâne pentru totdeauna nerevocaveru şi nestramutaveru de o proprietate comună a comunităţii Coşna şi a fondului de montur, acum de stipendii din Districtul Năsăudului, la care păduri comunitatea Coşna are două din trei părţi iar numitul fond de stripendii una din trei părţi, adică a treia parte, însă aşa cât pădurea să nu se împartă între fonduri şi comunitate, ci numai venitul curat, după substragerea tuturor speselor admninistrative şi a contribuţiei împărăteşti să se împărţească între fond şi comunitatea Coşna, aşa încât casa comunală din Coşna să primească două din trei părţi, iar fondul de stipendii a treia parte". [123]

Actul de donaţie stabileşte modul de adminstrare a acestor păduri, dar şi comuniunea de interese ale fondurilor de stipendii şi comunitatea Coşna „ se vor executa prin comisiunea administrătoare a fondurilor şcolare din Districtul Năsăudului totunadată în conţelegere cu reprezentanţii comunităţii Coşna".[124] Proprietarilor de terenuri de păşunat sau de fânaţ din cadrul pădurilor, le sunt garantate drepturile de proprietate : „dreptul propietarilor particulari la proprietăţile lor private din teritorul Coşnei între care se înţeleg şi poienile, nu pătimeşte prin acest instrument de donaţiune nice o scurtare sau schimbare".[125]

S-au restituit numai 2/3 din pădurile acestei localităţi pentru că 1/3 din păduri era cedat de locuitorii acestei localităţi la 17 martie 1865 Fondului de stipendii drept răsplată că respectivul fond a înaintat şi susţinut recursul împotriva sentinţei din 1863 la Înalta Cancelarie Aulică a Transilvaniei.

În continuare locuitorii comunei Coşna vor fi consideraţi „moşneni", aşa cum au fost din vechime, adică înaintea încorporării la regimentul de graniţă şi în această calitate vor avea acces la bursele de la Fondul de stipendii, deşi , până la 1918, a beneficiat de aceste burse doar

[123] A. N. B. N. : „Act de donaţie făcut de comisiunii administrative a fondurilor grăniceresti de comunitatea Coşna", fond : Anton Coşbuc, dosar 383, fila 3

[124] . Idem , punctul III

[125] . IUdem : punctul VII

un singur tânăr, în condițiile în care în perioada 1861-1919 au fost atribuite un număr de 1.190 de burse. [126]

Rezolvarea proprietătilor comunei Cârlibaba Transilvană s-a făcut în anul 1872, cu toate că în anul 1870 s-a încercat o „regulare" pe calea unei învoiri. Între 17 octombrie şi 7 noiembrie 1872, vicecăpitanul Florian Porcius, împreună cu comisarul ministerial Gustav Groiss au ieşit la faţa locului şi „am escindat mai multe parcele pentru fondul de stipendii şi am transpus pentru acestea, ca recompensatoare, alte parcele din capul pădurei, am tras o linie demarcatoare între teritoriul comunei Cârlibaba şi între pădurea fondului de stipendii, pe care s-au pus 43 mete statornice, s-au constatat posesiunea fiecărui proprietar din Cârlibaba, după extensiunea ei."[127]

Pe plan politic şi administrativ locuitorii Coşnei vor lua parte la lucrările de alegere a comitetului provizoriu al Districtului Năsăud, când în şedinţa din 19 iunie 1861 sunt aleşi în acest comitet reprezentanţii Coşnei : Ioan Todaşcă şi Simion Todaşcă. De asemenea, iau parte activă la activităţi administrative pentru folosirea fondurilor de montur şi provente. În şedinţa din 13 şi 21 septembrie 1962 se pune problema mutării Episcopiei gr. cat. de la Gherla la Năsăud în care sens reprezentanţii comunelor din Districtul Năsăud se obligă să asigure locul unde se va ridica reşedinţa episcopală, precum şi a unor şcoli necesare pentru pe lângă această reşedinţă, iar pentru aceasta fiecare comună se obligă să contribuie cu materiale de construcţie sau cu bani. Reprezentanţii comunei Coşna : Eremie Sângeorzan, Dumitru Todaşcă, Grigore Juga, Ioan Petru Todaşcă şi Larion Spinul : „oferă de bună voie o sută de florini val. aust., care au să se plătească în timp de 5 ani, adică : pe tot anul câte 20 fl. val. austr." [128] Totodată reprezentanţii comunei Coşna solicită ca şi din comuna lor să se admită ca bursieri din Fondurile de stipendii tineri din această comună, iar cei care vor învăţa la şcolile din Năsăud să fie primiţi în internatul acestor

---

[126] . Idem : p. 144

[127] „Raport al vicecăpitanului Florian Porcius privind administraţia, afacerile politice şi orfanale ale Districtului Năsăud", în „Districtul Năsăud (1861-1876). Contribuţii documentare", Editura Fundaţiei George Coşbuc Năsăud, 2003, p. 448

[128] . „Districtul Năsăud (1961-1876", p. 241

şcoli. Se pare că această cerere nu afost aplicată imediat deoarece reprezentanţii Coşnei reiau această dorinţă în şedinţa din 26 ianuarie 1866.

In anul 1872 se reorganizează comunele din District astfel comuna Coşna se consideră comună mică formând, împreună cu comunele Ilva Mare şi Măgura, un cerc notarial în cadrul cercului Rodna.[129]

În acelaşi an se înfiinţează un oficiu de poştă în comuna Cârlibaba-Bucovina şi la acest oficiu „concurge şi Cârlibaba Transilvană ce se ţine de acest district".[130]

De-a lungul timpului, Coşna a fost un bun prilej pentru cei ce plecau în România, deoarece mulţi coşneni aveau cunoscuţi în Ardeal pe care îi treceau peste frontieră, fiind şi buni cunoscători ai locurilor pe unde se putea trece mai uşor peste Carpaţi. Mai mult, cei care aveau rude la Rodna veneau la studii la Năsăud chiar dacă provineau din localităţi mai îndepărtate de graniţă. La recesământul din 1869 la familia lui Florian Porcius sunt înregistraţi nepoţii acestuia : Aurel Procopianu, din Dorna Căndreni şi Titus Procopianu din Storojineţ „studinte la Şcoala Normală Năsăud"[131], precum şi Claudia şi Blanca Procopianu tot din Storojineţ

De multe ori coşnenii erau priviţi cu neîncredere de autorităţile statului Austro-Ungar. În acest caz, în primul război mondial, localul şcolii româneşti din Rodna, a fost transformat în „temniţa, în care erau închişi românii bucovineni şi de alt neam, bănuiţi de activitate ostilă regimului austro-ungar".[132] Chiar după 1926, când comuna Coşna trece la judeţul Câmpulung, legăturile dintre năsăudeni şi coşneni sunt intense, ocazionate şi de faptul că Rodna deţinea şi deţine şi azi în apropiere de Coşna munţii Păluţa şi Poiana Coşnii, iar Maieru şi alte comune din judeţul Bistriţa-Năsăud deţineau şi deţin terenuri de păşunat pe raza comunei Coşna.

Mulţi coşneni aveau gazde la Rodna unde poposeau peste noapte, sosiţi la Rodna cu diferite treburi sau după diferite mărfuri, cum de altfel şi

---

[129] . „Districtul Năsăud (1861-1876). Contribuţii documentare", p. 450

[130] . „Districtul Năsăud..." p. 439

[131] . Coala de recepţiune la numărarea popolaţiunei si a animaleloru domestice (de casă) după statulu din 31 decemvre 1869 nr. Casei 39 a lui Florian Porcius. (In copie xerox în colecţia autorului)

[132] . Liviu Păiuş, Solomia Păiuş : „Istoricul învăţământului românesc din Rodna Veche", Editura George Coşbuc, Bistriţa, 2004, p. 36

unii negustori aduceau mărfuri din localitățile moldovene din preajma Carpaților. Părinții mei aveau cunoscuți pe care îi găzduiau când veneau la Rodna. Posed o fotografie pe versoul căreia scrie „Savu Todaşca cu ginerele Larion Ţigănete şi cu soția, împreună cu părinții lui Larion. Com. Coşna p. u. (poşta ultimă n.n.) Dorna Cândrenilor, jud. Câmpulung 1932”

În privința religioasă, locuitorii Coşnei, în 1870, erau în proporție foarte mare de religie orodoxă, mai precis, 362 dintr-un total de 415, erau de religie ortodoxă. După cuprinderea lor în Regimentul Grăniceresc Năsăudean s-au subordonat protopiatului ortodox român din Bistrița, deoarece la Năsăud era un protopopiat greco-catolic. Nici după o perioadă îndelungată de contact cu creştinii greco-catolici din ținutul Năsăudului, sitația nu s-a schimbat. Astfel la recensământul din 1940 din totalul de 942, un număr de 796 erau ortodocşi.

Românii ortodocşi din Coşna aveau o biserică mai veche din lemn şi voiau să-şi construiască o biserică nouă. În acest sens, la 19 ianuarie 1875 se adresează Protopopiatului ortodox român din Bistrița, prin glasul preotului Grigore Marica, pentru a-i ajuta să-şi construiască o nouă biserică . Ei „voiesc a clădi biserica din materia solidă, spre care scop mă rog a-mi exopera binecuvântarea mai înaltă şi a ne da mâna de ajutor”. Totodată ei stabilesc şi suma precum şi modul de unde va proveni suma necesară pentru ridicarea bisericii, dar şi pentru întreținerea şcolii din localitate unde învățător era tot preotul Grigore Marica : „Cu această ocazie aduc la cunoştință în aceea că, comuna s-a decis a avea ceva de la Năsăud din cele 54.000 fl. v.a., donate fondurilor şcolare, un ajutor de vreo 6.000 fl. v. a. pentru punerea în rând bun a şcoalei şi spre scopul zidirei sf. biserici”. [133]

Aşa cum am mai arătat, comuna Coşna a făcut parte până în 1925 din plasa Rodnei, dată de la care a trecut la județul Câmpulung, dar în 1940, în urma cedării Ardealului de Nord, a fost din nou alipită Ungariei hortiste : „In august 1940 în comună au venit primii hortyşti – funcționari, grăniceri, jandarmi- care au pregatit anexarea comunei la Ungaria”.[134] In acești ani de teroare, 1940-1944, toți românii din Valea Rodnei care au luat calea pribegiei, spre România, au trecut granița vremelnică ,cu ajutorul coşnenilor, unde înițial erau găzduiți şi apoi trecuți peste graniță

[133] . A.N.B.N. Fond : Protopopiatul ortodox român Bistriţa, d. 50, f. 1-2

[134] . Paraschiva Abutnăriţei, Ioan Abutnăriţei : „Monografia comunei Coşna, judeţul Suceava”, Editura AXA Botoşani, 2008, p.60

In această perioadă tristă din istoria României, la punctul de graniță de la Cosna se puteau întâlni cei plecați în România cu părinții lor. In acest caz ei trebuiau să îndeplinească niste formalități. Un exemplu autentic îl prezintă Alexandru Husar, care era student la Facultatea de Litere din Bucureşti, care apelează la jutorul unei domnişoare din Poiana Ştampei, ce se lauda că ea „cunosc pe câțiva dintre ofițerii de la graniță”[135]. Aceasta-i relatează pe larg ce trebuie să facă pentru reuşita acestei întâlniri : „Uite ce trebuie să faci : să trimiți o telegramă acasă, cu un conținut cam ca acesta : <<veniți atunci… (pui data precisă) la punctul de frontieră Coşna pentru convorbirea unei chestiuni urgente şi serioase. Răspundeți imediat dacă veniți>>. Această telegramă va merge cam o săptămână. La cenzură va trece repede. In altă săptămână vei primi raspunsul lor. Dacă va fi afirmativ vii la Dorna. Aici, cu o zi înainte de convorbire, mergi la colonel şi la maior pentru autorizație de convorbire la bară şi pentru aviz favorabil. Pe urmă urmează întâlnirea la Coşna”.[136]

Intr-adevăr, Alexandru Husar trimite din Bucureşti o telegramă prin care îşi chemă părintii la Coşna, asa cum îl învățase domnişoara din Poiana Ştampei, al cărei nume nu l-am putut descifra după semnătură: ”Veniți toți la graniță la 19 septembrie. Răspundeți dacă veniți”.[137]

Documentele de arhivă nu ne mai arată cum s-a realizat această întâlnire, dar ea, cu siguranță, a avut loc.

In 1944, toamna, reperezentanții ocupației maghiare s-au retras , odată cu trupele germane şi comuna Coşna este trecută la România, fiind încadrată la județul Câmpulung. In aceste condiții orice legătură cu Ardealul încetează singura punte de legătură fiind munții revindecați stăpâniți şi în prezent de unele comune din județul Bistrița-Năsăud, între care şi Rodna. Astăzi comunele din Valea Rodnei folosesc nu numai munții dar şi bogăția acestora, pădurile..

---

135 . Scrisoarea adresată lui Alexandru Husar expediată din Poiana Ştampei la 29 VIII 1943. In copie în colecia autorului., p. 1

136 . Aceeaşi scrisoare, p. 2

137 . Telegrama lui Alexandru Husar către tatăl său, Husar Calman din Ilva Mică

ȚARA BÂRGAIELOR ÎN OPERA LUI FLORIAN PORCIUS

Transilvania a beneficiat de o fărâmițare a reliefului care a creat o zonare a teritoriului, o creare a unor comunități apropiate ca distanță unele de altele, având o anumită comunitate de interese economice, sociale şi uneori politice, reflectate într-o comunitate spirituală prin mai multe elemnte specifice care le individualizează în cadrul specificului național, formând în cele din urmă nişte unități spirituale, care se individualizează

între ele. Aceste unități , care de cele mai multe ori nu se suprapun cu unitățile teritoriale moderne, nu sunt unități etnografice şi lingvistice distincte de specificul național, ci doar se individualizează prin anumite particularități şi prin conştiinta acelor comunități care se consideră ca fiind o unitate de cuget şi simțire proprie.

Aceste unități teritoriale spirituale şi-au păstrat de-a lungul veacurilor aspectul lor propriu rezultat din comuniunea de înterese formând aşa-numitele „țări", în snsul pe care îl atribuie Lucian Blaga : „țara este alcătuită, de obicei, dintr-o vale între liniile unor dealuri şi măguri. Țara e o entitate de natură aproape miraculoasă, o vietate ținută laolaltă şi însuflețită de magia unui rău, coincide oarecum cu o unitate ritmică a spațiului mioritic".[138]

Istoria fiecăreia dintre aceste „țări" se înscrie în istoria mai largă a formațiunii politice din care face parte, dar aduce în cadrul acesteia nota sa aparte de specificitate, rezultată din condițiile concrete ale acesteia. In cadrul astfel schițat şi istoria „Țării Bârgăului", prezintă anumite particularități şi cazuri concrete de participare la viața colectivă a cadrului teritorial mai larg din care face parte.

Cele mai multe date despre Țara Bârgaielor le aflăm în cărțile referitoare la istoria Regimentului II de Graniță Năsăudean sau în cele despre Districtul Năsăud.[139] Dintre acestea ne vom opri la lucrarea lui

---

[138] . Lucian Blaga : Trilogia culturii. Orizont şi stil. Spaţiul mioritic. Geneza şi sensul metaforei". Cuvânt înainte de Dumitru Gişe, Editura pentru Literatură Universalureşti, 1969, p.231

[139] . Notă. Lucrările despre Ţara Bârgaielor au fost enunţate de Dl. Nicolae Vrăşmaş în studiul : „Izvoare monogarfice bârgăoane", publicat în „Arhiva Someşană", seria a III-a, nr. IV, p. 414, partea I-a.

Dorim să adăugăm acestor lucrări altele cu caracter mai general, dar furnizând date despre această zonă :

- Antonia Cosimelli : „Poemation de secunda legione valachica" publicată de Vasile Vaida la Oradea, 1830, care adaugă acestui poem şi „Reflexiones IX".

- George Bariţ : „Istoria regimentului alu II-lea Romanescu Granitiaru Transilvanu", Braşov, 1874

Florian Porcius, publicată prima dată în 1925, cu multe omisiuni şi retipărită integral după manuscrisul original în 2005 .

Abordând în totalitatea lui ţinutul grăniceresc năsăudean, Florian Porcius dă preţioase date despre Valea Bârgăului, arătând că aceasta făcea parte din respectivul regiment din 1783, la 11 ani de la înfiinţare : „În 1783 s-au militarizat şi comunele din Valea Bârgăului, aparţinătoare de comitatul Dăbâcei, anexându-se şi acestea la Districtul Militar al Rodnei.

- Virgil Şotropa : „ Regimentul grăniceresc năsăudean” în „Arhiva Someşană”, Năsăud, 1925, nr. 2

- Florian Porcius : „Istoricul Districtului Năsăudean” în „Athiva Someşană”, Năsăud, 1928, ediţie care se abate de la originalul manuscrisului, inversând capitole, menţionând sursele de unde sunt în manuscris citatele, dar fără să reproducă citatele pe care Florian Porcius le citează în original în limba în care au fost scrise : maghiară germană sau latină.

-Florian Porcius : „Istoricul Ţinutului Grăniceresc la Năsăudului”. Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005. Ediţie de prof. Liviu Păiuş. Prezenta ediţie respectă cu fidelitate manuscrisul original aflat la ASBN, Fondul V. Şotropa, dosar 334. In această ediţie sunt reproduse toate citatele cuprinse în original şi traduse în româneşte de : din maghiară : Elena Darabonţ, din germană : Lucian Moise, din latină : ddr. Adinel Ciprian Dincă.

- I Dimulescu : „Din trecutul Ardealului. Istoria regimentului 2 grăniceri românesc”, Piteşti, 1933

-Carol Göllner : „Regimentele grănicereşti din Transilvania 1764-1851”, Editura Militară, 1973.

- Valeriu Şotropa : „Districtul grăniceresc năsăudean” , Editura Dacia , Cluj-Napoca, 1975.

- Ioan Pop : „Istoria regimentului II românesc de graniţă de la Năsăud (1762-1851)”, Târgu Mureş, 1999.

- Mircea Mureşianu : „Districtul grăniceresc năsăudean (1762-1851). Studiu de geografie istorică”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-

Pe timpul acesta au existat în Bârgău numai două comune : Bârgăul de Sus şi Bârgăul de Jos. (Felsö-vel Nagy Borgo şi Also-vel Kis-Borgo).Regimul militar a dispus a se regula aceste comune în urma căreia din Bârgăul de Jos s-a format comuna Borgo-Rus, iar din Bârgăul de Sus s-au format comunele : Borgo-Joseni, Borgo-Mijloceni, Borgo-Suseni, Borgo-Prund, Borgo-Bistrița, Borgo-Tiha şi Borgo-Moroşeni ". (p. 32) Într-o notă este consemnată şi formarea comunei Borgo-Moroşeni astfel : „Borgo-Moroşeni(Mureşenii Bârgăului) s-a constituit în comună de sine stătătoare numai în anul 1817". (p.157)[140]

Am văzut că într-un răspuns dat în 1865 se menționează că această comună s-a format în 1808.[141] Rămâne de consultat alte documente pentru clarificarea acestei date, cum ar fi registrele de născuți, care apar la începutul secolului al XIX-lea, fiind ținute de preoți sau evidențele regimentului .[142]

Napoca , 20001

- Mihai Georgiţă : „Încă o istorie a regimentului de graniţă de la Năsăud" în „Arhiva Someşană" Seria a III-a, nr III, 2004 , şi partea a II-a în „Arhiva Someşană", seria a III-a, nr. IV, 2005.

- Karl Klein : „Istoria de arme a Regimentului cezaro-crăiesc grăniceresc de infanterie nr. 17 naţional român transilvănean", publicat de Adrian Onofrei şi Ioan Bolovan în : „Contribuţii documentare privind istoria Regimentului Grăniceresc Năsăudean", Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2006

[140] . In continuare se va da numai numărul pagini din lucrarea lui Florian Porcius : „Istoricul Ţinutului Grăniceresc al Năsăudului", Editată de prof. Liviu Păiuş, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005

[141] . Simion Retegan : „Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea, 2002, Cluj-Napoca, p. 70

[142] . Prezenta comunicare nu are darul de a pune în paralel unele date din mai multe lucrări sau documente ci doar de a evidenţia prezenţa datelor despre Ţara Bârgaielor în opera lui Florian Porcius, această operă oferind suficiente date istorice despre această vale.

Florian Porcius arată şi cauza pentru care militarizarea Văii Bârgăului nu s-a făcut odată cu comunele din Valea Rodnei : „Cauza pentru care borgovenii nu s-au militarizat deodată cu Valea Rodnei, se vede a fi fost confesiunea greco-orientală (ortodoxă n.n.) a borgovenilor aşa cum rezultă din operatul lui Baron Siskovics din aprilie 1764". (p. 157)

In lucrarea sa insistă asupra originii latine a numelui de „Bârgău" respectiv din italiană aducând argumente din numele unor localităţi din Italia unde „cuvântul „Borgo" uzitat de italieni are tot aceeaşi însemnătate cu cuvântul german „burg", subliniind că şi celelalte teritorii din Valea Bârgăului ar fi fost populate de români : „Cum că nu numai Bârgăul de astăzi, dară şi întreg terenul unde a descălecat colonia săsească de la Bistriţa au fost mai înainte impopulate prin români, arată numirea comunei săseşti în apropiere de cetatea Bistriţa „Wallendorf", care în timpurile vechi s-a numit „Villa Valalorum falorum" sau „Villa latinorum" (i. e italorum". (p. 157).

Consecvent poziţiei sale că istoria se face pe bază de documente el arată că la anul 1317 se face o împărţire a munţilor Bâtgăului între urmaşii lui Ioan Bethlem şi ai lui Ladislau prin „Franciscus Devesteri notarius sedis Dobocensis, mp." redactată în „Datum ex Borgo in comitato dicto Dobocensi feria secunda proxima, post festum Philippi et Iacobo Apost. A.D. 1317" îndicând şi locul unde se află originalul după care a fost făcut citatul „ Codex diplomaticus" Tom I, p. 165-168.

O situaţie deosebită este cum aceste teritorii au ajuns să depindă de familiile Behlem deoarece aceste teritorii n-au fost la începuturi sub dominaţia acestor familii de nobili : „Se zice că în Bârgău ar fi fost mai înainte şi unele familii de condiţiune nobilă şi liberă. Între cele nobile ar fi fost descendenţii preotului Ilea, care s-ar fi ridicat la starea nobilitară prin diploma principelui transilvan Apaffi. Dt Făgăraş în 19 februarie 1682, ai cărui următori (urmaşi n.n.) însă cu timpul iarăşi ar fi recăzut la starea de servitute". (p.157)

Unele date oferite de Florian Porcius se referă la faptul că la anul 1386 , regele Carol al II-lea a dat lui George Bethlem şi lui Petru şi Ladislau Apaffi un nou document de donaţie peste domeniul Bârgăului, iar la 1506 Petru , Voievodul Transilvaniei arată că cetatea Bistriţa a cumpărat de la Nicolau Bethlem domeniul acestuia de la Bârgăul de Sus şi de Jos, menţionând documentul pe care îl reproduce fragmentar, arătând şi locul

unde se găseşte acest document „ Originalele au existat în Arch. K-Monast. XI, 81”.

Odată cu înfiinţarea regimentului de Graniţă Năsăudean unde au fost cuprinse şi comunele de pe Valea Bârgăului sau Ţara Bârgaielor de la 1783, împărăteasa Maria Tereza de la familia contelui Bethlem „a răscumpărat sesiunile şi prestaţiile urbariale, drepturile regale şi terenurile alodiale” arătând că pentru aceasta „ca preţ de răscumpărare pentru domeniul Bârgăului s-a dar familiei conte Bethlem domeniul fiscal Păuliş din Banat, în preţ de 400.000 fl. şi pe lângă acesta încă în bani gata 300.000 fl., cu totul dară 700.000 fl”. (p. 35)

Lucrarea lui Florian Porcius ne dă date interesante despre „terenul revindecat”, adică acel teren ocupat de Austria când Rusia s-a aflat în război cu Turcia, în anul 1769, stabilindu-se hotarele spre Moldova, şi aşa s-a ocupat o parte din terenul Moldovei împreună cu comunele Coşna şi Cârlibaba Transilvană stabilindu-se graniţa pe apa Bistriţei Aurii. Munţii care au rezultat din această ocupare s-au numit „munţi revindecaţi” şi s-au împărţit între comunele din acest district. Deoarece după 1770 au apărut şi alte comune şi în 1783 s-a militarizat şi Valea Bârgăului : „toţi munţii de pe teritoriul Districtului Militar al Rodnei, fără considerare la natura lor anterioară, adică atât cei avuţi *ab antiquo,* cât şi cei revindecaţi şi cei alodiali răscumpăraţi, s-au contopit într-o masă, din care pentru fiecare comună s-a destinat o anumită parte.

Spre acest scop s-au început pertractările în 1787 şi s-au finit îndată după 1796”. (p. 37). In acest caz comunele bârgăuane au primit următorii munţi : Tiha Bârgăului: Cioasa, Gruiul, Bucşoaia, Miroslava ; Prundul Bârgăului : Zâmbroaia, Dăldidan, Muncelul cu Parângul ; Bistriţa Bârgăului : Breaza, Strurionul, Piatra Slatinei; Susenii şi Mijlocenii Bârgăului : Buba, Măgura; Josenii Bârgăului : Temeul; Rusul Bărgăului : Bistricioara.

La împărţirea din 1807 posesiunea munţilor nu s-a schimbat prea mult pe valea Bârgăului, numai că pentru Prundul Bârgăului s-a mai dat Piatra Slatinei ce s-a luat de la Bistriţa Bârgăului , comunei Josenii Bârgăului i s-a mai dat Heniul (numai 1/3 parte), iar comunei Rusul Bărgăului i s-a mai dat Poienile, Măgura Calului, Dealul Îngrădit şi Priporul Candrei. Tot acum se stabileşte hotarul exact între Transilvania şi Moldova, Porcius reproducând *in extenso* două ordine unul din 1804 şi unul din 1819 (acesta reia un ordin din 14 noiembrie 1792. (p. 161-167).

Această împărțire s-a înscris în cărțile funciare elaborate prin rescriptul Consiliului Aulic Belic din 23 aprilie 1770 şi aprobat de împărăteasa Maria Terezia în care „s-a înscris întreagă posesiunea teratecă (terestră n.n.) din Districtul Militar al Rodnei cu numirile proprii, cu extensiunea, cu cultura şi cu granițele ca proprietate ale fiecărei familii grănicereşti, ale fiecărei biserici şi ale fiecărei comune ca /şi/ corp moral". (p. 41)

La 1876 s-a înființat şcoala trivială din Prundul Bârgăului.

Florian Porcius nu descrie modul de organizare a regimentului pe batalioane, dar avem această organizare la alt istoric , care arată că batalioanele se organizau din toate companiile „ pentru ca aportul pe câmpul de luptă şi pierderile comunelor grănicereşti să fie împărțite echilibrat în cadrul populației Regimentului".[143] Orice istorie a comenelor grănicereşti îşi poate revendica faptul că locuitorii săi au luat parte la toate campaniile pe care le-a purtat Regimentul II de Graniță Năsăud, ca şi la luptele ce s-au dat în anii 1848-1849, cu referire concretă la mişcările trupelor lui Urban spre dinspre Bucovina în raport cu teatrul de operațiuni din acea vreme.

Deşi se acreditează ideea că batalionul al III-lea ar fi folosit numai în revoluția de la 1848, totuşi Florian Porcius în lucrarea sa arată : „Acest batalion / al III-lea, n. n.) fu scos din patria sa în toamna anului 1796 pe când fusese concentrat la Sebeş pentru exercițiu, de unde în 1 octombrie fu pornit în marşuri forțate la armata din Italia. Aici a fost pus sub comanda maiorului Bohats".[144] Acest batalion se face remarcat în luptele de la Rivoli, din 14 ianuarie 1797, când împreună cu batalionul alII-lea au fost felicitate de principele Reuss, în calitatea sa de locotenent-mareşal : „ Mă simțesc obligat în puterea oficiului meu să dăm atestat, că batalionul român (valachicae phalangi) din Transilvania, care stă sub comanda D-lui maior Bohats, dimpreună cu un alt batalion român (lia phalangi valachica), ce sta sub comanda D-lui maior comite Wocstenradt, în bătălia de la Rivoli, întâmplată în ianuarie 1797 au dezvoltat cele mai eminamente virtuți

[143] KARL Klein : „ Istoria de arme a Regimentului cezaro-crăesc grăniceresc de infanterie nr. 17 naţional român transilvănean" în : Adrian Onofreiu şi Ioan Bolovan : „Contribuţii documentare privind istoria regimentului grăninăsăudean „, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2005, p.78.

[144] . Florian Porcius : „Istoricul..." p. 55

militare nu numai în momentele când au ocupat redutele, ci şi în ordinea regulată de bătălie, care s-a restaurat sub aceleaşi redute între grindina de gloanțe ce se arunca de către inamic asupra lor; anume D-l maior Bohats prin proptitudinea sa personală, prin îmbărbătarea ostaşilor şi prin munca neobosită au adaos mult la reuşit, ceea ce aflu cu cale a mărturisi şi a confirma în puterea oficiului meu. Görz, 17 ianuarie 1797. Henric, principe de Reuss, locotenent-mareşal de câmp".[145] Tot acest batalion va lua parte în 1846, la luptele din Galiția „ pe când aristocrația Galiției se sculase cu arme în contra domniei austriece."[146]

Această „Istorie" a lui Porcius nu tratează numai partea istorică a acestor ținuturi, ci este mult mai coplexă, cuprinzând şi „Descrierea geografică" a acestui ținut, de unde se pot lua date ce se pot compara cu cele cunoscute de noi astăzi. Sunt trecute înălțimile munților altitudinea comunelor din Valea Bârgăului cât şi din celelalte văi din ținut.

O problemă care a necesitat o atenție deosebită din partea lui Florian Porcius şi pentru care s-a documentat îndelung şi care beneficiază de documente deosebite în această problemă este cea dezbătută în subcapitolul „ Relativ la pretențiile familiei Kemeny". Dezbaterea acestor pretenții cu toate intervențiile, cererile unora dintre cele două părți în conflict ocupă o parte importantă din lucrarea lui Florian Porcius (paginile de la 97 la 133 şi în „Note" de la pagina 183-189). Această pretenție a familiei Kemeny se împleteşte cu pretențiile familiei Bethlem „ prin rezoluția sub nr. Cancelariei Aulice Transilvane 2825 din 29 octombrie 1813 nr. Guv. Trans. 10395 ex 1813 s-a respins finalmente pretenția ridicată asupra unor munți revindecați sub titlul de apartenență a domeniului Bârgăului, Guvernului Transilvan, respectiv cu pretențiile oraşului Bistrița asupra unor bunuri imobile din Districtul Militar al Rodnei.[147]

---

[145] . Idem, p. 56

[146] . Idem, p. 63

[147] . Nu le dezvoltăm aici , ele fiind prea extinse, cu documente autentice, dintre care astăzi nu ştiu unde s-ar mai găsi, ci le lăsăm la aprecierea şi dezbaterea specialiştilor în acest domeniu, rostul nostru nefiind decât acele de a semnala importanța lucrării lui Florian Porcius elucidarea acestei cauze.

Toate demersurile vor da câştig de cauză urmaşilor grănicerilor prin contractul nr. 12796 din 12 martie 1872, semnat de Florian Porcius în calitate de vicecăpitan al Districtului Năsăud şi transpus în 18 iunie 1872. În nota 127 (p. 189) sunt daţi nominal toţi reprezentanţii comunelor din Valea Bârgăului care au participat la această transpunere a proprietăţilor grănicereşti cât şi a fondurilor create pe timpul regimentului.

Intreaga lucrare a lui Florian Porcius cuprinde documente de o deosebită valoare pe care am încercat să le punem în valoare în ediţia noastră cunoscând faptul că orice afirmaţie în domeniul istoriei trebuie să se bazeze pe documente, în special emise la timpul respectiv. O mai detaliată dezbatere cu probe pe documente istorice nu vom întâlni la alte lucrări apărute la sfârşitul secolului al XIX-lea, pe aceste teme.

De asemenea, această succintă prezentare nu-şi propune să epuizeze toate aspectele pe care le cuprinde Florian Porcius în această operă, ci doar să menţioneze pe cele ce ni s-au părut nouă mai importante.

Nu trebuie neglijate nici alte scrieri ale lui Florian Porcius, scrieri administrative care ne dau bogate date despre viaţa publică, administrativă şi socială a comunelor din Districtul Năsăud, al cărui vicecăpitan a fost din 1867 până la dizolvarea acestuia în 1876. In cadrul acestei obligaţii obşteşti el întocmeşte diferite rapoarte în care descoperim diferite date despre anumite probleme economice sau administrative menţionând rămâneri în urmă în „cercul Borgo-Prundului unde s-au plătit numai circa ¼ parte" din contribuţia regească.[148] În acest raport sunt consemnate modul de organizare a comunelor în cercuri administrative delimitând felul comunelor , pentru Valea Bârgăului : „ V. Cercul Borgo-Prundului: Comuna Borgo-Bistriţa s-a organizat ca /şi/ comună mare; comunele Borgo-Tiha şi Borgo-Mureşeni s-au organizat ca /şi/ comune mici, formând ambele un cerc notarial; comunele Borgo-Rusu şi Borgo-Suseni s-au organizat ca /şi/ comune mici, formând ambele, al II-lea cerc notarial; comunele Borgo-Mureşeni, Borgo-Joseni şi Borgo- Rusu s-au organizat ca /şi/ comune mici, toate trei formând al III-lea cerc notarial".[149]

---

[148] . Florian Porcius : „Despre starea Districtului Năsăud în 1872", publicat în : Simion Lupşan şi Adrian Onofreiu : „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuţii documentare" Editura Fundaţiei „George Coşbuc" , Năsăud, 2003, p.441

[149] . Idem, p. 451

Dacă analizăm şi raportul „Despre starea Districtului Năsăud în 1875”[150], vom găsi date despre faptul că în acel an funcţiona o farmacie, una dintre cele trei din tot districtul, un „medic mortalu cameralu, patron de chirurgia şi medicu onorariu districtuale”, iar în pătrarul II, III şi IV au „domnitu” vărsatul (variola) În continuare, se arată clima „în regiunea inferioară, clima este temperată şi specialmente în ceea ce priveşte teritoriul comunelor din apropierea Bistriţei, se poate zice că este tot aceea, ce se află calculată pentru această cetate”. [151] Nu putem să nu simţim un sentiment de mândrie când afirmă lucruri despre şcolile din district : „Toate instituţiile de învăţământ, ce există astăzi, se numeau dintre cele mai bune din patrie, considerând că aceste institute au fost şi mai înainte şi în prezent, frecventate din partea tinerimii din acest District, în mod corespunzător şi, considerând că, pe timpul graniţei, s-a îngrijit pentru cultivarea intelectuală a populaţiei, se poate afirma cu tot dreptul, că poporul din acest District, în genere este intelectualminte, mai înaintat decât în multe alte jurisdicţii ale patriei”. [152] Totodată din aceste documente se pot lua informaţii cu caracter general, care se aplicau în toate comunele districtului.

Ultima scriere a lui Florian Porcius din timpul vieţii este articolul „Din istoria fondurilor năsăudene” scris în 1903, deci la vârsta de 87 de ani, şi publicat în „Revista Bistriţei” din acelaşi an. Articolul este provocat de un alt articol publicat de aceeaşi revistă, în care sunt explicate greşit greutăţile prin care au trecut averile grănicereşti după desfiinţarea regimentului, pentru ca acestea să treacă în posesiunea proprietarilor de drept, grănicerii năsăudeni.

Florian Porcius este cunoscut mai mult prin lucrările sale despre flora ţinutului năsăudean şi a Transilvaniei lucrări care l-au făcut cunoscut şi peste hotare şi pentru care a fost primit în Academia Română la 10 martie 1882.[153]

---

[150] . Idem p. 561-571

[151] . Idem, p. 567

[152] . Idem, p. 571

[153] . Lucrările de botanică sunt:

- Tratat de botanică, 1860 Manuscris 400 pagini

Nu toate lucrările botanice ale lui Florian Porcius au referiri directe la ţinutul nostru, unele dintre ele având un caracter general privind flora din întreaga Transilvanie, dar cele cu referire directă la flora din această zonă geografică, aduc nuanţări şi denumesc locurile unde cresc unele plante pe care le-a studiat : „Sunt de peste 30 de ani, de când mă ocup neîntrerupt cu botanica şi de la 1854 încoace mă aflu parte în Rodna Veche şi parte în Năsăud.

În acest timp nu am pregetat a scruta flora acestui ţinut.

Spre acest scop am întreprins parte singur şi parte în societate cu alţi botanici nenumărate escursiuni în toate părţile şi aşa am parcurs, pot zice, toţi munţii şi toate văile de mai multe ori şi în diferite anotimpuri, necruţând nici osteneală nici spese şi mi-am adunat un material însemnat din toate locurile”.[154]

Aceste locuri pe care le-a vizitat şi studiat Florian Porcius sunt şi hotarele comunelor de pe Bârgău, de unde în cele două opere care vorbesc despre flora din districtul năsăudean, acesta a cules nenumărate plante din care şi prin schimb de plante cu alţi botanişti din Europa[155] a reuşit să-şi formeze un ierbar de peste 22.000 de plante aflat azi la Grădina Botanică din Cluj.

- Enumaratio plantarum phanerogamicarum Districtus quondam Naszodiensis, Cluj, 1878

- Flora phanerogamă din fostul District al Năsăudului, 1881.

- Flora din fostul District Românesc al Năsăudului în Transilvania, 1885

- Diagnozele Cryptogamelor care cresc spontaneu în Traaansilvania, 1889

- Diagnozele plantelor fenerogame şi cryptogame vasculare care cresc spontaneu în Transilvania, 1893

-Dicţionar botanic latin-român. Literele A-L. Manuscris

[154] . Florian Porcius : „Flora phanerogamă din fostul districtu alu Naseudului” Sibii, 1881, p.19

[155] . A se vedea lista acestora în :Liviu Păiuş : „Viaţa şi opera lui Florian Porcius”, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006, p. 65

În „Flora Phanerogamă din fostul district al Năsăudului”, Florian Porcius discută menționarea unor specii care sunt atestate în arealul districtului năsăudean în opera altor botaniști făcând corecturile necesare pe baza unor cercetări în teren . Vorbind de arborele Pinus Cembra el arătă că acesta se găseşte numai „Pre alpele Ineu în Valea Lalei la Rodna-vechia” comentând că menționarea lui în alți munți nu este corectă „Alpii impropie numiți bistrițiani, pre care după B.Tr. (adică după lucrarea : „Enumeratio stirpum în M.Pr. Transilvaniae” de I.Cr. Gottlob Baumgarten, Cibinii 1846) este indicată această specie apartinându la Valea Borgoului. Eu însă pre acesti alpi nu amu aflatu”.(p. 57) Tot aici el vorbeşte despre Larix(Larice) comentând ca şi la Pinus Cembra că aceasta nu se află în Valea Bârgăului. Este probabil că unele dintre aceste afirmații să nu mai corespundă astăzi dar este un punct de vedere al momentului în care erau făcute. Din zona Bârgăului sunt evidențiate mai multe specii de plante sau arbuşti.

În „Flora din fostul Districtu Românescu alu Năsăudului”, Bucureşti, 1886, Florian Porcius face interesante observații privind atât Năsăudul cât şi Bistrița privind regimul termic, presiunea aerului, umiditatea în cele două zone, ceea ce reprezintă o primă cercetare a acestor realități.

In cinstea acestui renumit botanist au fost dedicați 16 taxoni de plante phanerogame, adică: 2 specii, 1 subspecie, 7 varietăți, 5 forme şi 1 subformă.[156]

[156] . Constantin Svoboda : „Taxoni de plante dedicaţi lui Florian Porcius” în „Cetatea Rodnei”. Revistă socio-culturală şi de aspiraţie creştină, Anul III nr. 19-22, ianuarie-aprilie 2006, p. 13-14

ŢARA NĂSĂUDULUI –
Unitate şi diversitate etnoculturală şi folclorică

Ţinutul Năsăudului cuprinde geografic şi etnocultural toate aşezările situate pe principalul râu Someş dar şi cele aşezate pe afluienţii săi : Ilva, Leşu, Rebra, Sălăuţa şi Ţibleşul [157], toate aceste aşezări formând „o ţară", căci : „Valea de sus a Someşului Mare a constituit o formaţiune teritorială o <<ţară>> aparte, adică o confederaţie a obştilor situate pe acea vale"[158], bazată pe faptul că era un tot administrativ unitar, fiind majoritar românesc. Populaţia de alte etnii fiind foarte nesemnificativă, ştiind că doar la Rodna erau alte neamuri. Această individualitate s-a conturat şi s-a cristalizat în perioada militarizării, când raporturile s-au adâncit, mai mult prin norme comportamentale şi atitudini specifice care au creat acea *mentalitate grănicerească*, aceasta s-a conturat şi mai puternic în perioada graniţei militare când s-au produs mari modificări ale concepţiei despre

[157] . Florian Porcius : „Istoricul Ţinutului Grăniceresc al Năsăudului," Editat de prof. Liviu Păiuş, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005, p. 75

[158] . Valeriu Şotropa : „Districtul grăniceresc năsăudean", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 13

propria lor individualitate. „Perioada graniței marchează desăvârșirea în planul mentalității fiecărui individ a procesului de integrare în colectivitatea rurală căreia acesta îi aparține. Între indivizii colectivității constituite în urma sistematizării satelor grănicereşti se stabilesc legături de complementaritate, conturând-se pentru prima dată problema cooperării”.[159] Un întreg comlplex de factori au determinat această mentalitate comportamentală a locuitorilor din această zonă determinată de : „Câmpul deschis de apartenența la regimul militar, campaniile la care au participat grănicerii, şcolile şi educația realizată de acestea, rolul important – regulator al tuturor domeniilor vieții – jucat de biserică, toate acestea definesc şi explică trăsăturile mentalului grăniceresc. Organizarea comunităților locale, apărarea împotriva pericolelor exterioare – o dată cu desființarea sistemului militar – conducerea prin organe alese, toate alcătuiesc elemente de specificitate”. [160] În aceste condiții se formează un mod specific „de gândi, a fi şi a face” propriu, organizat într-un sistem de valori care va particulariza această zonă cunoscută tot mai mult ca „Ținutul Năsăudului”, acel ținut care în perioada feudală era cunoscut sub numele de „Districtul Valah al Rodnei” care începe de la izvoarele Someşului Mare şi până la Mocod . Această apartenență la statutul militar a făcut să se creeze o unitate de credință şi de unitate în mai multe domenii de activitate care face ca acești oameni să se considere o colectivitate având aceleaşi idealuri : „Pe parcursul ființării instituției grănicereşti, acest decupaj spațial (zona Năsăudului n.n.) a căpătat o puternică structură unitară, favorizată de comunitatea cadrului geografic, etnic, economic, social şi spriritual cât mai ales de apartenența sa la acelaşi entitate confiniară şi administrativă, cu fapte de arme, drepturi şi libertăți identice dobândite pe timpul graniței. Toate acestea vor *contamina* colectivitatea românilor din zona circumscrisă districtului confiniar, inducând-o spre formarea unei mentalități specifice – mentalitatea grănicerească – perpetuă până în zilele noastre”.[161]

---

[159] . Mircea Mureşianu : „ Districtul...”, p.213

[160]4. Adrian Onofreiu : „Mentalitatea năsăudeană în documente de arhivă”, în „Studii etnoculturale”, vol. XI, Bistriţa, 2006, p. 13

[161] . Lazăr Ureche : „Fondurile grănicereşti năsăudene (1851-1919)”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 8

Geografic Ţinutul Năsăudului „se rezema” cu spatele pe Munţii Rodnei ce făceau graniţa cu Maramureşul, iar la răsărit pe Munţii Călimani ce îl despărţea de Moldova. Ţinutul era „închis” apoi de domenii feudale : domeniul Săsarm, domeniul Şintereag, Districtul Saxon al Bistriţei şi domeniul Bârgăului. Înconjurat în cea mai mare parte de domenii feudale, Ţinutul Năsăudului a fost un teritoriu cu oameni liberi care se bucurau de aceleaşi drepturi ca şi oraşele libere. Inainte de alipirea la oraşul Bistriţa, ţinutul era un ţinut aparte al comitatului Dăbâca. Alipirea la oraşul săsesc Bistriţa la 1475 a avut un aspect juridic special căci : .. „am despărţit târgul (Rodna n.n.) şi împrejurimile sale de comitatul Dăbâca aşa precum am hotărât în cunoscute momente şi în favoarea oraşului nostru Bistriţa... le anexăm acestui oraş pe viitor şi ca numitul târg şi împrejurimile sale, laolaltă cu coloniştii şi locuitorii acestora *să fie în stare şi să se poată bucura şi folosi veşnic de toate drepturile, libertăţile, obiceiurile, favorurile şi privilegiile de care s-au bucurat oraşul nostru Bistriţa, cetăţenii şi obştea acestuia încă din vechime”.*[162]

Cu toate acestea ţinutul nu era un teritoriu închis deoarece Valea Rodnei era un culoar ce ducea spre Moldova. Munţii care l-au înconjurat au permis locuitorilor năsăudeni să treacă în Moldova, atât pe vechiul Plai al Moldovei cât şi pe poteci numai de ei ştiute căci : „Carpaţii, brăzdaţi de drumurile transhumanţei nu au reprezentat niciodată un hotar”,[163] dimpotrivă ei au favorizat aceste treceri dintr-o parte în alta a pământului românesc, remarcând faptul că trecerea masivă a fost dinpre Transilvania spre Moldova căci la un număr de 1.000 plecaţi au venit din Moldova doar 10 locuitori.

Această migraţie făcându-se din spre Transilvania spre Moldova a dus la îmbogăţirea tradiţiilor, obiceiurilor şi folclorului moldovean cu unele elemente specifice Ţinutului Năsăudului. Chiar dacă numărul celor veniţi din Moldova este mult mai mic decât al celor plecaţi din Transilvania dincolo de munţi şi ei şi-au adus partea lor de contribuţie spiritualitatea şi la folclorul năsăudean. S-a format astfel o interferenţă a specificului românesc dintre cele două provincii româneşti.

---

[162] . Actul emis de Matei Corvin din 5 noiebrie 1475. Apud : Florian Porcius : op. cit. p. 143

[163] . Ştefan Meteş : „Emigrările româneşti din Transilvania din secolele XIII-XX”, Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, Bucureşti, 1977, p. 98.

Contactul cu Maramureşul a fost mai restrâns deoarece maramureşenii veneau mai puțini, ei aparținând aceleaşi stăpâniri care nu permitea o migrație intensă de aici. Cu toate acestea cei care au venit la munci în Țara Năsăudului au adus cu ei şi elemente ale folclorului maramureşean. De asemenea, elevii veniți la şcolile năsăudene au contribuit şi ei la cunoaşterea realităților maramureşene.

În aceste condiții putem afirma că s-a format un folclor cu un anumit specific, datorat tocmai condițiilor istorice, sociale şi culturale. Toate acestea au constituit baza formării folclorului năsăudean, şi crearea unei diversități a speciilor folclorice. Nu numai folclorul este bine reprezentat în această Țară a Năsăudului, dar şi credințele populare cunosc o mare diversitate.

„Muntele" a fost din vechime un simbol al oamenilor acestor locuri căci : „muntele s-a constituit într-un simbol arhietipal cu multiple semnificații mitico-religioase, morale şi estetice. Valorile sale gravitează în jurul uni nucleu semantic care indică, înainte de toate, verticalitatea muntelui. El reprezintă un *Axis Mundi (Axă a lumii)* sau o scară, ce înlesneşte ascensiunea omului spre înalte valori spirituale, al căror simbol şi sediu este cerul. Pe de altă parte, muntele este un centru care organizează nu numai un spațiu geografic, ci şi diferite fenomene şi procese macrocosmice şi microcosmice. Loc de întâlnire dintre cer şi pământ, *muntele* este un canal de comunicare dintre cele două stihii sau nivele ale cosmosului".[164] Având „în spate" Munții Rodnei, această Țară s-a organizat şi dezvoltat în forme specifice de-a lungul veacurilor. Cine străbate văile acestei țări îşi poate da seama de unitatea portului şi a construtiilor din această parte a țării, unitate ce se înscrie în specificul satelor de munte din Transilvania. Unul dintre aceste forme specifice ale țăranului năsăudean este portul popular. Portul popular năsăudean, vechi, ne arată un element de specificitate aparte căci oamenii acestor locuri au purtat dintotdeauna o cămaşă albă, o pălărie rotundă pe cap, izmene albe sau pantaloni în sărbători; cioareci din lână iarna şi opinci sau ciobote negre în sărbători.

Ocupația de crescători de animale şi de aici de păstori, lemnul din abundență pentru construcții le-au oferit posibilitatea de a-şi construi locuințe încăpătoare într-un ansamblu unic în Țara Năsăudului format din : casă de locuit, cu tindă rece, prelungindu-se cu şura şi grajdul pentru vite şi

[164] . Ivan Evseev : „Dicţionar de magie şi demonologie şi mitologie românească", Editura ANAMACORD, Timişoara, 1998, p.289

şoprul pentru oi, toate sub acelaşi acoperiş înalt acoperit cu draniță, formând o unitate arhitectonică, care a dăinuit până nu demult.

Măsurile luate de autoritățile militare, în timpul graniței militare, au dus la reorganizarea satelor în vetre bine organizate iar pentru oamenii acestor locuri au făcut ca „românii risipiți în spațiul grăniceresc au fost obligați să se adune în vetre, pentru a fi mai ușor instruiți şi educați, pentru a creşte cota de sociabilitate în rândul acestora".[165]

Luând în vedere faptul că oamenii acestei Țării au fost în mare majoritate păstori, de-a lungul vremurilor, folclorul munților cu toate ființele care trăiesc numai în munți :zâne, iele, Mama Pădurii, Fata Pădurii are un specific aparte.[166]

Pentru a stabili mai corect specificitatea folclorului năsăudean este necesară încadrarea lui într-o arie românească mai largă, lucru greu de realizat deoarece lucrări de acest fel sunt puține şi în acest caz trebuie să luăm ca punct de plecarea delimitarea dialectelor limbii române, deoarece zonele lingvistice corespund, în multe privințe, cu zonele folclorice. Vorbind despre zonele de definire a unei laturi a spiritualității românești, a ceea ce deosebeşte o zonă una de alta, îi conferă elemente de specificitate proprie şi îi atribuie o anumită latură diferită de alte zone, iar această zonă etnofolclorică „ pe lângă vestigiile din domeniul culturii materiale, date concludente oferă atât graiul local, cât şi variatele creații şi tradiții din domeniul culturii spirituale, obiceiurile, literatura populară, cântele, dansurile etc".[167]

Transilvania a beneficiat de o fărâmițare a reliefului care a creat o zonare, a creat comunități apropiate ca distanță şi unite între ele prin o anumită comunitate de spiritualitate prin mai multe elemente specifice , care se delimitază între ele, astfel „subzona năsăudeană se diferențiază prin prezența unor melodii foarte ornamentate, cu broderii excesive de

[165] .Mircea Mureşianu : „ Districtul Grăniceresc Năsăudean (1762-1851). Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p.116

[166] . Acest studiu serveşte ca parte introductivă a lucrării „Folclorul Ţării Năsăudului", care va cauta să prezinte întreg folclorul năsăudean cu notele lui specifice, în care vom analiza detaliat toate speciile folclorice din această Ţară a Năsăudului.

[167] . Valer Butură : „Străvechi mărturii de civilizaţie românească" Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 21

adevărată virtuozitate vocală, care par a fi forma evoluată a sunetelor sughițate din horea maramureşană. Colindele, de asemenea, sunt cântate aici pe melodii în ritm lent şi solemn, probabil sub influiența cântecelor nupțiale şi funebre, în opoziție cu melodiile din restul țării. De asemenea, Năsăudul se caracterizează prin oscilațiile funcționale ale textelor epice, aceeaşi narațiune versificată poate fi când baladă, când colindă, ba chiar strigătură la joc, în concordanță cu etimologia numelui baladă = cântec de joc".[168]

Considerăm subzona năsăudeană, după cum o consideră Ovidiu Bîrlea, nu întregul teritoriu ala actualei împărțiri teritorial-administrative actuale ci numai acea zonă cuprinsă pe Valea Someşului Mare de la Mocod în sus şi de pe afluienții săi, care este „ o țară" în sensul lui Lucian Blaga : „Țara este alcătuită, de obicei, dintr-o vale între liniile unor dealuri şi măguri. Țara e o entitate de natură aproape miraculoasă, o vietate ținută laolaltă şi însuflețită de magia unui râu",[169] sau după alt cercetător al spiritualității româneşti : „Țara este încă un mod de a gândi spațiul, este o substanță originară şi permanență etnică".[170]

Țara Năsăudului a fost o „țară de sate", ea cuprinzând aşezări rurale arhaice care au păstrat specificul românesc din cele mai vechi timpuri, iar acele elemente ale unei culturi cu specific năsăudean, s-au organizat după legi nescrise, **ab antiquo,** concretizate în „obiceiul pământului", peste care s-au aşezat legile scrise, dar care nu le-au anulat, ceea ce a dus la o statornică respectare a legilor, care le-a conferit un caracter aparte în lumea transilvană : „satele româneşti de tip arhaic alcătuiesc o lume cu forme şi sensuri proprii. Multe dintre aceste aşezări au reprezentat până de curând o adevărată comunitate de viață spirituală".[171]

Centru al vieții bisericeşti, Năsăudul a avut, prin oamenii care au condus această latură a vieții spirituale, un rol împortnat în susținerea unei

---

[168] . Ovidiu Bîrlea : „Folclorul românesc" vol. II, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, p.445

[169] . Lucian Blaga : „Trilogia culturii", Editura pentru Literatură universală, Bucureşti, 1969, p.231

[170] . Ernest Bernea : „Cadre ale gândirii populare româneşti", Editura Cartea Românească, Bucureşti 1985, p. 97.

[171] . Idem : op. cit. p. 139.

vieţii morale şi bisericeşti demne. În acelaşi timp conducătorii bisericeşti au militat pentru afirmarea fiinţei naţionale, pentru introducerea limbii române în biserică şi concomitent în admistraţia bisericească. În 1834, vicarul Ioan Nemeş ia iniţiativa de a introduce alfabetul latin în corespondenţa bisericească : „De la prima ianuarie 1834 încoace, protocoalele să se scrie cu litere sau slove lătineşti, adică vechi rumâneşti, că puţini sunt care ştiu şi care nu ştiu, pot, în tot satul afla scriitori."[172] Se pare că acest ordin nu a fost îndeplinit imediat, căci în circulara din martie a aceluiaşi an , vicarul reia ordinul dat în ianuarie stăruind să scrie cu „slove vechi româneşti, ale noastre strămoşeşti, care să zic lătineşti, ba şi toate scrisorile de ceva diregătorie, o auziţi şi o ştiţi".[173] Împărţirea în „uniţi" şi ortodocşi nu a constituit un stăvilar de a nu se înţelege românii din aceste văi căci : „Se cânta aici liturghia „ortodoxă" în biserica „unită", de elevii unui gimnaziu confesional unit şi acest fapt nu a sărit nici în ochii episcopilor uniţi, nici a celor ortodocşi din Ardeal. Era firesc că nu, căci toţi eram – şi suntem – **doar de aceeaşi lege românească"**(sublinierea noastră).[174] Această credinţă că suntem şi am fost de acelaşi neam, în ciuda separării bisericeşti, a fost una dintre caracterisicile celor de pe aceste meleaguri, care ne-au făcut uniţi la bine şi la rău.

Şcolile năsăudene, care aveau dascăli foarte învăţaţi, mulţi cu doctorate la Viena sau în alte oraşe occidentale, au constituit un focar de cultură adunând în jurul lor cele mai luminate minţi nu numai din Ţara Năsăudului, dar şi din zonele apropiate. Aceste şcoli au pregătit oameni deosebit de bine pregătiţi, care s-au răspândit pe întinsul întregului pământ românesc, ducând cu ei mesajul acestor oameni şi şcoli. Stau mărturie cei 23 de academicieni şi alţi profesori, ingineri sau jurişti care au făcut cinste Ţării Năsăudului. Despre valoarea învăţământului năsăudean ne vorbeşte un cunoscător al acestuia : „Toate instituţiile de învăţământ, ce există astăzi (la 1872 n.n.)se numeau dintre cele mai bune din patrie, considerând că

---

[172] . Ştefan Buzilă : „Documente bisericeşti" în „Arhiva someşană", nr. 15, Năsăud, 1931, p. 46.

[173] . Idem . p. 46-47.

[174] . Iuliu Moisil : „Amintiri din viaţa de elev", în „Arhiva someşană", nr. 26, Năsăud, 1939, p. 11

aceste institute au fost mai înainte şi în prezent, frecventate din partea tinerimii din acest District, în mod corespunzător şi, considerând că, pe timpul graniței, s-a îngrijit pentru cultivarea intelectuală a populației, se poate afirma cu tot dreptul că poporul din acest District, în genere**, este intelectualmente mai înaintat decât multe alte jurisdicții ale patriei".** (subl. n.)[175]

De asemenea trebuie remarcat sprijinul acordat tinerilor de organizarea autonomă a Năsăudului : „.. din toate ținuturile locuite de români nici unul n-a adus atâtea sacrificii pe altarul şcolii cât a adus fostul district al Năsăudului", şi că aceste şcoli „ erau şi acestea adevărate *fântâni ale darurilor* în spiritul celor ale Blajului avându-şi deopotrivă izvorul în Scoala Ardeleană".[176]

Să mai amintim apoi despre cele două mari personalități ale culturii române : George Coşbuc şi Liviu Rebreanu, la cere se adaugă nenumărați folclorişi crescuți din seva năsăudeană. „Partea cea mai luminoasă a vieții, Coşbuc a trăit-o pe plaiurile natale în acest ținut" va afirma peste ani un bun cunoscător al vieții năsăudene. [177]

Concentarea la Năsăud a unor activități legislative sau juridice a dus la o creştere a prestigiului şi la dependența oamenilor de aceste forme de organizare, socotite ale lor şi în care îşi găseau reflectarea prezentă vechile cutume sau legi nescrise.

---

[175] . Florian Porcius : „Despre starea Districtului Năsăud în 1872", în : Simion Lupşan, Adrian Onofreiu : „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuţii documentare", Editura Fundaţiei „George Coşbuc", Năsăud, 2003, p. 571.

[176] . Teodor Tanco : „Academia Română, 1866-1996. Academicienii năsăudeni şi bistriţeni", Editura Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1996, p. 11

[177] . Simion Lupşan : „Năsăud-repere istorice şi culturale", studiu introductiv la „Poruncile primăriei Năsăud", Editura Fundaţiei „George Coşbuc", Năsăud, 2000, p.48.

Impărțirea zonei năsăudene în două subzone: Năsăud şi Rodna[178] într-o lucrare care se referă la teritoriul întregului județ nu este satisfăcătoare căci această arată că cele două subzone sunt : „Subzona Năsăud se compune din oraşul cu acelaşi nume, precum şi din comunele Coşbuc, Nimigea, Parva, Rebra, Rebrişoara, Romuli, Salva, Telciu şi Zagra. Subzona Rodna are în componența sa oraşul Sângeorz-Băi şi comunele Feldru, Ilva Mică, Ilva Mare, Leşu, Lunca Ilvei, Maieru, Măgura Ilvei, Rodna şi Șanț". Studiind mai bine acest cadru geografic ne dăm seama că el este un tot unitar etnografic, folcloric şi cultural, că Ținutul Năsăudului este o unitate etnofolclorică cu trăsături specifice dar şi cu elemente comune folclorului românesc şi că împărțirea acestuia în două subzone este arbitrară.

Ținutul Năsăudului este o zonă deosebit de bogată în creații folclorice, cuprinzând toate genurile şi speciile folclorice, ce au fost culese de nenumărați folclorişti din 1827 până acum, în nenumărate culegeri de folclor numai năsăudean, sau cu trimiteri la folclorul năsăudean în unele lucrări cu folclor românesc.[179] Curentul pentru culegerea creațiilor populare a fost o influență din Apus, de la folcloristica germană, prin culegerile lui Herder, unde mulți tineri transilvăneni îşi făceau studiile, iar „ rezultatele s-au arătat fericite pentru curentul popular. S-a dat atenție producțiilor populare, iar calendarele le-au răspândit".[180]

Chiar în secolul al XVIII-lea circulau în Transilvania, în manuscrise însemnate de către copişti de cărți bisericeşti, unele creații folclorice, cum sunt cele semnalate nu demult.[181] Materialul a fost publicat după manuscrisele aflate la BAR Bucureşti şi unele de la Biblioteca Orăşenească

---

[178] . Redactor responsabil Nicolae Dunăre : „Bistriţa-Năsăud. Studii şi cercetări etnografice". Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al Judeţului Bistriţa-Năsăud, Bistriţa, 1977, p. 24

[179] . A se vedea lucraea noastră "Folclorul Ţării Năsăudului", ed. A II.a Cluj_Napoca, 2009

[180] . D. Murăraşu : „Alecsandri, culegător de poezie populară" , studiu introductiv la : Vasile Alecsandri : „Poezii populare ale românilor", Ediţie îngrijită de D. Murăraşu, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. VII.

[181] . C. Ciuchindel : „Folclor vechi românesc" Ediţie îngrijită şi prefaţată de... Editura Minerva, Bucureşti, 1990.

Szeged din Ungaria. Cele din Ungaria nu puteau proveni decât din Transilvania şi unele dintre ele chiar din zona Năsăudului. Mă refer la balada „ Pe cel drum, pe cea cărare" care are multe variante în această zonă sau la unele oraţii de nuntă, variante ale celor de aici. Acestea sunt cele mai vechi din zona studiată, după părerea noastră bazată pe consultarea a multor culegeri de folclor năsăudean.

In Ţinutul Năsăudului, culegerea folclorului s-a făcut şi de către unii ofiţeri ai Regimentului al II-lea de Graniţă Năsăudean, ofiţeri care şi-au făcut studiile în Viena. Prima culegere de folclor din Ţara Năsăudului este cea întitulată de noi „Manuscrisul de la Salva".[182] Existenţa acestui manuscris, azi pierdut, o aflăm din manuscrisele lui Ion Pop Reteganul de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti. In manuscrisul nr. 4537 intitulat : „Versuri populare din Ardeal adunate şi adnotate" de Ion Pop Reteganul se găsesc cinci creaţii populare la sfârşitul cărora se menţionează : „dintr-un vechi manuscris al căpitanului Domide din Rodna, scris în lagărul de la Salva la 1827". Din acest manuscris, Ion Pop Reteganul a luat numai cinci creaţii folclorice, probabil că la sfârşitul secolului al XIX-lea numai atâtea se mai păstrau din manuscrisul iniţial.

Redăm pentru frumuseţea ei, o creaţie populară, o doină de cătănie, din manuscrisul căpitanului Florean Domide :

„ Aşa-mi vine câte-un dor
Să mă duc la munţi cu flori
Cu mândra de subsuori;
Aşa-mi vine câte-odată
Să mă duc pe munţi cu piatră
Să nu mai vin niciodată".[183]

Cărturari de frunte vor milita pentru culegerea folclorului românesc din Transilvania. George Bariţiu, fruntaş al revoluţiei de la 1848 şi profesor la şcolile Blajului şi Braşovului, va milita pentru culegerea folclorului românesc sub toate aspectele , cum de altfel va milta şi Timotei Cipariu, alt profesor blăjean şi care va da impuls culegerilor prin alcătuirea la 1831 a unei culegeri de poveşti, ghicitori şi proverbe.

---

[182] . Liviu Păiuş : „Florean Domide şi colecţia sa inedită de la 1827" în „Revista de Etnografie şi Folclor", nr. 4 din 1995

[183] Ion Pop Reteganul : „Versuri populare din Ardeal adunate şi adnotate de ...". BAR Bucureşti, fila 31

Roadele acestui curent de culegere a folclorului ardelean se văd imediat. Astfel, în 1838 Nicolae Pauleți realizează cea mai importantă culegere de folclor românesc înaintea lui Vasile Alecsandri.[184] Aceste poezii populare sunt rodul unor peregrinări prin satele transilvane până la Rodna ocazionate de „legendarele vacanțe ale alumnilor blăjeni, care împânzeau satele din Câmpie şi mai sus, spre Apuseni, Chioar şi Rodna, într-un deceniu de reveriment al vechiului spirit național şi luminist, moştenit de la înaintaşii Şcolii Ardelene". [185] În aceste culegeri se găsesc şi creații folclorice din această parte de țară.

În anul 1840, în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" din Braşov, sunt publicate 65 de proverbe, iar în 1846, revista clujeană „Diorile pentru minte şi literatură" publică, în mai multe numere succesive, 319 proverbe.

Culegerea poveştilor va continua cu Basiliu Stănescu Arădanul care va publica în 1860, la Timişoara, volumul „Poveşti alese şi corese", iar în 1863, Ioan Micu Moldovan va începe culegerea sa de „poveşi populare", culegere care va apare mai târziu, dar este făcută cu ajutorul elevilor din ținuturile nordice ale Ardealului. [186] Să mai amintim că, începând cu anul 1862, Ioan Micu Moldovan începe să adune folclor care va fi încredințat lui I.U. Jarnik, care împreună cu Andrei Bârseanu vor tipări monumentala lucrare „Doine şi strigături din Ardeal", cea mai amplă şi valoroasă

---

[184] . Această culegere nu a fost tipărită decât foarte târziu, dar ea a fost cunoscută în mediul blăjean constituind un imbold pentru tinerii „alumni" blăjeni

Culegerea o avem azi în trei editii :

a.) „De pe Secaş. Cântece şi strigături româneşti de care cântă fetele şi feciorii şi strigă la joc, culese de N. Pauletii din Roşia, în 1838", Blaj, 1927, ediție de Al. Lupeanu Melin;

[185] . N. Pauleti : „Scrieri. Poezii originale. Folclor. Traduceri din Ovidiu". Ediție îngrijită, prefață, note şi glosar de Ioan Chindriş, Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p.XIII.

[186] . Ioan Micu Moldovan : „Poveşti populare din Transilvania". Culese de elevii şcolilor din Blaj (1863-1878). Ediție îngrijită de Ion Cuceu şi Maria Cuceu. Prefață de Ovidiu Bîrlea, Editura Minerva, Bucureşti, 1987.

culegere de folclor din Ardeal care conține : 3670 doine, cântece şi strigături, 115 balade, 44 basme, poveşti, snoave şi legende, 14 colăcării, 24 descântece, 55 ghicitori, 13 colinde, 1 bocet şi 5 descrieri de obiceiuri. Din Ținutul Năsăudului sunt culese creații folclorice din localitățile : Bichigiu, Ilva Mare, Leşu, Salva, Sângeorz, Zagra, Ilva Mică şi Năsăud. Este prima mare „participare" năsăudeană la culegerea folclorului.

In această perioadă de renaştere națională şi de culegere a folclorului ardelean, se înscrie şi cunoaşterea realităților transilvănene de către Mihai Eminescu, în primul rând prin colegii săi ardeleni care învățau la Cernăuți, dar şi prin „prea iubitul lor învățătoriu", Aron Pumnul, refugiat la Cernăuți după înfrângerea mişcării naționale din 1848. La aceste se adaugă cele trei călătorii pe care le face Mihai Eminescu în Transilvania dintre care cea mai importantă este cea din 1866, dar acum „refăcând în sens invers drumul cărturarior ardeleni refugiați din locurile lor de baştină în nordul Moldovei, de teama autorităților Imperiului Habsburgic, după eşuarea revoluției de la 1848". [187] În aceste călătorii, Mihai Eminescu a trecut prin Valea Someşului, oprindu-se la Feldru, unde avea coleg pe Ioan Neamțu. Şederea la Feldru şi Năsăud l-au pus în contact direct cu activitatea culturală de aici, precum şi cu folclorul acestei zone. De aici , Mihai Eminescu şi-a notat sau copiat unele creații populare. In primul rând, cele mai multe creații populare culese de Mihai Eminescu din zona someşană sunt scrisorile în versuri şi doinele de cătănie.[188] Numărul creațiilor populare culese de pe Valea Someşului este mai mare decât cel indicat de editor.[189]

Cea mai rodnică perioadă în culegerea creațiilor populare este sfârşitul secolului al XIX-lea când apar multe culegeri de folclor, dar este cules şi publicat folclor în toate revistele din Transilvania, chiar dacă autorii acestor culegeri nu le-a publicat în volume, perioadă marcată de

---

[187]. Ieronim Someşan : „ Paşii lui Eminescu spre inima Ardealului au bătătorit pământ ilvean", în „Cuibul visurilor", an V, nr. 1-2, ianuarie-februarie 2000, p. 7

[188] . Mihai Eminescu : „Opere", vol V. Literatura populară". Ediție critică de D. Murăraşu, Editura Grai şi suflet-Cultura Naţională, Bucureşti, 2000

[189] Liviu Păiuş : „Eminescu – în spaţiul folcloric someşan", în Revista „Cetatea Rodnei", nr.28-30, octombrie-decembrie 2006, p. 26-32

culegerile lui Ion Pop Reteganul, Iuliu Moisil, Victor Onişor, Iuliu Bugnariu, Alexiu Viciu, Al. Pop. Între cele două războaie mondiale se remarcă culegerea şi publicarea creaţiilor populare de către :Ion Barna, Emil Boşca, Titu Poienaru, Iustin Ilieşiu. Generaţia actuală este marcată de nume ca : Petru Pop, Dumitru Vârtic, Leonida Dănilă, Liviu Păiuş, Valeria Peter Predescu, Ion Poenaru, Ion Lucian şi alţii.

Toate aceste fapte ne fac să credem că această comunitate de sate de pe Valea Someşului este un tot unitat cultural, social şi etnologic, cu o personalitate deosebită care-i conferă o anumită notă de specificitate care se integrează armonios, în specificul românesc transilvan căci : „Devotamentul faţă de ţinutul natal s-a întregit la năsăudeni cu devotamentul faţă de naţiunea întreagă, fiind momente şi aspecte care deosebesc participarea consecventă a populaţiei năsăudene la ideile care au încălzit întreaga românime transilvană, integrarea permanentă a acestei părţi la acţiunile şi ideologia întregului”.[190]

Nu trebuie să cădem în extremism sugerând că Ţara Năsăudului este un unicat etnocultural care se deosebeşte de regiunile înconjurătoare, ci doar să admitem că ea formează un tot care are unele deosebiri, unele elemente specifice, date de condiţiile de viaţă şi de trecutul lui, dar care nu sunt alteceva decât elementele care-l integrează întegului spaţiu românesc.

[190] . Valeriu Şotropa : „Districtul grăniceresc năsăudean”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 271

O VALOROASĂ CULEGERE DE FOLCLOR SOMEŞAN

Interesul pentru folclorul românesc în Transilvania s-a manifestat încă de la începutul iluminismului românesc căci „ avea o veche tradiție. Începuseră să-l remarce şi să-l studieze încă din jurul anului 1800 corifeii Şcolii Ardelene, a căror operă a fost continuată de Vasile Popp, Damaschin Bojincă, Timotei Cipariu (cu elevul său Nicolae Pauleti), George Barițiu, P. Vasici, At. Marienescu, S. Mangiuca, Ion Pop Reteganul, Grigore Silaşi, Iosif Popovici şi alții. La începuturile sale, interesul românilor transilvăneni pentru folclor s-a manifestat mai ales la Blaj, Braşov, Sibiu, Arad, Oradea".[191] Această acțiune a avut ca scop şi afirmarea noastră ca vatră culturală românească pe aceste meleaguri. Cu toate ca s-a afirmat că mai multe oraşe au fost focare de culegerea folclorului românesc, totuşi Blajul a devenit pentru o mare perioadă a veacului al XIX-lea un focar al

[191] . Ion Taloş : „ Ion Muşlea – organizator al culegerii şi publicării folclorului românesc" , în : Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967", Cluj, 1969, p. 355

dezvoltării interesului pentru folclor atât prin dascălii săi, dar mai ales prin elevii acestor şcoli blăjene care au îmbrăţişat cu entuziasm îndemnul profesorilor săi. Să nu uităm că şi ofiţerii din regimentele din Transilvania, şcoliţi la şcolile germane sau austriece au cules şi ei folclor de la soldaţii lor, creându-se astfel un curent puternic în acest domeniu de activitate.[192]

Unul dintre elevii şcolilor blăjene este şi Arteniu Publiu Alexi, originar din Sângeorz-Băi, care între anii 1863-1868 a fost elev la Gimnaziul românesc greco-catolic din Blaj. De la el ne-a rămas culegerea în manuscris : „Poezii poporale, 1869" .[193]

Culegerea este menţionată de d-l Teodor Tanco în dicţionarul său[194] şi reluată de Iordan Datcu în marele sau dicţionar cu aprecierea : „cea mai amplă colecţie de folclor năsăudean, la acea dată, şi conţine cca 200 de texte : de dragoste, dor, cătănie, haiducie, strigături, descântece, balade, cântece de nuntă, cântece de muncă, provenite din Sângeorz, Mănăşturul Dejului, Cuzdrioara".[195]

Titlul complet al manuscrisului este : „Poezii poporale, 1869. Adunate (din Ardeal) şi redigiate de Artimon P. Alexi".

In primul rând să lămurim cuvântul „redigiate". El provine de la sudstantivul „redigiarea= orânduirea, a aranja un manuscris pentru tipar"[196] şi nu înseamnă intervenţia culegătorului în texte. Mai mult decât atât, A.P. Alexi a transcris pentru tipar respectând particularităţile graiului local de unde au fost culese, aşa cum menţionează el într-o notă de la primele culegeri : „chiar dacă nu sună bine la unele, eu am aflat de bine să le scriu tocma aşa cum le-am auzit". Deci autorul a respectat caracteristicile textelor aşa cum le-a auzit, desigur el nu a făcut o transcriere fonetică, dar

---

[192] Vezi studiul nostru : „Florian Domide şi colecţia sa de folclor din 1827", în „Revista de Etnografie şi Folclor", nr. 4 din 1995

[193] . „Poezii poporale, 1869", în Biblioteca Academiei Române Bucureşti, nr. 4302

[194] . Teodor Tanco : „Dicţionar literar 1639-1997" Editura VRV, Cluj-Napoca 1998, p. 43

[195] . Iordan Datcu : Dicţionarul etnologilor români", Ed. Saeculum I. O. , Bucureşti, 2006, p. 47

[196] . C. Diaconovich : „Enciclopedia română", vol. III, Sibiu, 1904, p. 747

nu a „cores" creațiile populare, așa cum, au făcut alți folcloriști din acea vreme din Transilvania ca At. M. Marienescu care publică cu 10 ani înainte , la Budapesta „Balade, culese și corese".

Mai mult el dă numeroase informații despre informatori și despre localitățile de unde au fost culese „lucru deosebit de important pentru acea vreme, când notarea informatorilor și a localităților de unde au fost culese textele nu era frecventă".[197]

Culegerea era pregătită pentru a fi publicată în ziarele din Transilvania, de aceea ea este organizată pe „fascioare", adică fascicule care cuprindeau un număr aproximativ egal de pagini ce putea fi tipărită într-un număr al ziarului sau revistei respective, probabil, neexistând șansa de a fi publicare într-un volum compact.

Era un „obicei", în acea vreme, ca atunci când cineva dorea să alcătuiască o culegere de folclor , sau să scrie un studiu despre folclor, să apeleze la diferiți culegători, uneori mai mărunți, pentru a le solicita folclor cules de aceștia. Ion Pop Reteganul cuprinde în culegerile sale folclor de la mai mulți culegători cu indicația „comunicată de …".

Așa va proceda și A. P. Alexi când își întocmește culegerea sa din 1869 cuprinzând creații populare de la D. Miron, A. Domide și A Șorobetea, dar acestea reprezintă o mică parte din culegea lui A. P. Alexi. Nu acestea sunt cele mai importante creații populare din culegerea lui A. P. Alexi, ci în primul rând baladele, cele din ciclul „familiale", în care vom găsi cele mai vechi și mai originale variante.

Balada „ Soră și frate" din ciclul „Soarele și luna", bazată pe tema evitării incestului, un fapt moral cu adânci semnificații în folclorul românesc în care „se combate orice formă de incest : între tată și fiică, între mamă și fii, între frați."[198]Așa cum am mai arătat și cu alte ocazii, variantele năsăudene cuprind referiri la aspecte specifice acestui ținut cum este un fragment din această baladă care face referire nu numai la vama ce exista aici, dar și la cătanele împărătești:

„Merge-oi, frate, după tine
Când tu numai că mi-i face
Pod de-argint

[197] . Iordan Datcu : op. cit. p. 48

[198] . Romulus Vulcănescu : „Mitologie română", Editura Academiei RSR, București, 1987, p. 394

Peste pământ,
Pod de-aramă
Peste vamă
Să poată trece-o cătană".

Balada „Bogița și Constantin" redă cea mai autentică variantă a subiectului „călătoria fratelui mort" pe care o întâlnim în fondul pasiv al baladelor năsăudene, cunoscută cel mai bine prin varianta publicată de George Coşbuc sub titlul „Blestem de mamă". Ea a fost preluată de Cicerone Theodorescu în culegerea sa din 1958.[199]

Spre deosebire de unele variante culese ulterior, variantele culese sunt mai reduse atât ca întindere epică cât şi în privința conținutului ei, varianta lui A.P. Alexi cuprinde toate episoadele pe care le consideră caracteristice pentru aceste balade, Adrian Fochi.

Balada „Bogița și Constantin" din această culegere deplasează locul acțiunii ca şi al timpului spre necunoscut :

„Fost-au fost, cândva, odată,
Colo-n țara-ndepărtată."

De asemenea impresionează portretul făcut Bogiței, portret realizat cu elemente apropiate creatorului popular:

„Copilița-ncântătoare
Creştea ca floarea de floare.
Era mândră frumuşea
Ca o mândră viorea.
De plăcută ce era
Asemănare nu avea:
Era mândră-n trup, la stat,
Ea tare s-a dezvoltat
Ca şi floarea cea din strat."

---

[199] . Cicerone Theodorescu : „Izvoare fermecate", Ed. Did. şi Ped. Bucureşti, 1958, p. 252-264. Notă : Cicerone Teodorescu o publică cuvânt cu cuvânt după G. Coşbuc, dar el o atribuie unor informatori din Sângeorz-Băi. Nefiind specialist el nu a cunoscut varianta lui G. Coşbuc subintitulată „; Legendă poporală din giurul Năsăudulöui" şi publicată în „Tribuna" Sibiu, 1885, nr. 170-175. El va fi folosit textul din volumul separat din „Biblioteca poporală a Tribunei", nr. 13, din 1885, apărut la Sibiu

Trebuie să recunoaştem în finalul baladei acea legătură a omului cu pământul primită chiar de la naştere : „când vine ora naşterii, culci pe viitoarea mamă pe pământ, ca mamă a tuturor, să primească mai întâi noul născut”,[200]pentru ca apoi la trecerea din viață când este restituit pământului acesta să nu mai poată fi redat vieții. Aşa se poate explica reacția „lutului” când mama cere să-l redea pe fiul său.

Ca şi în alte balade , caracterul moral se degajă din finalul baladei , prin considerațiile poetului anonim asupra „blestemului de mamă” care este considerat „cea mai gravă formă de intervenție magică asupra soartei copilului”.[201]

„Frunză verde lemn domnesc,
Nu-i ca blestemul mămesc.
El se leagă de oscioare
Ca şi tina de picioare…
Cine-i blestemat odată
Ori de mamă, ori de tată,
N-are pace pe pământ ,
Nici odihnă în mormânt”.

Balada „Leacul dragostei” se înscrie în varianta clasică stabilită de Al. I. Amzulescu, având ca remediu al „bolii” voinicului:

„Sloi de gheață-n miez de vară,
Mure coapte-n postul mare”.

O interesantă baladă este „Arsenic şi Arsenica” pe tema „nevestei vândute”, dar această variantă este unică prin faptul că „nevasta este vândută pentru risipirea averii”, tip ne menționat de Al. I. Amzulescu în catalogul său. Variantele culese ulterior[202] sunt mult mai restrânse în

---

[200] . Ion Pop Reteganul : Ms. 4540, fila 9 (Biblioteca Academiei Române)

[201] . Adrian Fochi : „Cântecul epic tradiţional al românilor al românilor”, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 211

[202] . *Păuniţa,* în : Iuliu Bugnariu : „ Musa someşană”, p. 43-45

Horea turcului, în V. Zamfir, V. Dosios, E. Moldoveanu-Nistor : „132 cântece şi jocuri din Năsăud”, p. 98-100

Vinerea-i târg la Borşa, în : Daria Pop : „Folclor I” (Ms. În AIEF, Bucureşti, p. 54-56)

privința subiectului baladei, ne cuprinzând multe episoade pe care le întâlnim în varianta culeasă de A. P. Alexi.

Supărarea soțului întors acasă este că n-a aflat ce-a lăsat la plecare:

„Lasă car cu patru boi
Şi-un hâjdei mare de oi,
Lasă căruță cu cai
Şi podul plin de mălai”.

Nevasta este vândută în târg la Galați, unde „Nevestele merg plângând/ Din inimă suspinând,/ Iar bărbații fluierând,/ Tot strigând şi chiuind” uni turc bătrân care se dovedeşte a fi fratele ei. Balada reia motivul evitării incestului căci el va recunoaşte „Tu-mi eşti soră cu dreptate/ Să ne ferim de păcate” şi astfel încărcată de daruri pleacă la bărbatul sau. Sfârşitul baladei nu este cuprins în variantele ulterioare ,căci nevasta ajunsă la soțul ei nu-l mai găseşte viu „ Că demult a fost murit/ De-al nevestei dor şi urât”. Rămasă fără bărbat ea se întoarce la fratele său „Şi cu el o viețuit/ Până-n lume şi-o trăit”.

În cadrul baladelor istorice avem o lungă baladă despre Avram Iancu, dar şi despre alți revoluționari implicați în aceste evenimente. Este printre singurele balade despre acest erou cunoscute în zona Năsăudului. Este o baladă şi nu o relatare istorică prin introducerea unor episoade care transformă evenimentele istorice în ficțiune. Reia unele motive din alte balade populare :

„Jos la poala codrului
De-alături drumului,
La fântâna corbului
Şade oastea Iancului.
Şade Iancu pe fântână
Cu puşca plină în mână;
Nu ştiu plină-i ori e goală,
Fug domnii de se omoară”.

Un alt motiv este cel a drumurilor pe care le construieşte Orban pentru a trece cele trei oşti combatante : a lui Iancu, a lui Kosuth şi a lui Orban, sau cel al cucului ca sol : „Vine cucul cătigan / Cu carte de la Orban”.

O baladă cu multe episoade care tratează tema „nevestei fugite”, care, de dorul pruncului se întoarce la bărbat, dar care se deosebeşte de

Nevasta vândută , In V. P. Predescu : „Cântări năsăudene”, p. 128

celelalte prin faptul că nu conține episodul final cel al pedepsirii acesteia de către soț.

Acțiunea ei se petrece „Între Dnipru şi-ntre Prut”, fapt ce ne duce cu gândul la întinderea hotarelor româneşti. Aici ajunge „nevasta din Banat / Fugită de la bărbat/ Ca să scape de urât / C-un prunc mic, nebotezat”. După ce este ajunsă de drăguțul său, ea încredințează, spre creştere, fiul unui cidru(molid). Cuprinsă de dorul fiului, nevasta se întoarce la molid spre a-şi recăpăta fiul, dar acesta la prima rugăminte refuză argumentând că :

„Maică, măiculița mea,
Lasă-mă, nu mă lua,
Că de când tu m-ai lăsat
În acest vârfuț înalt
Ploaia caldă m-a scăldat,
Vântul rece m-a legănat,
Ciutele țâță mi-ai dat”

Abia la a doua rugăminte a mamei cidul îl redă pe fiu mamei sale, ea fiind convinsă că a făcut o mare greşeală:

„Cine-n lume mi-o văzut
Lucru ne mai pomenit:
Pentr-un câne de drăguț
Să-mi las al meu fiuț.”

Ultima baladă pe care o cunoaştem în culegerea lui A.P. Alexi, „Petrea şi maică-sa” se înscrie în cadrul temei „soacra rea” şi aduce în plan compozițional unele elemente noi cum ar fi deznodământul care ne propune iertarea soacrei rele fiind blestemată şi nu ucisă.

O analiză mai detaliată a valorii acestor balade s-ar putea face într-un studiu mai extins şi comparativ cu alte balade culese ulterior, în care ar ieşi în evidență originalitatea acestor balade.

Valoarea liricii de dragoste a acestei culegeri constă în faptul că ea menționează cel dintâi unele teme şi motive ce vor fi regăsite în culegerile ulterioare, cum este motivul pomilor înfloriți pe coastă din dragostea celor doi iubiți :

„Bade, de dragostea noastră,
Răsărit-au pomi pe coastă;
Răsărit, n-au înflorit
C-o gândit că ne-am urât.”

Nu lipsesc poeziile în care este evocat dorul care este un element inseparabil al liricii româneşti fără de care poezia populară este imposibil de a exista :

„Cine nu ştii dorul ce-i
Te-ar lăsa in drum să piei;
Cine nu şti ce-i dorul
Nu mai calce pământul;
Cine-l vede şi nu-l crede
Nu mai calce iarbă verde".

În cuprinsul culegerii găsim vestitele doine de cătănie specifice nordului Ardealului, respectiv, Ţării Năsăudului, în care este evocat nu numai dorul de casă dar şi greutăţile traiului militar.

Bun cunoscător al tradiţiilor, A. P. Alexi nu a rămas insensibil la creaţiile populare privitoare la cel mai important eveniment din viaţa satului românesc. Nunta românească din Ţara Năsăudului cu toate etapele sale mai importante se regăseşte în culegerea sa, evidenţiind în primul rând acele creaţii folclorice vechi şi care cu timpul s-au estompat sau au dispărut cu totul. În acest context remarcăm oraţia chemării la nuntă, precum şi oraţia la pom cu totul dispărută de multă vreme în ţinutul nostru.

Nu ne permitem o comentare mai aprofundată a acestei oraţii, dar observăm o mare diferenţiere între variantele aceluiaşi obicei pe o arie folclorică destul de restrânsă. Impresionează însă urarea din final cu acea credinţă în puterea generatoare de belşug a cuvântului rostit :

„Ca fântâna pomului
Din îndurarea Domnului
Niciodată nu stârpească
Copii pe vatră să rodească,
Nănaşii cu finii se-ntrunească
Şi la tot anul să se veselească".

Satul arhaic năsăudean la mijlocul secolului al XIX-lea nu evoluase prea mult, existenţa descântecelor nu era o raritate în credinţa în puterea de vindecare a cuvântului rostit prin care erau alungate bolile. Descântecele din această culegere dovedesc acest fapt, şi aşa întâlnim multe descântece : de întors laptele la vaci, de dragoste, descântece ale fetelor să le vină feciorii seara, descântece cu cărbuni, descântece de speriat, descântece de durere de pântece, descântece de obrinteală(inflamarea unei răni n. n.), de gâlci, de samcă şi altele.

Obiceiul cununii grâului este prezent în această culegere prin : alduitul la cunună şi venind cu cununa. Ele redau acest obicei vechi prin care este adulat grâul ca o cereală binecuvântată de Dumnezeu.

Vom putea concluziona că această culegere este deosebit de importantă pentru timpul când a fost întocmită, prin faptul că a reuşit să surprindă aproape în totalitate lui fenomenul folcloric din acea perioadă dintr-o arie folclorică deosebit de bogată în creații folclorice , fiind totodată, prima culegere importantă din Țara Năsăudului

Poesii poporale, 1869

Adunate (din Ardeal) şi redigeate de Artemiu P. Alexi

(Manuscris nr. 4302 Biblioteca Academiei Române Bucureşti)

Fragmente

BALADE

Soră şi frate

La poartă la Țarigrad
Este-un voinicu legat,
Da nu-i legat c-au furat,
Nici doară c-a spânzurat
Făr' umblă să se însoare
Şi le-ar lua pe sora sale.
El din grasi mi-o cuvântat:
-Merge-i, soră, după mine?
-Merge-oi, frate, după tine
Când tu numai că mi-i face
Pod de-argint
Peste pământ,
Pod de-aramă
Peste vamă
Să poată trece-o cătană,
Pod mereu
Peste Braşieu
Ca să-l treacă mândrul meu.
Cuvântul nu l-au gândit
Când toate s-au împlinit.
-Merge-i, soră, după mine?
-Merge-oi, frate, după tine,
Când tu, frate, mi-i aduce
Sfântul soare,
Nănaş mare
Oi şi luna nănaşa,
Şi stelele,
Druştele,
Luceferii,
Stegarii.
Cuvântul nu l-au gătit
Când lor toate s-o-mplinit.
-Merge-i, soră, după mine?
-Merge-oi, frate, după tine.

-Îmbracă-te, soră, bine
Şi haida la cununie.
Haine d-albe o-mbrăcat
La cununie-o plecat.
Când în biseric-o intrat,
Altarul s-o-ntunecat,
Icoanele-au lăcrimat.
Numai icoana cea mare
În care-i sfânta pictată
Ea din ochi au lăcrămat
Din inim-au suspinat,
Din gură au cuvântat:
Popă eşti, ori nu eşti popă?
Nu eşti popă cu dreptate
Că cununi soră cu frate,
Popă, Dumnezeu te-a bate.
(p. 77, 77v şi 78)

Voinicul Arsente

Frunză verde de rogoz,
Nu-i voinic tânăr, albicios,
Că-i Iancul nost frumos,
C-au şters iobăgia jos.
Dumnezeu de-a ahuta
A pune şi porţia.
Frunză verde bob de linte,
Fost-a şi bravul Axinte.
Până Axinte trăia
Domnii toţi în iad merge,
Douăzeci de domni belea,
Din picioare doi făcea.
Care dintre domni scăpa
Nu le vinea a se-ntreba
Care de unde era,
Numai pădurea căta.
Jos la poala codrului,
De-a lăturea drumului,
La fântâna corbului
Şade oastea Iancului
Şade Iancu pr fântână
Cu puşca plină la mână;
Ni ştiu plină-i, ori e goală,
Fug domnii de de omoară.
Pe dealul Feleacului
Merg husarii Inacului.
Suflă vântul sâmbăta,
Se porneşte tabăra.
Iancu strigă : Jos români!
N-aveţi teamă de străini.
Staţi, husari, şi odihniţi
Şi la drum vă sânduiţi
Să mergem la Oşorhei,
Să facem tunuri de fag
Să luăm Clujul cu drag.
De-mi ajută Dumnezeu
Clujul şi-Ardealul e al meu
Şi-a luiBărnuţiu, fratele meu,
Şi-a lui Otban, săcuiul rău,
Printre ţări, printre-amândouă
Face-şi Orban poduri nouă,
Dar pe podul dinainte
Merge Orban cel cuminte,
Iar pe podul din mijloc
Merge Iancu cu noroc,
Iar pe podul dinapoi
Merge Kosuth cu vreo doi,
Cu vreo doi, cu vreo postată,
Dumnezeu sfântul să-l bată.
Kosuth la umbră şedea,
Vine cucul câtigan
Cu carte de la Orban….
(*p. 79, 79v, 80, 80v)*

Ciobanul cu zmeii

În cea poeniţă verde
Mutare de oi se vede,
De oi multe, frumuşele
Ce pasc rând înşirăţele,
Pasc pe munţi şi pe vâlcele
Iarba verde, floricele.
Pasc în codrii sub buhaşi
Printre plopi şi păltinaşi.
Oile sunt drăgălaşe
Ca şi florile gingaşe.

Ele-s mândre, frumuşele,
Dar cin' umblă la ele?
Un voinic ciobănaş
El tot cântă-n fluieraş;
El cântă încetişor,
Dar cântă apoi cu dor
Cât stau paserile-n zbor
Şi-i ascultă-a lui cântare,
Ce mândră seamăn n-are.
De-a lui dragă surioară
Cântă mai mândru-n vioară.
Ea de-ncepe a cânta
Codrii-ncep a suspina,
Văile a răsuna.,
Stânca a se clătina
Şi florile-a lăcrima.
Aşa cântă de cu jele
Cât şi oile-n vâlcele
Prind a vărsa lăcrimele.
Aşa fraţii-ş petrecea
În cântări dulci se-ntrecea,
Oile şi le păştea
Şi flori mândre culegea.
Când ei mai mândru cânta
Un nor negru li se-arăta
Ce tare s-apropia.
Fetişoara cum îl vede
Cât de tare se repede
Lasă vioara de-o parte
Şi se-ntoarce l-al său frate:
-Frate, frăţiorul meu,
Lasă-ţi fluieraşul tău,
Vezi pe valea-ntunecată
Ce grea vreme se arată?
Să lăsăm cânturile,
Să mulgem oiţele,
Că acolo va ploua
Şi tare ne va uda.
Ca vremea să nu ne-ajungă,
Să băgăm oile-n strungă;
Să băgăm tot câte nouă
Şi să mulgem câte două.
Dar ciobanul cunoştea
C-aceia nu-i vreme grea,
Cătră soră-sa zicea:
-Soră, sorioara mea,
Vezi aceea nu-i vreme rea
Ci-s zmeii
Şi cu leii
Ce vin aici să te ieie,
Să te ducă de femeie.
Te-aş ascunde,
Nu ştiu unde:
În cornul glugii te-aş băga
Dar mă tem că te-or afla,
Dar în fundul mutarei
Te-oi pune-n dosul budacei.
Cuvântul nu l-au sfârşit
Leii-zmeii au sosit
Şi din grai aşa-au grăit:
- Bună ziua, ciobănaş,
Mare, vestit fluieraş!
- Sănătoşi,
Voinici frumoşi.
Poftim, fraţi, la hodinit
La noi dacă aţi venit!
- Noi n-am venit ca să şedem
Fără soră-ta s-o luăm.
-Pe sora mea nu voi da,
Fără eu vouă voi da
Mii şi sute după sute
De miori mândre, cornute.
- Noi de acelea n-om lua
Făr' numai pe soră-ta.
-Voi soră-mea nu-ţi lua
Fără eu vouă voi da:
Multe mii, sute şi zeci
De cârlani şi de berbeci,
De berbeci cu coarne-ntoarse,
Te săgeată pân' la oase,
Cu corniţe ascuţite
Şi cu biţe-naurite.
Ei spre dânsul se-ntorcea
Şi din gură cuvânta:
-Noi de-acelea n-om lua
Făr' numai pe sora ta.
Copilița când vedea
Că zmeii nimică nu vrea

Făr' pe dânsa vrea s-o ieie
Să le fie de femeie,
Către frate-so de-ntorcea
Şi-apoi astfel îi zicea.
-Frate, frăţiorul meu,
Văd că n-oi fi altu-a tău,
Văd bine că m-or lua
Şi noi nu ne-o mai vedea,
Dar tu-ţi scoate custurița
Vină şi-mi taie cosița;
Taie părul de pe coadă
Şi fă frânghii la găleată,
Ia cerceii din urechi
Şi-i pune torți la găleți.
Când a fi la miez de zi,
Cerceii vor zurăi,
Oi la strungă vor veni
Şi de mine dor ți-a fi.
Apoi, frate, de-i vedea
Că găleata-i uşurea
Şi frânghi-a putrezit
Să ştii, frate, c-am murit.
Când a fost la miazăzi,
Toți cerceii găleții
O-nceput şi-o zurăit,
Oi la strungă o venit,
Găleata i-a putrezit
Şi ciobanul a murit
Pentru c-a fost despărțit
De-a lui soră ce-o iubit.
(p. 92-95)

Bogița şi Constantin

Frunză verde de pe baltă,
Fost-au fost, cândva, odată
Colo-n țara-ndepărtată,
Lângă malul Oltului,
La poalele muntelui,
Într-o verde poeniță,
Într-o mică căsuliță
O biată babă săracă,
Ce avea numai o vacă.
Dar avea nouă feciori,
Ca şi nouă porumbiori.
Mai avea o copiliță,
Mândră ca o porumbiță,
Ce i-a pus nume : Bogiță.
Copiliță-ncântătoare
Creştea ca flaorea de floare.
Era mândră, frumuşea
Ca o mândră viorea.
De plăcută ce era
Semănare nu avea;
Era mândră-n trup, la stat,
Ea tare s-a dezvoltat,
Ca şi floarea cea din strat.
Până-n urmă i-a sosit
Timpul de căsătorit.
Frunză verde de secară,
Pețitori din altă țară
La Bogița se opresc
De nevastă şi-o pețesc.
Dară biata băbuța
Nu vrea să-şi dea fetița
După-un pețitor străin,
Dar feciorul Constantin
La maică-sa a venit
Şi din gură-aşa a grăit:
-Dă. mamă pe Bogița,
Alți pețitori n-aştepta
Căci când ți-a fi dor de ea
Şi-ai dori a o vedea
Noi caii i-om potcovi
Şi la dânsa ne-om porni:
Oi, iarna de două ori
Şi vara de nouă ori,
Că-s mai multe sărbători.
Frunză verde lemn uscat,
Bogița s-a măritat.
Ea tot plânge şi suspină
Că merge-n țară străină
Şi-şi lasă pe-a sa măicuță
Şi florile din grădinuță.
Ea tot plânge şi iar plânge,

Inimioara i se frânge.
De durerea ce-o simţeşte
Când de fraţi se despărţeşte
Şi-n ţări străine porneşte.
Frunza-n codrii -ngălbinea,
Frunza-n câmp se veştejea,
Vântul suflă, răcoreşte,
Baba plânge şi jeleşte
C-a intrat ciuma în sat
Şi toţi fiii i-a luat,
Numai ea că mi-a rămas
Cu dureri şi cu necaz.
O, biata babă, săracă
Ca o mâţă neagră-n vatră
Ea plângea şi iar plângea
Şi văzând se tot topea,
Din inimă suspina,
Ochii-n lacrimi şi-i scălda
Şi din gură cuvânta:
-Dragul mamii, Constantin,
Fiu-ai blestemat de mine:
Pământul nu te-ar primi,
Ţărna-afară te-ar zvârli
Că tu atunci mi-ai zis aşa:
Ca să-mi dau pe Bogiţa
Colo-n ţara-ndepărtată,
Unde n-o văd niciodată
Frunză verde lem domnesc
Nu-i ca blestemul mămesc.
El se leagă de oscioare
Ca şi tina de picioare;
El se leagă de feciori
Ca şi scaiul de miori.
Cine-i blestemat odată
Ori de mamă, ori de tată,
N-are pace pe pământ,
Nici hodină în mormânt.
Aşa s-a legat blestemul
De Constantin, voinicelul,.
El dacă a fost murit
Pământul nu l-a primit,
Ţărna afară l-o zvârlit.
El din grai aş-a grăit:
-Pânză, pânzişoara mea,
Fă-te călişoara mea;
Sălaş, sălăşelul meu,
Fă-te căluşelul meu,
Ca să merg la sora mea
Căci aici nu pot şedea
De blestemul maică-mea.
Pânzişoara l-a ascultat
Şi-n cale lungă s-a schimba
Cale lungă sau întinsă
Pân' las soră-sa-au ajunsă
Cu un cal negru potcovit.
El caluţ şi l-o-nşeuant
Şi pe dânsul s-o aruncat
Şi pe cale-o-ncălecat,
Pe calea cea lungă-ntinsă
Pân' la soră sa ajunsă.
Aici dacă a sosit
Către soră-sa a grăit:
-Oi, Bogiţă, soră dulce
Hai la mama că ne-om duce
Că te-aşteaptă măicuţa
Ca să-i stâmperi inima.
-Frate, frăţiorul meu,
Eu ascult cuvântul tău,
Dar întâiu-mi spune mie
De mă duci la jelanie
Cai negri să potcovesc,
Haine negre să-mi îmbrec.
De mă duci la bucurie
Spune-mi, dragă frate, mie
Ca cai albi să potcovesc,
Haine albe să-mi îmbrec.
-Soră, sorioara mea,
Potcoveşteţi cumu-i vrea,
Te-mbracă cum vei putea,
Eu te duc la maica mea.

Foicică de rogoz,
Constantin, voinic frumos,
Merge cu-a lui surioară
Printr-o verde dumbăvioară
Ei mergea, mergea cântând,
Dumbrăviţa răsunând
Şi văile îngânând.

Mers-au mers pâ' la un loc,
Pân' la a codrului mijloc.
Aicea dac-au ajuns
Lor în cale li s-a pus
Oi, o mândră păsărea,
Ce din grai aşa grăia:
-Cine-n lume mi-o văzut
Viii cu morţii mergând
Alăturea pe pământ?
Bogiţa cum auzea
Păsăruica cum cânta
Spre fratele său se-nturna
Şi din gură-i cuvânta:
-Alelei, măi frăţioare,
Frăţioare dulcuşoare,
Ian ascultă şi priveşte
Pasărea cum ne vorbeşte.
-Da, las-o la focul
Că aşa e cântecul.
Hai soră, să ne grăbim
Ca pe seară să sosim
La măicuţa supărată,
Ce cu mare dor ne-aşteaptă,
Dorul să i-l stâmpărăm,
Inima să-i vindecăm.
Tot s-au dus, s-au dus
Peste câmp şi peste vale,
Peste munţi cu bulbucei
Şi pe lunci cu ghiocei,
Până când se-apropia
De poiana frumuşea,
Lângă malul Oltului,
La poalelel muntelui,
Unde-a lor dragă măicuţă
Şede-ntr-o mică căsuţă.
Aici dacă au sosit
Constantin aşa-a vorbit:
-Na, soră, inelul meu
Şi-l bagă-n degetul tău.
Na frâiele cailor
Şi mână până-n ocol,
Că eu înainte m-oi duce
La măicuţa noastră dulce
Şi i-oi duce bună veste
Că Bogiţa ei soseşte
Şi-oi deschide porţile
Şi-oi întinde mesele.

El cuvântul n-o gătat,
Pe Bogiţa o lăsat
Şi-nainte s-a cărat
Şi în groapă s-o băgat.
Acum groapa l-a primit,
Ţărna nu l-a mai zvârlit,
Constantin iar a murit
Şi în veci nu s-a trezit.
Ei, Bogiţa fugea,
Mâna caii sprintenea
Pân' acasă a sosit.
Aici dacă a venit,
Poarta-nchisă a găsit,
Dar din grai aşa a grăit:
-Deschide, maică, poarta
Ca să-ntrăm cu căruţa.
-Du-te, ciumă groaznică,
Altu nu mă mai striga,
Că tot aşa m-ai strigat
Pân' toţi fiii mi-ai luat,
Numai eu am mai rămas
La dureri şi la necaz,
O biată babă săracă
Ca o mâţă neagră-n vatră.
-Deschide, mamă, uşa
Că eu, zău, nu ţi-s ciuma
Că ţi-s fiica, Bogiţa,.
Mă-sa uşa i-a deschis,
Dar nu mai vedea de plâns.
Bogiţa dac-a intrat
Către mă-sa-a cuvântat:
-Bună ziua, maică dragă,
Ce eşti friptă şi beteagă.
Bogiţa nici n-o sfârşit
Cuvântul de şi-l vorbit
Când pe vorbă-o cunoscu
Că-i Bogiţa, sufletul,
Şi-n braţe s-a aruncat
Mii de sărutări şi-au dat;
Tot plângea şi-o săruta

Şi inima-şi stâmpăra,
Durerile-şi alina,
Apoi astfel o-ntreba :
-Draga mamei porumbiță,
Scumpa mea, duclce Bogiță
Care-acela te-a adus?
Iar Bogița i-a răspuns:
-Eu acasă am venit
Cu al meu frate iubit,
Constantin cel voinicel,
Cât sub soare nu-i ca el..
-Află, draga mea Bogiță
Asta e cu neputință
Căci Constantin a murit,
Chiar un an s-a împlinit
De când ciuma mi-a venit
Şi toți fiii mi-a răpit,
El a fi şi putrezit
De când zace în mormânt.
-Maică, mămulița mea,
De ce nu crezi că este-aşa.
De nu crezi cuvântului,
Iată aici inelul lui.
(p. 102-106)

Leacul dragostei

Plinu-i codru de voinici
La tot fagul câte cinci,
Oi, la fagul cel mai mare
Zace-un voinic de lingoare,
Cu mândruța la picioare.
Ea din grai aşa grăia :
-Bade, bădişorul meu,
Ori tu mori, ori tu te scoală,
Ori îmi dă şi mie boală,
Că mi-am urât zilele
Mutând căpătâiele
Şi la cap, şi la picioare,
După umbră, după soare.
El din grai aşa zicea :
-Mândră, mândrulița mea,
Eu atuncea m-oi scula
Când tu mie mi-i aduce:
Sloi de ghață-n miez de vară,
Mure coapte-n postul mare.
Ea din grai aşa grăia :
-Frunză verde ca una,
După-acelea n-oi umbla,
Ori îi muri tu, ori ba.
-Boandră eşti, bolândă eşti
De ce nu te nădăieşti:
Mure coaptă ți-i ochiu
Ca să mă stâmpăr de dânsu,
Sloi de gheață ți-i inimioara,
Tot te temi că nu-i scăpa.
(p. 111-112)

Arsinic şi Arsinica

Frunză verde de dudău,
Auzit-am, mândră, eu
Că-i dus cucu-n Rădăuți
Şi-o văzut al tău drăguț,
Şedea-n puşcă rezimat,
Nebăut şi nemâncat,
Foarte trist şi supărat
Ştiind acasă ce-o lăsat :
Lasă car cu patru boi
Şi-un hâjdei mare de oi,
Lasă căruță cu doi cai
Şi podul plin de mălai.
Când acasă mi-o venit
El nimica n-o găsit.
Frunză verde plop înalt,
Feciorul s-o supărat
De ce nimic n-o aflat
Şi nevasta şi-o-ntrebat:
-Nevăstuca mea aleasă,
Te-am lăsat să-mi fi borească,
De avere să-mi grijeşti
Iară nu s-o prăpădeşti.
Dar cu boii ce-ai făcut?

-Boii-n târg că i-am vândut.
-Cu oile ce-ai lucrat?
De nici una n-am aflat?
-Păcurarii mi-o fugit,
Oile s-o prăpădit.
-Dar cu caii ce-ai lucrat?
-Hoții noaptea i-o furat.
De-ntrebat câd-o gătat
Feciorul mi-o cuvântat:
-Mândră, mândruleana mea,
Nevăstucă frumușea
Gată-te tu numai bine
Că vei merge-n târg cu mine.
Ea frumos că s-o gătat,
Cisme roșii-o-ncălțat,
Poale albe-o sufulcat
Și la târg că mi-o plecat.
Azi e luni și mâini e marți,
Mâine-i târgul la Galați
De neveste și bărbați,
Nevestele merg plângând,
Din inimă suspinând,
Iar bărbații fluierând,
Tot strigând și chiuind :
-Azi e târg de țară, mare,
Nevestele-s de vânzare,
Oi, la turci și la păgâni,
La tot felul de străini.
Cine-și vinde nevasta
Nu-l primească țărna,
N-aibă parte de mormânt,
Nici hodină pe pământ.
Frunză verde de acăți,
Colo-n târgul din Galați,
În mijlocul piațului,
La șatra Runcalului
Popor mult se aduna,
Se-aduna și se-ndesa
Ca să vadă, să privească
O ființă îngerească,
O nevasta-ncântătoare,
Mai frumoasă nu-i sub soare
Ce plângea și suspina
Cât cămeșa-i tremura
Căci bărbatu-so o făcut
La tot târgul de vândut.
Ea plângea și iar plângea
Pân' bărbatu-so o târguia
Când și când așa-i zicea :
-Oi, bărbate, nu mă vinde
Că ție bine ți-oiu prinde,
Nu mă da în țări străină
Că te-ajunge dor de mine.
El nici grijă nu avea,
Mai departe târguia.
Mulți venea și întreba
Cât de scumpă-i nevasta.
Prețul dacă auzea
Se ducea, mi se căra,
Mai mult la vorbe nu sta.
Pân' odată-un turc bătrân
Cu barbă ca și-un păgân
Incepe a întreba :
-De vândut ți-i nevastă?
-De vândutu-i sărmana.
-Să-mi spui prețul nevestei.
-Oi, zău, prețul nevestei:
Când pe dânsa-i cumpăni
De trei ori cu talerii
Și-o dată cu galbenii.
Până dânșii târguia
Nevasta mereu plângea
Și din grai așa zicea,
Și din greu apoi zicea:
-Da-re-ar Dumnezeu cel sfânt
Să-mi asculte-al meu cuvânt
Oi, banii să nu se-ajungă,
Pe mine să nu mă vândă.
Dară banii s-au ajuns
Că turcu-avea bani de-ajuns.
Turcul, dacă a gătat
Nevasra de cumpărat,
El de mână o luat
Și acasă s-o cărat.
Acasă dac-au sosit
El din gură aș-a grăit:
-Așterne, mândrucă, patu
Pentru-aceea te-am luatu.

Ea patu i-o aşternut
Şi din grai aş-a grăit:
-Hai Turcule, să ne-ntrebăm
Care din ce neam suntem:
Eu-s fata Banului
Din ţara Hartianului,
Eu-s fata cea mai mică
Ce mă cheamă Arsinică.
Ea nici bine n-o gătat
Când Turcul i-o cuvântat:
-Eu-s feciorul Banului
Din ţara Hartianului,
Eu-s feciorul cel mai mic
Ce mă cheamă Siminic.
Tu-mi eşti soră, eu ţi-s frate
Să ne ferim de păcate,
Dar mai bine sora mea
Ia-ţi, tu, bani cât vei putea
Şi te-mbracă cum vei vrea
Şi te du la-al tău bărbat
Spune-i că eu te-am lăsat,
Te-am lăsat al lui cumnat,
Arsinic, om bogat,
Ce umblă-n turc schimbat.
Dacă banii s-or găta
Vin' la mine că-i afla;
Dacă banii s-or sfârşi
Vin' la mine că-i găsi.
Arsinica s-o-mbrăcat
Şi bani mulţi ea şi-o luat,
Pe frate-so l-o lăsat
Şi-a plecat l-al ei bărbat.
Acolo când a sosit,
Pe bărbat nu l-o găsit
Că el demult au fost murit
De-al nevestei dor şi urât.
Arsinica cea frumoasă
Ea fără bărbat rămasă,
La mormânt i-a aşezat
O cruce mândră la cap
Apoi iar s-a înturnat
La Arsenicul cel bogat
Şi cu dânsul a vieţuit
Până-n lume şi-o trăit.

(p. 116-119)

Nevasta şi drăguţul

Intre Dnipru şi-ntre Prut,
Unde-i drumul mai bătut,
La umbră de frunză verde
Jos la umbră cine şede?
O nevastă din Banat
Fugită de la bârbat,
Cun prunc mic, nebotezat.
De bărbat s-a fost hrănit
Ca să scape de urât.
De-acolo că mi-au pornit
Şi-a luat pruncul pe braţe
Şi-au plecat de dimineaţă.
Tot s-au dus şi iar s-au dus
Până-n urmă au ajuns
Pe aripa vântului
Pân' la podul Prutului.
Ea la podari, dac-a sosit
Podarilor le-a grăit:
-Podari, podari,
Meşteri mari,
Treceţi-mă voi podul
Să nu-mi încec fiuţul.
Şi ea nice n-o gătat,
Podarii răspuns i-au dat :
-Oi, noi podul că te-om trece
Dincolo de Prutul rece,
Dacă tu te vei lega
Că nouă la toţi ni-i da:
Guriţă la sărutate,
Trupuşorul la grele fapte.
Când ei astfel le-au gătat
Nevasta de la Banat,
Fugită de la bărbat,
Astfel lor le-a cuvântat:
-Ori mi-ţi trece voi, ori ba
Eu de-acele nu voi da,
Făr' prin Prut eu m-oi băga,
Iar dacă m-oi îneca
Voi de mine samă-ţi da.

Dacă astfel s-a gătat
De cisme s-a desculțat,
Poale albe-o sufulcat
Și în Prut mi s-au băgat
Și din grai au cuvântat:
-Podari, podari,
Meșteri mari,
Dacă s-a-neca fiuțul
Va da samă sufletul.
Ea Prutul când mi-l trecea
Podarii din grai grăia:
-Poartă-te cu fiuțul
Că te-ajunge bărbatul.
-Las' să vie, țeapa-l știe,
Furcile calea să-i ție,
Fiarăle să îl mângâie,
Temnița umbră să-i fie.
Bărbatul cum a sosit
Și nevasta și-a zărit
El în Prut s-a aruncat
Și Prutul l-a înecat,
Iar nevasta din Banat
A rămas fără bărbat.
Când ea Prutu-l găta
Și la țărmuri ajungea,
Podarii din grai grăia:
-Poartă-te tu cu Prutul
Oi, te-ajunge drăguțul.
-Las' șa vie, biata-l știe,
Măgerean calea să-i fie,
Busuioc umbra să-i țină,
Tămâița-n pat îl culce
Și-i sărute gura dulce.
Ea nici vorba n-a sfârșit
Când drăguțul i-a sosit
Și în prut s-a aruncat,
Pân' la dânsa a-notat.
La țărmuri când au sosit,
Amândoi s-au drăgostit.
Apoi de mâni s-au luat
Și spre Dnipru au plecat.
Mers-au mers pân' la un loc
Tot cu bine și noroc,
Pân' la mediul codrului,
La fântâna corbului.
Ei aici dac-au sosit
S-au pus jos la hodinit.
La umbră de molid mare
S-au pus ambii la culcare.
Când drăguțu-adormea dus,
Nevasta se scoală-n sus
Și la molidaș privește,
Și-apoi astfel îi vorbește:
-Cidrule,
Molidule,
Ian pleacă-ți tu vârvuțul
Ca să-mi las eu fiuțul.
Ea nici vorba n-o gătat
Cidrul vârvuțul și-o plecat,
Ea fiul și l-o lăsat.
După ce au hodinit
Mai departe au pornit,
Tot au mers și iar au mers,
Peste văi și peste șes,
Tot cântând și fluierând,
Codrii mândru răsunând
Și calea de nouă zile
O călcau în două zile.
Pân' la urmă au ajuns
La un fund de vale-ascuns,
Unde-un mândru izvoraș
Curgea lin și drăgălaș
Printre crini și floricele,
Scânteuți și viorele.
Aici dacă au sosit
S-au pus jos la hodinit
La umbră de plop înalt
Șede-un voinic ca și-un brad
Cu nevastă din Banat,
Fugită de la bărbat.
Ei ședea și hodinea
Și mereu se drăgostea.
Se iubea ce se iubea,
Voinicul apoi zicea:
-Cată-mi tu, mândră, în cap
C-am fost copilaș sărac
Nime-n cap nu mi-o cotat.
Ea-n cap a prins a cota

Şi din ochi a lăcrima,
Lacrimile ca boaba,
Mai fierbinţi decât para.
Pe unde îl atingea
Ca şi focul îl frigea;
Pe unde îl picura
Îl frigea ca şi para
Că-n inimă s-a aprins
Un dor mare şi nestins,
Dor de-al ei fiuţ iubit,
Ce venind l-a părăsit
La mijlocul codrului,
La fântâna corbului,
În vârful molidului.
Când ea la fiu cugeta,
La inimă suspina,
Râu de lacrime vărsa.
Ea de jos iute s-a sculat
Şi-napoi s-a înturnat.
Ea fugea, fugea, fugea,
Câmpurile le trecea
Ca şi umbra norului
Pe aripa vântului.
Calea cea de nouă zile
O făcea până-n prânzile.[203]
Ea s-a dus, s-a dus, s-a dus
Până-n urmă a ajuns
La fântâna corbului,
La mijlocul codrului.
Aici dacă a sosit,
Molidului i-a grăit:
-Cidrule,
Molidule,
Ian pleacă-ţi tu vârfuţul
Ca să-mi iau io fiuţul.
Ea nici vorba n-a sfârşit,
Fiul când a auzit
Că mama lui a venit
Din grai aşa a grăit:
-Maică, măiculiţa mea
Lasă-mă, nu mă lua
Că de când tu m-ai lăsat,
În acest vărvuţ înalt
Ploaia caldă m-a scăldat,
Vântul rece m-a legănat,
Ciutele ţâţă mi-au dat,
Eu aici m-am apucat.
Fiu-ndată ce-o gătat,
O gătat de cuvântat,
Ea din ochi a lăcrimat,
Din inimă a suspinat,
La molid iar s-a rugat :
-Cidrule,
Molidule,
Ia pleacă-ţi tu vârfuţul
Ca să-mi iau eu fiuţul.
Molidul o ascultat
Şi vârful şi l-o plecat,
Iar nevasta din Banat,
Fugită de la bărbat
Fiuţul şi l-o luat,
De mii ori l-a sărutat,
Inima şi-a stâmpărat
Şi din gură-a cuvântat.
-Cine-n lume mi-o văzut
Lucru nemaiauzit:
Pentr-un câne de drăguţ
Să-mi las al meu fiuţ.
(p. 87-91)

Petrea cu maică-sa

Pruncuţul de om avut
Mă-sa vineri l-o făcut,
Sâmbăta l-o botezat,
Duminica l-o-nsurat,
Luni la oaste o plecat,
Marţi în foc că l-o băgat.
De-acasă când a plecat
De din grai mi-o cuvântat,
Mumă-sa dragă s-o rugat :
-Maică, măiculiţa mea,
De-acasă dac-oi pleca
Ţine-mi nevăstuica bine
Cum m-ai ţinut şi pe mine

[203] . provine de la prânz. (nota lui A.P.Alexi)

Cu colac, cu lapte dulce
De la noi doar nu s-a duce,
Cu vin dulce şi cu miere
Doară de la noi n-a mere.
Astea dacă le-o gătat
Petrea de le cuvântat,
Rămas bun că şi-o luat,
Pe cal negru-o-ncălecat,
De-acasă că mi-a plecat
Şi la oaste-a alergat
Cu sufletul despicat
Că nevasta şi-o lăsat.
Maică-sa, dacă a plecat,
Pe nevastă mi-o luat
Şi-n cămară o băgat
Şi nemica altu i-o dat
De băut şi de mâncat
Decât frioscoţel
De cel mărunţel,
Iarbă de pe prund
Să moară curând,
Must de mătrăgună
De ciumă nebună
La naiba de bună
Şi-n loc de bun vin
Fiere şi venin.
Nevasta cum îmbuca,
Băutura cum gusta
Din inimă suspina
Şi din ochi lacrimi vărsa,
La Dumnezeu se ruga:
-Suflă, vinte, recorează,
Taberile să-ncetează.
Suflă, vinte, frunzuca
Doar şi badea va-nturna.
Frunză verde de secară,
S-a făcut iar bine-n ţară:
Taberile o-ncetat,
Împăraţii s-o-mpăcat
Şi voinicii s-o-nturnat.
Frunză verde de pe rât,
Petre-acasă a venit.
El în casă când o-ntrat
De nevastă o-ntrebat:
-Maică, măiculiţa mea,
Unde-mi este nevasta?
El nici bine n-o sfârşit
Când maică-sa i-a grăit:
-Oi, fiuţul meu iubit,
Nevasta ta ţi-o murit,
De nu-mi crezi tu cuvântul
Vino să vezi mormântul.
-Oi, acesta nu-i mormânt
Ci grămadă de pământ,
Nu-i mormânt adevărat
Ci mormânt de înşelat-
Dară-n camera din dreapta
Cine cântă-aşa duios?
-Cântă-o mândră ciocârlie
De urâtul din chilie.
-Dă-mi, mamă, cheiţele
Să-mi descui camerile,
Să deschid iute chilia
Unde cântă ciocârlia,
C-aceia nu-i ciocârlia
Ci iubita mea, soţia.
-Cheie le-am pierdut
Mergând la apă la Prut.
El pe muimă-sa a lăsat
La chilie s-a cărat,
Cu picioru-n uşă-a dat,
Cât uşa s-o despicat
Nevăstuica şi-a luat
La maică-sa s-o cărat
Şi aşa o întrebat:
-Maică, măiculiţa mea,
Acum ce moarte ţi-i vrea:
Ori tăiată, ori împuşcată,
Ori de cozi de cai legată
Că pe scumpa mea nevastă
Ai ţinuţ-o încuiată
Dar eu , mamă, te-oi lăsa
Să te bată sâmbăta,
Ruga de duminica
Dacă mi-ai făcut aşa.
(*p. 96-97)*

DOINE ŞI STRIGĂTURI

Şed cu badea-ntr-un hotar
Şi nu ne vedem de-un deal.
De s-ar face dealul şes
Şi pădurea rât frumos
Ca să ne vedem mai des.

Pe din sus de monastiuru
Trece badea cu-n cal suru,
Blestema-l-aş, nu mănduru,
Dar atâta tot oi zice
De pe cal badea să pice.

Cântă turtureaua-n iarbă
Trece badea, nu ma-ntreabă
Gândesc ca nu i-am fost dragă.
Şi eu trec şi nu-l întreb,
Numai cu ochiul petrec.

Turturea de pe ogor,
Nu mă blestema să mor
Că n-am pe nime cu dor
Să mă-ntrebe de ce mor.
Turturea de pe alac,
Nu mă blestema să zac
Să-mi pună mâna la cap
Să a-ntrebe de ce zac.
Pentru fata de roman
Toate-mi dau câte le am.
Pentru una de maghiar
Ba n-aş da nici un grițar.

Nice unul nu-i frumos
Ca bădița cel bărbos;
Nice unul nu-i de treabă
Ca bădița cel cu barbă,
Cu mustața cu pomade,
Unde-l văd inima-mi arde.

Frunză verde roşioară,
Rămâi, dragă Cuzdrioară,
Eu mă duc din tine-afară.
Facă dracu-n tine monastiru
Şi-n cine te-a lăudatu.
De când în tine-am intratu
Nime nu m-a sărutatu.
Când eram în sat la noi,
Mă sărutau câte doi.

Dă-mă, Doamne, ce mi-i face
Fă-mă, Doamne, ce îți place,
Fă-mă ruja rugului
La mijlocul Clujului
Să văd badea ce-a cina
Şi el unde s-a culca,
Cu gândul unde-a gândi,
In drumul care-a porni.
De-a gândi cu gând la mine
Dumnezeu să-i deie bine,
De-a gândi la mai frumoasă
Pice-i pielea de pe oase.

Clujule, oraş vestit,
De te-as vedea-n foc arzând
N-as mai veni să te stâng,
C-as veni să te aprind
Şi-aş pune paie uscate
Doar ai arde cu dreptate

De aici până la Cluj
Dorul meu n-are culcuş,
De-aicea până la Blaj
Dorul meu n-are sălaş.

Floricică din izvor,
De nu văd pe badea mor.
L-am văzut pe la ujină
Nu mi-o trebuit de cină;
L-am vâzut pe la sfințit
Toată noaptea n-am dormit.
Mai bine ne-am fi lăsat
Să nu ne fi sărutat

Că doare ne-am fi uitat.
De când nu ne-am sarutat
De-atunci nu ne-am mai uitat.

Şi lui Dumnezeu i-e jele
De tinerețele mele
Cum pe petrec toate grele.
Lumea mi-o petrec cu-amar
Tineree-n zadar.
Cine n-are omuț drag
Până-i lumea-i tot beteag,
Mă ştiu, Doamne, de pe mine
Până-i lumea nu mi-e bine.

In portița mândrei mele
Răsarit-au două stele,
Nice una nu-i ca luna,
La luna de luminoasă
Şi ca mândra de frumoasă.

Cătâ vreme-i pentru mine
Ard-o focul până măne,
Ea tot de mine rămâne,
Iar cătu-i pe seama mea
Ard-o focul când o vrea,
Tot la mine rămânea.
Eu mă duc, mândră,- cătane
Tu rămâi şi spală haine.
Cătunia-i jug de fier,
Trag voinici până pier,
Cătunia-i jug de aramă,
Trag voinici fără mamă.

Oi bădiucă, de demult
Uitâ-mă şi să te uit .
-Ba, eu nu te pot uita
Pare că t ceva.
-Dar nimica nu ți-am dat
Făr` din urmă ți-am luat
Şi din păr ți-am retezat
Şi pe rău l-am aruncat
Să n-ai stare
Şi-aşezare

Cum n-are râul cel mare
Să n-ai stare şi odihnă
Precum n-are râul cină.

Eu mă bag ca luna-n nor
Şi nu püot de-a badii dor.
Eu mă bag ca luna-n stele
Şi nu pot de-a badii jele.
Sus e dealul, jos e lunca
De parte-i badea cu duca,
Sus e luna jos e norul
Departe-i badea cu dorul,
Sus e dealul, jos e şesul
Departe-i badea cu mersul.
Oi bădiță, bădişor,
Tu cu dor şi eu cu dor
Nu mă stâmpăr până mor;
Tu cu dor, eu încă iar
Ca cum n-am fi dintr-o țară

Codre, codre,
Codre lotre,
Tu, codre, te-ai lăudat
Când în tine am intrat
Că tu frunza vei păstra
In toată una vremea,
Dar când toamna a sosit
Frunza toată ți.ai zvârlit
Şi pe mine m-ai lăsat
Cu dor mare şi bănat.

Badea meu, tânăr copil,
Frumos ca şi-un trandafir,
Voinic nalt şi subțirel
Parcă-i tras printr-un inel,
Când îl văd seara la poartă
Parcă-i rosalita-nvoltă,
Când îl văd seara la lună
Parcă-i floare din cunună
Când îl văd seara la stele
Parcă-i crucea din mărgele:
Ochişorii lui
Murea câmpului,
Sprâncenele lui,

Pana corbului
Şi musteaţea lui
Spicul grâului.

Frunză vrede de secară,
Mi-a venit o veste-aseara
Că mândra zace să moară
Şi-o doare la inimioara.
Nu ştiu, Doamne, cum as face
Să mă duc să văd cum zace:
Cu fata către parete,
Cu gura friptă de sete;
Să-i dau vin şi apa rece

Boala mândrii doar i-o trece
Şi de-aş călca dealurile
Să-i adun leacurile:
Din trei pomi, trei râmurele
Să le bag ei ulcelre
Să le scot vara la stele,
Dimineaţa la răcoare,
Ziua la amiazi la soare
Să-mi pun pe mândra-n picioare.

Mândru-i codru şi-nfrunzit
Mie-mi pare că-i negrit
Dacă trăiesc cu urât
Mândru-i codru şi-mpănat
Mie-mi pare că-i uscat
Dacă trăiesc cu bănat
De urât, mânca-l-ar para
Gâlbenit-am ca şi ceara;
De urât, mânca-l-ar focu
Gâlbenit-am ca şi socul.
Gâlbenit-am ca şi codru
Supăratu-s de nu-i modru.
Cucul cântă, mierla zice:
Taci, inimă, nu mai plânge
Că cu dorul nu-i învinge

Moldoviţă, apă lină,
Treci-mă-n ţară străină
Dar mă treci, să nu mă-neci
Că n-ai bani să mă plăteşti,
Nice fete să mă cânte,
Nici copii să mă comănde.

Ştii tu, bade, ce ţi-am spus
Acolo pe uşa din sus
.Unde-or fi oameni mai mulţi
La mine să nu te uiţi,
Unde-or fi mai puţintei
Ochii tăi să fie-ai mei.
Ochii tăi cei cu lumină
Nu mă lasă la odihnă,
Nu mă lasa la inimă.
Ochii tai cei sprâncenaţi
Mă săgeată în ceştialanţi

Bată-te, bădiucă, bată
Inima mea cea stricată
Da te bată, bade, bată
Cearcănul de lângă lsoare,
Direptatea mea cea mare;
Cearcănul de lângă lună,
Direptatea mea cea bună.
Şi te bată mâna mea
Care te-ai culcat pe ea
Şi-acum zici că nu-i asa.
De-am fost moartă de beteagă
Am şezut cu ziua-ntreagă
Şi-acum zici ca nu-ţi sunt dragă
Şi te bată, bade, bată
Şi te bată, bade, bată
Cele două zile bune
Ce-i sâmbăta între ele.

Eu mă bag ca luna-n nor
Şi nu pot de-a badii dor,
Eu mă ca luna-n stele,
Şi nu pot de-a badii jele.
Sus e dealul, jos e lunca
Departe-i badea cu duca
Sus e luna, jos e norul
Departe-i badea cu dorul,
Sus e dealul, jos e şesul
Departe-i badea cu mersul.
Oi, bădiţă, bădişor,

Tu cu dor şi eu cu dor
Nu mă stâmpăr până mor,
Tu cu dor , eu încă iar
Copiliță de la țară
Neajunsă de vânt de vară,
Eu te-am răsădit sub munte
Unde umblă vânturi multe,
Vânturi reci
Şi dealuri reci,
Nu-i modru să nu te treci.

Bădiță, sufletul meu,
După tine-mi pare rău.
Dar cine ne-a despărțit
Să moară nespovedit
Fără cruce la mormânt
Şi cine nu ne-a lăsat,
Moara necuminecat
Şi de mine neiertat.
Dar mai rău te-oi blestema
Tot mai rău decât aşa:
Cine-a stricat dragostea
De nu-s eu cu dumneata

De ți-s dragă, bade, bine,
Altminteri drumu-l ține
Hai de nu şi nu, şi nu
Ia-ți dragostea şi te du,
Şi murgulțul ți-l aleargă
Ți-i găsi alta mai dragă,
Care mâne-ta să-i placa
S-o țină vara în vatră,
Să-i dai pită mestecată.
Să-i dai pita cu strujaua
Şi apă cu ulceaua,
Şi să-ți fie ca o zână,
Şi mai slută de p mână;
Să îți fie ca o floare
Şi oloagă de picioare.
Să o porți, bade, călare.
Când te duci, bade, la deal
Să o scoț, bade, pe cale,
Când ti-i coborî la vale
S-o cobori, bade, călare
Ca cum n-am fi dintr-o țară

Ție, bade, supărare.

Acolo-n jos, la moara-n vânt
Unde macină argint
Copilele gura-şi vând,
Nevestele nu-şi dau rând.
De neveste nu mi-i ciuda
Că trăiesc cu multă trudă,
Mi-e ciudă de fete tare
Că n-au nici o supărare
Făr' sara câticevale.

Din câți drăguți am avut
După toți rău mi-o părut
Da nu rău ca după unul
C-a fost mândru ca păunul,
Ca spicuțul grâului
Ca razele soarelui,
Ca soarele când răsare,
Ca vâzdoaga când înfloare.

Cât am trăit pe lumuță,
N-am văzut mai verde frunză
Ca la mândra-n grădinuță,
Batăr ce brumă-o brumeaza
Tot e verde şi creață.

Cine nz ştii dorul ce-i
Te-ar lăsa în drum să piei,
Cine nu ştii ce-i dorul
Nu mai calce pântul;
Cine-l vede şi nu-l crede
Nu mai calce iarbă verde.

Bade, de dragostea noastră
Răsărit-au pomi pe coastă.
Răsărit şi n-au –nflorit
C-o gândit că ne-am urât.
Dă-le, bade, la pomi pace
Să vedem ce feluri-or face.
Da de-or face pomii prune

Dragostea-mi să a mai pune,
Dar de-or face pomii pere
Zău, bădiță, nici asa-le,
De-or face mere gutâi
Nu m-a mai iubi ca dintâi.
Hai, bade, să ne iubim
La luat nu ne gândim.
Hai, bade să ne-avem dragi
Nădejdea să nu mi-o tragi,
Că nădejdea de la mine
E ca sârma de subțire,
Când o pui la diplă nouă
Ea se rupe oblu-n două.

Frunză verde lemn de vâsc,
După mândra mă topesc,
Mă topesc şi ce n-aş fi
Stau numai de-a nebuni,
Dar cum nu-oi nebuni,
Căci cu mândra m-oi găsi.
Hai mândră, trup ca la tine
N-am văzut în viață la nime.
Hai mândră, trup ca al tău
N-am văzut în satul meu.

Voinic tânăr ne-nsurat
Astă noapte s-o culcat
Cu capul pe lut uscat,
La tabără de plecat.
Când e colea-n zori de zi
Visul i se izbândi.
Vine carte-a doua oară
Să-l scoată din sat afară.
Dar el mândru se rugară
Le lecman, la ghenerali,
La tisturi de cele mari
Să-l mai lese – dată acasă
Că şi-o uitat cartea pe masă
Trimisă de la crăiasă.
Noi aceasta te-om lăsa
Ne temem, nu-i înturna
Şi tabăra n-a pleca.
Maică, măiculița mea,
Năfrămuța mea cea albă
Mândru să mi-o soponeşti
Şi mi-o pune în cetoare,
In cetoare către soare.
De vezi, maică, că s-albeşte
Trage, maică, vreo nădejde
De-i vedea că înnegreşte
Lasă-ți, maică, din nădejde.
Du-te, maică, la Someş
Şi te uită, maică, bine
Că pe Someş, iaca, vine
Tot picioare de cai murgi
Şi trupuțuri de voinici.
Frunză verde de sfîndău,
Pe-acolo-i fi, maică, eu
Şi din cap mi-a răsări
Oi, zău, maică, busuioc
Să ştii c-am murit în foc

Din mânuță scânteuță
Să ştie şi-a mea mândruță.

Descântec la mătrăgună

Mătrăgună, doamnă bună,
Mărită-mă-n astă lună;
Mătrăgună, doamna mea,
Mărită-mă când îi vrea
Că de nu mi-i mărita
Eu pe tine te-oi spurca.
Vai de mine, mult am dat
Pe badea l-am fermecat
Şi nu i-oi da şi cămeşa
De mi-a lua bădiuca.
El din grai aşa-a grăit:
-Oi, mândrucă, mândra mea,
De ți-ai da şi câmeşa
Şi eu tot nu te-oi lua.

La pom

După mâncare, starostea mirelui începe:
Sănătoşi, pomi frumoşi,
Şi din față şi din dos,
Şi la vârf luminoşi.
Sănătos, pom frumos,
La poale poleit,
La mijloc zugrăvit
Şi la vârf întraurit,
Şi de nişte fini bine împodobit,
Şi prea lăudat
Cu lauda îngerească
Ca Domnul să le primească.
Sfântul Niculai
Cu stânga să-l cuprindă
Cu dragosta să-l blagoslovească
In mijlocul raiului să-l sădească,
Ingerii dănțuiesc
Nănaşii cu finii se veselesc
In sânul lui Adam,
In brațele lui Avraam.

(Aici se scutură pomul de 3 ori şi cu apă din ciubăraşul ce e aclo nănaşii se spală pe măini şi-l stropesc)
Să ai voie bună nănaşu mare
Cu soția dumitale,
Să te faci cu voie bună
De la finii dumitale
Precum un pom frumos
Ca fața lui Chtistos
Să-ți fie cu folos.
Căți cuscri-n casă
Şi-mprejur la masă
Faceți bine de iertați,
Vorbe rele nu ne dați.
Ca fântâna pomului
Din îndurarea Domnului
Niciodată nu stârpească,
Copii pe vatră să rodească,
Nănaşii cu finii se-ntrunească
Şi la tot anul să se veselească.

ACADEMICIANUL FLORIAN PORCIUS - OM AL CETĂȚII

Academicianul Florian Porcius n-a fost numai botanist, chiar dacă domeniul botanicii l-a făcut cunoscut în lumea ştiinţelor naturale. Faptul că a deținut înalte funcții politice şi administrative puse în slujba neamului său din Ținutul Năsăudului, i-au adus nu nunai aprecierea năsăudenilor dar „i-au pus pe piept din grația Suveranului <<Coroana de fier>> clasa a III-a, cu rang de cavaler, pe o formă rămânând bun patriot şi bun român şi neclintit apărător al drepturilor, atât de amenințate, ale grănicerilor”.[204]

Florian Porcius s-a născut la 16 august 1816, ca fiu al lui Precup şi Ioana Ştеopan . În anul 1824 este adoptat de bunicul său preotul Gherasim Porcu, primind numele bunicului.

Florian Porcius a beneficiat de o temeinică pregătire şcolară : după ce învață cu un dascăl bătrân primele noțiuni, despre care spune că n-a făcut mare spor, el trece la şcoala deschisă de preotul romano-catolic Saroszy, unde deprinde primele noțiuni ale limbilor maghiară, germană şi latină, patru clase la şcoala militară normală, clasele gimnaziale la Cluj şi Blaj, apoi cursul preparandial de la Năsăud.

Un fapt cu puternice conotații asupra vieți sale se petrece în 1837. În anul 1836, bătrânul tată adoptiv, preotul Gherasim Porcius (a adoptat numele de „Porcius” în 1834 [205]) moare din cauza holerei şi rămâne fără ajutor, în care situație întrerupe studiile. Deoarece studiase la liceele din Năsăud, Cluj şi Blaj, poporenii rodneni îl cer ca preot în locul preotului Gherasim Porcius, dar tot rodnenii îl mai doreau pe Ion Bota, care era „strajameşter” la compania grănicerească din Rodna, pe când a treia partidă aşteptau „cuvântul stăpânirii”. În această situație, vicarul Ioan Marian era într-o situație delicată mai ales că şi el avea doi candidați de preoți pentru acest post. La memoriul pe care-l fac rodnenii la comanda regimentului,

---

[204] . Delacruce : *Florian Porcius,* în revista *Răvaşul,* Cluj, nr. 2 din 1909, p. 81-87.

[205] . A se vedea : Nicolae Albu : *Florian Porcius întâmpină opoziţia lui Ion Marian*, în *Plaiuri năsăudene,* nr. 22-23-24, 1-20 septembrie 1944, p. 1

Ioan Marian se deplasează la Rodna, în iulie 1837, unde ține o aspră cuvântare reproşându-i lui Florian Porcius că nu are studiile necesare : „Florea , dacă vrea să fie preot să meargă să gate învățăturile, că i-a rămas avere de la moşu-so, cât poate trăi numai din camătă la şcoli”.[206] Exigentul vicar îşi arată nemulțumirea pentru faptul că îl cer pe Florian Porcius ca preot pentru „vredniciile lui moşu-so”, căci : „preoția se dă omului numai pentru hărnicia şi vrednicia sa, nu pentru a /lui/ moşu-so”.[207]

În această situație el se înscrie în toamna aceluiaşi an la şcoala deschisă de Ioan Marian, la Năsăud, pentru viitori învățători devenind învățător.

După o perioadă de cinci ani ca învățător, unde este evidențiat printre cei mai destoinici învățători din ținut, „În toamna anului 1844 am fost trimis din partea Comandei regimentului la Viena pentru ascultarea cursurilor de pedagogie superioară şi de educațiune, obținând din toate materiile notă eminentă.

În decursul acestor studii (în timp de doi ani) am mai ascultat – la universitate – şi prelegerile de economie rurală, apoi ca benevol auditor şi prelegerile de botanică . Afară de acestea am mai frecventat în duminici , de la 11-12 ore, prelegerile populare şi experimentale fizicale ale renumitului profesor Dr. Ettingshausen”.[208]

Întors de la studii îşi reia activitatea de învățător la Rodna, apoi la Zagra fiind remarcat de superiori: „Un raport al Comisiei şcolare, din 3 decembrie 1847, evidența ca deosebit de activ pe învățătorul Florian Porcius la Rodna”.[209] Tot de acum datează prima colecție de plante : „După întoarcerea mea din Viena, în 1845, am început a mă ocupa stăruitor cu studiul botanicii. Mica mea colecție, ce o făcusem până la finea anului 1848, a fost nimicită deodată cu cărțile şi alte scule cu prilejul invaziei trupelor maghiare în Năsăud, în ianuarie 1849”.[210]

---

[206]. Idem : art. citat, p. 4

[207] . Idem : art. citat, p. 4

[208]. Florian Porcius : *Autobiografie,* publicată de V. Şotropa în *Arhiva someşană,* nr. 20, Năsăud, 1936, p. 417

[209] . Lazăr Ureche : *Fondurile grănicereşti năsăudene 1851-1918*. Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 31

Mişcarea revoluționară de la 1848-1849 a cuprins şi Țara Năsăudului, acest colț de țară românesc cu o pecete atât de distinctă în contextul Transilvaniei.

Considerată ca o entitate geografică, socială, culturală şi etnografică distinctă, Țara Năsăudului ia parte activă la viața socială şi politică a Transilvaniei, manifestând în fiecare moment istoric o politică dedicată idealurilor naționale, considerându-se întotdeauna ca o parte inseparabilă a întregului teritoriu românesc.

În preajma anilor 1848-1849, Țara Năsăudului se afla înregimentată în Regimentul II de Graniță Năsăudean. Acest sistem a creat o intelectualitate capabilă să fie ataşată marilor idealuri naționale: afirmarea națiunii române.

Între cei ce au susținut ideile revoluționare în afirmarea idealurilor naționale române trebuie trecut şi Florian Porcius, chiar dacă activitatea sa ulterioară a estompat această activitate, el remarcându-se apoi ca şi vicecăpitan al Districtului Năsăud şi apoi ca renumit botanist, activitate ce i-a adus consacrarea în lumea ştiințifică românească prin primirea sa în rândul membrilor Academiei Române de la Bucureşti.

Florian Porcius ia cunoştință cu ideile revoluțiilor de la 1848, la Viena, unde a studiat între 1844 şi 1846. Totodată să amintim că în vicariatul Rodnei s-a ordonat ca din mai 1834 „ de aici înainte protocoalele să se scrie cu slove vechi rumâneşti, ale noastre strămoşeşti, care se zic lătineşti, ba şi toate scrisorile de ceva diregătorie, o ați auzit şi o ştiți, aşadară, de la prima mai, tot ce ne veți scrie încoace sau la Blaj, să fie aşa scris, cum este prunca”.[211]

Revoluția de la 1848 n-a lăsat indiferent Ținutul Năsăudului, mai precis populația celui de al doilea Regiment de Graniță, care se înscrie în programul de luptă enunțat la Blaj. Aici elita intelectualității a lansat mai multe manifeste : Simion Bărnuțiu , la 2 martie 1848, la Sibiu, lansează manifestul „Provocațiune” în care „ se respingea ideea unirii Ardealului cu Ungaria, atâta vreme cât românii nu erau recunoscuți ca națiune cu drepturi

---

[210] . Ion Bolovan, Adrian Onofreiu : *Revoluţia de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean,* Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2003, p. 9

[211] . Ştefan Buzilă : „Documente bisericeşti” în „Arhiva someşană”, nr. 15, Năsăud, 1933, p. 46-47

politice şi făcea apel la solidaritatea națională a tuturor claselor şi forțelor sociale şi politice” [212] ; al doilea manifest intitulat „Proclamație” a fost lansat la începutul lunii aprilie de profesorul de la Blaj Aron Pumnul care „ relua ideea recunoaşterii națiunii române, enunța principii precum egalitatea, libertatea şi fraternitatea pe baza cărora românii doreau să colaboreze cu maghiarii, secuii şi saşii”[213]. În procesul mişcării naționale se înscrie apoi celebrul discurs al lui Simion Bărnuțiu „Românii şi ungurii”, un adevărat program al Marii Adunări Naționale de la Blaj, din 3/15-5/17 mai 1848 care a servit ca bază pentru programul revoluției românești din Transilvania, în 16 puncte, numit „Petiția Națională”.

Programul era deosebit de important deoarece la punctul 1 „solicita independența națională a națiunii române şi egaliattea în drepturi cu celelalte națiuni din Transilvania. Se cerea apoi desființarea iobăgiei... libertăți economice şi politice, desființarea cenzurii, învățământ în limba română...”, iar la punctul 16 se prevedea „convocarea unei adunări constituante a provinciei, în care să fie reprezentate toate națiunile (inclusiv românii), unde să se discute problema unirii Transilvaniei cu Ungaria”.[214]

La lucrările adunării de la Blaj din 3/15-5/17 mai 1848 a luat parte şi vicarul Năsăudului, Macedon Pop, aşa cum aflăm dintr-un document datat 10 iulie 1848, în care se arată: „Vicarul Macedon Pop, după ce s-a întors de la adunarea de la Blaj, înțelegând de la mai mulți bărbați demni, că grănicerii ar avea dorința de a ține o conferință la Năsăud spre a-şi descoperi gravaminele şi a cere uşurarea, a mijlocit prin comandantul de regiment... ținerea acelei conferințe pe l0 iulie 1848”.[215] La această adunare se alcătuieşte o petiție cu doleanțele grănicerilor, care urma să fie depusă la Viena. Autoritățile vremii au zădărnicit deplasarea delegației grănicerilor la Viena.

---

[212] . Ion Bolovan, Adrian Onofreiu : „Revoluţia de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean” , Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2003, p. 9

[213]

[214]11. Idem : p. 60

[21512] . Florian Porcius :*Istoricul Ţinutului Grăniceresc al Năsăudului,* Editor : prof. Liviu Păiuş, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005, p.65

În acest context, la 13-14 septembrie 1848, se convocă o nouă adunare a grănicerilor năsăudeni la care participă circa 300 de delegaţi, la care va participa şi Florian Porcius, pe atunci învăţător la şcoala normală din Năsăud. Protocolul acestei adunări cuprinde principii enunţate la adunările de la Blaj din mai şi septembrie 1848, în primul rând, nerecunoaşterea guvernului ungar, nerecunoaşterea unirii cu Ungaria, dar şi doleanţe legate direct de regimentul grăniceresc: batalionul I, care refuzase să lupte împotriva sârbilor răsculaţi căci „Feciorii, fără coînţelegere cu ofiţerii, de care nici nu putea fi vorbă, se înţeleseră între sine şi declară în unanimitate, că ei în contra sârbilor nu se vor bate, prin urmare, nici în castrele ungurilor nu vor merge, căci sârbii au tot acelaşi steag împărătesc şi deci nu pot puşca în propriul lor steag....deci, în dimineaţa de 13 august, în loc de a pleca la Beca, se reîntoarseră pe podul Tisei către Banat în sunetul muzicii până la Beba”,[216] era supus unei anchete judecătoreşti fiind pasibil ca tot al zecelea grănicer să fie împuşcat pentru nesupunere la ordine militare; ca batalionul al II-lea , care era acasă, să fie unificat cu primul şi pus la dispoziţia suveranului şi nu guvernului maghiar.

Această petiţie a fost trimisă împăratului Ferdinad I, la Viena, de o „deputatiune” care cuprindea pe Gavril Pop, locotenent pensionar, Vasile Naşcu, învăţător în Năsăud şi Florian Porcius, tot învăţător la Năsăud. Cuprinderea lui Florian Porcius în delegaţie era o recunoaştere a activităţii sale pusă în slujba cauzei naţionale, dar vom vedea că va avea grave urmări. Au fost aleşi persoane din diferite generaţii, dar buni cunoscători ai limbilor germană şi maghiară, cu o bună pregătire teoretică şi istorică, care să fie în măsură să argumenteze împăratului doleanţele năsăudenilor. Delegaţia n-a putut fi primită la Viena din cauza evenimentelor revoluţionare, împăratul retrăgându-se la Olmütz. Aici , delegaţia fost primită în audienţă în data de 16 noiembrie aşa cum reiese din răspunsul dat :

„Olmütz, 20 octombrie 1848. Delegaţilor grăniceri ai regimentului II valah transilvan grăniceresc Nr. 17.

Pentru a vă legitima în faţa mandanţilor d-voastre, certific că Maiestatea Sa preagraţiosul nostru monarh în audienţa din 16 c(urent) s-a îndurat a vă da următorul răspuns : Rugarea aşternută de către delegaţii regimentului grăniceresc pentru uşurarea raporturilor care le apasă starea

216

am primit-o cu afecţiune şi cu plăcere m-am convins despre sentimentele de credinţă şi alipire care îi însufleţeşte atât pe mandatari cât şi pe mandanţi. Dar sunt nevoit să-mi exprim regretul că împrejurările actuale îmi fac imposibilă examinarea singuraticelor puncte ale petiţiei cum şi luarea măsurilor corespunzătoare. Intenţia mea nestrămutată însă este să iau în considerare cât de în grabă şi cu proximul prilej amintitele rugări şi expuneri, şi spre acest scop să fac pregătirile trebuincioase.

Olmütz în 20 octombrie 1848

La prea înalt ordin : Prinţ Lobkowitz, aghiotant general". [217]

După un drum obositor prin Galiţia, în plină revoluţie, unde ajung în 2 noiembrie, la Liow, se întorc la Năsăud, „făcând mari servicii regimentului şi populaţiei româneşti someşene asuprite de rebelii maghiari, care în 2 ianuarie 1849 ocupaseră teritoriul grăniceresc".[218] Florian Porcius era urmărit de către revoluţionarii unguri pentru activitatea sa pusă în slujba năsăudenilor şi în luna ianuarie, pe când se afla la Rodna, la locuinţa sa, în plină noapte este anunţat de o persoană cunoscută din Maieru, Mihăilă Pop, că a sosit ordin de arestare. Trece în aceeaşi noapte peste Dealul Durnii la Ilva Mare şi de aici peste munţi ajunge la Dorna, în Bucovina. De aici se va întoarce cu trupele austriece la Rodna, în luna februarie 1849. Este arestat, împreună cu alţi fruntaşi ai comunelor Maieru şi Şanţ şi trimişi la Cluj unde au fost închişi până la intrarea trupelor ruso-austriece în Transilvania, timp de 18 săptămâni.

În perioada detenţiei este silit să asiste la executarea cărturarului sas Ştefan Ludwig Roth.

În perioada detenţiei se îmbolnăveşte şi ajunge la spitalul militar. Bun cunoscător al limbilor maghiară şi germană, Florian Porcius face la început servicii de cancelarie apoi, datorită cunoştinţelor sale, este numit inspector superior la un alt spital din Cluj. Pentru această comportare primeşte de la „comisarul guvernial", Carol Szentivany o adresă prin care se arată că: „Florian Porcius din Rodna şi Alexandru Şotropa din Maieru.... după ce nu sunt calificaţi pe mai departe pentru puşcărie, îndată ce districtul lor va fi curăţit de duşmani, au să fie liberaţi să plece acasă, îndrumându-i comănduirea ca, după alungarea duşmanului din ţinutul lor

---

[217] . Virgil Şotropa : *Adause la biografia lui Florian Porcius* în *Arhiva someşană*, nr. 28, Năsăud, 1936, p. 429

[218] . Idem, p. 429-430

natal, să se prezinte la comânduirea pieții spre a obține paşapoarte”.[219] Sunt eliberați la 24 iulie 1849 şi se întorc acasă.

În perioada aceasta tulbure, Florian Porcius, cunoscut înainte de revoluție de populația grănicerească, insuflă încredere şi speranță în schimbarea situației, sfătuieşte pe grăniceri să nu predea toate armele revoluționarilor lui Bem şi informează autoritățile retrase în Bucovina despre intențiile insurgenților maghiari. Se prezintă la Sărățel, unde erau trupele ruso-austriece, la generalul Pavlov, şi este numit în cancelaria „adiutantului loc.” Pantilimon Domide, care era şi el din Rodna.

După înăbuşirea revoluției este numit la 14 septembrie 1849 ca învățător şi „va fi răplătit pentru serviciile sale prestate între mari pericole”.[220]

În 21 septembrie 1849 se face o împărțire administrativă a Transilvaniei în şase districte militare, unul dintre ele fiind Reteagul, care cuprindea şi ținutul Regimentului al II-lea de Graniță Năsăud. [221]

Cunoscut deja pentru activitaea sa nu numai pentru cauza grănicerilor, dar şi pentru cea administrativă , Florian Porcius intră definitiv în viața administrativă, pe care nu o va părăsi până la pensionare, cunoscând o ascendentă cale în acest domeniu, până la funcția deosebit de importantă de vicecăpitan al Districtului Năsăud. Astfel, la 9 noembrie 1849 este numit adjunct subcercual la Benediug (azi : Mănăstirea, lângă Reteag) apoi la Reteag şi la Coldău până la 11 iunie 1850. De aici trece la Turda şi în 10 iulie 1851 conducător al subcercului Beclean, cu sediul în Şieu Odorhei, iar în decembrie comisar subcercual la Sălişte.

Despre activitatea desfăşurată de Florian Porcius ca subcomisar cercual la Reteag „avem o declarație semnată în Beclean la 24 decembrie 1852 de către protopopul Vasile Silaşi, împreună cu 31 reprezentanți ai comunelor din acest cerc şi întărite cu sigilele săteşti, în care, între altele, la adresa lui Porcius se zic următoarele :<< Domnul Florian Porcius în anii în

---

[219] . Idem, p. 431

[220] . Idem, p. 432

[221] . *Publicarea Nr. 15 a Guvernului civil şi militar din 21 septembrie 1849 privitoare la provizoria împărţire a Transilvaniei în şase districte militare,* în *Culegere de prea înalte patente împărăteşti pentru Transilvania, cursul anului 1851, mănunchiul I,* p. 7 6-77

care ne-a guvernat ca subcomisar cercual, în tot felul de oficii care se țin de a sa sferă şi putere, adică precum în cele politice, aşa şi în cele ale cultului, a fost cel mai drept, bun şi activ. Sub a M.O.D. guvernare poporul şi-a zidit multe, bisericile ni s-au sprijinit după cădință şi şcolile de predecesor pornite, s-au dus la perfecție. Dl. Porcius a fost bărbatul doririlor, aşa cât de D-sa sau batăr de unul asemenea, totdeauna suntem cei mai doritori>>".[222]

Tot din această perioadă el continuă actiunea de culegerea a plantelor din aceste zone, dovadă a dragostei sale pentru studierea florei Transilvaniei : „ În timpul cât am stat în Benediug, Reteag, Coldău, Şieu-Odorhei şi Sălişte am scrutat flora din aceste ținuturi şi mai cu seamă la Sălişte am întreprins multe excursii botanice pe munții învecinați cu România", va vorbi Florian Porcius în „Autobiografia" sa

O perioadă frământată din viața acestui ținut , apare la 1851 când „cu Prea Înalta rezoluție din 22 ianuarie 1851, (împăratul) a ordinat desființarea aşezământului militar de graniță în această țară de coroană" arătând mai departe că „ obştile ambelor regimente de graniță, în formă de excepție, să se poată folosi de munții recâştigați şi de azi înainte".[223]

Tot acum se face o nouă împărțire administrativă, în 1852 ca rezultat al desființării regimentelor grănicereşti şi înființării de comitate, teritoriul fostului al II-lea regiment grăniceresc formează împreună cu districtul săsesc al Bistriței, Comitatul Bistrița-Năsăud.[224]

Vechile nemulțumiri dintre populația Văii Rodnei şi magistratul bistrițean izbucnesc din nou. Dar acum apar şi alți factori. Proprietățile grănicerilor sunt revendicate atât de magistratul bistrițean, pentru cele din Valea Rodnei, cât şi de familia Kemény, pentru cele din Valea Bârgăului, în procesul de transpunere de la administrația militară a regimentului la cea civilă. Administrația finaciară a nou înființatului district Bistrița-Năsăud în 1851, pretinde a i se preda spre administrare şi perceperea taxelor printre altele bunuri grănicereşti :

---

[222] . Şotropa : *Adasuse...,* p. 431-432

[223] . *Foaia legilor provinciale şi a Guberniului nostru pentru țara de coroană Transilvania, cursul anului 1851, mănunchiul I,* p. 76-77

[224] . Idem , mănunchiul XII, p. 324-327

„ a) a i se transpune toate acele entităţi erariale, sub care înţelegea acele obiecte şi drepturi care au stat pe timpul graniţei în administrarea organelor militare, precum: restul fondului de provente, drepturile regalelor fondul de montur deodată cu izvoarele sale de venituri, toate edificiile ofiţerilor şi de cancelarii ale acestora, cu ocoalele, curţile, ogoarele, grădinile şi alte pământuri aparţinătoare, toate sesiile vacante şi toate acele posesiuni teratice, care pe timpul de graniţă s-au tractat ca avere a erariului militar ;

b) a se separa posesiunile teratice şi drepturile după starea lor înainte de militarizare şi numai acele entităţi să se transpună comunelor care pe acel timp au fost comunale, iar toate celelalte, deşi pe timpul graniţei au stat în faptica posesiune a comunelor, să se transpună definitiv organelor financiare, ca avere erarială ;

c) şi până la urmânda segregare să se transpună administraţiei financiare, cu titlu provizoriu, fără destingere toţi munţii, toate pădurile şi toate păşunile comunale, pentru fondurile şcolare, precum şi toate veniturile comunale de la munţi şi păduri”.[225]

În această situaţie, Florian Porcius redactează, în limba germană, „un memoriu cam fulminant, în care, între altele, se spunea că în caz de lipsă comunele vor uza de <<jus repulsionis>>”.[226]

La împărţirea administrativă din 1854 [227] care pune capăt stării provizorii din 1851, principatul Transilvaniei se împarte în 10 prefecturi, printre care şi prefectura Bistriţa care cuprindea şi teritoriul fostului regiment de graniţă. La rândul ei Prefectura Bistriţa avea ca subdiviziuni preturile : Bistriţa, Şieu, Năsăud şi Rodna.

Cu această ocazie năsăudenii au cerut o jurisdicţie proprie cu sediul la Năsăud, dar s-a opus baronul Kemény ajuns cancelar al Cancelariei Aulice a Transilvaniei, care a argumentat că „nu se află consult ca un popor constătător numai din români deprinşi în arme şi aflător tocmai la graniţa cu Moldova, unde comunicarea cu principatele dunărene e şi de

---

[225] . Florian Porcius : *Istoricul Ţinutului Grăniceresc al Năsăudului,* p. 84

[226] . Florian Porcius : *Autobiografie,* p. 421

[227] . *Ordonaţiunea Nr. 136 din 4 iunie 1854 a miniştrilor de interne, justiţie şi finanţe a marelui Principat Transilvania, cursul anului 1854, I secţiune, mănunhiul V.* p. 254-262

prezent aşa de bine, să fie de sine stătător sub conducerea şi inspecţia de oficianţi proprii naţionali fiindcă, deşi această împrejurare de prezent nu s-ar arăta periculoasă, totuşi ar putea fi mai târziu, rămâne ascunsă în întunericul viitorului şi drept aceea dânsul nu se încumetă a lua asupra-şi răspunderea împreunată cu o asemenea propunere”.[228]

Deorece era cunoscută activitatea lui în domeniul administraţiei, Florian Porcius este numit, la 15 noiembrie 1854 ca actuar cercual cls. I în Orlat, lângă Sibiu.

În acelaşi an face schimb cu bucovinenul Bănescu şi vine la Rodna ca jude comunal la pretura Rodna de care aparţineau „comunele Şanţ, Cârlibaba Nouă, Coşna, Ilva Mare, Măgura, Poiana Ilvei, Leşu, Maieru, Sângeorz, , Ilva Mică, Feldru şi Nepos”.[229]

În această perioadă cât a activat la Rodna el se ocupă de buna funcţionare a aparatului administrativ al comunelor de sub jurisdicţia sa, iar desele deplasări le va folosi pentru continuarea activităţii de studiere a florei acestor locuri, culegând plante pentru imensul ierbar pe care-l va alcătui mai târziu: „După mutarea mea la Rodna în 1854 şi la Năsăud în 1862, am scrutat flora Districtului Năsăudului” [230], cercetând văile şi munţii de la Ţibleş până în pasul Bârgăului, precum şi ţinutul Coşnei şi al Cârlibabei care făceau parte din 1769 din Ţinutul Năsăudului, deşi nu au fost militarizate.

De acum încep relaţiile cu unii botanişti din imperiu, cum este botanistul Czecz Antal, care venea adesea la băile de la Rodna, unde stătea câte 2 sau 3 luni. În vara anului 1860, Florian Porcius şi botanistul maghiar Czecz Antal l-au însoţit pe episcopul romano-catolic, mai târziu cardinal şi episcop de Calocea, primat al Ungariei, dr. Ludovic Haynald într-o excursie pe Ineu. Episcopul a fost încântat de splendoarei florii Ineului spunând: „Trebuie să mărturisesc adevărul c-am fost pe munţii din Germania, Tirol, Elveţia şi alte ţări, dar o floră atât de bogată şi felurită ca aci n-am mai văzut”.[231]

---

[228] . Nestor Simon : *Vasile Naşcu. Viaţa şi faptele lui.* Năsăud, 1911, p. 304

[229] . Liviu Păiuş : *Monografia comunei Rodna Veche,* Ed. George Coşbuc, Bistriţa, vol. I, p. 62

[230] . Florian Porcius : *Autobiografie,* p. 422

[231] . Idem, p. 425

Pe linie administrativă ia măsuri pentru respectarea legilor statului luând atitudine împotriva unor manifestări ostile împăratului, cum este cea din 19 august 1861, când, în timpul slujbei zilei de naştere a împăratului, mai mulți „magnați", veniți de la Cluj la „scaldele minerale", s-au manifestat necorespunzător „până când, mai pe urmă fură împrăştiați prin D. jude cercual Florian Porcius".[232]

Perioada în care-şi desfăşoară activitatea la Rodna ca jude cercual corespunde unei perioade de intense frământări politice, dar şi cu „Debutul <<regimului liberal>> (care) a însemnat pentru provinciile imperiului restaurarea vechilor autonomii, anterioare anului 1848, adaptate însă la cerințele timpului"[233], în acest sens năsăudenii îşi întețesc acțiunile revendicative şi în adunarea din 2 august 1860 hotărăsc trimiterea unei delegații care să susțină la Viena recunoaşterea şi restituirea proprietătilor ce au aparținut grănicerilor pe timpul graniței, iar în 30 decembrie 1860 printr-o cerere „adresată cancelarului Kemeny, în se cerea ca ținutul fostului teritoriu militar cu reşedința în Năsăud să se organizeze în forma unui district , numit Districtul Năsăud".[234]

În 4 martie 1861, o nouă delegație compusă din Grigore Moisil, vicarul Năsăudului, Teodor Buzdug, protopop în Bârgău, Maxim Lica, Florian Marian şi Florian Porcius au argumentat în fața împăratului , de data asta şi din punct de vedere economic ca în noua împărțire administrativă „regiunea celui de al II-lea regiment românesc de graniță – dizolvat la noua împărțire a țării – să nu mai fie despățită din nou şi încorporată la alte comitate şi districte, ci să formeze o regiune unică, nedivizată, un căpitanat propriu, de altfel, cu aceleaşi instituții de care va avea parte întreaga țară".[235]

La 21 martie 1861 împăratul Francisc Iosif emite receptul privind reorganizarea politică şi administrativă a Transilvaniei în scaune săseşti şi

---

[232] . *Gazeta Transilvaniei,* anul XXIV, nr. 65 din 19 august 1861, p. 275

[233] . Adrian Onofreiu : *Organizarea administrativă a Districtului Năsăud 1861-1876* în *Centru şi periferie,* Editată de Complexul Muzeal Bistriţa-Năsăud, Ed. Accent, 2004, p.249

[234] . Idem : p. 250

[235] . A. N.J.B. N. : Vicariatul Rodnei, dosar 157/1861, f. 92-93

secuieşti, cetăţi libere regeşti şi opide privilegiate dispunând : „ ca teritoriul care cuprinde raionul fostului al doilea regiment de graniţă român cu reşedinţa statului /major/ la Năsăud, urmează ca pe viitor să formeze un district propriu, Districtul Năsăud, cu o jurisdicţie proprie, în care administraţia va trebui să fie organizată în toate privinţele ca cea din /Districtul/ Făgăraş... Pentru aceasta stabilesc data de 15 aprilie a anului curent să fie ziua, până la care dată trebuie să fie îndeplinită reorganizarea, pentru ca în aceeaşi zi, odată cu încetarea activităţii oficiale a autorităţilor administrative de până acum , să poată începe activitatea lor comitatele, scaunele şi districtele, împreună cu cel nou Năsăud, apoi oraşele libere regeşti şi târgurile privilegiate”.[236]

În 18 aprilie 1861 are loc la Năsăud o adunare a reprezentanţilor comunelor foste grănicereşti, unde îi întâlnim printre delegaţi ai cercului Rodna pe Florian Porcius şi pe preotul Clemente Lupşaiu, în care s-au discutat : „ denumirea căpitanului suprem; paşii de urmat, dacă demersurile în această direcţie nu ar fi dus la rezultatul dorit; crearea unui comitet pentru apărarea intereselor întregului district; măsurile necesare pentru soluţionarea favorabilă a cauzei fondurilor şi proprietăţii; recunoaşterea hotărârilor Conferinţei Naţionale de la Sibiu din 13 ianuarie 1861; activitatea comitetului pentru administrarea fondurilor şcolare. Cu referire la limba ce urma să fie utilizată în administrarea districtului după ce se reaminteau << ordonaţiunile mai înalte>>,în această privinţă s-a decis unanim ca <<de aici înainte, în acest district, în toate afacerile sus menţionate, să se întrebuinţeze exclusiv numai limba română>>”.[237]

Pe lângă acestea, aflându-se că prefectul din Bistriţa ar intenţiona un alt fel de organizare, pe care nu o poate concepe „ adunarea nu poate cuprinde cu mintea cum în contra sus menţionatelor scrisori împărăteşti ar putea fi cu modru, ca abătându-se de la terenul constituţional, să curgă pe alte căi abnorme”.[238]

Tot în această adunare se hotărăşte să se trimită „o suplică motivată” la Viena şi alta la guvernatorul Transilvaniei contele Emeric Miko de Hidveg printr-o delegaţie care cuprindea reprezentanii cercului

---

[236] . S. Lupşan, A. Onofreiu : *Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuţii documentare,* Ed. Fundaţiei George Coşbuc, Năsăud, 2003, p.88

[237] . Adrian Onofreiu : *Organizarea...*p. 251-252

[238] . S. Lupşan, A. Onofreiu : *op. cit*. p. 95

Rodnei: „domnul actuar Florian Porcius, preot Clemente Lupşaiu". Pentru o mai mare operativitate în luarea unor hotărâri urgente , s-a simplificat convocarea adunării tuturor reprezentanților grănicerilor, formată din circa 215 reprezentanți, prin constituirea unui comitet însărcinat cu rezolvarea problemelor curente până la denumirea căpitanului suprem, din acest comitet făcând parte reprezentanții grănicerilor rodneni : căpitan Pantilimon Domide, Florian Porcius, actuar şi Clemente Lupşaiu, preot. Rezoluția adunării este semnată pe lângă cei 215 reprezentanți ai celor 44 comune grănicereşti şi de Florian Porcius „proprietar", ceea ce dovedeşte încă o dată implicarea lui în evoluția evenimentelor politice şi administrative ce a cuprins întreaga națiune română din Ținutul Năsăudului.

Implicarea lui Florian Porcius în vârtejul evenimentelor privind organizarea Districtului Năsăud se dovedeşte cu ocazia instalării căpitanului suprem la 18 iunie 1861. La această adunare, după depunerea jurământului de către căpitanul suprem Alexandru Bohățel, s-a trecut la probleme de buna funcționare administrativă, având în vedere că vechea administrație numită de guvern îşi încheia activitatea. Căpitanul suprem Alexandru Bohățel propune alcătuirea unui comitet numit de el care să conducă Districtul. Această propunere a fost combătută de Florian Porcius, care cerea ca până la stabilirea organelor de conducere ale Districtului prin votul tuturor reprezentanților celor 44 de comune foste grănicereşti, acestea să fie rezolvate de „congregațiile marcanale", adică de acele adunări ale reprezentanților grănicerilor aleşi în mod democratic de comune, căci „el nicidecum nu ar da drepturile autonome ale districtului în mâna căpitanului suprem".[239]

A doua zi, în 19 iunie 1861, aceeaşi adunare a împărțit Districtul Năsăud în 6 cercuri, al patrulea fiind cercul Rodnei, care era prezentat pe scurt : „Cercul Rodnei : Coşna, Stânişoara (sub aceasta existat comuna Cârlibaba[240]), Rodna Nouă, Rodna Veche, Ilva Mare, Maieru, Măgura, cu

---

[239] . Idem : *op. cit.* p. 119

[240] . Simion Retegan : *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea,* ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002, p. 101, este redat răspunsul dat de această comună : *Comunitatea se numeşte* Ludvigdorf, Cârlibaba , Stânişoara...*Comunitatea asta s-a numit la urzirea ei, acm la anul 1804* Colonia Stânişoara; *minten după aceea s-a numit* Cârlibaba, *după*

5.505 locuitori se extinde pe un teritoriu de 13 mile patrate, prin munți împrăştiate şi foarte depărtate. Comunicația mare şi drumul de țară către Bucovina în două părți, băi şi scalde, târg de săptămână în Rodna".[241] În aceeaşi adunare Florian Porcius este ales jude cercual pentru cercul Rodnei, iar ca ajutor Iosif Georgiță. Un moment important este şi acela că se declară ca limbă oficială în Districtul Năsăud, limba română ceea ce face ca de acum înainte toate lucrările oficiale să fie întocmite în limba română.

Florian Porcius, care cunoştea bine situația economică şi starea faptică a cercului Rodnei, doarece din 1854 până în 1861, a fost „actuar" la Rodna, întocmeşte la 10 octombrie 1861 „Document despre starea pădurilor din Districtul Năsăudului", în calitatea sa de jude cercual, cu referire la cercul Rodnei. Materialul arată că în perioada de după desființarea graniței s-au produs mai multe delicte în pădurile comunale decât în perioada graniței şi din cauza întenției Oficiului Silvanal din Năsăud care adus o politică de spoliere a proprietarilor de păduri care renunțând la taxa pentru inspectarea pădurilor au ales calea pentru taxa pentru folosința pădurilor, dar care „după trecerea mai multor ani, s-au urcat spesele... la o sumă aşa de însemnată, cât locuitorii, care acum erau constrânşi a plăti totul deodată, au fost siliți *nolens volens*- a subscrie alt revers, că din cauză că nu pot plăti, se leapădă de păduri".[242]

De numele lui Florian Porcius se leagă şi înființarea, în anul 1861 a „Casinei" sau „Societatea de Cultură Rodna", un adevărat centru de cultură nu numai pentru cei din Rodna, dar şi pentru intelectualii din comunele din jur indiferent de naționalitate căci această Casină avea ziare şi reviste în limbile maghiară şi germană : „pulsul la această societate o dădu bravul jude cercual Florian Porcius şi zelosul paroh local Clemente Lupşaiu, cela cu provocarea cea sinceră, cesta prin sfatul lui amicabil. Şi-au procurat *:*

---

numele comunei vecine Cârlibaba ce e aşezată în valea de acelaşi nume, de partea Bucovinei..., iar la întrebarea privind : *de unde s-au împopulat,* se răspunde : *Cea mai mare parte din Ardeal, apoi o parte din Ungaria; acum se află 66 numere (de casă n.n.), 73 de familii şi 400 suflete şi se vorbeimba română şi, puțin, cea germană.*

[241] . S. Lupşan, A. Onofreiu : *op. cit.* p. 154

[242] . Idem : *op. cit.* p. 180

Gazeta Transilvaniei, Felegraful român, Concordia, Amicul şcoalei, Stugoniu, Öersteressiche zeitung, Ost unwest, Kikeriki, Figaro. Acest meritat jude comunal a făcut încă şi mai mult. El prin vorbele sale cele blânde a îndemnat pe fiecare comună din cercul Rodnei ca, din cutiile comunale (caseriile n. n.) să sprijinească ieşirea foilor noastre naţionale, precum plătiră ele sub sistema adormită (neoabsolutism) din lăzile comunei *Mesagerul transilvan* din Sibiu şi sămânţa de D-sa semănată a prins rădăcini, căci după cum înţelesei, fiecare comună din cercul său s-a abonat mai pe toate jurnalele naţionale din patrie.

Pe notarii comunali i-a provocat ca fiecare să citească *Gazeta* înaintea comunei, cum se citea odată sub timpul miliţiei ordinaţiunile milităreşti. Eu din parte-mi optez la astfel de juzi ani îndelungaţi!

Să trăiască pentru luminarea poporului!"[243]

La data de 26 februarie 1862 Florian Porcius este numit de guvernul transilvan ca judecător la Sedria Generală a Districtului Năsăud, cu care ocazie va începe o nouă perioadă a activităţii sale administrative şi de om al cetăţii care-şi va pune de acum înainte întreaga putere de muncă în folosul celor din rândul cărora s-a ridicat. Încep de acum alte acţiuni ale foştilor grăniceri, la care Florian Porcius va participa cu toată capacitatea sa intelectuală, fiind un participant activ la revendicările naţiunii române.

La Congregaţia Districtului Năsăud din 22 septembrie se 1862 constată o nedreptate istorică din Transilvania. Naţiunea română, deşi cea mai numeroasă din Transilvania „dânsa nicăieri nu e privită ca atare, nefiindu-i dată până acum ocazia de a se reprezenta ca naţiune română şi nefiind până acum prin lege declarată de naţiune regnicolară şi numărată între naţiunile patriei prin lege recunoscute".[244]

În paralel cu activitatea pe cale administrativă, Florian Porcius ia parte la viaţa culturală a Transilvaniei, dar continuă şi activitatea de culegere a plantelor din întreaga Transilvaniei pentru ierbarul său din care va dona pentru Expoziţia organizată de ASTRA, la Braşov în 18/26 iulie 1862 un ierbar în 64 de secţiuni pentru Muzeul din Cluj.[245]

În perioada cât a funcţionat la Năsăud a fost şi membru în Comitetul şi Comisia fondurilor grănicereşti, iar un an a fost şi preşedintele

---

[243] . *Gazeta Transilvaniei,* XXV, nr, 5 din 17 ianuarie 1862, p. 19-20

[244] . S. Lupşan, A. Onofreiu : *op. cit.* p. 255

[245] . *Gazeta Transilvaniei* XXV, nr, 72 din 12 septembrie 1862, p. 288

acestei comisii care avea ca scop apărarea drepturilor câştigate de grăniceri în timpul graniței, precum şi a bunurilor pe care le aveau „ab antiquo”.

Împotriva comisiei regulatoare numită pentru a revolva problema proprietăților grănicereşti, dar care a nu a satisfăcut doleanțele şi drepturile grănicerilor, în calitate de membru al Comitetului şi al Comisiei fondurilor grănicereşti, precum şi de membru în congregatia districtuală a conceput două petiții în limba germană, una către Guvernul Transilvaniei şi alte pentru a fi prezentată împăratului :

-Script de apărare a poprațiunii din fostul al II-lea regiment român confiniar Nr. 17, acum Ținutul Districtului Năsăud din Transilvania, împotriva proiectatei reîmpățiri a unor terenuri ;

-Petiția populației fostului regiment grăniceresc românesc al II-lea Nr. 17, actualul District Năsăud din Transilvania, în privința sechestrului politic decretat ilegal în anul 1851, asupra pădurilor acestei populații înaintat pe cale oficială către înaltul Guberniu cezaro-crăiesc provincial transilvănean. Viena 1865. [246]

Petiția este scrisă de Florian Porcius aşa cum rezultă din„Autobigrafia” sa, dar însuşită şi semnată de reprezentanții legali ai celor 44 comune foste grănicereşti. Această petiție dovedeşte relitatea faptică a proprietătilor grănicereşti, dar şi o temeinică pregătire juridică prin indicarea articolelor de legi prin care Florian Porcius îşi susține punctul de vedere. Această petiție a fost prezentată împăratului printr-o delegație din care făceau parte: Macedon Pop, Florian Porcius, Maxim Lica, Vasile Naşcu şi Vasile Buzdug. Cancelaria Aulică nu a acceptat cererile formulate de grăniceri şi a dispus aplicarea deciziilor comisiei separatoare. Petiția are la bază 68 de documente originale prin care reprentanții grănicerilor năsăudeni şi-au susținut drepturile lor.

S-a pus problema : de ce năsăudenii au avut de luptat pentru câştigarea averilor lor, în special a munților şi pădurilor, împotriva patriciatului bistrițean, după anul 1475 şi împotriva considerării lor ca iobagi ?

În primul rând, la Rodna exista din vechime o proprietate a regelui sau a reginei maghiare : minele de aur şi argint a căror proprietate este

---

[246] . A.N.J.B.N., fond : Virgil Şotropa, dosar 156, în traducere românească în colecţia autorului.

dovedită prin documentele cele mai vechi. [247]. Aceste mine erau un teren de dispută fie urmaşii reginei, fie între diferiţi comiţi care râvneau bogatele mine ale Rodnei, aşa cum rezultă din unele documente : „*cu adevărat, ea ni s-a adresat plângându-se printr-un sol special al prea iubitului nostru fiu Intru Cristos Bela, strălucitul rege al Ungariei, tatăl tău, tu, neţinând cont că disputele purtate între alţii nu trebuie să lezeze <<pe al treilea>>, sub pretextul unei înţelegeri de între tine şi regele, tatăl tău, fără învoirea reginei, ai încălcat în contra dreptăţii şi <<continui să>> stăpâneşti întru prejudiciul şi paguba acestei regine* ***nişte sate şi pământuri numite în limba poporului Bistriţa, Rodna, Zelna şi Crainimăt,*** *pe care această regină a Ungariei şi altele care au precedat-o* ***le-au stăpânit în liniste şi pace din vremuri a căror amintire s-a pierdut". (****1264, iulie 16). (Scrisoarea Papei Urban IV din 1264)*[248]. Pe lângă aceste mine magistratul bistriţean dorea să acapareze şi restul locuitorilor cu pădurile şi munţii acestora care reprezentau o bună sursă de venituri la bugetul oraşului.

În această situaţie grănicerii întocmesc un nou memoriu care are darul de a amâna executarea deciziilor comisiei separatoare.

În şedinţa „Oficiolatului District Năsăud" din 26 ianuarie 1866 se adoptă „Instrumentul fundaţional pentru institutele de învăţământ şi educaţiune din Districtul Năsăudului în Transilvania" la elaborarea căruia şi-a adus aportul şi Florian Porcius. Se hătărăşte ca fondurile acumulate în timpul graniţei denumite „Fondul de montur" şi „Fondul de provente", care pe timpul graniţei se utilizau pentru buna funcţionare a regimentului, acum după desfiinţarea sa să rămână ca un fond al comunităţilor grănicereşti sub denumirile de „Fondul de stipendii" şi „Fondul şcolastic", menite să asigure burse pentru elevii merituoşi la şcolile înalte şi să asigure buna desfăşurare a învăţământului românesc.

---

[247] . Despre vechimea minelor la Rodna vezi : Florian Porcius : *Istoricul Ţinutului Grăniceresc al Năsăudului,* Editat de prof. Liviu Păiuş, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005; Liviu Păiuş: *Zona minieră Rodna. Minele şi mineritul,* în *Studii şi cercetări (Geologie-Geografie),* nr. 7, Bistriţa, 2002, p. 149-173 ; Ing. M. Piaseski : *Istoricul mineritului rodnean,* în *Revista minelor* , anul XXIV, Bucureşti, 1973, nr. 1

[248] . Apud : Florian Porcius: *Istoricul Ţinutului Grănicresc al Nădăudului...p.135*

Acest act este semnat de juzii comunali, de directori de şcoli, de membrii Comitetului districtual, ai Comitetului grăniceresc şcolar, dar şi de Florian Porcius. Din funcţiile lui enumerate sub semnătură, ne dăm seama de marea implicare în viaţa politică, administrativă şi ştiinţifică, el fiind : „ Asesor judecător, membru al Comitetului fondurilor grănicereşti şi preşedinte al comisiei administrative ale acestor fonduri, membru al „Asociaţiunii transilvane pentru literatura şi cultura poporului român", membru al Reuniunii transilvane din Sibiu pentru ştiinţele naturii şi membru al Asociaţiunii c.r. zoologico-botanice din Viena".[249]

Pentru implicarea sa în viaţa Districtului Năsăud, a modului exemplar de rezolvare a problemelor administrative ce le ridica ţinutul Năsăudului după desfiinţarea regimentului, Florian Porcius este ales la Congregaţia din 5-10 august 1867 vicecăpitan districtual, funcţie în care va fi reales şi la congregaţia din 22-23 ianuarie 1872.

În statutul de organizare a districtului nu figura căpitanul suprem, acesta fiind numit de guvern şi avea o funcţie de reprezentativitate la guvern, Dietă sau în relaţiile cu alte unităţi administrative ale Transilvaniei. Astfel tot greul administraţiei cădea în sarcina vicecăpitanului, care primea un salar anual de 1100 fl şi 100 fl. pentru sevitor.

Din statul de funcţionare rezultă că : „vicecăpitanul este primul oficiant municipal şi ca atare conduce în Districtul Năsăudului administraţia publică în numele acestui municipiu, dânsul este totodată Preşedinte la Sedria Orfanală".[250] Dintre multiplele atribuţii ale vicecăpitanului redăm câteva:

-„ îngrijeşte ca pacea şi ordinea publică, precum şi siguranţa personală şi de proprietate să se susţină nevătămate, iar în cazuri obveniente dispune cele necesare pentru restabilire susţinând „status quo" până la intervenţia judecătorească;

-dă concesiune politică pentru clădiri de locuit şi de economie în opidul pretorial Năsăud;

-îngrijeşte asupra drumurilor de ţară şi jurisdicţionale, apoi a podurilor şi podeţelor şi a cursurilor de apă din District;

-dă sau denegă aprobarea politică la contractele de cumpărare şi vânzări, de schimb sau de donaţiune, ce se referă la parcelarea sesiilor ţărăneşti;

---

[249] . S. Lupşan, A. Onofreiu : *op. cit. p. 304*

[250] . Idem : *op. cit,* p. 460

-dă licență politică pentru meseriile, industriile şi negustoriile concesionabile pentru stabilimente de sticlă, de porțean, de țiglă;
- exercetează suprainspecția statului asupra instituțiilor de învățământ şi de educație sanitare, umanitare şi de binefacere, cât nu se află date în competința altor organe;
- ordonă cele de lipsă la conumărarea poporului, adună şi compune datele statistice şi le aşterne la autoritățile competente" .[251]

Fiind un organ de conducere ales de adunarea generală a reprezentanților comunelor, el este răspunzător în fața acestora de modul cum îşi desfăşoară activitatea, de aceea : „vicecăpitanul va fi dator a aşterne un raport detaliat în scris în fiecare adunare generală a comitetului municipal de primăvară şi de toamnă care să cuprindă, în genere, starea şi cursul administrației în toate cazurile şi îndeosebi despre starea sanitară, despre starea averii orfanale şi despre alte afaceri mai importante şi altele, ce se țin de sfera de activitate a comunelor.

La raportul de toamnă este a se aşterne preliminarul municipiului pentru anul viitor, iar la cel de primăvară rațiunile finale a perceptoratului municipal, peste depozite şi peste manipularea averii orfanale şi curatorale de pe anul trecut".[252]

Imediat după instalare se implică în vechea problemă a restituirii proprietăților grănicereşti. În toamna anului 1867 a fost în delegație la Pesta, împreună cu Vasile Buzdug, unde a colaborat la întocmirea unui memoriu, tradus în maghiară, ce a fost înaintat Dietei. Demersul lor a avut ca rezultat instituirea unei comisii ministeriale şi începeerea discuțiilor privitoare la la această problemă, Districtul Năsăud fiind reprezentat în această comisie de Florian Porcius şi Ioan Florian.

Anul 1869 şi începutul anului următor vor fi marcate de de efectuarea recensământului, adică „numărarea populațiunei şi a animalelor domestice (de casă) după statutul din 31 decembrie 1869", Florian Porcius fiind preşedintele comisiei de statistică. Recensământul era unul complex dacă avem în vedere că acesta cuprindea nu numai numele celor care locuiesc cu datele de naştere, ştiința de carte, dar el mai cuprindea şi inventarul locuințelor, iar la rubrica „adnotațiuni" la fiecare membru al

[251] . Idem : *op. cit. p. 461-462*

[252] . Idem : *op. cit.* p. 465

familiei mai era trecut „indigen în comuna Rodna”, „ indigen în comuna Davideni, în Bucovina”.[253]

Tot legat de comisia de statistică a Districtului Năsăud este circulara Nr. 715 din 10 martie 1870 prin care se cereau unele date despre comune. Cu această ocazie, în continuarea circularei se cere a se compune o monografie a comunei respective cerându-se . „vei mai compune istoria fiecărei localități” cuprinzându-se în cele trei puncte marcate prin literele a, b şi c, dar şi prin celelalte puncte de la 4 la 12, o adevărată fişă pentru întocmirea unei ample monografii. Față de chestionarul din 1864 al istoricului maghiar Pesti Frigyes, chestionarul lui Florian Porcius este mult mai amplu, cuprinzând întrebări privind comunitatea în ansamblul ei punând accent şi pe latura istorică.[254]

Ca răsplată a meritelor ştiințifice, dar, cred, şi a activității sale în domeniul administrativ, la 13 ianuarie 1870, prin înlată hotărâre împărătească, Florian Porcius este decorat cu Ordinul Coroanei de Fier cl. a III-a şi titlul de cavaler.

Pentru întărirea independenței Districtului Năsăud, fruntaşii năsăudeni, în frunte cu Florian Porcius, care era preşedintele Sedriei Orfanale (Tribunal) din Năsăud încă de la înființarea sa în 1869, protestează împotriva mutării acesteia la Bistrița cerând în 10 februarie 1870 ca ministerul : „să binevoiască a esopera la Reprezentanța țării, punerea şi ținerea Sedriei Generale din Năsăud, între acele judecătorii colegiale regeşti care se vor înființa conform legilor fundamentale ale statului”.[255]

Anul 1872 este un an fructuos pentru urmaşii grănicerilor năsăudeni. După ce ani la rând au trimis memorii privind drepturile grănicerilor aspra bunurilor grănicereşti sau au trimis delegații la Viena, în cadrul cărora un rol important l-a avut vicecăpitanul Florian Porcius, la 22 martie se va semna un contract, iar apoi la 18 iunie 1872 un protocol de predare a bunurilor grănicereşti care vor stabili bunurile ce se vor restitui grănicerilor.[256]

---

[253] . *Coala de recepţiune Florian Porcius,* fond : Florian Porcius la A.N. J.B.N.

[254] . Simion Retegan :*op. cit.* p. 9-10

[255] . S. Lupşan, A. Onofreiu : *op. cit.* p. 371

[256] Idem : *op. cit.* p. 154-155

Prin contractul din 12 martie 1872 statul maghiar „cedează pentru totdeauna şi irevocaveru :

a. Fondul scolastic central al Districtului Năsăud, acele edificii militare grănicereşti, sesiuni intravilane şi deşerte cu apartenenţele lor, care de prezent se află încă în posesiunea erariului:

b.Fondului de stipendii al Districtului partea de munte numită „Dosul Poienii Rotunde" şi terenul montan de la Rodna.

c.Tot dreptul la acele posesiuni de fânețe, păduri şi munte care zac pe teritoriul acelui district(cu deosebire în cercurile Prundul Bârgăului şi Monorului) şi care s-au adjudecat în anii 1864-1865 şi 1866 prin deciziile comisiei regulatoare emise spre aceasta... se cedează acelor comune, care de prezent se află în faptica posesiune şi folosința acestora.

d. Dreptul de crâşmărit, morărit şi regalele cele mai mici de ori ce numire, care erariul ca domn terestru le-a exercitat sau a putut să le exercite, se cedează asemenea fondului şcolastic central, cum acelea au fost adjudecate prin comisia regulatorie, cu acea stipulare însă, ca decumva s-ar ordina prin legislație răscumpărarea sau sistarea acestor drepturi (deoarece în atare caz aceste foloase cad ca şi numai în favoarea comunelor, eventual a locuitorilor acelora) atunci din aceasta poate cădea pe sat şi erariu nici una sarcină şi desdăunarea fondului şcolastic se va îndeplini prin comune, eventual prin locuitorii acelora".[257]

Această predare s-a făcut în condițiile în care erariul a impus unele condiții pentru aceste cedări. Aceste bunuri au fost luate în primire de Florian Porcius vicecăpitan şi Ioan Florian , preşedintele tribunalui din Năsăud.

Remarcabilă este implicarea lui Florian Porcius viața administrativă a Districtului Năsăud, interesul pentru buna funcționare a organelor comunale, aşa cum reiese din „Raportul vicecăpitanului Florian Porcius privind administrația, afacerile politice şi orfanale ale Districtului Năsăud".[258]

Documentul demonstrează capacitatea de a sintetiza relațiilor administrative şi politice, gradul înalt de cunoaştere a realităților Districtului Năsăud şi stăpânirea tuturor problemelor pe care le ridica buna

---

[257] . Idem : *op. cit.* p. 384

[258] . Idem : *op. cit.* p. 435-453

administrare a acestuia. Acest raport poate fi folosit cu folos la studierea activităţii administrative şi economice a Districtului Năsăud. În cele 15 puncte, Florian Porcius face o radiografie politică, administrativă şi economică a districtului, la mijlocul perioadei sale de existenţă.

Raportul lui Florian Porcius începe cu „afacerile politice" în care sunt incluse cererile grănicerilor adresate conducerii districtului, dar şi recrutările, precum şi acte cu caracter juridic „ce ating interesele corpurilor morale".

Aflăm că la 16 noiembrie 1871 s-a deschis linia telegrafică între Năsăud şi Bistriţa, la 1 noiembrie o nouă linie de poştă între Beclean şi Năsăud şi în acelaşi an s-a deschis un oficiu de poştă la Cârlibaba.

Recâştigarea dreptului de proprietate asupa pădurilor a dus la reorganizarea personalului silvic în componenţa unui „maistru silvanal", „1o supravigili silvanali" şi „80 de vigili silvanali".

După ce analizează modul de încasare a dării regeşti,
Florian Porcius trece la analiza drumurilor şi apoi analizează recolta anului 1871, de unde aflăm nu numai calitatea recoltei dar vedem că în District se cultiva : grâu, secară, orz, alac, hrişcă, orez, cucuruz, cânepă, in, crumpeni, constatând că „agricultura e la noi în starea cea mai primitivă" propunând „ a se alege o comisie specială din bărbaţi de specialitate, care să elaboreze un proiet prin care să se arate căile şi mijloacele cele mai corespunzătoare pentru înaintarea agriculturii şi a economiei de vite din acest District" [259].

Apoi face o recapitulare a proprietăţilor grănicereşti care au fost restituite şi transpuse în baza pactului din 12 mai 1872, Florian Porcius participând efectiv la predarea şi preluarea lor : „Transpunerea clădirilor din Valea Rodnei şi cercul Monorului a urmat încă în anul trecut, iar a realităţilor şi a drepturilor regale cuprinse în pactul de la Buda din 12 mai a. c. a urmat în zilele din 18 până în 26 iunie a. c. la care am luat şi eu parte, ca oficiant politic".[260]

Tot acum s-a rezolvat delimitarea proprietăţilor îndividuale de cele ale Fondului de stipendii de pe raza comunei Cârlibaba unde „am tras o linie demarcatoare între teritoriul comunei Cârlibaba şi între pădurea Fondului de stipendii, pe care s-au pus 43 de mete statornice, s-au

[259] . Idem, p. 445

[260] . Idem, p. 448

constatat posesiunea fiecărui proprietar din Cârlibaba...Cu această afacere am petrecut timpul de al 17 octombrie până în 7 noiembrie a. c."[261]

În acest an s-a trecut la ierarhizarea comunelor în comune mari şi comune mici şi gruparea lor în cercuri notariale, toate aceste măsuri fiind făcute la propria alegere a comunelor : „La această organizare s-au luat declarații comunelor despre aceea că, care voiesc a se organiza în comune mari şi care ca comune mici şi, relativ la aceste comune, cum voieşte a se grupa în cercuri notariale".[262]

Astfel cercul Rodnei s-a organizat : „Comuna opidană Rodna Veche s-a organizat ca comună mare ; comuna Maieru ca comnuă mare; comunele Şanț şi Cârlibaba s-au organizat ca comune mici formând ambele un cerc notarial; comunele Ilva Mare, Măgura şi Coşna, s-au organizat ca comune mici, formând tustrele al II-lea cerc notarial".[263] Rezultă de aici că în comunele mari era un notar şi numai comunele mici se grupau 2 sau 3 pentru a forma un cerc notarial cu un notar în fiecare cerc. Pe întreg Districtul Năsăud , pe cercuri avem această organizare : „în cercul Rodnei : 2 comune ca comune mari şi celelalte 5 ca mici, grupate în două cercuri notariale; cercul Sângeorzului : 1 comună mare şi celelalte 4 comune ca mici, grupate în un cerc notarial ; în cercul Năsăudului : 1 comună ca mare, celelalte 8 comune ca mici, grupate în 2 cercuri notariale ; în cercul Zagrei : toate cele 7 comune ca şi comune mici grupate în 2 cercuri notariale , în cercul Borgo-Prundului : 1 comună mare şi celelalte 7 comune ca mici, grupate în trei cercuri notariale ; în cercul Monorului : 1 comună ca mare şi celelalte 8 comune ca mici, grupate în două cercuri notariale".[264]

Ca preşedinte al comisiei statistice, Florian Porcius a dispus în 1872 efectuarea unei statistici a morilor din Districtul Năsăud după un formular care cuprindea : necesarul anual de bucate pe fiecare om calculate câte 10 mierțe, felul proprietății morii, forța de mişcare, numărul pietrelor, cantitatea anuală a bucatelor măcinate, în mierțe, cantitatea anuală de făină măcinată şi personalul lucrător. [265] Această statistica este revelatoare nu numai pentru a arăta cum erau prelucrate bucatele, dar şi prin faptul că este

[261] . Idem, p. 448

[262] . Idem, p. 450

[263] . Idem, p. 450

[264] . Idem, p. 451

o primă evaluare a potențialului agricol al Districtului care este mai mic decat necesitățile populației. Astfel, la un necesar de 348.896 mierțe necesare unei populații de 52.688 se măcinau mai puțin, deci trebuiau aduse din afara Districtului 177.984 mierțe de bucate.

În cadrul aceleaşi comisii statistice se înscrie şi chestionarul trimis de Florian Porcius la 21 februarie 1875 juzilor procesuali „pentru compunerea şi litografierea unei mape cadastrale peste întreg Districtul Năsăud, din care un exemplar să se dea la fiecare comună gratis, precum şi spre a putea folosi aceste acte şi pentru comisia statistică districtuală".[266]

În acelaşi an 1875, Florian Porcius prezintă prin comisia statistică a Districtului un „Conspect statistic" care cuprinde „date statistice referitoare la starea culturală şi sanitară în District şi circulația actelor oficiale".[267] Această lucrare vine să completeze tabloul general al Districtului Năsăud enunțat în raportul din 1872, care se ocupa numai de administrație, afaceri politice şi orfanale.

Aflăm din acest raport că evidența populației creştine se ține de preoții acestei confesiuni, iar pentru evrei, care au obținut dreptul de aşezare în District numai după desființarea graniței, se ține de persoane din această confesiune. Populația Districtului, în afara minerilor din Rodna şi a unor meseriaşi şi negustori care s-au aşezat după 1851 se „ocupă cu agricultura şi ținerea de vite, ca ramură principală de câştig pentru întreținerea sa, de unde rezultă că în District predomină clasa de mijloc a posesorilor de pământ".[268] Se observă în District o creştere a populație într-un an cu 304 persoane, dar aflăm că numărul morților este foarte mare la copiii sub 10 ani, de 913 persoane „cea mai nefavoritoare proporție rezultă în comunele Monorului".

Deosebit de amănunțită este descrierea situației sanitare din District, unde avem 7 medici şi anume : în Năsăud un medic gradat, doi submedici, ambii magiştrii de chirurgie veterinară, dintre care unul este aplicat şi salarizat ca medic veterinar districtual, iar celălalt este aplicat ca medic onorar comunal în Sângeorz, un submedic e patron de chirurgie şi se

[265] . A.N:J.B.N., fond : Florian Porcius : dosar 15, f. 123-124

[266] . Idem, p. 71-72

[267] . S. Lupşan, A. Onofreiu : *op. cit.* p. 560

[268] . Idem, p. 563

află aplicat şi salarizat ca atare pentru cercul politic al Sângeorzului şi al Rodnei, în Rodna Veche, un submedic montan, care e patron de chirurgie şi se află aplicat şi salarizat ca atare , şi care deodată e şi medic onorar districtual în Borgo-Prund, un medic care e patron de chirurgie şi se află aplicat şi salarizat ca atare pentru cercul Monorului. Apotece (farmacii) se află la Năsăud, Rodna Veche şi Borgo-Prund".[269] Este descrisă clima şi influienţa ei asupra agriculturii, industria şi negustoria în special cea din exploatarea produselor din lemn, situaţia învăţământului .[270]

În această perioadă s-a intensificat politica de lichidarea formelor autonome de organizare administrativă şi cuprinderea Transilvaniei şi sub aspect administrativ , la Ungaria, formând ceea ce voiau guvernanţii „naţiunea maghiară". Pentru aceasta primul lucru au desfiinţat un număr de tribunale din Transilvania , dintre care şi cel de la Năsăud în baza Ordonanţei Guvernului nr. 2722 din 31 iulie 1875, iar apoi prin legea XXXIII din 1876 s-a făcut o nouă organizare administrativă a Transilvaniei prin care s-a desfiinţat Districtul Năsăud şi s-a format comitatul Bistriţa-Năsăud cu reşedinţa la Bistriţa. În acest fel ia sfârsit activitatea de vicecăpitan a lui Florian Porcius.

Noua forma de organizare era subîmpărţită în 4 plase: Năsăud cu toate comunele de la Nepos în jos, plasa Rodna cu localităţile de la Feldru în sus (nu mai apar comunele Coşna şi Cârlibaba), plasa Prundul Bârgăului cu toate comunele de pe Bârgău (mai puţin plasele Viişoara şi Livezile, care cuprindeau localităţile negrănicereşti), plasa Şieu cu Budacul de Sus, Gledin, Monor, Ragla, Şieuţ, Sântioana, Mărişelu (Localităţile Ruşi Munţi şi Morăreni au fost incluse comitatului Mureş-Turda).

Importanţa formei de organizare a Ţinutului Năsăudului sub forma de District autonom, autonomie relativă dar intens exploatată de elita ce a condus acest ţinut, „ a marcat profund evoluţia ulterioară a raporturilor din zonă. Prin gimnaziu sprijinit de instistţia *fondurilor grănicereşti* – rezemată pe averile câştigate de la erariu – prin activitatea inteligenţei laice şi mirene s-a reuşit păstrarea acelei atât de mult apreciate *mentalităţi de grănicer* . În acelaşi timp, *achiziţiile* din scurta perioadă de fiinţare a districtului – limba română ca limbă oficială, alegerea funcţionarilor, forme specifice de organizare – vor deveni principii călăuzitoare pentru

[269] . Idem, p. 565

[270] . Idem, p. 566-570

cei ce vor urma, îndividualizând în acest mod o conştiinţă şi un mod de comportament, în devenirea istorică a unei entităţi care îşi câşigase toate acestea sacrificii şi pretindea recunoaşterea acestora , indiferent de autorităţile vremelnice şi principiile generale, cărora le erau ascultătoare".[271]

După desfiinţarea Districtului în toamna anului 1876, Florian Porcius a fost numit ca preşedinte la Sedria orfanală a noului comitat Bistriţa-Năsăud, până sfârşitul anului 1877 când iese la pensie şi se mută la Rodna. Incă la Năsăud fiind ia parte la sărbătorirea victoriilor repurtate de armata română la Smârdan şi Rahova.

Ajuns la Rodna, în linişte se ocupă cu activitatea ştiinţifică publicându-şi cele mai importante opere ale sale.

Activitatea sa ştiinţifică este recunoscută nu numai în Transilvania sau în Austro-Ungaria, unde va fi în corespondenţă cu cei mai cunoscuţi botanişti, dar şi în România. În şedinţa din 10 martie 1882, prezidată de Titu Maiorescu este ales membru al Academiei, rostindu-şi cuvântul de recepţie în şedinţa din 19 martie 1885, „Flora din fostul district românesc al Năsăudului, în Transilvania". În altă şedinţă a Academiei Române, la 3 martie 1893, Florian Porcius prezintă lucrarea sa „Diagnozele plantelor fanerogame şi criptogame vasculare, care cresc spontaneu în Transilvania şi nu sunt descrise în opul lui Koch „Synopsis florae germanicae et helveticae", lucrare care va fi publicată în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii ştiinţifice" din 1893.

La împlinirea a 80 de ani, în 1896, Florian Porcius este sărbătorit de toată obştea năsăudeană întocmindu-se o „Carte de aur", semnată de toţi reprezentanţii comunelor grănicereşti.

În perioada cât a trăit la Rodna s-a implicat în viaţa obştească a comunităţii, luând parte activă şi la viaţa culturală a acestei comunităţi, unde se adunau intelectuali din satele din jur şi chiar de la Năsăud sau Bistriţa, căci : „Viaţa culturală a Rodnei în perioada la care ne referim (1886-1892 n. n.) era marcată de remarcabile figuri cum sunt : Florian Porcius, Gherasim Domide, Silvestru Mureşianu, Clement Lupşaiu, Zaharie Pop, la care se va adăuga Ion Pop Reteganul".[272]

---

[271] . Adrian Onofreiu : *Organizarea administrativă...,* p.262

[272] . Liviu Păiuş : *Activitatea lui Ion Pop Reteganul la Rodna,* în *Revista de etnografie şi folclor,* tom 40, nr. 5-6 din 1995, p. 575-588

Cu o sănătate de fier, Florian Porcius se implică între 1901-1904 în actiunea de a duce ca preot la Rodna pe vestitul memorandist Vasile Lucaciu, după ce Gherasim Domide alt memorandist de frunte, este ales ca protopop la Bistrița. Florina Porcius, va prezida ședințele senatului bisericesc gr.cat. în care se va cere aducerea lui Vasile Lucaciu la Rodna şi va întocmi nenumărate memorii adresate Episcopiei gr.cat. din Gherla în care va demonstra necesitatea unui preot la Rodna aşa cum era Vasile Lucaciu.[273]

La 30 mai 1906 Florian Porcius moare la Rodna fiind înmormântat în cimitirul din comună şi condus de întreaga suflare din Rodna la care s-au adăugat vechi prieteni sau colaboartori, dintre care remarcăm pe avocatul Gavril Tripon (prieten vechi, memorandist) care spunea la mormântul lui Florian Porcius: „Plâng ierburile şi florile munților noştri că a plecat pe vecie dintre ele cel ce atât de mult le-a iubit”.[274]

În ședința din 1 iunie 1906, preşedintele Academiei Române anunțând vestea morții lui Florian Porcius colegilor de Academie spunea: „Am durerea să vă anunț încetarea din viață a iubitului nostru coleg Florian Porcius. Mult regretatul răposat s-a stins în al 90-lea an al vârstei şi al 26-lea de când a fost ales membru al Academiei noastre, pentru care a avut totdeauna o inimă caldă, ca şi pentru neamul său, pe care l-a serrvit ca profesor şi mai târziu ca funcționar superior administrativ. Atras de frumusețile naturii s-a dedat din tinerețe studiului botanicii ocupându-se mai cu seamă de plantele din ținutul Năsăudului, de unde era originar şi unde şi-a petrecut mai toată viața. Asupra acestora a publicat o lucrare de valoare care a îmbogățit flora Transilvaniei cu multe specii nouă. De atunci a mai dat la iveală câteva lucrări şi a colaborat la flora Dobrogei a neiutatului nostru coleg Dr. Brândză... Depărtarea locului, greutatea drumului, scurtimea timpului împiedecând mergerea unuia dintre noi acolo, mâine, pentru jalnica ceremonie. Trimitem omagiile Academiei

---

[273] . Liviu Păiuş : *Din istoria bisericii româneşti din Rodna Veche. Memorandistul Vasile Lucaciu şi Rodna,* în *Cetatea Rodnei, revista socio-culturală şi religioasă a comunei Rodna, anul I, nr. 1-4, ianuarie 2004 p. 25-31*

[274] . Virgil Şotropa : *Adause la biografia lui Florian Porcius,* în *Arhiva somesană,* nr. 20, din 1936, p. 424

Române la mormântul colegului venerat, care trăi o viață lungă dedicată științei și virtuții”.[275]

ACTIVITATEA LUI ION POP RETEGANUL LA RODNA

Încercând să prezentăm activitatea la Rodna a celui care „cu o bogată activitate în diferite categorii de folclor este într-adevăr un folclorist reprezentativ al Ardealului pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea” (1), se cuvine să arătăm, fie în parte, cadrul social-politic din perioada respectivă, pentru a aprecia mai exact activitatea sa în raport cu greutățile pe care a avut de le înfruntat căci „viața unui om nu trebuie judecată după avânturile cu care a pornit la drum , ci după obstacolele pe care societatea le-a pus de-a curmezișul gândurilor lui”. (2)

Perioada activității la Rodna a lui Ion Pop Reteganul se caracterizează printr-o îngrădire tot mai accentuată a cadrului politic de manifestare a aspirațiilor spre libertate ale popoarelor din monarhia austro-ungară, mai ales că în 1876 se desființează Districtul Năsăud, forma admnistartivă românească, clădită pe vechiul district grăniceresc. Perioada Districtului a fost o perioadă de avânt cultural susținut de oameni cu mare dragoste față de poporul român. Ca o consecință a acestei activități se înființează, la 1876, reuniunea învățătorilor „Mariana”, care va avea ca scop „promovarea culturii generale a învățătorilor prin înmulțirea cunoștințelor din sfera educației și a instrucției”, (3) În acest climat ajunge în anul 1886 Ion Pop Reteganul ca învățător la Rodna, venind după o peregrinare prin mai multe școli din Transilvania. Din 1873, când este numit prima dată ca învățător și până în 1886 el a colindat 8 localități astfel că șederea de 6 ani la Rodna, până în 1892, când se pensionează, este cea mai lungă din activitatea sa. Acestă perioadă a constituit intervalul de

[275] . Idem, p. 435

plenitudine a capacității creatoare a lui Ion Pop Reteganul, în care își va vedea editate şi va scrie cele mai importante opere ale sale, perioadă în care își va cristaliza concepția proprie privind rolul folclorului şi modul cum acesta trebuie cules. Totodată, este o perioadă de maximă efervescență a folcloristicii trnasilvane.

Cu toate că nu este născut la Rodna, Ion Pop Reteganul este legat prin activitatea sa de această localitate prin faptul că de ea se leagă impunerea folclorului din Rodna în circuitul folcloristicii româneşti.

Ion Pop Reteganul s-a născut la Reteag la 10 iunie 1853 dintr-o familie săracă. În copilărie, ca toți copiii de țăran a păscut vitele şi a ascultat cu duioşie poveştile cu zmei şi feți-frumoşi spuse de „păcurarul Bunzariu". La vârsta de şase ani este dat la şcoala din Reteag, iar după terminarea ei pleacă la „şcoalele cele mari din Năsăud", în anul 1864, cum va mărturisi mai târziu. În anul 1970 trece la Preparandia din Gherla, iar în anul 1871 la cea din Deva, unde era profesor vestitul pedagog Vasile Petri, care-i fusese profesor şi la Năsăud. În anul 1873 termină Preparandia din Deva şi el este numit învățător la şcoala din Orlat, de lângă Sibiu.. De acum va începe pelerinajul prin mai multe şcoli din Ardeal şi Banat. In 1875 se mută la Vâlcelele-Rele de lângă Hunedoara, în 1876 la Baru Mare, în 1879 la ……

Episodul la şcolile aparținând Comitetului Scolastic Sibiu este un episod foarte trist din viața lui Ion Pop Reteganul unde contactul cu viata îl va pune într-o situație delicată mergând până la destituirea sa din învțământ. Această constatare vine să contrazică afirmația biografului său că : „râvna de a cunoaşte creația populară din cât mai multe regiuni l-a făcut să nu se oprească decât doar trei ani, cel mult într-un sat".(3a)

Aspectele vieții sale în primii ani de dăscălie ne sunt oferite de un studiu publicat nu demult. (3b) Am văzut că Ion Pop Reteganul se transferă la Preparandia din Deva la îndemnul profesorului său, Vasile Petri. In anul II fiind la Deva, Ion Pop Reteganul solicită postul de învățător la Orlat pe care-l obține. Aici depune o râvnă deosebită . Acum începe culegerea folclorului, mai ales de la servitorul şcolii. Este recrutat şi deşi i se promisese postul la întoarcerea din armată, dar între timp îi sunt aduse imputări privind activitatea sa, astfel că în anul 1875 îl întânim învățător la Vâlcelele Rele de lângă Hațeg., de unde este luat la oaste până la 17 ianuarie 1876 când întors la Reteag solicită un post de învățător Comitetului Şcolastic Sibiu care-i aprobă postul de la Baru Mare, începând

cu luna martie 1876. In primul an de învățământ aici obține rezultate bune, dar intră în conflict cu baronul David Urs de Mărgineni, preşedintele Comitetului Şcolilor Grănicereşti Sibiu din cauză că revendica materiale şcolare, pe un ton imperativ, precum şi faptul că elevii nu s-au prezentat la începrea anului şcolar. Deoarece mai avusese conflicte cu puternicul baron, acum mai este acuzat că a absentat de la cursuri 16 zile când a fost plecat la Reteag, tractează pruncii nu după metoda pedagogică ci odată cu învățătura, le împărtăşeşte şi palme peste cap şi lovituri pe unde îi vine bine şi a batjocotit pe membrii eforiei", (3c) La acestea se mai adaugă două articole publicate în care critica lipsa de atenție ce se acorda şolilor, drept urmare pe lângă „cea mai aspră admonițiune" cu începerea anului şcolar 1878-1879 este transferat la şcoala din Lisa. Popasul la şcoala din Baru Mare i-a prilejuit din nou contact cu folclorul căci : „Mergeam pe la toate nedeele şi ospețele mai însemnate şi îmi umplui hambarul de poveşti, cântece, descântece şi alt material de-al literaturii populare. Imi era plină lada de hârtii scrise".. (3d)

Dar şi aici îl va urmări ura ce i-o purta baronul Urs care în primăvara anului 1879 prin Comitetul şcolastic din Sibiu l-a demis pentru totdeauna din serviciul şcolilor grănicereşti, aducându-i aceleaşi acuze pe care i le-a adus şi în anii anteriori, în plus a fost acuzat că ar fi „un element dizolvant", deşi sătenii din Lisa au cerut printr-un memoriu să le fie lăsat ca dascăl.

Au urmat peregrinările la Bouțaru Inferior şi Superior, lângă Porțile de Fier, în 1881 la Bucium-Şasa, în Munții Apuseni, iar în 1884, la Sâncel, lângă Blaj. După numai doi ani el se va muta la Şcoala Confesională gr. cat. din Rodna. Aici va funcționa până în 1892 când se va pensiona şi se va retrage la Reteag. Moare la Reteag la data de 3 aprilie 1905

Ion Pop Reteganul a căutat să vină la Rodna la câțiva ani de la absolvirea Preparandiei din Deva. În anul 1875, devenind vacant al doilea post de învățător la Rodna prin plecarea lui Constantin Pop, el concurează la ocuparea acestui post. Fiind la începutul carierei sale şi necunoscându-l nimeni la Rodna, nu este ales ci este preferat , din cinci concurenți, Vasile Chita „fost docinte în Maieru, om cu o purtare foarte bună, care e cea dintăi la un învățător".(4)

În 1886 Iuliu Pop este transferat la Năsăud şi pentru postul vacant se publică un concurs în „Gazeta Transilvaniei", stabilindu-se ca dată a concursului 20 X. 1886. La data fixată se prezintă la concurs Ion Catone

din Cicudu şi Ion Rusu din Sânt-Iosif (Poiana Ilvei). Este ales Ion Rusu de către Senatul Şcolar din Rodna, al cărui preşedinte era memorandistul de mai târziu Gherasin Domide. La 25 octombrie ajunge la Rodna cererea lui Ion Pop Reteganul prin care solicita şi el acest post. Cu toate că fusese ales Ion Rusu, Senatul Şcolar este convocat în şedinţă în ziua de 26 octombrie şi-l alege pe Ion Pop Reteganul ca învăţător, comunincând în aceeaşi zi lui Ion Pop Reteganul hotărârea luată :

„Senatul Şcolar
Nr. 9/1886

Către
Domnul Ion Pop Reteganul, învăţ. gr. cat în Sâncel

Prin aceasta ţi se face cunoscut cum că D-ta eşti ales şi primit ca învăţător confes. Gr. cat. pentru clasa I-a a şcoalei Româno-gr. cat. din Rodna Veche.

Salarul anual împreunat cu acest post e 300 fl. v.a. în care este calculat şi relutul de cuartir şi lemne, care se poate ridica în rate lunare pe lângă chitanţa timbrată din fondul şcolar al Rodnei ce se administrează în Năsăud. Afară de acest te vei bucura de toate drepturile şi favorurile ce se compet învăţătorului după lege.

Se pofteşte de la D-ta o prestare morală exemplară, tractare umană şi metodică cu pruncii de şcoală, împreună cu activitatea în zel neobosit în propunerea obiectelor de învăţământ, respectarea legilor şcolare şi a altor ordinaţiuni mai înalte.

Despre ce ţi se comunică în acest decret de numire spre ştiinţă şi acomodare plăcută şi oficioasă dispunere.

Rodna Veche în 26/10. 1886.

Preşedinte, Secretar,
Gh. Domide Silvestru Mureşianu,
Înv.gr. cat.”(5)

Despre această alegere, Senatul Şcolar Rodna va înainta la 31 X. 1886 Inspectoratului Şcolar reg. Comitatens Năsăud o adresă prin cara va arăta că „ s-au ales ca învăţător Ion Pop Reteganul, învăţător calificat în Sâncel, fost preparandu de Deva”.(6)

El vine la Rodna deoarece în localităţile pe care le-a colindat, învăţământul nu era aşa de bine organizat ca ţinutul năsăudean şi întâmpina mari greutăţi în primirea salarului şi „a servi fără plată nu puteam, că mă

strângeau şi pe mine alţii în curele”.(7) Nici la Rodna nu va duce foarte bine, căci şi aici, ca peste tot , salarul era modest şi învăţătorii „sunt avizaţi a trăi numai din micul lor salariu de 300 fl. la an. Va să zică mai puţin decât un servitor de cancelarie” (8), dar pe acesta îl primeau regulat, aici venid cei mai buni învăţători şi astfel „majoritatea învăţătorilor din fostul district al Năsăudului nu este cu nimic mai prejos decât cei mai buni învăţători din patrie”. (9)

Ca peste tot în Transilvania, şcoala românească din Rodna era o şcoală confesională care „se susţine din venitele fondului şcolar ce se administrează la Năsăud, din darea şcolară de 5% ce se aruncă pe susţinătorii şcolii şi din ajutorul ce se votează anual din casa comunei politice”. (10) Viaţa culturală a Rodnei era marcată de remarcabile figuri de cărturai cum sunt. Florian Porcius, Gherasim Domide, Silvestru Mureşianu, Clement Lupşaiu, Zaharie Pop şi Simion Stoica. Nu trebuie uitat faptul că la Rodna veneau foarte mulţi intelectuali, nu numai dintre cei ce veneau la băile de la Anieş, Antonia şi Sângeroz, dar şi din alte localităţi ale judeţului.

Chiar de la început, Ion Pop Reteganul este încântat de frumuseţea Rodnei, dat şi de mediul intelectual. La puţin timp după sosirea la Rodna, la 14 noembrie 1886, într-o scrisoare către I. Micu Moldovan, el descrie Rodna şi oamenii săi : „ Rodna e un Ardeal în miniatură; ocolită de dealuri şi munţi şi populată de toate neamurile ce sunt în monarhie, numai turci nu avem. Altcum e loc plăcut şi are multă inteligenţă. Scumpete e ca oriunde la munte, banii însă se capătă ceva mai uşor decât în provinţă. Curăţenia la popor e exemplu, se poartă numai româneşte. Şcoala cea frumoasă ce o luară stăpânii zilei e frecventată mare parte de jidani, de care avem destui; a noastră e făcută în pripă, din bârne, după scoaterea şcolarilor, învăţătorilor şi catihetului Lupşai cu jandarmii din cea nouă, zic.

Şcoala noastră de astăzi nu impune cu exteriorul, dar în fine, tot e bună, are cele necesare şi în primăvară ne apucăm de şcoala nouă (de nu va veni Tatari să ne-o ia şi pe aceia când va fi gata). Şcolari avem destui, eu în cl I şi II 82, iar colegul din cl III şi IV 76. Nu ne prinde deci urâtul. Şcoala repetitoare o ţinem în toată regula, despărţământul fetelor şi colegul al feciorilor. Preotul Gherasim Domide catechizează (sic!) regulat, 2 ore la mine în şcoală şi 2 ore în cealaltă. Scurt : toate sunt bune numai e scumpete mai mare ca în Blaj. Moşul Porcius e pe acasă şi aţi oficiali şi oficieri pensionaţi cu cari convin când dispun de timp”.(10a)

Înfiinţarea, înainte de 1883, de către intelectualii Rodnei a unei societăţi culturale, care mai târziu se transformă în „Casina Română din Rodna”, şi construirea unui local propriu, prevăzut cu sală de spectacole sau de dans, sală de biliard, bibliotecă, va face ca aici să se adune toţi inelectualii din Rodna sau împrejurimi. Neuitate erau aici întâlnirile culturale urmate de baluri cum este cel din 24 ianuarie 1892, la care iau parte :

„Dna văduvă Macarie Pop (soţul fost cancelist, n. n.)
George Pop , învăţător în Măgura Ilvei
Mihail Domide (fost director al Şcolii Triviale din Sângeorz până în 1890, iar în 1892 învăţator în Şanţ)
Ion Pop Reteganul (învăţător în Rodna)
Dr. Leon Scridon din Bistriţa
Dr. A. Larionesi din Năsăud
Alexandru Haliţă din Sângeorz
Ion Issip, judele Rodnei
Familia Porcius (3 persoane)
Lazăr Avram, preot în Maieru
Zagyva Mihali, preot romano-catolic în Rodna
George Năşcuţiu din Năsăud
Bedo Deneş, învăţător romano-catolic la Şcoala de Stat din Rodna
Simion Stoica, medic veterinar cercual în Rodna
D r. Gheller
Dr. Monda
Rade, preot în Sângeorz
Dr. Tripon, avocat în Bistriţa
Roşiescu, notar în Bistriţa
Groze, preot în Maieru”. (11)

O simplă privire asupra acestui tabel, care ne arată, în continuare, contribuţia bănească a fiecăruia, suma realizată fiind destinată fondului şcolastic, ne permite să vedem şi substratul politic al acestei adunări. Dacă numai peste patru luni, la 7 mai 1892, are loc adunarea cercului Podnei în problema reprezentării cercului Rodna în care „s-a discutat atât problema reprezentării cercului Rodna în cadrul delegaţiei care avea să susţimă Memorandumul în faţa împăratului de la Viena, cât şi alte probleme, cum era aceea a acoperirii cheltuielilor ocazionate cu această acţiune” (12), ne dăm seama că participarea lui Tripon din Bistriţa, şi a altor intelectuali din

alte localități a fost tocmai discutarea uneor aici politice ce trebuiau intreprinse.

Ion Pop Reteganul, datorită activității sale, s-a bucurat de aprecierea conducerii şcolii, care a înțeles solicitările lui . La numai patru luni de la sosirea în Rodna, înconjurat de greutăți din cauza salarului mic, Ion Pop Reteganul se adresează cu o primă cerere pentru acordarea unui ajutor la salariu, pentru chirie.

„Onorabile Comitet Şcolastic

Ceste 4 ½ luni petrecute în opidul D-voastră mă făcură să experimentez două lucruri :

1. Cumcă aici banul, ca în toate opidele şi oraşele montane, nu are valoarea ce o au josîn provincie, voi să zic : toate obiectele de consum şi de port sunt mai scumpe.
2. Cumcă cuartirele bune , din punct de vedere higienic, sunt pucine şi foarte scumpe.

Din îndurarea Onoratului Comitet Şcolastic, cu ştirea şi învoirea lui, ocup o chiliuță în edificiul şcoalei noastre române confesionale, care – mulțămită mi se oferi îndată la intrarea mea în funcțiunea de învățător, mai concedându-mi-se şi materialul combustibil necesar la încălzire. Durere însă, m-am convins, simțesc chiar, că chiliuța ce o ocup este cât nu se poate de nesănătoasă, din care cauză – ca să nu-mi periclitez sănătatea – silit sunt să-mi caut alt cuartir.

Dar deoarece salarul meu e foarte modest, deoarece aici scumpetea în toate obiectele necesare unui om ce trăieşte numai din bani, nu mă încumet să-mi caut alt cuartir – deşi în care mă aflu văd că-mi periclitează sănătatea – nu mă încumet, zic, să-mi caut alt cuartir până voi fi convins cumcă şcoala căreia servesc e aplecată suporte spesele, ori mai voieşte a se lipsi de mine?

După aceea mă rog la On. Comitet Şcolastic să binevoiască a-mi aplacida drept remunerație anuală pentru cuartir 60 fl. care să mi se plătească în rate lunare câte 5 fl. şi aceia până atunci când şcoala din edificiile sale va fi în stare a-mi oferi un cuartir bun şi sănătos. Asemenea, mă rog, ca câtă vreme voi fi silit a trăi în cuartir afară de edificiul şcoalei să mi se aplacideze un cuant de lemne ori care, ori relut pentru ele.

Sperând că Onoratul Comitet va binevoi a lua în considerare cererea mea sunt cu toată stima supusul.

Rodna Veche, 15 mărțişor 1887

Ion Pop Reteganul, învățător". (13)

Rezoluția pe această cerere este scrisă personal de Gherasim Domide, care aprobă :

„D-sale D-lui
Ion Pop Reteganul, învățător, în loco,

Prin aceasta ți se comunică că Senatul Şcolar gr. cat. în şedința de astăzi ți-a votat ca relut de cuartir câte 2 fl. la lună, începând cu 1 aprilie a.c., care vei avea a o trage până atunci când ți se va putea asemna o chilie corespunzătoare în noul edificiu de şcoală.

Din şedința Sen. Gr. cat. ținută în Rodna la 21 III. 1887.

Preşedinte,
Gherasim Domide". (14)

Gherasim Domide putea să promită o încăpere din noul local, deoarece în atenția comunei edificarea unui local de şcoală stătea de un an de zile. Astfel, în şedința din 11 II. 1886, învățătorul Silvestru Mureşianu face propunerea să se construiască un local de şcoală, iar Senatul Scolar acceptă această propunere.

Primul act care arată data sosirii la Rodna, dar şi activitatea depusă de Ion Pop Reteganul în această localitate este un certificat din 12 mai 1890:

„TESTIMONIU

Din partea subscrisului Senat Şcol. Conf. gr. cat. din Rodna Veche prin care acesta oficios şi conştiincios se adeverescu cumcă D-lu Ion Pop Reteganul din 8 octombrie 1886 şi până în ziua de astăzi serveşte necontenit ca învățător confes. gr, cat. la această şcoală şi în decursul acestui timp a arătat un zel mare şi progres foarte mulțumitor cu pruncii de şcoală şi pre lângă această se bucură de o putere morală şi politică exemplară.

Gherasim Domide
Preşedinte
S. Mureşianu
Notariu". (15)

Acest „Testimoniu" (certificat) lămureşte data fixă de când este considerat prezent la Rodna Ion Pop Reteganul, 8 octombrie 1886, deşi am văzut mai înainte că a fost ales învățător la 26 octombrie 1886, dar, întrucât Iuliu Pop era plătit de la Năsăud, s-a putut plăti de la 8 octombrie salarul lui Ion Pop Reteganul la Rodna.

Al doilea act este o scrisoare confidențială către Gherasim Domide, care însoțea o cerere de-a lui Ion Pop Reteganul din 30 iunie 1892 către Senatul Şcolar Rodna, prin care cerea să i se timită un „testimoniu oficios" din care să reiasă că pe lângă salariu a mai avut la Rodna „cuartir, lemne de foc şi grădină de zarzavat", pentru a se lua în calcul la stabilirea pensiei.

„Frate Gherasime,

Îți scriu din cabinetul de lucru al fratelui Scridon. De la suma pusă de voi depinde… (cuvânt indescifrabil). Tu ştii cât ar face la Rodna cuartirul avut, ştii cât ar valora şi lemnele şi grădina, deci puneți prețurile după cum ştii că sunt, nu râvnesc să scrie cineva în favorul meu neadevăruri, dar că în defavorul meu nu vor să scrie sunt convins. Boer a fost bolnav de moarte, asta-i cauza de nu ți-a trimis corfa mai iute. Gevi şi Luiza sunt bine, d-nul şef al spitalului Dej le dete leacuri. Eu încă nu m-aş plânge aşa tare de ochi, dar acum am fost cu rânza ca tine.

Pe lângă altele, mai o bucurie : mi s-a îmbolnăvit o vacă care ar fi vrednică 130 fl. Bun e D-zeu cred că o aflu vie. De astăzi nu mănâncă, nu bea, nu rumegă, barem.Am cercat toate ce ştiu oamenii noştri, acum îndată ce vine ziua de mâine, merg. De-ar sosi numai. Mai multe din Reteag, dar te rog nu lăsa nici un minut, fă numaidecât testimoniul cerut şi mi-l trimte la Reteag.

Salutări cordiale,

I.P. Reteganul". (16)

Despre atmosfera caldă de care s-a bucurat la Rodna va vorbi în scrisorile sale din 1887 şi 1893 : „eram învățător la Rodna iubit de elevi şi de părinții lor, stimat de colegi şi superiori şi binevăzut chiar şi de străini". (17)

Activitatea lui desfăşurată până la venirea la Rodna este cunoscută în acest ținut căci în anul următor sosirii sale , Reuniunea „Mariana" îl primeşte printre membrii săi, cu care ocazie va susține disertația „Mintea", la data de 21 martie, iar în toamna aceluiaşi an va susține în adunarea generală, ținută la Năsăud alta „Epistola în şcoala poporală" , lucrare ce va apare în revista „Şcoala poporală", Gherla anul I, numerele 9,10,11,12 şi 13 din anul 1893 şi numărul 1 din 1894. Acest studiu , ce se întinde pe 17 pagini de revistă, este recomandat „Marianei" de către Gherasim Domide:

„ Prea Onoratului Prezidiu al Reuniunei „Mariana"

In alăturat am onoarea a prezenta operatul d-lui Ion Pop Reteganul intitulat „Epistola în şcoala poporală” menit pentru adunarea generală, spre folosirea ulterioară.

De la prezidiul Senatului scolar gr, cat.

Rodna Veche, 15 sept. 1887

Ss Gherasim Domide”. (18)

Tot în cadrul Reuniunii „Mariana” va mai susține disertația „Fröbel şi grădinile de copii”, precum şi una nesemnalată de cercetătorii operei sale, „Coregerea ocupațiunilor şcolarilor” susținută în 1891. Pentru activitatea desfăşurată este ales în 1891 în comitetul de conducere al Reuniunii.

Climatul favorabil i-a dat prilejul ca această perioadă fie cea mai rodnică din activitatea sa pe tărâm literar. Acum îi apar cele mai importante opere.

1 „Tiganii”, Blaj, 1886
2. „Stan Bolovan, poveste”, Braşov, 1886
3. „Chiuituri de care strigă feciorii la joc”, Gherla, 1887
4. „Isteață şi pace, poveste” Braşov, 1887
5. „Norocul şi mintea”, Braşov, 1887
6. „Poveşti ardeleneşti”, cinci părți, Braşov, 1888
7. „Curs practic despre cultivarea pomilor”, Arad, 1889
8. „Buchetul”, culegere de cântece, Gherla, 1890
9. „Starostele sau datini de la nunțile românilor ardeleni”, Gherla, 1891
10. „Cine nu şie striga, citească cartea asta”, Gherla, 1891
11. „125 chuituri de cari strgă feciorii la joc”, Gherla, 1891
12. „Cartea poporului” (Carte de citire), Braşov, 1892

La acestea , dacă mai adăugăm ediția a II-a a culegerii populare „Trandafiri şi viorele”, apărută în 1891, precum şi culegerii colctive „1000 doine” în care I.P. Reteganul este prezent cu creații folclorice din comitatul Bistrița-Năsăud fiind notat „Invățător în Rodna Veche”, ne vom da seama de intensa activitate desfăşurată la Rodna.

O activitate intensă a desfăşurat la Rodna în privința culegerii basmelor, din această zonă el va culege basmele : „Urmă Galbenă şi Pipăruş Petru”, „Fiuțul oii”, „Doftorul Toderaş”, „Norocul şi mintea”, Legenda Beneşului”, „Voinicul Parsion”, „Micu Grămădicul”, „Stan Pățitul”, „Crislăscan Viteaz, voinic de babă săracă”, „Omul cu trei sfaturi”,

„Trei gologani”, „Man Tâlhariul” şi „Cuvântul ursitoarelor”. (19) Tot din Rodna Veche va culege şi două variante ale baladei „Mioriţa”, lucrări ce se găsesc în manuscrisul 4543 de Biblioteca Academiei Române şi au fost publicate de Adrian Fochi. (20) Aceste variante au mici modificări faţă de cele culese de noi mai târziu. (21) In afară de aceste două balade, în Biblioca Academiei, în cele 21 de volume ale manuscriselor lui Ion Pop Reteganul, de peste 6.000 de pagini se găsesc numeroase balade din această zonă : „Todoran”, „Irina”, „Doi fraţiori”, „Sora Anisia”, „La fântâna cu doi fagi”, „La fântâna cea de piatră”, „Vălean”, „Voinicul în robie”, Am avut şi eu drăguţ”, Cucule de la Sibii”, „Unde mergi, bade, gătat”, „Frunză verde de pe baltă”, „Eu mă duc, mândră,…”, „Celuit-a, celuit”, „Minuneaua sau Pribegirea Dochiţii”, „Pe cel deal, pe cel colnic”, „Ana Cosinceana” şi altele, precum şi foarte multe doine sau strigături. O preocupare deosebită va acorda în această perioadă întocmirii volumului al II-lea al „Poveştilor ardeleneşti”, aşa cum reiese dintr-o scrisoare din 1891 : „Am gata şi tomul II din „Poveşti ardeleneşti”, după ce tomul I apăru acum trei ani”. (22)

Ion Pop Reteganul nu s-a mulţumit în această perioadă să culeagă şi să publice folclor, ci desfăşoară o intensă activitate publicistică în domeniul teoretic al cunoaşterii şi culegerii folclorului. În 1887 publică în „Gazete Transilvaniei”, în trei numere consecutive 229, 230 şi 231 un substanţial articol „Programa pentru adunarea materialului literaturii poporale, iar în 1890 în revista „Tribuna” din Sibiu alt articol „Despre modul de a aduna materialul literaturii poporale”.(23) Aceste două articole în care a dat „îndrumări detaliate pentru strângerea creaţiilor poporului”(21) îl situează printre primii îndrumători al folcloristicii din Transilvania. El apreciază valoarea lexicală a producţiilor populare, fiind pentru reproducerea exactă a limbii vremii sale deoarece „este de lipsă urmaşilor noştri să le lăsăm o copie fidelă a limbii noastre ce o grăim astăzi, ca să se poată orienta, dacă limba merge spre purificare ori spre împestriţare şi mai mare”.(22)

El susţine culegerea folclorului de către cei ce trăiesc la ţară, adică îm mediul lui de afirmare, aşa cum, mai târziu, alţi specialişti vor afirma cu tărie despre culegerea folclorului că: „ Poezia populară e o creaţie născută din sufletul omului din popor şi e un bun la sufletului poporului. Prin urmare, culegerea autentică şi naturală a ei nu se poate face decât în propriul ei mediu fizic şi uman”. (23)

În perioada la care ne referim, el a fost un colaborator al „Gazetei Transilvaniei”, dar mai ales al suplimentelor acesteia care apăreau duminica, pe care revista le edita „pentru ca omul simplu să fie informat despre interesele şi trebuinţele lui”. Aniversându-şi, în 1908, şaptezeci de ani de existenţă, revista, în numărul omagial, îl menţionează astfel : „ din colaboratori principali ai „Gazetei” de duminica au fost : dr. George Maior, economist, mult regretatul Ion Pop Reteganul, cel mai distins scriitor poporal ardelean”. (24)

Întinsa corespondenţă purtată cu personalităţi ale vieţii culturale ne arată larga răspândire a lucrărilor sale.

Ion Pop Reteganul s-a bucurat de aprecierea lui Vasile Alecsandri, care-i scrie din Paris la 28 decembrie 1888 . „Domnul meu, Am primit „Poveştile ardeleneşti” ce aţi binevoit a-mi trimite şi le-am citit cu multă plăcere, ca tot ce este poporal şi provine din spiritul şi bogata închipuire a românului. Mă grăbesc a vă adresa mulţumirile mele şi a vă îndemna ca să înainte preţioasa culegere şi publicarea ce aţi întreprins şi care este menită a ocupa un loc însemnat în tezaurul liuteraturii populare. Veţi primi astfel una din cele ma folositoare misiuni ale unui om care îşi iubeşte neamul. Primiţi, Domnul meu, împreună cu felicitările mele, asigurarea stimei binemeritate ce vă păstrez”. (24). Corespondenţa cu Athanasie Marian Marienescu ne aduce în lumină unele date privind activitatea din această perioadă, precum şi colaborarea lui cu acest folclorist : „Colectia mea de poezii populare, apropae de şase mii se află la Academie la Bucureşti spre apariţie…. De prezent mă ocup cu datinile poporului nostru de peste tot anul. Opul e gata, acum îl procetesc şi-i fac indicele. E mult mai voluminos decât colecţia de poezii… De douăzeci de ani mă ocup cu ea */ culegerea folclorului n.n./* , dar să mai trăiesc pe atâta, n-aş putea zice că am adunat totul, deşi sunt măestru în adunare şi lucru tare cu spor”.(25)

O corespondenţă statornică a purtat Reteganul cu Ion Micu Moldovan, fost director şi profesor al Gimnaziului din Blaj şi apoi preşedinte al „Astrei” între 1893-1901, omul care „ a desfăşurat o activitate intensă pentru difuzarea în Transilvania a cărţilor tipărite în România”. (26). Corespondenţa cu acesta cuprinsă în 40 de scrisori între anii 1882-1892 „dovedesc entuziasmul şi pasiunea autorului „Poveştilor ardeleneşti” faţă de literatura populară”. (27)

Cunoscând din activitatea practică neajunsurile ce le cuprindeau manualele şcolare, Reteganul s-a preocupat mult de îmbunătăţirea lor. Un

bun cunoscător al literaturii didactice din Transilvania, Onisifor Ghibu arăta că : „la anul 1886 însuşi talentatul prozator popular, care era învățătorul In Pop Reteganul, găsea că unica soluție, prin care mai putem ajunge la o situație cât ds cât suportabilă, ar fi ca să se scrie pentru şcolile româneşti o carte de citire”(28), iar pentru realizarea ei „el propune ca toate autoritățile şcolare din țară să numească câte o comisie, care să elaboreze în acest sens un plan”.(29)

Apariția unor Abecedare nu-l lasă indiferent, ci îşi spune părerea asupra lor cum este Abecedarul apărut în 1889 şi elaborat de I.Dariu, A. Bârseanu şi A. Vlaicu. (30)

De o bună apreciere s-a bucurat manualul întocmit în perioada rodneană şi apărut în 1893 „Carte a poporului. Carte de cetire pentru anii din urmă ai şcoalelor poporale, şcoala de repetiție, cursurile de adulți şi pentru poporul nostru”. Din însuşi titlul acestei lucrări se poate vedea marea varietate din care e compusă această carte, căci „ea cuprinde o mare bogăție de material didactic, luat parte din viața poporului. Stilul e poporal, subiectele atrăgătoare atât pentru elevii mai răsăriți cât şi pentru săteni”. (31)

Activitatea desfăşurată la Rodna nu s-a mărginit la cele arătate mai sus. Pe lângă activitatea literară, el şi-a adus contribuția la construirea localului de şcoală cel vechi, căci la acel moment şcoala românească nu avea local după ce această şcoală a fost scoasă cu forța din casa capitanală, unde s-a instalat la 1879 şcoala de stat maghiară. Comunitatea românească a fost nevoită să închirieze case particulare în care invățământul se desfăşura anevoie, iar, învățătorii „sunt expuşi a propune într-un edificiu de şcoală necorespunzător”. (32). Localul nou de şcoală , ridicat prin contribuția sătenilor români din Rodna, „ în anul 1889 s-a clădit edificiul şcolii confesionale şi a fost deschis la 29 septembrie 1889”. (33)

O bogată activitate a desfăşurat Ion Pop Reteganul la Rodna în domeniul lucrărilor practice, în domeniul pomăritului, latură ce avea aici o veche tradiție încă de pe vremea graniței căci „o condiție pentru aprobarea căsătoriei (*de către comanda militară locală, n.n.)* a fost aceea ca mirele să fi plantat în grădina sa un anumit număr de puieți de pomi fructiferi, lucru ce trebuia constatat de autorități”.(34) În acest fel, găsind la gospodari pomi fructiferi, a fost uşor să contribuie la răspândirea cunoştințelor practice aşa cum considera el că „mai bine învață din praxă (practică), din arătarea intuitivă”.(35)

Acordând o mare atenție creării bazei proprii pentru producerea puieților de pomi fructiferi, Şcoala din Rodna avea la plecarea lui în 1892, un număr de 1553 puieți, număr ce va scădea în nouă ani la 1161. (36). Despre această preocupare prin toate şcolile pe unde a fost ne spune biograful său : „a convins prin munca lui personală, a plantat şi organizat unele dintre cele mai frumoase pomării din Ardeal, la Baru Mare, la Bucum-Şasa, Vâlcelele Rele, Rodna, Reteag".(37)

N O T E

1. Colectiv: Istoria literaturii române, vol. III, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1973, pag.888
2. Octavian Goga : Pagini noi, Ed. Tineretului. Bucureşti, 1976, pag. 2
3. Memorialul Reuniunii Învățătoreşti „Mariana", Bistrița, 1901, pag. 131

3a. I. A. Popescu : „Ion Pop Reteganul – Viața şi activitatea" Bucureşti, 1965, p.6

3b. Cornel Lupea : „Ion Pop Reteganul ca dascăl al şcolilor grănicereşti de pe teritoriul fostului Regiment I Grăniceresc Român de la Orlat", în „Studii şi cercetări etnoculturale" vol. IV-V, Editate de Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, Bistrița, 2000, p. 99-112

3c. Cornel Lupea : studiul citat, p. 104

3d. Idem, p. 105

4. Arhivele Statului Bistrița-Năsăud, Fond: Administrarea bunurilor grănicereşti năsăudene, Pachet CXLIII, Dosar 1
5. Arhivele Statului Năsăud, Fond : Şcoala Elementară gr. cat. din Rodna, pachet III.
6. Idem , pachet III, nenumerotat
7. I. Apostol Popescu : Ion Pop Reteganul. Viața şi activitatea. Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1965, pag. 26
8. Cererea învățătorilor Silvestru Mureşianu şi Ion Pop Reteganul, nr. 64/2 XII. 1887 / În colecția autorului/
9. V. Şotropa şi N. Drăganu : Istoria şcoalelor năsăudene, Năsăud, 1911, pag. 15
10. Arhivele Statului Năsăud, Fond : Şcoala Elementară gr. cat. din Rodna, pachet IV

10a Mircea Popa : „Contribuții noi la biografia lui Ion Pop Reteganul” în „Folclor literar”, vol. II, Timişoara, 1968, p. 474
11. Idem, Pachet III
12. Onisim Filipoiu : Contribuții istorice memorandiste, în „Arhiva someşană”, serie nouă, vol. III, 1975, pag. 3
13. Arhivele Statului Năsăud : Pachet III.
14. Idem
15. Idem
16. Ion Pop Reteganul : Poveşti ardeleneşti, ediție îngrijităşi studiu introductiv de Vasile Netea, Ed. Minerva, Bucureşti, 1986
17. Adrian Fochi : Miorița. Tipologie, circulație geneză texte. Ed. Academiei RPR, Bucureşti 1964, pag. 573-574
18. Liviu Păiuş : Someş, apă mergătoare, Ed. „George Coşbuc”,Bistrița 2003
19. Ath. M. Marienescu :Poezii populare din Transilvania. Ed. Minerva Bucureşti, 1971, pag. 769-770
20. Ion Pop Reteganul : op. cit. pag.IX
21, 22 I. A. Popescu : op. cit. pag. 110
23. Tache Papahagi : Poezia lirică populară, Buc, 1967, pag. 12
24. Gazeta Transilvaniei, anul LXXI, Braşov, 1908,pag. 128
25. Gh. Popovici : Din corespondența primită de Ion Pop Reteganul şi legăturile lui cu scriitorii contemporani, în „Limbă şi lteratură” vol. IV, pag. 316-317
26. Ath. M. Marienescu : op. cit. pag 768-770
27. Ioana Botezan : Fondul de documente Ioan Micu Moldovan, în „Revista arhivelor” anul, XLVII, vol. XXXII, pag. 510
28. O. Ghibu : op. cit. pag. 238
29. Idem, pag. 239
30. Apud : O. Ghibu : op, cit. 343
31. O. Ghibu : op. cit. pag. 222
32. Actul nr. 64/2 XII 1887 (În colecția autorului)
33. Idem
34. Valeriu Şotropa : Districtul grăniceresc năsăudean, Ed. Dacia, Vluj.Napoca, 1975, pag. 205
35. Ion Pop Reteganul : Pomicultura, Șimleu, 1904, pag. 99
36. Statisticile pe anii 1892 şi 1900 (În colecția autorului)
37. I.A. Popescu : op. cit. pag. 87

ION POP RETEGANUL
ŞI
SIMION FLOREA MARIAN

In Transilvania, în a doua jumătate a secolului trecut, culegerea folclorului va cunoaşte o mare efervescență, după ce în prima jumătate după ce în prima jumătate aceasta se limitează doar la câteva nume, dintre care primul a fost Florean Domide din Rodna, la 1827 (1), urmat de Nicolae Pauletti la 1838. In această perioadă culegerea folclorului a cunoscut un avânt al foilcloriştilor consacrați, dar şi prin mulțimea de învățători, teologi şi „gimnazişti" care au umplut paginile ziarelor şi revistelor româneşti din Transilvania.

In contextul acestei mişcări pentru culegerea folclorului din Transilvania, numele lui Ion Pop Reteganul iese în evidență, fiind considerat de Ion Muşlea „cel mai mare folclorist al Ardealului". El a fost preocupat de culegerea folclorului încă din primii ani de dăscălie, 1873, când era învățător la Orlat. Viața de dascăl l-a făcut să colinde aproape întreaga Transilvanie, aşa cum va recunoaşte singur într-o scrisoare trimisă lui Alexiu Viciu : „Cunosc mai tot Ardealul şi o bună parte a Banatului". (2)

De altefel, el n-a cules numai folclor, ci a lăsat în manuscrisele sale deosebite date despre obiceiuri, datini, dar şi date istorice şi sociale despre anumite localități. Varietatea preocupărilor sale reiese foarte uşor din enumerarea unor titluri ale manuscriselor aflate la Biblioteca Academiei din Bucureşti : „Datini, credințe, obiceiuri, descântece, bocete din Ardeal, în versuri şi proză „ (Ms. 4540), „Obiceiuri de nuntă din Ardeal, în versuri şi proză" (Ms. 4541), „Obiceiuri de sărbători în Ardeal, în versuri şi proză" (Ms. 4542), „Amintiri din copilărie, intercalate între obiceiurile de Crăciun şi colinde din Ardeal" (Ms. 4543). (3) Numai enumerarea acestor titluri ale manuscriselor arată interesul deosebit pe care l-a acordat Reteganul

culegerii tururor datelor despre viaţa spirituală a poporului român din Transilvania. Dar tocmai acest vast material este şi cel mai eterogen, fiind compus atât din observaţiile lui directe cât şi din relatările diferiţilor informatori.

Nu numai prin aceste culegeri este important Ion Pop Reteganul, ci şi prin utilele informaţii date unor folclorişti care au avut mai mult noroc în publicarea scrierilor lor decât a avut Ion Pop Reteganul. Vasta sa operă adăpostită de Academie Română este doar parţial cunoscută. (4)

Cel căruia îi va trimite foarte mult material documentar va fi S. Fl. Marian, folcloristul moldovean care va scrie la sfârşitul veacului al XIX-lea o trilogie a celor trei evenimente din viaţa omului : naşterea, nunta şi înmormântarea (5)

Simion Florea Marian a cunoscut Ardealul, nu numai prn faptul că a făcut o clasă la liceul din Năsăud, atunci când a fost la grea încercare, dar şi prin călătoriile sale prin Ardeal în urma cărora a realizat o culegere de poezii populare despre Avram Iancu. (6)

Pe Ion Pop Reteganul, şi el elev la liceul din Năsăud, S.Fl. Marian nu l-a cunoscut personal în acei ani, deoarece I. P. Reteganul era în clasele mai mici : „Dacă nu mă înşeală memoria, noi an studiat la un gimnaziu, în Năsăud, dar eram mai jos prin clase” (7) Reteganul îi va trimite lui Marian nu numai informaţii utile lucrărilor sale, dat îl va pune în legătură directă cu diverşi culegători de folclor care-i vor trimite multe informaţii despre cele trei evenimente ale vieţii.

Simion Florea Marian a realizat trilogia sa în urma concursului „Heliade Rădulescu”, organizat de Academie Română în 1885. Premiul se va decerna în sesiunea generală a anului 1888 celei mai bune disertaţii scrisă în limba română asupra următorului subiect „Nunta la români. Studiu istorico.geografic comparativ”. (8)

Deşi cunostea concursul lansat, Simion Florea Marian nu-şi începe lucrarea decât în 1887, deoarece bănuia că la acest concurs va participa şi B. P. Hasdeu şi „ştiind prea bine că nu este uşor a mă lua la luptă literară cu dl Haşdeu”. (9) Văzând că B. P. Hasdeu era preocupat cu scrierea operei sale „Etymologicum Magnum Romaniae”, Marian se apucă serios de lucru şi solicita material din Transilvania. Despre acest lucru aflăm dintr-o scrisoare a lui Reteganul adresată lui Alexiu Viciu : „Apoi chiar acum m-a rugat şi S. Fl. Marian să-l ajut la „Nunta românească” ce o lucră; i-am promis : cam două săptămâni le voi sacrifica pentru el”. (10)

Cu toare că nu dispunem de răspunsul direct al lui Ion Pop Reteganul la solicitarea lui Marian, putem observa cum a folosit Marian materialele trimise de Reteganul Vom vedea că şi Reteganul are un volum dedicat nunţii româneşti dar acest volum este ulterior datelor trimise lui Marian. In sprijinul afirmaţiei noastre stau mărturie afirmaţiile lui Reteganul aşezate în prefaţa la volumul despre obiceiurile de nuntă în Ardeal : „Dacă unele din cele ce le-oi spune eu în acest tractat s-ar afla doară şi în cărţile amintite (e vorba despre acelea de nuntă, semnate de Elena Sevastos şi S. Fl. Marian – nota lui Virgiliu Florea) să ne aducem aminte că cu putinţă va fi fost ca eu însumi să o fi comunicat respectivului autor şi deci acum îndreptăţit mă ţin a-mi reproduce şi eu în opul meu lucrarea mea". (11)

Imediat după ce apare lucrarea „Nunta la români", Marian i-o trimite colaboratorului său Ion Pop Reteganul, iar acesta îi va răspunde entuzaimat la 9 noiembbrie , din Rodna Veche, rezervându-şi dreptul de a face unele observaţii sale :„Primii mult preţuitul D-voastră op de care vă multumesc foarte. E minunat. L-am frunzărit tăindu-l până voi dispune de timp să-l cetesc după cum merită". (12)

Parcurgerea lucrării lui S. Fl. Marian „Nunta la români" (13) ne va oferi o imagine complexă a datelor etnografice şi folclorice despre nuntă pe care le avea Ion Pop Retegnul. S. Fl. Marian nu a folosit numai materialul trimis în acest scop de Reteganul, ci a folosit pentru lucrarea sa şi date din lucrările publicate de Reteganul, „Poveşti ardeleneşti" şi Trandafiri şi viorele", unde va gasi material necesar unei lucrări bine documentate din care să nu lipsească provincia istorică Transilvania, aflată sub stăpânirea austro-ungară, dar care se integra din punct de vedere etnografic şi folcloric, României.

Incă din primul capitol al lucrării sale, Marian apelează la o poveste a lui Ion Pop Reteganul (14) pentru a arăta supărarea mare care l-a cuprins pe un împărat şi o împărătească care, „cu toate că erau trecuţi cu anii, nu aveau nici un copil de care să se bucure, care să le treacă de necazuri" şi, după cum comentează S. Fl. Marian „să le păstreze numele de familie, ca sângele şi semînţia să nu se stingă niciodată, apoi ca să aibă cine le moşteni averea părintească, ca aceasta să nu treacă în mâini străine, mai departe, să aibă cine se îngriji de dânşii şi să-i sprijine la bătrâneţe, iar după moarte să aibă cine-i jeli şi înmormânta creştineşte, a-i pomeni şi a le da pomană şi a se ruga pentru iertarea păcatelor sale".(15)

Simion Florea Marian nu s-a limitat numai la creațiile populare publicate de Reteganul în cărțile sale, ci a recurs la alte creații publicate în revista „Tribuna” din Sibiu sub semnaătura sa, cum este această doină de jale şi urât la capitolul „Însuşirile mirelui”, mire pe care fata îl refuză cerând mamei sale :

„Dă-mă, mamă, pe plăcere
Nu umbla după avere,
Averea s-a pustii
Cu urât nu pot trăi…
Maică, mare-i Mureşul,
Da-i mai mare urâtul.
Maică, Mureşul, l-oi trece
Urâtul nu-l pot petrece”.(16)

Timpul cel mai predilect pentru nunți erau Câşlegile de iarnă (timpul dintre sărbătoarea Creăciunului şi intrarea în postul Paştelui). Pentru ilustrarea acestui fapt el foloseşte o doină care se cântă mai ales în decursul acestor câşlegi, doină pe care nu am mai întâlnit-o în culegerile ulterioare din această zonă:

„Sună, sună-n codru, sună
Şi ce sună nu-i minciună;
Câşlegile-s târg de țară,
Ce cumperi nu poți da iară;
Câşlegile-s târg bătut,
Ce cumperi nu-i de vândut;
Câşlegile-s liturghie,
Ce cumperi al tău să fie”. (17)

Din cuprinsul lucrării lui S. Fl. Marian reiese că Ion Pop Reteganul cunoştea nu numai zona Someşului Mare ci chiar şi zone din Munții Apuseni căci vorbind de „Stărostia” , Marian foloseşte notele lui Reteganul arătând că : „In jurul Abrudului, persoanele care umblă cu junele în pețit se numesc staroste, ei merg în stărostie, stărostesc şi numai junele pețeste, pe când pe Someşul Mare stărostia e altceva, adică recitarea dialogurilor la poarta miresei, unde starostele, ce vine cu oamenii mirelui se mănâncă în vorbă cu starostele ce-i în fruntea oamenilor miresei la poartă”. (18)

Un obicei dispărut din zona Transilvaniei de Nord este relatat pe larg de Marian, fiindu-i comunicat de Reteganul. Este vorba de obiceiul pețirii fetei de către mire şi care are la bază încercarea mirelui de a fi

înşelat de către oamenii miresei aducându-i-se ca mireasă o femeie bătrână pe care mirele o refuză. Este în aceasta nu numai o încercare a vigilenței mirelui, dar şi un bun prilej de a crea o bună dispoziție specifică acestui eveniment. Multe informații asupra actanților nunții transilvane primeşte Marian de la Reteganul. Acesta îi comunică date despre „tocmală", „a credina", nănaşi sau părinți sufleteşti" sau despre „cemători, personaje care pe Valea Someşului îs îmbrăcați sărbătoreşte, poartă bâte, băticuțe cu petele în mâna dreaptă, iar unul dintre dânşii şi anume cel mai sfătos poartă în mâna stângă sau legat de brâu cu o năframă şi un colac mare de grâu împodobit cu năfrămi şi cu petele". (19) Interesante sunt referirile la stegar şi la druşte comunicate folcloristului moldovean, chiar dacă astăzi funcțiile stegarului s-au schimbat. Despre stegar aflăm că: „trebuie să umble cu steagul în tot cursul nunții, în car, pe jos, pe unde numai are de condus nunta; el e totdeauna în frunte. Stegarul trebuie să fie cel mai bun jucător". (20)

Lucrările tipărite de Reteganul îi oferă mult material documentar în sensul că folcloristul trănsilvănean dă în subsolul paginilor tipărite date importante despre personajele nunții astfel : „Druştele= fetele care însoțesc pe mire la cununie, ori pe mireasa, de regulă două pentru mire şi două pentru mireasă, ele umblă a chema fetele la jocul ce se face în presara nunții, aşa-nimita „siroşte" de la ungurescul „siratoest" (seara deplângerii) sara de adio, când adică o mireasă iese dintre fete şi mirele dintre feciori; dar atunci până după cununie nu sunt nici juni, nici căsătoriți, sunt miri, dintre juni au ieşit, între căsătoriți nu au intrat. Druştele mai au misiunea de a întovărăşi pe mire în care până la mireasă şi apoi toate patru însoțesc pe mire la cununie. Aşa e la Reteag şi pe Someşul Mare", (21)

O adevărată sinteză asupra steagului de nuntă îi furnizeaza Reteganul arătând că : „Tot asa se întâmplă şi la Sâncelu şi pe lângă Blaj, iar pe la Rodna îl anină într-un cuier, ori pe grindă la casă, unde stă la vederea publică până ce pleacă la cununie". (22) In prealabil îi dăduse date despre steagul de nuntă şi rolul să în jurul Timişoarei.

Folcloristul transilvănean comunică lui Marian piese folclorice ce astăzi au dispărut din folclorul nunții cum este chemarea pe care o adresează „vorniceii de pe lângă Someşul Mare din Transilvania, numiți feciori de împărat care cheamă aşa :

„Este-o slujbă şi-nchinare
De la împăratul mare,

De la părinții dumisale
Că el frumos s-o rugat
Și așa că v-au aflat;
Și la dânsul să veniți
La un pahar de băutură,
La un scaun de odihnă,
La mai multă voie bună.
Că știți dumnia-voastră bine
C-asta-i cale de călătorie
Nu se face făr' de oameni de-omenie
C-aveți fete și feciori
Și vor fi trebuitori.
Poate vorbe ar fi mai multe,
Dar noi nu le știm răspunde.
Veți face bine-a ierta
Cum am știut cuvânta". (23)

Din Valea Jiului, pe unde Reteganul a fost învățător, aduce cu el date despre nunțile din această parte, așa cum le-a cunoscut la fața locului, în special date referitoare la cununa miresei : „Pe Valea Jiului, cununile acestea se fac, ca și în Bucovina, dintr-un cerc bine rotund, îmbrăcat cu strămătură și fire de bercă, adică lână coloreată". (24) Cunoscător în profunzime a nunții transilvănene, Ion Pop Reteganul nu uită să comunice prietenului său chiar și rolul unor accesorii ce se foloseau la pregătirea miresei, printre acestea fiind și „acaru" : „Acarul este o unealta de fier ori de aramă, lățuță de un deget, la ambele capete rotunjită și adunate nițel spre olaltă, având forma unui corn (chiflă) de mâncare. Pe lângă acest acar se construieste conciul (părul împletit într-o singură cunună și rotit în jurul acesteia care arată că mireasa a devenit nevastă și de acum înainte va purta astfel pârul n. n.) și peste dânsul se pune mai pe urmă învelitoarea". (25)

Bogatul repertoriu al nunții este presărat cu multe piese folclorice din nordul Bucovinei, ținutul de baștină al Lui S. Fl. Marian, dar și din nordul Transilvaniei. Colăcăriile trimise de Ion Pop Reteganul reflectă aspectul lor spectacular. Ele se desfășoară la mire sau la mireasă și, spre deosebire de iertăciuni, unde tonul este sobru, aici intervine „momentul de bunăvoie" și de glumă, adesea între cele două tabere existând o adevărată stare condlictuală care „este marcată prin dialogul inițial cu tonul dur pe care îl folosesc solii mirelui… prin amenințările cu războiul sau cu ocări,

insinuări ironice la adresa untaşilor miresei, pretenţiile de înaltă preţuire". (26)

Intre piesele din spectacolul nunţii găsim un obicei dispărut din zona noastră, dar care i-a fost comunicat lui S.Fl. Marian, dovadă că în acea perioadă se practica. Este aici descris obiceiul numit „Vulpea". Acest obicei consta în faptul că, atunci când mirele ducea mireasa cu zestrea de la casa ei, acesta trebuia să plătească o „dezdăunare", constând „dintr-o măsură oareşicare de băutură, iar această plată precum şi obiceiul se numeşte „Vulpe" sau „hulpe". (27). Apoi mai vorbeste despre „nevesteancă", un cântec ce se cântă pe Crişul Negru când mirele, pornit la mireasă, este pus la încercare printr-o"eşalonare de ghicitori spuse de portăreii miresei, la care mirele răspunde prompt şi cu anumită emfază". (28)

Ritual al trecerii, nunta surprinde în creaţiile sale tocmai depăşirea unei stări sociale şi încadrarea ei socială. Este, din acest punct de vedere, îndreptăită starea de nelinişte, de nesigurană pentru noua stare socială şi totodată regretul după „holteire", considerată o vârstă fără prea mari responsabilităi. Despărirea de familia în care a crescut este mai dureroasă pentru mireasă şi atunci când aceasta trebuie să se mărite cu cine nu-i convine :

„Mireasa-i cu voie rea
Şi se plânge , vai de ea
Că-şi schimbă portuţul
Şi-i rămâne drăguţul,
Şi locul din şezătoare,
Şi drăguţul ca o floare". (29)

Reluând rolul feciorilor de împărat în ziua nunţii se menţionează că : „In unele comune, tot din ţinutul Năsăudului, mergând deciorii de împărat dis-de-dimineaţă la mire şi scoţându-l pe acesta, după ce s-a gătit, din casă cu steagul şi lăuitarii, îl conduc până la un loc, unde îl lasă dimpreună cu neamurile şi cu ceilalţi nuntaşi, care se mai află de faţă, ca să aştepüte puţin, iar ei, adică feciorii de împărat, numiţi de această dată şi colăcari, luând steagul şi lăutarii se duc după mireasă, ca s-o ia şi s-o aducă şi pe aceasta".(30). Interesant este faptul întâlnit numai „pe lângă izvorul Someşului Mare" al primirii tinerilor căsătoriţi la casa unde are loc nunta şi unde întreg alaiul este oprit pentru a dovedi că sunt îndreptăţiţi a intra în acel loc fiind întâmpinaţi de „.. mai mulţi inşi din partea miresei, dinaintea

casei cu pâine şi sare puse pe masă dimpreună cu furcuţă şi cu un cuţit de lemn, când soseşte mirele cu suita sa, nu lasă pe nime să intre , ci întreaba : a cui este oastea adunată şi ce fel de dreptăţi au ca să poata intra înăuntru? Dacă toate acestea le va arăta o adeverinţă demnă de crezare, atunci le va da drumul, de nu să se întoarca îndărăpt de unde au venit". (31)

Inchinările la mire în Transilvania sunt de o mică extensiune. In acest sens , închinarea la mire este foarte concentrată şi în cadrul ei asistăm la o frumoasa paralelă între grădina roditoare şi participanţii la nuntă :

„Vai de mine cine stă
La grădina cea cu pomi,
La masa cu vreo doi domni,
La grădina cea cu poame,
Şi la masa cea cu doamne,
La grădinuţa cu iarbă,
La masă cu oameni de treabă,
La grădina cea cu flori,
La masă cu domnişori". (32)

Răscumpărarea miresei de la cei ai casei, obicei azi disparut în nordul Transilvaniei, dar care la sfârşitul secolului al XIX-lea era un fapt indispensabil în ritualul cununiei este cel pe care îl consemnează : „In Transilvania îndătinează a plăti vamă şi atunci când mirii ies din cununie. Atunci fătul (crâsnicul, paracliserul) le închide uşa şi ei trebuie să-i dea un bacşiş, drept vamă". (33) Bine marcat, prin creaţii folclorice, este ritualul despărţirii miresei de părinţi pentru a pleca la cununie. S. Fl. Marian, studiind creaţiile primite pentru acest moment al nunţii din mai multe provincii româneşti, este frapat de fondul de idei al cântecelor de despărţire. După ce dă două exemple de cântece de despărţire din Bucovina, vorbind de faptul ca aşa se cântă şi în celelalte tări locuite de români, face remarca : „Ba! Ce este mai bătător la ochi, cântece acestora din urmă nu numai că tractează despre unul şi acelaşi obiect, ci cele mai multe dintre dânsele, fiind compuse mai tot din acelaşi versuri, seamănă aşa de tare cu a celor dintâi (din Bucovina n. n.) ca şi când ar fi alcătuite de acelaşi autor, cu toate că românul din Bucovina şi cel din Transilvania , Banat şi România, sute de ani n-a fost în atingere".(34) In continuarea costatărilor sale, S. Fl. Marian redă trei creaţii folclorice trimise de Ion Pop Reteganul indicând şi locul de unde acesta le-a cules „Din Sâncel, în Transilvania", „Din Lăpuş com. de I. Pop Reteganul" sau „De pe Târnave

com. de I. Pop Reteganul". (35), evidenţiind larga zonă de culegere a datelor făcute de Ion Pop Reteganul.. Intr-unul din acestea întâlnim imagini din „cântecul cununii" de la seceriş:

„Tu, mlădiţă din gradină,
Ce-ai făcut de-ai înflorit
Doară mă-ta te-a păzit,
Ori soarele te-a încălzit?
Ba, mama nu m-o păzit,
Soarele nu m-o-ncălzit,
C-aşa-i rândul fetelor
Cum e rândul fetelor;
Până-s mere mititele
Stau şiruţ pe crengurele,
Dac-apucă de se coc,
Colo toamna pică jos,
Pică jos şi putrezesc,
Numănui nu trebuiesc". (36)

Bine reprezentat este cântecul găinii sau strigătura la găină. Ion Pop Reteganul i-a comunicat lui S. Fl. Marian creaţii din Rodna şi Ilva Mică, piese care ne arată ce preparate se seveau în veacul trecut la nuntă : plăcinte cu brânză, găluşte, aitură, unele dintre acestea disparând din meniul nunţilor de astăzi:

„Tăieţeii-s subţirei
Poţi prinde boii la ei,
Găluştele-s mititele
Poţi sparge capul cu ele,
Aitura-i prinsă bine
O poate bea orişicine…
Socăciţa nu-i frumoasă,
Plăcinta nu ni-i brânzoasă"" .(37)

Un aspect al nunţii bine descris în lucrarea lui S. Fl. Marian este „jocul miresei în bani" despre care arată că „la românii din districtul Năsăudului datina de a juca mireasa în bani se deosebeşte întru câtva de a celorlalţi români din Transilvania" (38), atât ca ofertă bănească dată miresei pentru a-şi cumpăra din aceşti bani unele lucruri strict necesare ei, dar şi prin faptul că acesta este primul joc pe care-l joacă mireasa după şi-a luat cununa şi a fost transformată în nevastă.

Un obicei al nunții someşene despre care vom găsi informații furnizate de Reteganul este punerea mărului care „In unele părți ale Transilvaniei, precum bunăoară în împrejurimea Rodnei şi a Reteagului, serbarea sau punerea mărului nu se face ca în alte părți, la un an după cununie, ci în presara cununiei".(39) Obiceiul pomului (mărului) era în „ prima seară era la mire … seară premergătoare cununiei şi i se zicea seara pomului". (40) In această seară pe lângă petrecerea cu băuturi se face pomul descris cu multe amănunte : „ Mirele taie de cu zi o ramură verde de pom … o înfrumusețează cu turte dulci pregătite din miere, făină şi zahăr, apoi cu colăcei, mere, nuci, prune etc. cu cununi de bărbănoc şi cu luminițe. Această ramură… precum şi colacul în care s-a împlântat se numeşte, în împrejurimea Rodnei şi în celellate părți ale Transilvaniei, măr sau pom".(41) Moment important în scenariul nunții, punerea pomului la nănaşi este însoțită de o oraţie foarte interesantă, comunicată de Ion Pop Reteganul în care este descrisă modul cum a fost constituit pomul..(42)

După cum se poate vedea, S. Fl. Marian a avut în Ion Pop Reteganul un colaboratot valoros, căci acesta din urmă, cutreierând ca învățător de la Baru Mare din Haţeg şi până la Rodna Veche întreaga Transilvanie, a avut posibilitatea să cunoască pe viu tradiția nunții româneşti. La aceste observații directe se adaugă mulțimea de corespondenți care i-au trimis material folcloric şi etnografic şi pe care am văzut că le-a pus la dispoziția celor care l-au solicitat, cu dărnicie şi devotament.

N O T E

1. Liviu Păiuş : „Florian Domide şi colecția sa de folclor, inedită de la 1827" în „Revista de Etnologie şi Folclor", tom 40, nr. 4 din 1995, p. 485-487
2. Atanasie Marian Marienescu : „Poezii populare din Transilvania" Ediție îngrijită de Eugen Blăjan, prefaă de Ovidiu Bîrlea, ed. Minerva, Bucureşti, 1971, p. 770
3..Gabriel Strempel : „Catalogul manuscriselor româneşti", vol. IV, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1992, p. 46
4. A se vedea studiul nostru : „Manuscrisele lui Ion Pop Reteganul între editoări şi aşteptări" din prezentul volum
5. Simion Florea Marian : „Nunta la români", Bucureşti, 1892

6. Simion Florea Marian : „Poezii populare despre Avram Iancu”, Editura autorului, Cernăuți, 1900
7.Eugen Dumitru, Petre Froicu : „Unitatea culturală a românilor din nordul țării reflectata în corespondența dintre Simion Florea Marian şi Ion Pop Reteganul” în „File de istorie” vo. VII, Bistrița, 1988, p. 112
8.Simion Florea Marian :” Nunta la români. Studiu etnografic comparativ”. Ediție critică de Teofil Teaha, Ioan Ilişiu. Editura „Grai şi suflet. Cultura Națională”, Bucuresti, 1995, p. 9
9 Idem , p. 9
10. Artur Gorovei .”Literatură populară”. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note , bibliografie şi indici de Iordan Datcu, Ed. Minerva, Bucureşti, 1978, p. 36
11. Apud : Virgiliu Florea : „Ion Pop Reteganul după 90 de ani” în Anuarul Arhivei de Folclor Cluj-Napoca, vol. XXVIII (1994-1996) Cluj-Napoca, p. 563
12. Apud : E. Dumitru, P. Froicu : op. cit. p.113
13. S. Fl. Marian : ediția din 1995
14. Ion Pop Reteganul : „Poveşti ardeleneşti”. Ediție întrijită şi studiu introductiv de Vasile Netea, Ed. Minerva, Buc. 1986, p. 164-178.
15. S. Fl. Marian : op. cit. p. 41
16. Idem, p. 43
17. Idem, p. 79
18. Idem, p. 81
19. Idem, p. 160
20. Idem, p. 164
21. Ion Pop Reteganul : „Trandafiri şi viorele”, Gherla, 1891, p. 179
22. S. Fl. Marian : op. cit. p. 193
23. Idem, p. 202
24. Idem , p. 213
25. Idem, p. 273
26. Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu : „Folclor literar românesc” Ed. Did. şi Ped. Buc. 1991, p. 148
27. S. Fl. Marian : op. cit. p. 426
28. M. Pop, P. Ruxăndoiu : op. cit. p.150
29. S. Fl. Marian : op. cit, p.296
30. Idem , p. 302
31. Idem, p. 343

32. Idem, p. 363
33. Idem, p. 397
34. Idem, p. 419
35. Idem, p, 434, 435, 436
36. Idem, p.435
37. Idem, p.471
38. Idem, p. 507
39. Idem, p. 528
40. Ioan Barna : „Material folcloric cules de… pentru Arhiva de Folclor a Academiei Române”, Cluj, 1932, Ms. 346, p. 54
41. S.Fl. Marian : op. cit. p.528
42. Idem, p. 529

FLOREAN DOMIDE ŞI COLECŢIA SA DE FOLCLOR; INEDITĂ, DE LA 1827

Cred că Ardealul se înscrie în folcloristica românească ca prima provincie ce se va ocupa de folclor, adică de culegerea lui. Dacă reamintim că la 1794, Ioan Şincai, fratele mai mare a lui Gheorghe Şincai, consemna prima variantă a „Mioriţei" şi trecem pe la 1838, când Nicolae Paulleti realiza culegerea sa, avem tot dreptul să considerăm că în acest colţ de ţară preocuparea pentru folclor a fost anterioară lui Vasile Alecsandri, care publică „Miorița" în Ziarul „Bucovina" în anul 1850 şi apoi în culegerea de poezii populare intitulată : „Balade (cântece bărăneşti), adunate şi îndreptate de Vasile Alecsandri" (Partea I) în 1852.

In susţinerea ideii noastre că în Ardeal a fost o preocupare constantă pentru folclor, trebuie să arătăm că în 1827, deci cu 11 ani înaintea lui Paulleti, a fost alcătuit un manuscris care cuprinde folclor din zona Năsăudului şi a Rodnei. Este vorba despre culegerea lui Florean Domide. Despre Florean Domide avem puţine date. In lucrarea noastră, apărută în 2004 scriam: „A funcţionat ca învăţător la Scoala Confesională numai în anul 1857, probabil într-un concediu. A servit mulţi ani în armată avansând până la gradul de căpitan A participat la luptele din Italia, Bosnis şi Herţegovina, fiind decorat pentru merite militare. A murit în oraşul Görz, la 20 ianuarie 1896". (Liviu Păiuş, Solomia Păiuş : „Istoricul învăţământului românesc din Rodna Veche" Bistriţa, 2004. p. 72)

Intre manuscrisele lui Ion Pop Reteganul, aflate la Biblioteca Academiei Române se găseşte un document în care Ion Pop Reteganul menţionează manscrisul de folclor al lui Florean Domide. Este vorba de manuscrisul nr. 4537 ce are următoarea descriere în „Catalogul manuscriselor româneşti" vol. IV , p. 4 de G. Ştrempel : „Sec. XIX Sgârşit) 318 f; paginaţie veche cu cifre arabe : 1-640 (f. 2-318 v); 21x12,5 cm (Versuri populare din Ardeal, adunate şi adnotate de Ioan Pop Reteganul, vol. 14. Sunt 315 poezii, de dimensiuni reduse, aranjate alfabetic după primul cuvânt al primului vers. Ms. Cuprinde literele A, B, C, D, E., E, F. Numeroase f. sunt tipărite, decupări mai ales din „Tribuna" de la Sibiu. Textele sunt scrise cu cerneală neagră, pe hârtie de diferite dimensiuni. Dăruite Academiei Române după moartea folcloristului". Acest manuscris

este scris după data de 10 ianuarie 1896, data morții lui Florean Domide, deoarece apare mențiunea „ Dintr-un vechi manuscris al repausatului căpitan Domide din Rodna” (fila 188)

In acest manuscris se găsesc cinci piese folclorice din culegerea lui Florean Domide. Le redăm mai jos cu adnotările lui Ion Pop Reteganul, asa cum se află ele menționate în manuscrisul mai sus amintit :

„Aşa-mi vine uneori
Să mă duc la munți cu flori
Cu mândra de subțiori.
Aşa-mi vine câte-o dată
Să mă duc pe munți cu piatră
Să nu mai vin niciodată”

„Dintr-un vechi manuscris com. de căpitanul Domode din Rodna” (fila 31)

„Cât a Bârgăul de lung
Nici-i lapte, nici-i unt,
Fără oale de făcut
Şi hagauă de vândut.
Cât e Bârgăul de mare
Lapte şi brânză nu are
Numai pipe de vânzare”

„Dintr-un vechi manuscris a(l) câpitanului Domide din Rodna, scris în 1827 în lagărul de la Salva” (Fila 169)

„Dă, suflete, liturghii
Până esti între cei vii,
Că după ce vei muri
Nime nu te-a pomeni.
Unii m-or scoate din casă,
Alții s-or sfădi la masă
După cele ce-s rămasă”.

„Dintr-un vechi manuscris comunicat de căpitanul Domide din Rodna” (fila 169)

„Primăvară, mama nostră,
Ie zăpada de pe coastă
Să pască văcuța noastră,
Să răsară clopoței
Să fac struț mândrei din ei,

Să răsară viorele
Să fac struț mândrei din ele”.
„De la căp. Domide” (file186)

„Prutule, pe malul tău
Crească iarbă şi dudău
Să pască murguțul meu,
Să se facă lat în şele
Să ducă armele mele”.

„Dintr-un vechi manuscris al repausatului căpitan Domide din Rodna” (fila 188)

Că este vorba despre o colecție mai mare, cu multe piese folclorice se poate deduce din menționarea de trei ori a cuvântului „manuscris” de către Ion Pop Reteganul, consemnând faptul că din acel manuscris el a luat numai cele cinci piese.

In taberele militare, lagăre de concentrare a militarilor graniceri, se practica de către soldați, dar mai ales de către gradați, care erau oameni cu carte, obiceiul ca în timpul liber să culeagă în caiete sau carnețele piese folclorice de la soldați, asa cun se transcriau pe carnete şi scrisorile în versuri. Am întâlnitacest lucru la soldați atât în primul război cât şi în aldoilea război mondial. (A se vedea culegerea : Liviu Păiuş „Lacrimi şi durere Folclor din război” , Bistrița, 2003).

Am fi tentați să credem că unele versuri nu sunt specifice zonei Năsăudului, cum sunt versurile :

„Prutule, pe malul tău
Crească iarbă şi dudău”

Dar se ştie că din regimentul de graniță năsăudean făceau parte numai soldați din cele 42 comune din acest județ, iar posibilitatea ca aceste versuri să fie culese de la vreun prizonier este exclusă căci închisori se aflau numai în reşedințele de companii, Salva nefiind reşedință de companie

Mai mult decât atât, cuvântul „dudău, dudaie = s.n. (Bot. Pop.)Cucută; prin ext. (cu sens colectiv) buruieni, bălării, cf. magh. Dudva” DEX. P. 284) este de origine maghiară şi deci este specific zonei noastre, fiind primit de la ungurii care au conviețuit cu noi.

I U L I U M O I S I L – F O L C L O R I S T

Este de neînțeles faptul că asupra activității de folclorist a academicianului IuliuMoisil nu s-a aplecat nimeni, iar culegerile sale de folclor zac necercetate în arhive. (*) Cel care timp de peste 60 de ani s-a ocupat de folclorul românesc din nordul Ardealului, dar şi din Gorj, nu a beneficiat de o minimă atenție pentru a evedința această activitate. Arhivele Statului din Bistrița adăpostesc un imens material folcloric,cules încă din l874, pe când era elev la liceul din Năsăud şi până în 1936, de când datează ultimul manuscris din colecția sa aflată la instituția menționată mai sus.

Mai mult, cei care s-au ocupat de viața şi activitatea sa, devenit mambru al Academiei Române în 1943, menționează sumar activitate de folclorist ; „Aici (în revista "Virtus Romana Rediviva", n . n.) a publicat primele producții literare : nuvela "Florea" şi "Castelul spiritelor", o traducere din limba germană, precum şi folclor adunat din zonă,(1) iar altii nu menționează această latură a activității sale.(2)

Incă din anii liceului din Năsăud culege folclor atât din Năsăud cât şi din Maramureş, aşa cum arată un manuscris: „Poezii populare . Culese în anul 1874, în Năsăud şi de la Marmații eni".(3), continuând aici cât a fost elev şi apoi în perioada gorjană a activității sale.Perioada gorjană este mai slab reprezentată în manuscrisele din Bistrița. Ultima perioadă este cea de după întoarcerea sa la Năsăud, în 1931, când activitatea sa în acest domeniu este de a aduna culegeri de folclor făcute de alții: de la Artenie Mureşian provin două culegeri de scrisori în versuri şi jurnale în versuri de pe front ,din primul război mondial, iar de la doi membrii din echipa lui Dimitrie Gusti provin două culegeri de folclor făcute la Rebrişoara în vara anului 1936. (4)

Culegerile de folclor sunt într-o ordine cronologică aleatorie, printre primele din Transilvania, având în vedere unele culegeri ale altor înaintaşi : Florean Domide, A.P. Alexi, Atanasie Marinescu sau Ion Pauleti şi nu în ultimul rând , Ion Pop Reteganul.

Din simpla enumerare a acestor manuscrise, dar şi din studierea Fondului Iuliu Moisil de la Bistrița (5) se poate vedea aria largă şi variată a preocupărilor sale în acest domeniu. Culegerile lui Iuliu Moisil sunt

printre primele culegeri de folclor din această zonă şi demonstrează bogăţia şi varietatea folclorului din zona Năsăudului şi Valea Rodnei, străveche vatră folclorică (6).

Pe lângă materialele folclorice culese, Iuliu Moisil ne dă preţioase informaţii asupra unor cuvinte mai puţin cunoscute , precum şi unele consideraţii de ordin dialectal privind graiul în nordul Ardealului şi în Maramureş (7).

Creaţiile populare culese de Iuliu Moisil, unele dintre ele nu se vor mai regăsi în culegeri ulterioare, sunt în acest fel unicate. Astfel balada despre Gruia lui Novac, prezentă în culegerile lui Iuliu Moisil în două variante, nu este specifică zonei respective, dar ea este o piesă rară ce merită a fi cunoscută. Unii au arătat că: „o hartă cu răspândirea acestor balade ar arăta masiva lor frecvenţă în spaţiul bănăţean, cu prelungiri către cel muntean, ca apoi să se răreasc spre Moldova şi nordul Transilvaniei". (8) Cele două variante : „A lui Gruian" şi „Gruia lui Novac" sunt inegale ca întindere epică şi nu cuprind în totalitate aceleaşi fapte, dar ele se înscriu în „ciclul ţarigrădean", aşa cum le caracterizează Gheorghe Vrabie, pe când Al.I.Amzulescu le încadrează la ciclul „Cotropitori (Turci-Tătari)" la subtipul „Gruia captiv la Tarigrad"(10).Varianta este „culeasă din Năsăud (Transilvania) de la un fecior întors atunci de curând de la munte, unde a fost păcurar".(ll).

In cele două variante locul unde sălăşluiesc Novacii este diferit, alternând de la forma:

„Sus la munte
Dalbă curte,
Da-n curte cine şedea,
Da Novac cu Gruia lui”.

la forma

„Acolo sus la răsărit
Este-o masă rotilată
De Novaci înconjurată”.

Ca şi în alte balade nord-ardelene, Gruia plecat la Tarigrad, se opreşte într-un loc ce va deveni lait-motiv, unde eroii baladelor vor lua hotărâri importante:

„Când fu locul la un loc,
La mijlocul codrului,
La fântâna corbului,

La crâşma-mpăratului
Gruia-n crâşmă că intra.”

Intrând în crâşma împăratului, el cere crâşmăriţei să-i dea „vin de nouă ai/ Care beu feciori de crai" şi în trei zile şi trei nopţi face prăpăd în vinurile împăratului căci: „în trei zile şi trei nopţi/ Nouă buţi de vin o stors / Şi nice un ban n-o scos". Alarmată, Aniţa, crâşmăriţa, aleargă la împărat pentru a-i cere sfat. Impăratul îi cere să-l descrie pe tânărul voinc. Portretul făcut de crâşmăriţă este hiperbolic:

„Inălţate împărate,
Eu făptura ţi oi spune
Că atâta-i de lat în frunte
Pe cât o tablă de munte
Şi-atâta-i de lat în spate
Nici cu ţara nu li-i bate.”

Fată de alte balade, cea a lui Iuliu Moisil conţine trei încercări de a-l lega pe Gruia în crâşmă şi abia a treia oară turcii reuşesc să-l lege „c-o vână de bou de nouă ai". Dus în faţa împăratului, acesta ordonă ca Gruia ă fie dus:

„Voi pe Gruia mi-l duceţi
In ostrohul Dunării
Unde ţinem noi robii”.

Acţiunea se mută, fără alte precizări, la casa tatălui său,care, îngrijorat de soarta fiului său, trimite în căutarea lui o coarbă neagră:

„Tu, puiuţ de coarbă neagră,
Eu de mică te-am ţinut
Şi folos nu ţi-am avut,
Da du-te şi cată pe Gruia:
Ori înecat,
Ori spânzurat,
Ori în temniţă băgat,
Ori în ostrohul Dunării
Unde-şi ţin turcii robii”..

Ajunsă la Gruia, acesta îi cere să-i aducă dela „o boldărie" „călimară şi hârtie/ Şi-o pană cu ce va scrie" tatălui său. Deşi nu vor să-i deslege mâna stângă ca să scrie „că dreapta nu-ţi cuteza / Că vi-ţi teme de dânsa", el reuşeşte să rupă legăturile şi scrie tatălui său.

Coarba neagră duce scrisoarea lui Novac sfătuindu-l să-şi ia haine călugăreşti pentru a nu fi recunoscut.

După ce la „fântâna corbului", taie capul unui turc bătrân şi-i ia sabia, Novac se duce la împărat. Spre deosebire de alte variante, Novac nu se foloseşte de bani pentru a-şi salva fiul, ci caută să beneficieze de faptul ca, fiind călugăr, poate învăța robii să scrie.

Refuzat de împărat, el eliberează robii dărâmând uşa temniții cu piciorul, iar la fiecare rob „cum ieşea / Toate fiarăle rumpea / Şi la codru şi pornea." La urmă iese şi Gruia din temniță şi are loc lupta cu turcii pe care-i omoară şi lasă viu doar un turc :

„Ca să ducă vestea-n Tarigrad
Că o scăpat de viteaz."

Varianta acestei balade intitulată „A lui Gruian" este mai redusă ca număr de versuri şi nu conține toate episoadele din prima variantă.

Varianta fiind mai concisă, nu lipseşte episodul cu „puiuțul de coarbă neagră" care-l vesteşte pe tatăl său că Gruia se află în temniță rugându.l să se-mbrace „tot cu haine de mătasă/ Să vie cu bani de-acasă".

Finalul e asemănător cu cel din alte variante, mai ales cu cea a lui Vasile Alecsandri(12).

Două variante ale baladei „Ilincuța Sandrului" culese din Maramureş nu le mai regăsim în alte culegeri făcute mai târziu.(13) O caracteristică a acestei balade este faptul că anumite evenimente care schimbă cursul normal al acțiunii, care constituie intriga baladei, sunt înfăptuite la un anumit loc, în alte balade fiind menționat, dar aici doar sugerat „Când fu locul la un loc".

Pe tema „Contrast social. Bogatul şi săraca" găsim o variantă al cărei conținut diferă de subiectul menționat în lucrarea lui Al. I. Amzulescu. Este o baladă care vorbeşte de sacrificiul dragostei, de puterea dragostei peste moarte.Este vorba despre o slujnică care se iubeşte cu „feciorul domnului" timp de nouă ani şi nimeni nu a ştiut acest lucru. Bănuid dragostea dintre cei doi , părinții feciorului hotărăsc să-l îndepărteze pe fecior de iubita lui şi-l trimit în tabără, adică la oaste, iar pe fată o vor omorî. Slujnica aude ce pregătesc părinții feciorului şi, înainte de a-l trimite în tabără, îi dă iubitului său o năframă, iar feciorul îi dă fetei un inel.

Locul în care se petrece modificarea stării inițiale, unde eroul baladei se va întoarce din drum este tot „Fântâna corbului". Nu s-a studiat

până acum care este semnificaţia motivului „fântânii corbului" ca loc în care eroul baladelor româneşti din nordul Ardealului ia hotărâri importante, sau mai precis spus aici are loc momentul de înţelegere a unor fapte care se petrec şi care îl privesc în mod direct.In acest loc feciorul domnului trimis în tabără în fruntea unor ostaşi, privindu-şi năframa o vede destrămată pe margini semn că mândra lui a fost înecată. Feciorul invocă un pretext pentru a se întoarce acasă :

„Staţi în loc unde v-am pus
Până-ţi vedea steagu-n sus,
Că numai eu că mi-am uitat
Chivăruşa, sabia
Tot pe masă la mândra.
Mie-acelea-mi trebuie:
Chivăra de pus pe cap,
Sabia – peană la steag".

In drum spre casă, feciorul se întâlneşte cu un păcurăraş care-i spune că părinţii i-au înecat mândruţa într-un tău. Feciorul merge la tău, se aruncă în apă, iar murgul se duce singur acasă ca să vestească părinţilor feciorului că:

„Domnul meu în tăuaş s-o svârit,
Drăguţa şi o găsit.
El aşa o poruncit:
Că dumneata să strângi
Nouă ţări, nouă oraşe
Ca tăuţul să-l stârpească,
Pe noi să ne găsească".

Motivul „fetei de frânc", aşa cum apare la Al.I.Amzulescu îl întâlnim în două variante culese din Năsăud. Fată de varianta culeasă de At. M. Marienescu „de la Năsăud şi **B**istriţa" are unele elemente independente, mai ales că varianta lui Iuliu Moisil începe în alt mod, iar acest motiv este motivul care determină desfăşurarea ulterioară a acţiunii baladei.:

„Strigă, Doamne, cine strigă
Strigă-o fată sibiancă
Din turnul Sibiului,
Din scaunul Clujului
Cine-n lume s-ar afla

Să o ieie de nevastă”.

Cel care o aude şi se hotărăşte s-o ia de nevastă, îndeplinindu-i orice dorință este „un pui de jidovel/ Din vița lui Dragodel". Față de varianta lui At.M. Marienescu, varianta lui Moisil cuprinde şi alte dorințe ale fetei:

„Cine-n lume mi-a stârpi
Dunărea pe trei locuri
Să mă duc eu la jocuri”.

Pe tema „femeii necredincioase" întâlnim în creațiile culese de Iuliu Moisil o variantă care tratează tema într-un mod original, dovadă a capacității creatoare a poporului român. Reluând un motiv din lirica populară cel al „crâşmei aşezată în drum" poetul popular îl amplifică şi-l subordonează subiectului baladei:

„Cine-a făcut crâşma-n drum
N-o făcut-o de nebun,
C-o făcut-o de cumninte
La omul cu gânduri multe.
La crâşma de lemn de nuc
Da, beu domnii şi se duc.
La crâşma de lemn de peşte
Da, beu domnii călăreşte:
La crâşma de lemn de fag
Da, beu domnii, nu se trag”.

La această crâşmă „Geroge, fecior de împărat" şade supărat că a văzut inelul soției sale la „feciorul grofului". Sub aspectul realității ne aflăm în spațiul Transilvaniei. Hotărându-se să-şi pedepsească soția necredincioasă, feciorul de împărat îşi ia „inaşii" săi şi pleacă acasă. Acolo repetă rugămintea de trei ori:

„Ia deschide portița
Să-ți sărut eu gurița”.

Considerăm o caracteristică a baladelor ardelene, această contaminare cu basmele, unde numărul trei este des întâlnit.Ca şi Făt-Frumos din poveste care trece peste trei încercări pentru a se întâlni cu iubita sa, tot aşa şi eroul nostru trebuie să repete de trei ori rugămintea de a-i deschide mândra poarta, după cum şi crâşmele sunt construite din trei feluri de materiale.. Mai mult, intrat la soția sa, eroul repetă de trei ori moartea pe care i-o pregăteşte., moarte ce poate fi şi ea de trei feluri :

„Ce moarte tu ți-i vrea:
Ori de puşcă împuşcată,
Ori din sabie dumicată,
Ori cu seu picurată”.

Dând dovadă de păreri de rău pentru că şi-a omorât soția, feciorul de împărat adresează tot trei blesteme celor care vor face ca el căci:

„Curte mândră-am pustiit,
Pe mine m-am văduvit,
Coconii i-am sărăcit”.

Un subiect ce are acoperire doar în nordul Ardealului este cel intitulat „La râul de rouă" Arătam altă dată că denumirea de „la râul de rouă" are acoperire numai sub forma metaforei: „Dacă am accepta metafora „râului de rouă" ca dorință nerealizabilă a fetei simple de a se mărita cu „un fecior de crai", atunci denumirea motivului este acceptabilă" (10), pe considerentul că celelalte variante nici nu aminteau de „râul de rouă".

Varianta culeasă de I.Moisil nu numai că menționează „pârâuaşul de rouă", dar acolo este locul de desfăşurare al baladei:

„Pe cel pârâiaş de rouă
Face mândru casă nouă,
Cu mândrile , cu-amândouă,
Cu fereştile la soare
Cu uşile către vale.
Acolo-i casa de şezătoare
De nouă fete fecioare.
Toate cântă şi logodesc
Şi drăguți-şi pomenesc”.

Un subiect neînregistrat în catalogul lui Al.I.Amzulescu este cel din balada intitulată de noi „Ginerele şi socrul său", baladă „culeasă din Năsăud", cum menționează culegătorul.

Locul desfăşurării acțiunii este „acolo-n jos la Dunăre", unde ginerele este căutat de socrul său. Acesta îi reproşează ginerelui că „te-ai dus şi ne-ai lăsat", pentru care fapt îl condamnă la moarte „din puşcat /Din săgetat".

Ginerele cere voie să-i scrie soției sale o scrisoare, iar scrisoarea ajunge la ea tocmai când prânzea. Soția îi reproşează tatălui său omorârea soțului ei. El îi promite că o va mărita cât de curând, lucru ce face ca ura

faţă de tatăl său să crească pe care-l blestemă. Este o frumoasă baladă despre statornicia în dragoste.

Varianta „Pintea Viteazul " nu cuprinde elemente noi faţă de celelalte variante culese din această zonă. Balada s-a bucurat de atenţia unor cercetători aşezând-o la loc de frunte: „aşezăm în fruntea acestei grupe (tipuri de haiduci cavaleri, n.n.) balada despre Pintea Viteazul. Transmisă sub forma unei naraţiuni lipsite de fabulos, fiind o expunere realistă, mai mult apropiată de stilul „jurnalului oral", ea s-a bucurat de o largă răspândire, mai cu seamă în părţile de baştină ale eroului".(l7)

O temă ce n-a fost abordată o jumătate de secol, lucru uşor de înţeles , este cea a baladelor cu temă religioasă. Baladele cu temă religioasă nu sunt creaţii ale feţelor bisericeşti, după cum s-a mai afirmat, pentru că oamenii simpli cunoşteau la fel de bine ca şi feţele bisericeşti legendele biblice şi au creat eu înşişi balade pe baza legendelor religioase, dovadă este însemnarea făcută de Iuliu Moisil la sfârşitul unei asatfel de balade: „După cuprins acest viers este religios. E cules din Năsăud de la un păcurar (păstor) venit de curând din munte".Tema acestei balade este căutarea lui Isus de către Maica Domnului, dar în cuprinsul ei vom găsi teme străine legendei biblice.Fiind o baladă religioasă nu se putea ca ea să nu fie ancorată în spaţiul bisericii. Intr-o biserică construită dintr-un lemn mare stă Maica Domnului care este îngrijorată de soarta fiului său:

„Pe apa Iordanului se uită,
Vedea holde răsărind,
Păsările piuind,
Oile fătând,
Fiuţul nu l-o văzut venind".

Intâlnim aici motive preluate din colinde cum este motivul prefacerii lacrimilor Maicii Domnului în mere de argint pe care le culeg îngerii şi sfinţii. Balada este construită conform procedeelor basmelor populare unde

unele fapte se repetă de trei ori , iar unele personaje sunt tot în număr de trei. Astfel, Maica Domnului căutându-l pe Isus se întâlneşte cu trei personaje : cu Sânt Ion, cu un dulgher şi cu un fierar. Pe fiecare îi întreabă dacă nu l-au văzut pe Isus. Sânt Ion o trimite la apa Iordanului, iar cei doi meşteri îi spun că jidovii l-au prins, l-au răstignit şi la ei au venit să le facă cruce „cu o parte şi două mai mari", precum şi cuie pentru a-l răstigni. Este interesant să arătăm că în această baladă ce prelucrează o temă arhicunoscută, poetul popular introduce elemente ce nu au nici o legătură cu tema religioasă căci Maica Domnului plecată în căutarea lui Isus „în munţi de glajă/ Pe munţi ca ascuţitul cuţitului / Până la o fântână / S-o plecat să bea apă", dar aici îi apare o broască.

Apariţia broaştei în această baladă religioasă nu are de-a face cu tema biblică, ci mai curând cu credinţele populare : „In legendele româneşti, ea (broasca, n.n.) se cufundă în apele primordiale de unde aduce pământ.Este un animal „binecuvântat de Dumnezeu", de aceea corpul său nu putrezeşte; se crede că apără de friguri; orăcăitul ei prevesteşte ploaia, iar prezenţa ei în fântână curăţă apa". (l8)

Un amestec de blestem cu descântece formează dialogul dintre Maica Domnului şi broască, amestecate cu vechi credinţe româneşti:

„O, broscuţă, muriu-ai şi n-ai putrezi
Şi unde nu-i fi
Să nu fie bună apa de băut.
Da cum n-oi fi scârbită şi supărată
Precum n-am fost niciodată,
Că eu numai un fiuţ am avut
Şi nu ştiu în care parte de lume s-o dus.
- O, maică eu am avut doisprezece pui
Şi o venit o raţă
Forforeaţă,
Şi mi-o omorât unsprezece o dată,

Unu mi-o rămas,
Toma, Tominoace,
Struţ de busuioace,
Hai la mama-ncoace.
Şi-o venit un broscoi cu picioarele
Ca răşchitoarele,
Ochii ca talgerele".

După această scenă, Maica Domnului se duce şi se întâlneşte din nou cu Sânt Ion care-i spune să schimbe hainele negre „călugăreşti", haine de doliu, cu haine albe „ungureşti" deoarece îl va întâlni pe Isus.Redarea vieţii prin patimile lui Isus, călcând moartea, este redată foarte metaforic:

„O, maică, până nu mă răstignii eu
Nu auzeai săcure
In pădure,
Nu auzeai glas
De voinicaş,
Nu lăsa oaia mielul său,
Nici vaca viţelul său,
Iapa mânzul său,
Nici scroafa purcelul său,
Nici femeia pruncul său.
Or de când m-am răstignit eu
Auzi glas
De voinicaş,
Săcure
In pădure.
Lasă oaia mielul său
Şi vaca viţelul său,
Iapa mânzul său".

O baladă al cărei subiect nu se regăseşte în catalogul lui Al.I. Amzulescu este balada „Fata întemniţată", baladă ce dezvoltă un fapt neobişnuit.

„Cine-n lume o văzut
Fată mare pe uliţă,

Joi o prind, vineri o leagă,
Sâmbătă-n temniţă-o bagă".

Din temniţă, mândra se roagă s-o lase pe uliţă cu speranta că va vedea un om din ţara ei spre a trimite o scrisoare părinţilor. Nu întâlneşte numai un pui de turturea, pasăre folosiă pentru a trimite veşti acasă., aşa cum este folosiă şi în scrisorile în versuri trimise de pe front..

Balada despre „Proba iubirii" este cea mai completă baladă din zona noastră, căci ea conţine şi finalul cu răspala primită de uibita tânărului pentru că i-a scos „balaurul" din sânul feciorulu, aşa cum arată şi Adrian Fochi : „ Numai iubita nu ezită nici un moment să-şi expună viaţa şi e recompensată, în final, prin transformarea balaurului într-o cingătoare de aur."(l9)

O variantă interesantă o întâlnim în balada „Tâlharul şi mama sa" care readuce în prim plan puterea blestemului mamei asupra copiilor. Pentru că nu a ascultat-o mama îşi blestemă fiul arestat să fie mâncat de balaur. Cu toate că intâlneşte balaurul, acesta nu-l mănâncă, în contradicţie cu blestemul mamei sale, căci blestemul : „era considerat ca cea mai gravă formă de intervenţie magică asupra soartei copilului" .(20)

Culegerile lui Iuliu Moisil conţin câteva descântece, acele creaţii care valorifică credinţa populară în puterea cuvântului căci : „La baza descântecului stă însuşirea de excitant psihic al cuvântului…Insuşirea aceasta a cuvintelor a fost folosită în magia constituită în sistem, încărcându-se cuvântul cu sensuri magice şi a edificat credinţa în imensa putere latentă a acestuia. (21)

Descântecul „De dragoste" prezintă, sub formă de motiv epic plecarea fetei:

„La pârâul lui Iordan
La apa lui Prodan,
Unde-i unda de vin,
Stropi de mir
Şi târnuri de busuioc

Ca să aibă parte de noroc".

Ajunsă aici, fata plânge şi n-o aude nimeni numai Maica Domnului auzind-o o întreabă de ce plânge. Răspunsul fetei este o frumoasă tiradă, iar repetiţiile şi enumerările dau un farmec deosebit. Tot aici poetul popular crează cuvinte noi, pe care limba literară de azi nu le cunoaşte : „ desorbi" antonimul de la „a orbi" şi „a desmuţi" antonimul lui „a fi mut".

După ce farmecele vor fi înlăturate fata va fi îmbrăcată ca o împărătească, stârnind curiozitatea celor ce o vor vedea:

„Nu e nici împărătească
Nici crăiasă
Fără-i N… cea frumoasă:
In faţă ca soarele,
In dos ca doamnele,
Ca să fie mai văzută
Ca împăratul în împărăţie,
Ca craiul în crăie".

Colindele sunt slab reprezentate în culegerile lui Iuliu Moisil, culegerile sale cuprinzând doar trei colinde. Cea mai iportantă, prin raritatea ei, este cea „Pe râtul cu florile", în care oaia năzdrăvană se roagă lui Dumnezu „S-o scoată în primăvară ", căci ea îi va da

„La Ispas
Un drob de caş,
La Sângeorz
Un miel frumos;
La Sân Nicoară
Cu o mioară".

O parte cuprinzătoare a culegerilor lui Iuliu Moisil este cea a poeziei lirice: lirica de dor, de dragoste, de cătănie, de jale, satirică, de pahar sau chiar şi jurnale în versuri din primul război mondial.

Exprimând cele mai diverse sentimente umane, poezia lirică este cea mai apropiată de sufletul omului şi ea este cântată sau exprimată doar în funcţie de momentul sufletesc ivit : „In doinele ardelene se petrece un fapt puţin comun celorlalte categorii lirice, iar cu poetul anonim se

întâmplă un fapt demn de semnalat: vorbind despre lumea înconjurătoare la un mod când admirativ, când repulsiv etc.îşi caută prilej portivit să strecoare fin , subtil, lumea sa de gânduri şi sentimente de care este frământat şi în modul acesta devine un mare poet".(24)

Lirica de dor surprinde în toată varietatea lui acest sentiment:

„Dorul meu pe unde –aleargă
Nu-i pasăre să-l întreacă:
Dorul meu pe unde-alungă
Nu-i pasăre să-l ajungă".

Efortul la care este supus cel cuprins de dor este asemănat cu munca grea a boilor în jug:

„Du-te, dor, ca să mă duc
Să nu trag ca boii-n jug;
Boii-s boi
Trag câte doi,
Dar io-s voinic tinerel
Nu poci trage singurel".

Lirica de cătănie este o componentă indispensabilă a folclorului năsăudean, lucru ce se reflectă în culegerile lui Iuliu Moisil, pentru că la data culegerii sentimentele provocate de plecarea grănicerilor să lupte pentru împărat erau vii în memoria năsăudenilor:

„Spicuț verde de secară,
Rămâi sănătoasă țară
Eu mă duc din tine-afară
Când oi trece granița
Rău m-a durea inima".

Un cântec de cătanie surprinde imaginea năframei, simbol al credinței pe care fata rămasă acasă să-l aştepte:

„Eu mă duc, mândră,-n cătane,
Tu rămâi şi spală haine.
Spală, mândră, ce-i spăla,
Spală, mândră, naframa.
Da o spală-n lăcrimele
Şi o uscă-n dor şi jele,
Şi mi-o trimite pe stele,
Pe sunetul vântului
In mijlocul Clujului:

Unde-o fi steagul plecat.
Io-s în puşcă răzimat".

O altă specie specifică folclorului nord-ardelean o constituie scrisorile în versuri din război pe care noi le-am numit împreună cu lirica de cătanie şi jurnalele din război „folclorul cătăniei şi al războiului". (25) Am arătat acolo că aceste creaţii nu sunt de fapt ceea ce am înţelege noi astăzi printr-o simplă scrisoare de comunicare a unor fapte între cei plecaţi în război şi cei de acasă. Ele trebuie înţelese ca adevărate creaţii artistice căci ele sunt cu totul aparte faţă de o simplă scrisoare. Chiar dacă pe unii mai puţin avizaţi în folclor i-ar deranja lungimea unora sau repetarea unor motive şi chiar versuri , ele rămân cu adevărat creaţii artistice prin transfigurarea realităţii pe care o evocă.

Dorul este cauzat nu de faptul că merge în cătane sau la război, ci de faptul că tânărul se duce în locuri străine şi necunoscute

„Eu mă duc în ţări străine
Unde nu cunosc pe nime,
Numai frunza răchiţii
Din marginea Dunării
Şi frunzuca Oltului
Din marginea Prutului".

Din totdeauna omul simplu nu a trecut fără să ia atitudine faţă de anumite defecte morale ale oamenilor pe care nu le trece cu vederea, ci işi exprimă dezaprobarea în mod direct de cele mai multe ori foarte discret:

„Câte fete-s cu cojoc
Toate-aşteaptă să le joc.
De jucat, juca-le-oi
Şi aici lăsa-le-oi,
Iară câte-s cu pieptari
Toate-aşteaptă gazde mari.
Da le-om da după jăndari
Că aceia-s domni mai mari".

Lenea, lipsa unor deprinderi gospodăreşti necesare traiului într-o societate arhaică în care îmbrăcămintea se confecţiona în casă , este adesea aspru sancţionată:

„Se ţinea mândra de lume,
Nice teara n-o şti pune.
Când îi colea la rostat

Raita după babe-n sat.
Când o fost la nevedit.
Şapte babe-o trebuit.
Trăiţi, babe, nu muriţi
Că la fete trebuiţi.
Printre ițe, printre spată
Mere capra-mpiedecată,
Din spată până-n fuştei
Mere scroafa cu purcei,
Bagă vina pe sucală
Pân-ce iese pânza rară".

. Dorul după cei lăsaţi acasă este copleşitor pentru cei ce au îmbrăcat haina militară duşi să lupte pe fronturi în ţări străine, cei plecaţi fiind de multe ori oameni în vârstă, până la 5o de ani care şi-au lăsat acasă nevastă, copii şi părinţi bătrâni:

„C-am lăsat caru-n ocol
Si soţia mea cu dor
Lăsat-am carul cu vaci
Şi cinci copilaşi săraci.
Lăsat-am casa acăţată
Şi pe soacra supărată
Că cinci am plecat deodată
Ţoţi am mers la bătălie
Şi-am lăsat casa pustie,
La gloanţele tunului
In ţara străinului
Tot în ţara sârbului.
Frunză verde lămâie,
Rămâne ţara pustie.
Că să duc cătanele
Şi le sună armele.
Şi să duc răgutele.
Şi le sună puştile".

Nimeni nu le-a făcut educaţie patriotică, nimeni nu le-a spus să introducă în creaţiile lor datoria faţă de ţară şi totuşi sentimentul patriotic este prezent în creaţiile lor:

„Dar tot nu mă-nfric

Că eu mă lupt cu mândrie
Pentru-a mea scumpă moşie
Că-s copil de ardelean
Şi am sânge de roman".

Interesantă este discrepanța dintre învierea naturii, redarea speranței prin venirea primăverii şi sufletul soldatului:

„Tuturor le pare bine
Dacă văd că vara vine,
Numai nouă la cătană
Primăvara ni-i duşmană.
Când în Serbia-am intrat
Mândră moşie-am aflat,
Tot cu fir şi trandafiri,
Țințirim la ofițiri,
Şi tot rujă şi bujori,
Țințirim la a noşti feciori".

Scrisorile în versuri sunt o descărcare a inimii îndurerate a soldatului, pe care le consideră mesagere a gândurilor sale triste acasă la cei dragi :

„Cărticică, glas cu jele,
Sluga gândurilor mele,
Du-te,carte, şi soseşte,
La măicuța-i povesteşte
Povesteşte-i tu şi-i spune
Că eu mai trăiesc pe lume".

In jurnalele sale, care surprind de cele mai multe ori viața de pe front, soldatul dă dovadă de compasiune față de oameni nevinovați, chiar dacă erau în război cu țara lor:

„Foaie verde de urzică,
Nici de Sârbul nu mi-e frică,
D-am văzut un mic ciopor
Orfani cu mamele lor,
Ce venea să ne petreacă.
Foaie verde lemn de nuc,
Da nu ştiu unde mă duc,
C-o venit un căpitan

Şi i-o dus ca pe duşmani.
Foaie verde şi una,
Şi,Doamne, amar plângea
Căci merg cale-ndepărtată
Şi ei rămân fără tată".

Două manuscrise cuprind folclor dintr-o comună de la marginea Năsăudului (26), cules de doi membrii ai echipei lui Dimitrie Gusti în l936. Manuscrisele cuprind :cântece, strigături, bocete, descântece şi balade. Ele au fost culese la 10 ani după ce un alt fiu al satului, Emil Precup, culegea folclor din comuna sa natală (26) şi chiar Tiberiu Morariu publica folclor din această zonă (27), pe care-l culesese în perioada de documentare despre viaţa ciobanilor din Munţii Rodnei (28).

Deosebită de variantele publicate până acum, peste 2ooo de variante, după cum apreciază cineva (29) este varianta intitulată „Cântecul ciobanului", o variantă a cunoscutei balade „Mioriţa". Surprinde, în primul rând, titlul baladei, care vine să confirme vechimea colindului : „mai înainte a fost colindul! Inainte de a se naşte şi de a se ivi (abia în ultimele veacuri) cântecul moldo-valah al „Mioriţei" cu mult înainte s-a născut începând din părţile de sus ale Transilvaniei (foarte plauzibil începând cu zona cuprinsă între munţii Rodnei şi ai Călimanului) şi răspândindu-se treptat spre toate zările pământului românesc „povestea cântată în străvechiul colind al păcurarilor."(3o) Varianta din Rebrişoara surprinde prin faptul că ea cuprinde unele motive din alte balade :

„Păcurari, păcurăraşi
Noi de când păcurărim
Da noi nu ne întrebăm
Care din ce sat suntem
Ceva neam de nu ne aflăm".

Totodată aflăm motivul pentru care va fi omorât „copilul străin" deoarece „Doi mai mari îs veri primari", precum şi modul în care va fi omorat, mod ce diferă faţă de celelalte balade:

„Şi-i fac legea să-l înece,
Şi unde l-or îngropa
Să le rămaie stana
Şi mioara cu dânsa".

Deci nu este vorba de invidie din cauza „averii mai mari" a ciobanului „străin", ci avem de-a face cu răpirea întregii turme, inclusiv a

mioarei năzdrăvane. În testamentul pe care-l rosteşte Constantin „copilul străin", deci cel mai mic păcurar are un nume, el doreşte mioarei sale:

„Dar tu, sfântă miorița,
Fă-te-o sfântă cruciuliță
Şi te sui în vârf de brad
Şi strigă în al meu sat.
Doar mama te-a auzi
Şi la munte a ieşi".

Mama lui Constantin urcă la munte, ajunge acolo şi-i întreabă unde este fiul ei. Ciobanii îi răspund:

„El pe gânduri s-o luat
Şi s-o dus şi s-o-nsurat:
Soarele-i nănaş mare
Şi lunița nănăşița,
Stelele sunt druştele".

Deşi nu este prezentat faptul uciderii ciobanului mai mic, trebuie să recunoaştem că moartea lui nu mai este ipotetică ci realizată deoarece, în final, miorița îi spunei mamei ciobănaşului ucis:

„Până trăia Domnul meu
Umblam în fruntea oilor,
Mâncam fruntea ierbilor,
Beam apă destâlhurită,
Cât era ziua stam hrănită.
De când o murit Domnul meu
Umblu în coada oilor
Mănânc coada ierbilor
Şi beau apă tâlhurită
Cât e ziua stau flămândă".

Faptul că feciorul i-a fost omorât provoacă în inima mamei scârbă şi nu jale sau durere, lucru ce corespunde cu etica ciobănească.

Ne aflăm,după părerea mea, în fața unei variante arhaice care în procesul de transmitere din generație în generație nu s-a curățat de unele elemente nesemnificative, ci le-a transmis sub forma „Cântecului ciobanului" aşa cum a fost el creat în vremuri imemoriale.

Constatăm în folclorul someşan, ancorarea baladelor în realități specifice acestei zone. Arătam acest lucru şi despre balada „Toma Almoş"

culeasă în comuna Sant unde Toma este un voinic tăbăran (soldat întors din tabăra militară).

Varianta „Tinerii îndrăgostiți înfrățiți după moarte" conține elemente legate de plecarea „în slujbă la-mpăratu":

„Frunză verde lemn uscat,
Tânăr voinic s-o-nsurat,
Trăia lunea, ba marţea.
I-o venit o cărticea,
Carte de la-mpărăție
Să se ducă-n cătănie”.

După plecarea feciorului în cătănie, soacra închide pe noră în cămară, unde o lasă să moară. Intors acasă nu-şi găsaşte soția , iar mama lui îl trimite la mama fetei sau la fântână unde s-ar fi dus după apă soția lui. N-o găsaşte şi atunci intră în cămară unde o află moartă. Feciorul de supărare moare.

„Şi pe el că l-o-ngropat
În corul bisericii
Unde cântă diecii.
Şi pe ea o îngropat
La marginea drumului
In cornuțul gardului”.

Răsărind din băiat un trandafir, iar din fată o „rujuță albă", trandafirul îmbrățişează rujuța, simbol al dragostei curate peste moarte. Voind să forţeze destinul, soacra rea încearcă să-i despartă şi peste moarte, dar îşi primeşte răsplata :

„Ea mlădița o tăiat
Rujuța nu s-o uscat
Şi ea-n nouă o crepat”.

Descântecele reiau în compoziția lor unele motive din balade cum este motivul mijlocului de cale unde eroului i se întâmplă lucuri deosebite, care aduc în planul desfăşurării acțiunii schimbări esențiale:

„La mijloc de cale
Se afla de ochi orbită,
De urechi asurzită.
De mânuri legată
De picioare-mpcedecată
De mare ură țâpată”.

Intervenția Maicii Preacurate va aduce în planul ideal dorința fetei:

„La soc îndruma-te-oi,
Când în joc îi intra
Mire la tine-a alerga,
La joc te-a chema,
In gură te-a săruta,
De nevastă te-a lua
Şi te-a duce la mama ta
Care te-a săruta”.

Repetarea unor numere faste, care asociate cu unele cuvinte, aduc anularea farmecelor făcute fetei şi produc efecte stilistice deosebite :

„Cu 99 de pluguri voi ara,
Inapoi nu veți înturna;
Cu 99 de grape voi grăpa
Şi te-oi sfârteca;
Cu 99 de coase voi cosi,
Inapoi nu veți veni;
Cu 99 de seceri voi secera
Şi-napoi nu-ți înturna;
Cu 99 de ragili voi răgila
Şi-napoi nu veți înturna;
Cu 99 de cepteni voi ceptăna
Şi-napoi nu veți înturna”.

Şi în aceste manuscrise poezia lirică este preponderentă demonstrând marea capacitate de creare a acestei specii de către creatorii anonimi. In cadrul acesteia lirica dorului capătă forme deosebite:

„Mult mă-ntreabă frunza vara
Nu mi-i dor de badea seara?
Şi eu zic că nu mi-i dor
De la inimuță mor;
Şi eu zic că nu mi-i drag,
De la inimuță zac.
Frunză verde de bujor,
Vino,bade, după dor
Şi-l samănă pe ogor,
Şi-l samănă unde-i vrea,
Ia-l de la inima mea”.

Sinceritatea dragostei dintre un băiat şi o fată este reliefată într-o poezie de o deosebită frumuseţe artistică.

„Colo-n jos pe lângă râu
Subţirica spală grâu,
Bădiţ-o ţinea de brâu
Şi-o ţinea de cingătoare
Şi-o jura la sfântul soare
Să spue câţi drăguţi are.
-Eu,bădiţă, n-am pe nime
Numai singurel pe tine.
De mai am pe cineva
Uşte-mi-se cosiţa
Ca iarba primăvara,
Când răsare săraca.
Tu de ai pe cineva
Uşte-ţi-se struţu-n clop
Ca şi iarba p'ingă foc".

Culegerile de folclor ale lui Iuliu Moisil, cât şi celelalte culegeri culese de alţii dar aflate în Fondul Iuliu Moisil, atestă un pasionat de folclor căruia i-a fost credincios o viaţă. Publicarea acestora va întregi portretul multicultural al celui ce a fost academicianul Iuliu Moisil.

NOTE

*. Studiul a fost scris în anul 2003. In anul 2009 am publicat culegerile de folclor ale lui Iuliu Moisil : „Poezii populare de pre Valea Someşului", (298 p.) Editura Napoca Star , Cluj-Napoca, 2009

1.Gavrilă Tomi: „Iuliu Moisil" în „Studii şi cercetări etnoculturale", vol, II, „Spiritualitatea năsăudeană :Acadamicienii", Bistriţa, 2oo1, pag. 9

2. Teodor Tanco : „Dicţionar literar 1639-1997" , Ed, V.R,R. Cluj-Napoca,1998, pag.227-228.

5.In studiul de faţă ne vom ocupa numai de folclorul cules din zona Năsăudului nu şi de cel din Maramureş.

6. La sfârşitul manuscrisului A. vom da aceste "Note" ale lui Iuliu Moisil.

7.Gheorghe Vrabie: „Eposul popular românesc", Ed. Albatros, Buc, 1983, pag. 23

8. Idem , pag. 243

9. Al.I.Amzulescu: „Cântecul epic eroic. Tipologie şi corpus de texte poetice”. Ed. Academiei RSR, Buc. 1981,pag.79

10 . „ Poezii populare culese în anul 1874 în Năsăud şi de la Marmaţieni".

11.Vasile Alecsandri: „Poezii populare ale românilor”. Ediţie critică de Gh. Vrabie, Ed. ptr. Lit. Bucureşti, 1965, pag.221-225

12. a. Tache Papahagi : „Graiul şi folclorul Maramureşului”, 1925

b. „ Antologie de folclor din judeţul Maramureş”, Baia Mare,1980.

c. Vasile T. Doniga: „Folclor din Maramureş”, Ed. Minerva,1980

13. Al. I. Amzulescu: op.cit. pag.72

14. At. M. Marienescu: „Poezii populare din Transilvania”. Ediţie îngrijită de Eugen Blăjan. Prefaţă de Ovidiu Bîrlea, Ed. Minerva, Buc, 1971, pag. 15-17

15. Solomia şi Liviu Păiuş : „Balada populară din Valea Rodnei”, în „Studii şi cercetări etnoculturale „, vol, VI, Bistriţa, 2001, pag. 227

16. Gh.Vrabie : op.cit. pag.l54

17. Ivan Evseev : „Enciclopedia semnelor şi simbolurilor culturale”, Ed. Amacord, Timişoara, 1998, pag. 68.

18.Adrian Fochi : „Cântecul epic tradiţional al românilor”, Ed. Minerva, Buc., 1985, pag., 137.

19. Adrian Fochi : op. cit., pag.211

20. „Antologia descântecelor populare româneşti”. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Radu Răutu, Ed.Grai şi Suflet- Cultura Naţională, Buc.,1995,pag. XIII.

21.Monica Brătulescu : „ Colinda românească”, Ed. Minerva, Buc. 1981

22. Ovidiu Bîrlea : „Folclor românesc”. Vol II, Ed. Minerva, Buc. 1983

23. Gheorghe Vrabie : „ Retorica folclorului (Poezia)”. Ed., Minerva, Buc., 1978,pag. 257

24. Liviu Păiuş: „Folclorul cătăniei şi al războiului”, în „Zestrea”. Revistă de etnologie şi etnografie, Bistriţa-Năsăud, nr.1 (8,9), 2001, Bistriţa.

25. A se vedea Manuscrisele G. şi H.

26. Emil Precup: „Păstoritul în Munții Rodnei”, Cluj, 1926
27. Tiberiu Morariu : „Viața pastorală în Munții Rodnei”, Buc., 1937
28. Tiberiu Morariu : „Material folcloric în Munții Rodnei”, în revista „Vatra" anul V, nr.6-12, Năsăud, 1940
29. Lucia Berdan: „Considerații preliminare la varianta bistrițeano-năsăudeană a „Mioriței", în „Limba română”, anul V, nr. 2(20) din 1995, Chişinău
30. Al. I. Amzulescu : „Repere şi popasuri în cercetarea poeziei populare”, Ed, Minerva, Buc.,1989, pag. 67

MIORITA- Variantă inedită

Asupra baladei „Miorița”, considerăm că nu s-a spus ultimul cuvânt de vreme ce se descoperă noi variante acăror număr este impresionant : „se ştie că până în momemtul de față sunt apropae 2.000 de variante culese de pe întreg cuprinsul țării şi de la românii de peste hotare” (Lucia Berdan: Considerații preliminare la varianta bistriţano-năsăudeană”, 2000)

Noi abordări vin să completeze acest „fenomen românesc”, al celei mai răspândite creații populare româneşti. Baladă sau colind ea incită şi astăzi pe mulți specialişti.Ampla monografie a lui Adrian Fochi ar trebui completată cu noile descoperiri, unele dintre ele de o frumusețe deosebită.

Apariția de noi variante într-un spațiu de legendar ne să reamintin generatiilor de astăzi părerile mai vechi ale unor specialişti în acest domeniu, privind locul genezei acestei balade.

În 1964, Adrian Fochi , în monumentala carte despre „Miorița" spunea: „ Credem că prima versiune a „Mioriței" s-a născut în zona de nord-est a Transilvaniei, în regiunea dintre munții Rodnei şi munții Călimanului, unde şi astăzi circulă cu multă intensitate în forma cea mai simplă". Dacă Adrian Fochi era oarecum circumspect față de locul unde s-a născut „Miorița", după un sfert de veac, de la această afirmație, Al.I. Amzulescu arăta, fără putință de tăgadă, : „referindu-ne astăzi la „Miorița" trebuie ştiut însă, fără înconjur, cu privire la marea-i şi minunata-i geneză că mai înainte a fost colindul!.Înainte de a se naşte şi a se ivi (abia în ultimele veacuri) cântecul moldo-valah al „Mioriței", cu mult înainte s-a născut începând cu zona cuprinsă între munții Rodnei şi ai Călimanului şi răspândindu-se treptat spre toate zările pământului românesc, „povestea" cântată în străvechiul colind al păcurarilor".

În sprijinul originii nord-transilvănene, a acestui miracol românesc, este descoperirea făcută la Târgu-Mureş, între manuscrisele lui Ioan Şincai, fratele lui Gheorghe Şincai, a unei variante consemnate în 1792-1794.

În Ardeal variantele „Mioriței" sunt, în cea mai mare parte, colinde şi trebuie să arătăm că numai în valea superioară a Someşului Mare sunt circa 20 de variante , care respectă compozițional tipul transilvănean al colindei.

În anul trecut, cotrobăind prin Arhivele Statului din Bistrița, am avut surpriza de a descoperi o nouă variantă a „Mioriței", variantă culeasă în comuna Rebrişoara, intitulată „Cântecul ciobanului". Această variantă este descoperită în anul 1936, în cadrul acțiunii intreprinse de echipa lui Dimitrie Gusti.

Varianta din Rebrişoara prezintă unele aspecte pe care nu le conțin celelalte variante din valea Someşului. În primul rând este vorba despre o dezvoltare mai mare a subiectului , cuprinzând unele episoade noi, iar întreaga baladă conține un număr de 83 de versuri.

Ne punem întrebarea dacă nu cumva această variantă s-a contaminat cu alte balade, de unde a preluat unele motive.

Redăm mai jos varianta din Rebrişoara:

Cântecul ciobanului
Auzit de la Burduhos Macedon, de 25 ani

Acolo sus la munte verde
Ce botei de oi se vede,
Dar la ele cine şede?
Sunt trei tineri păcurari.
Zice unul către altul:
-Păcurari, păcurăraşi,
Noi de când păcurărim
Dar noi nu ne întrebăm
Care, din ce loc suntem,
Ceva neam de nu ne-aflăm.
Doi mai mari, sunt veri primari,
Constantin e copil străin.
Când e colea pe înserat,
După apă l-au ţipat,
La fântână, la cetină
Cu două găleţi în mână.
Până a venit cu apa
Ceia doi îi făcea legea
Şi-i fac lege să-l înece,
Şi unde l-or îngropa
Să le rămâie stâna
Şi mioara cu dânsa.
Dar mioara o auzit
Şi-nainte i-a ieşit,
Şi din gură i -a vorbit:
-Of, drag domnuţul meu,
Până ai venit cu apa
Cei doi îţi fac legea,
Îţi făceau legea să te-nece
Şi unde te-or îngropa
Ca să le rămâie stâna
Şi pe mine cu dânsa..
Constantin o auzit
Şi foarte rău s-a scârbit,
Şi la mutare au pornit,
Şi din gură au grăit:
-Păcurari, păcurăraşi,

Pe mine mi-ți omorî
Şi unde mi-ți îngropa:
În strunga oilor
Şi-n jocul mieilor;
Fluierul mi-l puneți cruce,
Când o sufla vântul, a zice.
Şi buciumul de-a stânga.
Când buciumul a buciuma,
Oile s-or aduna
Şi mioara mi-a cânta.
Dar tu, sfântă mioriță,
Fă-te-o sfântă cruciuliță
Şi te sui în vârf de brad,
Şi strigă în al meu sat,
Doar mama te-a auzi
Şi la munte o ieşi.
Şi mioara s-o suit,
Mamă-sa o auzit,
Sus la munte o ieşit,
Zi de vară, chiar de seară,
Pe păcurari îi întrebară:
-Păcurari, păcurăraşi,
Unde-i al meu fecioraş?
-El pe gânduri s-o luat
Şi s-a dus şi s-a-nsurat;
Soarele-i nănaş mare
Şi lunița nănăşița,
Stelele sunt drştele.
Mamă-sa o auzit
Foarte rău ea s-o scârbit
Şi-n vale a pornit.
Mioara aşa zicea :
-Până 0000000000trăia domnul meu,
Umblam în fruntea oilor,
Mâncam fruntea ierbilor,
Beam apă destălhurită,
Cât era ziua, stam hrănită.

De când a murit domnul meu,
Umblu în coada oilor,
Mănânc coada ierbilor
Şi beau apă tălhurită,
Cât e ziua stau flămândă.
Când mamă-sa a auzit
Că feciorul i-a murit
Şi mai rău ea s-a scârbit.

ION POP RETEGANUL – ETNOGRAF

Vastitatea preocupărilor lui Ion Pop Reteganul nu a fost evaluată în toată complexitatea sa. În folcloristica românească numele său este legat de „Poveşti ardeleneşti", la care se adaugă un număr mic de creații populare, care conțin cam 10% din totalitatea materialului folcloric adunat de folclorist. Exceptând „Poveştile ardeleneşti" care s-au bucurat de o apreciere unanimă, pentru care avem o bună ediție critică datorată lui Vasile Netea, ediție ce a fost reluată anul acesta şi publicată de curând prin sprijinul efectiv al Muzeului Județean, cu aportul direct al directorului acestuia, dl. prof. Mircea Prahase, de care s-a preocupat s ubsemnatul, restul creației populare nu a fost pus în lumină tocmai datorită imensului material pe care l-a adunat acest om într-o viață scurtă. Ceea ce a adunat acest culegător de folclor personal, prin diferiți corespondenți din lumea satelor (dascăli preoți sau studenți) şi prin decuparea unor creații folclorice din ziarele vremii din Transilvania formează un imens material ce se păstrează la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti într-un număr de 21 de volume cuprinzând peste 6.000 de pagini.

In acest an, prof. univ. dr. Ioan Buzaşi a scos un volum de ''Povestiri'', cu sprijinul Complexului Muzeal Bistrița-Nasăud.

Întotdeauna Ion Pop Reteganul (şi nu Ioan cum apare pe unele cărți inclusiv In lucrarea lui G. Ştrempel :***Catalogul manuscriselor româneşti,*** **vol. IV. Ed. Ştiințifică, Buc. 1992, pag.41-46.** Se poate vedea aceasta din documentul semnat de Reteganul pe care-l prezint în alt articol publicat în această revistă.) a fost apreciat după volumele publicate, trecându-se sub tăcere uriasul material adunat de acesta, dar nepublicat. Depuse la Academie, manuscrisele sale au fost consultate sporadic. Mai mult, manuscrisele sale nu au intrat în atenția celor ce au întocmit diferite lucrări de sinteză.

Încercarea de publicare se izbeşte de unele cauze subiective, cum ar fi imposibilitatea de a fi xeroxate, ceea ce reduce munca la copierea manuală în cadrul Bibliotecii Academiei, iar apoi imensul material îl dezamăgeşte pe orice cercetător. Nu este uşor să copiezi atâta material scris

de mână cu creionul sau cu cerneală pe diferite tipuri de hârtie. Faptul că unele creații folclorice sunt decupate din ziare, duce la consultarea volumelor de folclor tipărite de acei culegători pentru a vedea dacă nu au fost tipărite în lucrările autorilor respectivi.

Dacă asupra textelor poetice au fost singuratice încercări de tipărire, apoi asupra manuscriselor care conțin datini, credințe, obiceiuri ale poporului din Transilvania nu s-a aplecat nimeni. Modesta mea expunere vine doar să etaleze anumite aspecte etnografice pe care le conțin manuscrisele lui Reteganul. În primul rând, cel ce intră în labirintul manuscriselor sale va fi izbit de mulțimea faptelor descrise şi de mulțimea exemplificării lor prin texte poetice. Manuscrisele care cuprind aceste fapte de viață spirituală sunt adunate în 6 volume, filele lor depășind cifra de o mie. Multe dintre acestea cuprind informații neprelucrate, fişe brute aşa cum i le-au trimis informatorii dintr-o arie geografică foarte mare a Ardealului : Lunca Cernii, Maidan, Păucineşti (Banat), Detunata (Munții Apuseni), Sălaj, Valea Mureşului, ne mai vorbind de Valea Someşului de la Supurul de Jos la Şanț, Valea Bârgaielor, Monor sau Câmpia Transilvaniei, fiecare localitate venind cu specificul ei în cadrul fiecărei teme abordate. De multe ori, Ion Pop Reteganul reia acelaşi obicei din mai multe locuri chiar din momentul declanşării lui pentru a scoate în evidență atât trăsăturile comune cât elementele de specific local al fiecărui obicei sau datină. Aceste manuscrise redau viața țăranului ardelean de la naştere până la moarte aşa cum se manifestă ea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, viață adânc ancorată în arhaitate şi, dacă le-a ordona într-o ordine firească, atunci am obține cu adevărat o „epopee a țăranului ardelean".

Primele datini sunt cele legate de naştere, datini pe care astăzi le vom auzi, unii prima dată, datini ce ne duc cu veacuri înapoi în timp. El arată că atunci „când vine ora naşterii culcă pe viitoarea mama pământul ca mama tuturor să primească mai întâi pe noul născut". (Ms. 4540, pag. 9) Este aceasta o formă de înțelegere a legăturii primordiale a omului cu pământul, nu numai la moarte ci şi la naştere.. După naştere primele care vin sunt ursitoarele care trebuie primite cu pită sare şi apă, ca ursitoarele să fie voioase şi să ursească de bine noului născut. După ursitoare vor veni ființe malefice cum sunt: strigoii, ielele frumoase, moima, vântoasele, ucigă-l toaca, iar împotriva fiecăruia mama trebuie să ştie leacul adecvat pentru ca fiul ei să crească şi să nu moară. Mama trebuie să ştie tot felul de descântece pentru ca să nu moară copilul şi în acest caz, Ion Pop

Reteganul notează descântece de : bubă rea, de vânturi, de fermecătură sau de întors boala culese din Rodna, Şanţ, din Runcul Salvei sau din Reteag.

Nunta se bucură de o atenţie deosebită, un întreg manuscris fiind dedicat acestui eveniment care „împreunată cu multe şi deosebite ceremonii, variază după deosebitele ţinuturiunde suntem împărţiţi", ne va avertiza culegătorul.

Problema nunţii româneşti îl va pune în faţa faptului că au apărut unele cărţi pe această temă cum sunt cele ale lui S.Fl. Marian sau Elena Sevastos, el având rolul de a completa ce au omis alţii, dar ne aminteşte că el însuşi a oferit autorilor respectivi material folcloric. (Am tratat acest subiect în cadrul unui studiu apărut în revista „Zestrea", intitualt „Ion Pop Reteganul- corespondent al lui S. Fl. Marian") Ion Pop Reteganul acorda o mare atenţie documentării directe sau preluării de date de la corespondenţi valoroşi: „Eu mă voi năzui aici a descrie numai unele din acelea datini cari le vu ochii, ori mi le împărtăşiră prieteni de ai mei şi binevoitori ai neamului meu, ori scriseră prin foi şi gazete".

Tratând acest eveniment din viaţa omului, Ion Pop Reteganul începe studiul său prin prezentarea unor obiceiuri cum sunt „cercările de noroc şi viitor, fermecătorii şi descântece, căci omul curios din fire ar voi sub orice preţ să ştie ce-i aduce ziua de mâine, ce i-au ursit ursitoarele, care e voia zeilor relativă la viitorul lui".

Superstiţiile legate de cercarea norocului le împarte în:

a. Superstiţii relative la seara Anului Nou căci atunci „fierbe văzduhul de duhuri necurate. Puterea celui necurat –ucigă-l toaca- atunci e mai mare".(pag. 4) şi înşiră o serie de superstiţii, pe care le-a cunoscut sau i-au fostfurnizate de colaboratori, toate explicate amănuntit

b. Datini de Anul Nou privitoare la cercarea viitorului. Aici înşiră tot felul de datini ca : numărarea parilor din gard, numărarea vitelor în grajd, se duce fata la un brad sau salcă, dar cea mai interesantă datină este „învergelatul" astfel: „Aleg câte doi peri de porc, numesc doi drăguți : un băiat şi o fată şi țipă perii numiți în vatra arsă. Perii încep a sfârâi, a se încarliga şi a se suci şi încolăci. De cumva se strâng şi se îmbină laolaltă amandoi perii, tinerii numiți se vor lua, la din contră nu se vor lua".(pag. 4-5)

c. Datini la Ziua de Bobotează.

d. Datini când aude cucul cântând întâia oară.

Toate aceste datini sau obiceiuri sunt făcute de fete spre a-şi prevedea viitorul soț. Ele sunt întărite cu diferite povestiri pe care le-a cunoscut sau le-a auzit în copilărie.

Un alt volum tratează : „Obiceiuri de sărbători din Ardeal", fiind descrise acele obiceiuri care se practică în anumite sărbători de peste an :Boboteaza, Alexiile, 40 de Sfinți, Floriile, Paştele, Sângeorzul, Ispas, Rusalii şi până la Crăciun. Totodată descrie obiceiuri mai puțin răspândite în Ardeal cum este „Nedea" din Tara Haţegului. Acest obicei, notează Reteganul „nu este untârg ci nu-i decAt hramul bisericii când toti, cu mic cu mare, bolnav, sănătos, tânăr, bătrân, avut sau sărac petrec uitându-se de ce a fost şi de ce va fi iar". Între alte obiceiuri ce nu se serbează la o anumită dată el descrie „Cununa grâului", aşa cum a cunoscut-o el, dar se foloseşte şi de descrierea cununii făcută de înv. Ştefan Utalea din Sângeorzul Românesc, incluzând textul „Cununii grâului" cules de Iuliu Bugnariu din Hordou. Între aceste obiceiuri sun intercalate diferite legende despre unele animale: bou, vacă, cal, câine, broască, rândunea etc.

Volumul următor se intitulează : „Amintiri din copilărie, intercalate între obiceiuri de Crăciun şi colinde din Ardeal" subintitulat „Suveniruri din copilărie" şi împărțit în cinci capitole astfel :1. Casa părinților mei, 2. Prinderea postului de Crăciun, 3. Crăciunul unguresc, 4 Sările de iarnşi 5. Colindele, în general. Pe lângă acestea el mai integrează între colinde unele colinde vechi pe care le-a descoperit la mănăstirea Strâmbu din Lăpuş, dovedind prin aceasta vechimea culegerilor de folclor din Ardeal. Remarcăm între colinde o variantă a „Mioriței" în forma ei transilvană „Păcurarul străinel" ce cuprinde versul „Pe mine pământ nu puneți" despre care Ion Taloş afirmă că ar atesta străvechiul obicei când morții nu erau îngropați ci erau aşezati pe înălțimi în bătaia vântului. Tot aici întâlnim o

colindă intitulată „Plevna” ca un ecou peste Carpați a evenimentelor de la 1877.

Ultimul manuscris cuprinde din nou credințe, obiceiuri, descântece, duhuri rele, datini din Ardeal, cele mai multe neprelucrate, fiind simple aspecte trimise de corespondenți. Tot aici întâlnim recomandări, sfaturi pentru diferite boli.

Din întregul material cuprins în manuscrisele ce tratează elemente de etnografie putem recompune o lume arhaică cu toate măreția ei. Întregul material este întradevăr o imensă epopee a țăranului român din Ardeal din veacul al XIX-lea.

Expunerea mea nu a intenționat să scoată în evidență toată gama manifestărilor spirituale pe care le cuprinde vastul material cules de I.P. Reteganul din întreg Ardealul, ci doar a sesiza vastitatea preocupărilor etnografice ale celui pe care astăzi îl sărbătorim.

O AMPLĂ TETRALOGIE DESPRE MINERI*

„În mina noastră, noi n-avem cer” este primul vers din imnul minerilor, vers ce exprimă un adevăr trist al vieţii acelor oameni ce trudesc în adâncurile pământului, realitate ce i-a făcut, pe mulţi dintre ei, duri ca şi rocile adâncurilor.

Lăsând la o parte unele scrieri ale anilor 1950-1960 privind destinul acestor aoameni, cum sunt „Izvorul Roşu” şi „Drumul spre cer” de Nicolae Jianu, „Mina din vale” de T. Buşecan, „Minerii” de M. Davidoglu sau „Minerii din Maramureş” de Dan Deşliu, toate pulsând de elanul revoluţionar de a descoperi peste tot sabotori sau duşmani ai poporului, literatura lui Toma G. Rocneanu aduce în faţa ochilor altă faţă a acestor oameni. Scrierile lui se apropie cu drag de lumea minerilor reliefându-le trăirile, suferinţele şi dragostele lor, reconstruind adevărate caractere umane. Numai unul care a coborât în adâncul minelor, trăind alături de ei şi muncind cot la cot cu ei, numai unul care şi-a dat seama că deasupra lor este muntele duşmănos şi nu cerul senin sau înnorat, poate să se apropie din interior de aceşti oameni pe care îi înnobilează.

Scrierile lui Toma G. Rocneanu ni-i prezintă pe aceşti oameni aşa cum sunt ei în realitate: aceşti oameni au suferinţe, doruri, „poveştile” lor ca alţi oameni, nu sunt nişte brute gata de a ucide sau dominaţi de elanul revoluţionar de a da „Tării cât mai mult minereu”, aşa cum scriau lozincile atârnate pe toate gardurile. Pentru ei munca este o chestiune de onoare, dar şi de viaţă, din ea asigrând existenţa familiilor lor, pentru care nu arareori unii au plătit cu viaţa.

După ce lucrările care sunt integrate în acestă tetralogie au apărut separat, de-a lungul mai multor ani, în prezenta ediţie ele sunt reunite la un loc sub alte titluri şi fiind operate subtile modificări. Titlurile noi date sugerează unitatea acestei scrieri având în centru lor viata minerilor din nordul ţării . Titlul de acum : „Minerii Ardealului”contopeşte sub o formă puţin modificată volumele apărute anterior.

Sub titlul „Cu puţin înainte de ...” autorul publică primul său roman „Destine conjugate”, care este o povestire „în ramă” în stilul lui Mihail Sadoveanu, numai că locul hanului este luat de o cabană, unde cinci falimilii hotărăsc să-şi petreacă câteva zile departe de tumultul vieţii orăşeneşti. Este o evadare a omului simplu de la ţară adus de necesitatea

unui trai mai bun la oraş. Cele cinci familii ajung la cabana din munți şi se organizează într-o adevărată tabără fiecare având rostul său în cadrul acestei mici colectivități. Pentru a umple timpul departe de „lumea dezlănțuită", seara se hotărăsc să spune fiecare o „poveste" sau mai multe . După ce tot timpul zilei şi-l petrec fiecare în mod independent, cabana, seara îi adună la un loc, ca şi hanul de altădată. Prima parte se constituie din relatările celor cinci reprezentanți ai familiilor adunate la cabană. Cea mai captivantă povestire este cea a lui Tudor, un alter ego al autorului. Ea captează atenția cititorilor prin evocarea unor aspecte din viața sa ,din timpul şi după cel de-al doilea război mondial, într-un sat de munte, „localitate multinațională", unde oamenii netrimişi pe front „Ştiau un lucru, anume acela că localitatea lor este pământul de baştină a celor zece mii de români, maghiari, evrei, germani, ucraineni, țigani, care cu toții erau încadrați în activitățile minelor din apropiere, cu serviciile respective, precum şi în comerț".

Dar aceasta este numai atmosfera deosebit de liniştită dinaintea furtunii, căci evocarea cuprinde episoade dramatice: deportarea evreilor cu întreaga lor tragedie, trecerea ruşilor prin satul de munte urmate de răfuieli împotriva colaboraționiştilor sau alte fapte născute din răutatea unor oameni. Narațiune este apoi canalizată pe descrierea unei familii de muncitori cu şase copii, cu tatăl tuberculos, care nu mai poate lucra, mama rămânând să se zbată să-si crească cei şase copii. Chipul mamei este încadrat de o imagine superbă în luptă cu viața însăsi care i-a fost mereu ostilă.

A doua parte a primului volum intitulată acum „Aceştia-s ei" cuprinde povestiri ce ne introduc în lumea minerilor, de această dată sub forma unor rememorări la o întânire de peste şase ani a foştilor elevi de la o şcoală profesională. Ele păstrează un puternic accent afectiv, al unor oameni care „aveam aceleaşi gânduri despre munte şi subteran, am simțit acelaşi gust al umezelii şi al întunericului străpuns doar de un spot de lumină".

Volumul este un imn dresat celor ce lucrează în adâncuri : „vouă cautători ai comorilor adâncurilor fără ferestre, vouă ce tânjiți mereu după Soare, vouă ce ați găsit comoara cea mai de preț: ştiința şi puterea de-a trăi cinstit şi omeneşte viața, vouă ce prețuiți mai mult ca alții lumina, mă închin şi vă dedic această carte".

Personajele acestei cărți „tânjesc după Soare", atât la propriu cât şi la figurat. Dacă minerii tânjesc după soarele ce nu-l văd în

mină, iar revederea lui la ieşirea din mină înseamnă o înfrângere sau o amânare a morţii ce-i pândeşte mereu, celelalte personaje tânjesc după înfrângerea înjosirii, a degradării umane. Este povestea Elvirei, fata de la ţară adusă la oraş de o familie cu stare materială bună, care suferă din cauză că familia care a adoptat-o vrea s-o folosească ca metresă a fiului lor.

De o prezenţă totală se bucură minerii în cea de-a treia parte a volumului întâi. Paralel cu evocarea unor fapte şi întâmplări din lumea mineritului, personajul principal , Toduţ, îşi retrăieşte propria viată descriind faptele trăite. Personajul principal nu este un aventurier îndrăgostit, aşa cum s-ar crede din unele episoade relatate, el trăieşte dragostea cu întreaga sa fiinţă, iubeşte cu sinceritate şi pasiune, iar insuccesele în dragoste lasă urme adânci în inima sa. Nu sunt uitate nici elementele monografice ale satului de munte de la mijlocul veacului trecut. Dar acestea sunt doar episoade care luminează lumea satului în care se desfăşoară acţiunea, amintiri ale personajului, care vor fi tulburate ca şi lumea satului de mineri de anunţul unui accident de muncă. Forţa descriptivă autorului se relevă în evocarea acestei triste întâmplări. Autorul sesizează solidaritatea oamenilor în faţa acestor nenorociri cu încrederea în viaţă „astăzi nu vom mai scoate la lumina zilei resturi de oameni, ambalaţi în saci de plastic".

Relevantă ni se pare caracterizarea pe care o face autorul, minerilor : **„Breasla lor, a minerilor, este o societate mai aparte, minerii fiind oameni cu un real simţ al dreptăţii şi cu o opinie puternică, dar care se simte numai în breasla lor"** pe care nerespectarea clauzelor sau a înţelegerilor i-a făcut neiertători cu sperjurii, iar calitatea de luptători împotriva acestora se datorează faptului că : „**lucrează zilnic în parteneriat cu moartea şi o acceptă".** Chiar Toduţ ajuns şef de mină, responsabil de viaţa şi moartea acestor oameni, este puternic legat de ei făcându-şi reproşuri că o clipă s-a îndepărtat de ei, dar caută prin toate mijloacele să se apropie de oamenii lui şi să-i înţeleagă.

Acţiunea ajunge în zilele noastre, când nevoind să se înscrie în partidul aflat la putere, Toduţ este trimis în Chile, unde urma să fie victima unui atentat. Descoprindu-se cauzele reale ale îndepărtării lui de la mină, cei ce au uneltit împotriva lui sunt înlăturaţi. De altfel, nu numai acesta este mobilul trimiterii lui în Chile, ci şi faptul că actuala lui soţie, Mara, fusese curtată în tinereţe de actualul senator, cel care pusese la cale şi dispariţia fizică a lui Toduţ.

Față de primul titlu dat de autor în 1999, acestui capitol, cel actual de „şi cei ce greşesc au suflet...” este mult mai potrivit pentru că relevă dramele acestor oameni ai subteranului provocate fără contribuția unui ortac de-al lor. Andrei este mecanic la o mină dintr-un sat de munte, el fiind totodată şi personajul narator, care-şi rememorează viața. Printre cele mai de groază momente din viața sa este relatat episodul cu minerii „semănați” pe zăpadă în urma unei defecțiuni a maşinii, care-i aducea de la mină în Ajunul Crăciunului. Câțiva au murit pe loc, iar cei care au rămas cu viață l-ar fi putut linşa însă fac un gest uman de consolare : „oamenii, minerii aceştia pe care eu i-am semănat pe drum, fără vorbă, m-au bătut pe spate şi mi-au dat mâna. Erau Oameni, lângă semenul lor”. Dar nu toate întâmplările sfârşesc bine. Alt personaj, mecanic la mină, pleacă de la locul de muncă şi din cauza lui doi oameni sunt gazați şi nu mai pot fi readuşi la viață. Coşmarul acestei crime îl urmăreşte pe erou şi după anii petrecuți după gratii.

Andrei ca şi alte personaje se simte atras de locurile natale care sunt „ o fugă a inimii mele, o părăsire a persoanei mele spre locurile unde m-am născut”. De aceea autorul introduce în acțiunea romanului un fapt istoric cu adânci semnificații pentru satul natal: năvălirea tătarilor de la 1242, în care îmbină realitatea cu închipuirea, construind în cadrul acestei relatări o descriere a unui oraş subteran, cu străzi bine ordonate, care ar corespunde celor de la suprafață şi unde locuitorii s-ar putea ascunde în voie.

* Toma G. Rodneanu : „Minerii Ardealului” vol. I-IV, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2005

PRELIMINARII LA MONOGRAFIA RODNEI

În viaţa culturală a fiecărei aşezări scrierea unei monografii este un act de cultură menit să consemneze evoluţia în timpt a acestei comunităţi până în momentul scrierii ei cu toate aspectele istorice, economice, spirituale şi culturale specifice. Monografiile recuperează trecutul punându-l fată-n faţă cu prezentul arătând momentele de dezvoltarea alături de cel de decădere economică. Monografia nu poate omite angrenarea acelei aşezări în viaţa şi istoria ţinutului din care face parte şi în concret participarea şi aportul la evenimentele istorice şi culturale ale acelor ţinuturi, contribuţia ei, atât cât este, la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei naţionale.

Preocuparea pentru întocmirea monografiilor în Transilvania începe în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi în special în spaţiul Năsăudului s-a datorat ,în primul rând, zestrei culturale a acestui ţinut în care a funcţionat Regimentul II de Graniţă care : „a făcut ca în satele năsăudene numărul oamenilor cu carte români : preoţi, învăţători, ofiţeri, notari să fie mai ridicat decat în oricare altă parte a Transilvaniei. De aici din părţile libere ale Năsăudului, cu conştiinţa lor înaltă, cu resurse materiale mai mari, cu tradiţii ale acţiunii organizate, vor fi aduşi în satele abia ieşite din iobăgie ale comitatelor, până departe în Câmpie, până adânc în Sălaj, până în fundul Maramureşului, zeci şi zeci de dascăli ai noilor şcoli care se pun pe picioare în epoca de regenerare naţională de după revoluţia de la 1848.”(1) Această emulaţie culturală continuată de activitatea Districtului Năsăud (1861-1876) şi de munca întectualilor satelor grupaţi în diferite asociaţii culturale ASTRA, Reuniunea „Mariana”, au făcut ca la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului următor să avem multe monografii. Unele dintre acestea publicate în periodice iar altele în volume de sine stătătoare.(2)

Inainte de acestea au mai existat încercări de descriere a comunităţilor din fostul District Năsăud, datorate unor personalităţi interesate de acest domeniul sau chiar de anumite autorităţi. Aceste încercări au avut ca scop oglindirea istoriei acestor localităţi iar activităţile tradiţionale au fost lăsate pe plan secund.

In ordine cronologică prima încercare de monografie a unor comune din Transilvania a fost cea a istoricului maghiar, din Timişoara, Pesti Frigyes. (3) La 7 mai 1864, acesta lansează un chestionar, prin intermediul Guberniului Transilvaniei care pe lângă unele aspecte de denumirea unor naţionalităţi mai conţinea . „numele localităţilor, întemeierea lor, informaţii scrise sau orale existente referitoare la originea numelui şi, ceea ce constituia esenţa chestionarului, denumirea tuturor părţilor de hotar din fiecare localitate în parte". (4)

Chestionarul lui Pesti Frigyes conţine 7 întrebări, dar răspunsurile la aceste întrebări devine, în cele mai multe cazuri, un larg excurs foarte larg ,întins pe 20-30 pagini, fundamentat pe date statistice concrete, date istorice din diverşi istorici, care dau impresia unei bune stăpâniri din aprtea juzilor, sau bătrânilor consultaţi a tuturor faptelor relatate. Răspunsurile la aceste chestionare au fost adunate de conducerea Districtului Năsăud şi trimise Guberniului între 14 iulie 1864 până la 4 decembrie 1865. Răspunsurile năsăudene arată „Gradul de pregătire şcolară mai înalt, tradiţia încă vie a scripturisticii germane de o mare vigoare, vanitatea unei vechi libertăţii sociale, cunoscuta « fală năsăudeană» îşi spun întrun fel sau altul cuvântul". (5). La aceste date foarte exacte cu privure la suprafată locurilor sau a cultivării terenului a contribuit şi faptul că în 1864 a fost introdus cadastrul, care a dat posibilitate juzilor să aibă un instrument de lucru foarte exact. Vorbeam despre gradul de pregătire al notarilorilor comunali care se concretizează prin faptul că dintre cei 44 notari din Districtul Năsăud doar 4 erau cu scoala comunală, ceilalţi 40 erau fie absolvenţi de şcoală normală, iar unii chiar de pedagogică şi toţi cei 44 de notari vorbeau şi scriau în limbile română şi germană. (6)

Chestionarul proprui-zis trimis a fost urmat de „Explicaţii suplimentare a chestionarului toponimic", în martie-aprilie 1864, în care autorul chestionarului în care se arată că scopul „e esplicarea şi urmărirea înţelesului a tuturor numirilor locurilor în patria noastră".

Redăm răspunsul la chestionar dat de judele opidan Gavrilă Anca :

„Rodna, 10 octombrie 1864

Opidul Rodna

Acesta se ţine de Districtul Năsăudului, cercul (procesul) Rodnei şi se află, dimpreună cu celelalte 26 comunităţi, situat în Valea Someşului, de unde această vale vine în documentele cele vechi şi sub denumirea de Valea Rodnei (Rodna völgye) înainte. Acest opid mai a fost înainte capitala unui district propriu şi pentru aceia se şi zice în documintele cele vechi Districtur Rodnensis, vezi Katona : „HistCris." tom IV, pagina 240, apoi Cronica lui Şincai, Iaşi 1853, tom II, pag. 52.

În Rodna au fost mai înainte şi reşedinţa unui protopopiat care, rădivându-se la rang de vicariat episcopesc şi, după urmata strămutare la Năsăud, precumşi acum de faţă, poartă numirea de vicariatul Rodnei. Tempul acestei strămutări nu se ştie.

Despre originea primitivă a Rodnei lipsesc datele istorice, dar împregiurarea că în giurul său se află urme de lucruri antice, ante romane, pentru câştigarea de metale nobile, nu lasă nicio îndoială că această comunitate a esistat încă de pe tempul dacilor. Asemena lucruri de urme se află şi de pe timpul romanilor, precum în adevăr scrie şi M.S. Ackner în opusculul „Die Römischen Alterhümer und die deutschen Burgen in Siebenbürgen" pag. 52.

De pe acest temp daterază şi populaţiunea română din Rodna şi din toată valea de acelaşi nume.

După unele opuri istorice, între care şi Revista Română" 1861, sub titula Dacia Veche, să fie fost reşedinţa lui Zamolx sau Samocls, în munţii de unde curg râurile „Samus" (acum Someş, în limba populară); Cocajon (acum Bistriţa Aurie, Goldene Bistritz) Moldava şi Tibiscu (Tisa) şi fiindcă toate aceste râuri izvorăsc din una şi aceeaşi catenă de munţi, a căror centru e Ineul (de la Igneus), în apropierea Rodnei, apoi fiindcă numele de Samus arată mare analogie cu Samolcs (Zamolx), aşa e prea probabil ca reşedinţa lui Samolcs să fi fost tocma în Rodna, în giurul cărei se aflau fodinele metalurgice şi spălătoriile de aur, apoi de unde duceau, până în vârful munţilor şi căile a căror urme se văd şi până în ziua de astăzi.

Cu privire dară la aceste jurstări, apoi în deosebire la analogia lui Zamolx cu „Samus” şi că acest din urmă izvorăşte în apropiere şi curge tocma prin Rodna, apoi cu deschilinită privire la situaţiunea acestei comunităţi, numai atunci şi numai în acela înţeles poate deveni posibilă opiniunea autorelui despre Dacia veche, în respectul reşedinţiei lui Zamolcs în muntele Cocajon (Găleata, nume apocrif, doară Galaţi; râul Cocajon isvorăşte din dosul Ineului), dacă vei aplica espresiunea generală despre muntele Cocajon la cele zise mai sus despre Rodna. Ce denumire au avut aceastomunitate pe timpul dacilor nu se ştie, însă pe tempul romanilor să se fi chemat „Ruconium”, deşi părerile scriitorilor peste staţiunea aceasta sunt divergente ; totuşi, după „Tabula Peutingeriana”, apoi după datele în privinţa gradelor şi milelor a geografului Ptolemäus corespunde locului unde e Rodna, locului unde a fost „Ruconium”.

După unele date din cronicele Bistriţei, să se fi chemat Rodna mai nainte „Rudna”, care părere, jurstare, face părerea unora despre numele „Rudava”, ce l-ar fi purtate pe tempul dacilor prea probabilă.

Încât, după tradiţiune, să se fi chemat această comunitate Rucona, Rocona sau Rogona iar acum se cheamă Rodna, sau de la urmata militarisaţiune, ano 1762, de când şi-au începutu comunitatea vecină, Rodna Nouă (şi Şanţ în gura poporului, spre a se face distincţiune de către aceasta şi Rodna Veche (Alt Rodna, O Rodna). Poporul o numeşte cu numele simplu de „Rocna” sau „Rodna”; numele de „Rodna” sub care vine înainte în toate documentele vechi şi în celea nouă, apoi în scriptele oficioase şi sub care nume e de comun cunoscută, se iveşte mai întâi în istorie la mişlocul secolului a/l/ XIII- l/ea/. Bonfinus în „Decade” şi Rogerius în „Carmen Miserabile”, descrie soartea opidului Rodna, care s-a devastat în anul 1241 prin mongoli.

Atât după aceşti autori, cât şi după alţi scriitori mai târii, apoi după cronicele din Bistriţa, au fost Rodna, înainte de invasiunea aceasta, un mare oraş, înfloritor în industria montană, care au purtat neguţătorie intensă cu orientul, s-a folosit de monitoria sa proprie şi a avut o poporaţiune de preste 40.000 locuitori şi marca sa proprie : vulturul cu crucea în gură (cioc).

Ruinile cele multe din teritoriul său, apoi urmele lucrătoriilor de fodine, ce din parte încă astăzi se văd, precum şi grămezile de sguri în diferite şi numeroase locuri, sunt dovezi de ajuns despre starea Rodnei înainte de invasiunea mongolilor.

Înainte de 1472 s-a ţinut Rodna, dimpreună cu valea de acelaşi nume de comitatul Doboca, numărându-se locuitorii între nobilii acestui comitat. Deşi regele Matia, prin diploma d.d. Iaurini pro festo beaţi Emerici Ducis ano 1472 – fiind sedus – a decretat să se ţie Rodna cu pertinenţiile (Rodna Völgye) încorporată de cetatea Bistriţa şi poporul să nu se separeze de la acea cetate, totuşi faptica încorporare au urmat la tri ani după aceasta şi anume în urmarea diplomei aceluiaşi rege d. d. Budae, sabatto primo post octava festi corporis Christi ano 1475. Despre aceasta vezi documentele conventului monastirei Clujului – Monostor d.d. Budae feria secta post destum assumtionis B. Mariae virginis, ano 1475.

După sunetul sus citatei diplome din 1475, au urmat acea încorporare aşa „...ut praefatum opidum (Rodna) cum suis pertinentiis hospitesque et incolae earundem universis juribus libertatibus consvetudinibus, gratiis et privilegiis, quibus civitas Bistriciensis, civsque et comunitas ejusdem ab antiquo usa exstitit uti perpetuo et gaudere valeat atque possit".

Prin diploma aceluiaşi rege d.d. Budae 16 calendas maii 1488, apoi prin diploma regelui Vladislau d. d. Budae in festo decolationis : Ioannis Baptistae a. 1492 şi d.d. 1 Septembris 1494 se întăreşte din nou acea încorporare, în sensul diplomei de ano 1475. Asemenea au edat şi rege Ludovic una diplomă d.d. Budae in festo beati Ladislai regis et confessionis ano 1520, sunător despre diversele libertăţi a /le/ opidului Rodna.

Prin încorporarea urmată la anul 1475 a devenit „Districtul Rodnei" o parte întregitoare a Fundului Regiu, de care s-au şi ţinut până la 1762, când s-a militarisat.

Rodna e situată sub 42°28'12'' a lungimii şi 47°22'30'' a lăţimii nordice şi are o elevaţiune de 1606 urme de Viena peste nivoul mării, vezi : Verhandlungenund Mittheilungen des siebenbürgischen Verenis für Naturwissenschaften, IX Jahrgang 1858, pag. 199.

Această comunitate se spală de râul Someş (Samus), apoi de râul Izvor, care ambe se înpreună laolaltă cam la mişlocul comunității, de unde apoi ambele poartă numele de Someş.

La Rodna se află mai multe fântâni şi isvoră de apă acră (minerală, Sauerbrunnquellen) şi anume:

a) Anieşu (ungureşte Dombhat), unde se află o cârciumă şi stabilimente pentru primirea oaspeților în tempul sesonului de scaldă ; apoi scăldaători încălzite şi reci.

b) Antonia, cu scăldători reci.

c) Valea Vinului, cu scăldători reci ; vezi despre aceasta „Die Rodnaer Sauerbrunnem chemisch Untersucht v. f. Fohlbert" în „Verhandlungen und Mittheilungen des siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften, X Jahrgang 1859, pag. 32 et sequent., apoi extractive şi deosebi tipărit, Hermanstadt 1860.

b) La Ginişor

c) Pe Valea Ursului

d) Pe Stenzăloaia

e) la valea Varului şi în mai multe locuri mai puțin însemnate.

În teritoriul Rodnei se află mai multe fodine metalurgice care, parte se lucră, parte stau părăsite.

Minele ce acum se lucră poartă denumirea de Kiss Getzi, Ferdinandi, Caroli, Theresia, Johanni, Alt Nepomuk, Neu Nepomuk, Antoni, Tar Peter. Celea mai de curând părăsite sunt : a lui Brunetz, Lângă Strâmtoarea Dracului (Ördög szorossa, Teufels Schlucht) etc.

Fodinele ce se lucră acum produc plumb argintos-auros (Gold und Silberhaltiges Blei) şi sunt ¾ proprietatea Aerariului iar ¼ proprietatea familiei Desan.

Rodna zace la poalele munților; e înconjurată de aceştia şi de dealuri înalte, tăete numai prin scurgerea râurilor Someş şi Isvorul.

În râul Someş se scurg următoarele răuri râurele, văi şi părae :

a) De dreapta : Valea Cornei, Valea teiului, Valea Ursului, Valea Martei, Drogobata şi Ilvanii.

b) De stânga : Valea Molidului, Valea Alunişului, Ginişorul, Valea lui Ignat, Valea Strâmturei, Izvorul (la Rodna, Valea Vătaşniţei) , Valea Frumoasă, Părăul Putineilor, Anieşul.

În râul Izvoz se scurg : Isvorul Roşu, Isvorul Băilor, acestea ambe se împreună laolaltă la „Colb" (topitoarea pentru minele Schmelzhütte), de unde mai în jos poartă numele colectiv de „Izvor" până în Rodna, unde se scurge în Someş; Valea Vinului, Valea Călinilor, Părăul Rogoazei, Părăul Găunoasei, Părăul Săcuilor, Părăul Cărbunarilor, Părăul Bohnei, Stenzăloaia. Valea Secii, Valea Ruginilor, Valea Rea, Valea Opcinii, Valea Colbului, Părăul Varului, Valea Cipului.

A. Munirile părţilor principale a hotarului cu subnumirile :

a) Poiana Cornii cu subnumirile : Bonăşcuţa, Strungile lui Sărilia (?) (a lui Tărâţă n. n.), Valea teiului, Valea Ursului, Munceii, Piatra Răului, Blăgile, Colnicii, Săcătura.

b) Măgura cu subnumirile : Dealu Neamţului, Sălişte, La Brad, Haşiuri, Muncelul, Poiana Sgurilor.

c) Fântânele cu subnumirile : Cetate (cu ruinele unui castel) Putinei, Runcurile, Pelicariile, Vataşniţa, Prislopu, Socării, Valea Cipului, Poliţiile Varului, Zăpodiile, Cărpoaea, Opcinile, Fundoaea, Căpăţâna, Ruginile, Poiana Ulmului, Hărcegoaea.

d) Poienile cu subnumirile : Cupăriile, Săcuii, Bohna, Vârvul Lazii, Dumbrăvile, Dealul Răchiţii, Arşiţa Mutului.

B. Munţii:

1. Cuprinşi în hotar :

a)Beneşu, cu subnumirile : Dealul Clinii, Sealul Stolului, Fluieroasa, Dealu Băiţei.

b) Curăţielul, cu subnumirile :Şdeabul Cioroiului, Şdeabul Stejei, Pietrile calului, Cubăşelul, Şenunii cei Mici şi Mari, Zăpodea Detunată, Hârosul.

c) Gaura, cu subnumirile : Peatra Bilichii, Gaura cea Mică şi cea mare, Coasta netedă, Vârvul Ineului (aici se află o piramidă de triangulat la 7159 urme vieneze).

d) Crăciunelul, cu subnumirile : La Tăuşor

e) Ciungi, cu subnumirile : La Turn, Şdeabul Mălinului, Scărişoara.

2. Afară de hotar

f) Sinverosul, cu subnumirile : Dealul Glodului, Dealul Cocoşiului, Valea Neagră.

g) Păluta, cu subnumirile : Dealul Şneapănului, Teşna, Dealul Bătrân.

h) Poiana Coşnii, cu subnumirile Valea Borcutului.

Cu privire la starea muntoasă, cea mai mare parte a hotarului e acoperită de păduri, care constau, parte din brădet, parte din făget- făgetul suie cam până la 3000', de unde de regulă se începe brădetul, care suie până la 4500'; de aici în sus începe păşunea Alpilor, care ici-colea numai de juniapăr (Jup) Junieperus nana Willd et Pinus mughus scop, se întrerupe.

Pădurile poartă numele părților hotarului descris mai sus, unde se află. Arborii şi fructoasele ce provin în hotarul comunității Rodna sunt : Pinus Abies l.; Bradu – Oinus picea l,;Juniapănu Mare (Jupu)- Pinus Mughus Scopi ; Juniapănu Mic – Juniperus nana Willd; Tisa _ Taxus Bacata L. ;Mesteacănu –Betula pendula Hoffm.; Arinu roşu – Alnus glutinosa Gartn.; Arinu Alb – Alnus incana Willd.; Arinu verde (Liliac) – Alnus viridis D.C. ; sălci de mai multe specie : p.Salix Iaghiana Wild , Salix inyrsiniles L. ; Salix arbuscula L.; Salix heterophla Fehur; Salix harianii S;Salix retusa L; Salix reticulata L. ;Salix herbaceea var.nivalis Fehur; Salix Sibesiaca Willd ; Salix viminalis L.;Salix purpurea L.; Salix grandifolia seringe; Salix capraea L.; Salix amygdalina L.; Salix fragilis L.;Salix alba L.; plop: Populus tremula L.;Carpin: Carpinus Betullus L.; Alun: Coryllus Avellana L.; fag : fagus silvatica L.; ulm : Ulmus campestris L. var. montana; Tulcina : Daphne inezereum L.; mătrăguna : Atropa Belladona L.; frasin : Fraxinus excelsior L.; mălinița (mălinu negru): Ligustrum vulgare L.; bosor (perişior) : Rhododendron mytifolium Feh. et Kott.; afine : Vaccinium Myrtillus L. ; afine mărunte : Vaccinium uliginosum L.; afine roşii (merişoare): Vaccinium Vitis Idaca L.; caprifoi vulgar : Lonicera Xylosteum L.; caprifoi negru : Lonicera nigra L.; soc negru : Sambucus nigra I.; soc roşu : Sambucus racemosa ; călin: Liburmum Lantori L.; corn : Cornus mas, L.; sângerel : Cornus sangvinea L.; dirmoc vl.: Dirmox: Virbumum opulus L. ; ederă : Hedera melix L.; curpen : Climatis vitalba L.; năprasnică: Atragene alpina L.; tei: Tilia parvifolia Ehr.; paltin:

Acer pseudopalatanus L.; arțari: Acer campestre L.; jugastru: Acer platanoides L.; tamariscă : Tamarix germanica I.; coacăză sălbatica (acriş) : Ribes grossularum L.; acriş roşu (strugurei, ribilsi): Ribes rubrum L.; iasmin sălbatic : Philadelphus coronarius I.; cireş : Prunus avium L.; vişin: Prunus cerasus L.; prune de grădină de multe varietăți : Prunus domestica L. et Prunus instititia L.; mălin alb : prunus padus L.; mălin roşu : Syringa vulgaris L. ; porumbel (cotiobrel) : prunus spinosa L.; măr de mai multe varietăți cultivate, apoi sălbatic : Pyrus malus L.; et Pyrus acerba D.C.; păr, asemenea cultivat şi sălbatic : Pyrus communis L.; scoruş : Pyrus aucuparia Gartn.;
păducel : Cartageus monogyna Jugu:, ferige : Spiraea ulmifolia L.; mure: Rubus fructicosus L. et Rubus caesius L.; măcecas : Rosa canina L.; rosă de grădină : Rosa centifolia L.; rosă de munte : Rosa alpina L.; rosa galbină : Rosa lutea Mill. ; nuc : Juglaus regia L.; Verigariu : Rhamnus frangula L.; lemn cânesc roşu : Evonymus verrucosus L.; scumpie : Rhus typhina.

Aria totală a hotarului, cu munți cu tot, conține laolaltă 18938 jugere 578 stj.pătrați.
Mai vine încă de a însemna că la Rodna se mai află şi ruinele unui castel pe un vârv de deal ce se numeşte „Pe Cetate", de unde-şi are şi numirea, despre care însă până acum, positive, nu se ştie nemica.

Rodna, în 10 october 1864 Gavrilă Anca, jude opidan."(7)

O mențiune se impune : Oricât de bine pregătit ar fi fost acest jude opidan, menționarea speciilor care cresc în flora comunei Rodna este numai mâna lui Florian Porcius.

Această descriere a comunei Rodna cu istoria ei sumară, prin citarea unor documente istorice, ca şi prin modul exact de descriere a hotarului comunei , a plantelor care cresc cu numirea lor în latină, dovedesc că semnatarului „judele Gavrilă Anca era om învățat

În politica sa de a sprijini dezvoltarea culturii autohtone, Districtul Năsăud va iniția şi el o amplă acțiune de cunoaştere a trecutului, dar şi al realităților din acea vreme. În acest sens, cu circulara nr. 715 din 10 martie 1870 emisă de Comisia Statistică a

Districtului Năsăud şi semnată de vicecăpitanul Florian Porcius. Comisia Statistică ceruse nişte date statistice iar în continuarea ei se mai cerea : „vei mai compune istoria fiecărei localităţi” (8) cuprinzând în cele trei puncte marcate prin a, b, c, dar şi prin celelalte subpuncte de la 4 la 12 o adevărată fişă pentru întocmirea unei ample monografii. Faţă de chestionarul lui Pesti Frigyes, chestionarul lui Florian Porcius este mult mai amplu privind comunitatea în ansamblul său şi pune un accent deosebit pe unele laturi pe care chestionarul lui Pesti Frigyes nu le conţinea.

Redăm chestionarul lui Florian Porcius :

„Pe lângă datele din formularul mai sus acludat, vei mai avea a compune şi următoarele:

a). Istoria fiecărei comunităţi,

- de când s-a început, prin ce faze a trecut, ce lucruri mai însemnate s-au întâmplat, s-au se află pe teritoriul ei,
- ce tradiţiuni se susţin despre fiecare comunitate dinainte şi cam de la începutul graniţei,
- cine au fost ofiterii de staţiune, de când se ştie începând încoace,
- câte persoane de toate au fost mai înainte ca ofi ca ofii sau amploiaţi şi câţi şi care persoane cu numele au fost mai înainte şi câte se află decorate şi pentru ce,
- pe unde au fost pe timpurile dinainte drumurile,
- care drumuri s-au strămutat,
- când şi pe unde s-au făcut drumuri noi,
- care persoane – cu numele – au jucat ceva rol pe teren politic, militar, şcolar sau ecleziasic, ce rol mai însemnat şi când,
- de când se află biserică, cine au clădit-o,
- care au fost preoţii mai bătrâni – cu numele -,
- de când se află biserica zugrăvită şi prin cine,
- de unde s-au aflat mai înainte mânăstiri sau alte locuri destinate cultului, de când au încetat,
- ce se ştie despre timpul foametei, ce se ştie despre unele epoci, despre timpul războaielor de mai înainte,
- care ani s-au distins prin fenomene elementare sau sanitare (foamete, holeră, boala de vite, căldură, frig, omăt,
- unde se afleva lucruri sau opuri vechi (antice) ce fel,

- unde se află drumuri vechi şanțuri, baterii, întărituri, antichități, castrele (burgen) sau ruine ale acestora,
- ce se ştie despre acestea, de când datează,
- ce date şi unde se află referitoare la istoria fiecărei comune.

b. Află-se şi cel fel de documente vechi în careva comune – despre acestea sunt de a se face copie şi a se aşterne încoace, ce fel de cărți bisericeşti, din ce an şi în care limbă, apoi unde sunt tipărite, s-ar afla pe la biserici.

c. Ce s-a întâmplat mai important în 1848/1849, câte persoane au ieşit din fiecare comună în afară la război, cam câte persoane nu s-au mai întors acasă ; ce stricăciuni s-au întâmplat în anii 1848/1849;

4. Câte drumuri de țară jurisdicționale, vicinale, sau comunale se află în tot cercul, care unde duce şi care este lungimea fiecăruia, îndeosebi.

5. Câte poduri, podețe se află în tot cercul, unde, cât de lungi şi peste care râu şi vale; pe ce spese şi când s-au făcut podurile mai importante şi cât au costat în bani gata.

6. Câte mori de făină cu una, două sau mai multe pietre, câte mori de firez şi câte de pive se află pe teritoriul comunei, lângă care apă cu numele, se află fiecare dintre aceste mori.

7. Cum se numesc munții fiecărei comunități, unde se află şi cum se mărginesc;

8. Numirea fluviilor, a râurilor, văilor sau pâraielor mai însemnate, care de unde izvorâşte şi unde se varsă;

9. În care comunități se află târguri de săptămână şi de țară, în care zile şi pe baza cărei diplome sau concesiune, cu data, nr. şi numirea deregătoriei, se află în cerc; astfel de diplome sunt a se copia şi aşterne încoace ;

10. Câte vite mari şi mici se vând în cursul unui an în aceste comunități cu târguri şi cât face prețul acelor vite ;

11.. În care comune se obişnuieşte a se semăna bucate de toamnă şi în care numai de primăvară sau care, pe vale, de unele şi în care de celelalte. În câte părți se împarte hotarul referitor la țarină, în 2 sau 3 părți şi cum urmează una după alte ;

12. În care comunități se află şi câte cuptoare de var ; cine sunt proprietarii şi cât face producția anuală totală în fiecare comunitate în mierțe austriece a 20 de cupe;

Se aşteaptă de la zelul şi dexteritatea Confrăţiei Tale că vei corespunde deplin aştepării acestui Oficiolat Districtual în compunerea acestor date şi-ţi vei da silinţa a aşterne un operat cât se poate mai complet.
Aşternerea lor se aşteaptă desigur, cel mult pânîn 15 aprilie a.c.
De la Oficiolatul Districtului Năsăud în 10 martie 1870.

Vicecăpitan diriginte,
Porcius, m.p."(9)

În urma acestui demers avem doar două răspunsuri : cele ale comunei Zagra şi al comunei Feldru, amândouă valorificate recent. (10)

În anul 1875, Comisia Statistică a Districtului Năsăud lansează un nou chestionar comunelor din cele şase cercuri şi solicită răspunsul până la data de 25 martie 1875.

Chestionarul din 1875 avea ca scop efectuarea unei mape cadastrale şi în consecinţă are doar o latură faptică aceea a datelor despre hoarul unei comune.

Răspunsurile nu s-au păstrat în întregime ci numai cele din cercurile : Mocod, Monor şi Năsăud.(11)

Din răspunsurile comunele din cele trei cercuri de la care s-au primit şi care erau semnate de primarul şi noraul comunal reiese o altfel de organizare a hotarului comunelor. Hotarul fiecărei comune este împărţit în părţi numerotate cu cifre romane după foile cadastrale pe categorii de folosinţă şi suparfaţă. Fiecare parte a hotarului comunei este delimitat prin vecini şi limite stabile.

După alegerea sa ca membru al Academiei Române, Florian Porcius ţine discursul de recepţie în data de 19 martie 1885 cu titlul „Flora din fostulu Districtu Românescu alu Năsăudului în Transilvania", în care în partea introductivă „Situaţiunea şi istoriculu", face o prezentare a acestui ţinut, atât geografică cât şi istorică. În notele de la subsolul lucrării, Florian Porcius face o istorie a localităţii Rodna şi a văii cu acelaşi nume. Nu este o monografie dar lucrarea lui Porcius se bazează pe date concrete luate atât din studiul pe teren ale condiţiilor geografice şi prin studierea unor documente istorice, pentru partea istorică.

În anul 1898, Gherasim Domide scrie o lucrare de mici dimensiuni „Rerum Rodnensis" (Schiţă istorică despre opidul

Rodna). (12) Nu este o monografie ci numai partea istorică a acestei localități scrisă căci : „Datele istorice din această schiță s-au scos dintr-un memoriu al ilustrului fiu al acestei localități, Domnul Florian Porcius, vicecăpitan emerit, cavaler al ordinului de fer cls. III, membru al Academiei Române şi distins botanist român". Sunt enumerate evenimentele istorice începând cu cele mai vechi atestări documentare până la desființarea Regimentului de Graniță Năsăudean.

Prima monografie, deşi de numai 11 pagini dactilografiate este lucrarea lui Simion Pop din 1938 : „Istoricul Parohiei Române Unite Rodna, județul Năsăud, Vicariatul Rodnei. Eparhia de Cluj-Gherla". (13) Ea a fost făcută pe baza unui chestionar întocmit de forurile bisericeşti superioare, lucru ce iese cu claritate din tratarea pe puncte a problemelor abordate, în cuprinsul lucrării.

Este o lucrare bine documentată în care aflăm date deosebit de importante pentru Rodna mai ales că a folosit documente din arhivele Rodnei, precum şi date istorice din lucrările lui Nicolae Iorga.

Trecând peste faptul că la început reia unele teze deja menționate asupra vechimii acestui opid, precum şi asupra denumirii sale, autorul se opreşte asupra istoriei bisericii din Rodna, arătând că în anul 1206 Rodna avea : „o biserică pompoasă şi mare, care se presupune că a fost edificată pe ruinele uni templu preistoric".

Evoluția demografică este prezentată de la 1600 când Rodna avea 28 de familii, până în anul 1937, când Rodna avea 3350 greco-catolici, 61 ortodocşi, 1140 romano-catolici, 52 reformați, 34 luterani şi 300 izraeliți.

Ocuparea Nordului Transilvaniei în 1940, cel de al doilea război mondial, precum şi primii ani ai comunismului au întrerupt orice activitate de punere în valoare a trecutului nostru istoric, execepând doar problemele luptei partidului comunist, legând de acestea şi revendicările muncitorilor mineri dintre cele două războaie mondiale, care au fost probleme sindicale.

O primă readucere a climatului cultural interbelic şi implicit a problemelor etnografice s-a făcut, în județul nostru, după anii 1971 când apare la Bistrița „File de istorie", iar un an mai târziu la

Năsăud „Arhiva Someşană” Seria a II-a. În amândouă aceste reviste se publică material de istorie dar şi de etnografie dând un imbold cercetărilor etnografice şi istorice.(14)

În cadrul acestui larg curent de cercetare a trecutului , prof. Vasile Petri va scrie în 1975 prima monografie a Rodnei, lucrare rămasă în manuscris dactilografiat. Autorul recunoaşte în „Cuvânt introductiv” că nu a cuprins întreaga arie de viaţă spirituală şi materială a Rodnei arătând că aceasta s-a datorat „Răpit de unele sarcini nu am putut să-mi îndeplinesc această dorinţă (pusu-mi-am în gând să scriu o monografie despre localitatea Rodna) şi mai ales, dat fiind faptul că aceasta (monografia) s-a cerut de către organele judeţene într-un timp destul de scurt”.

În scrierea monografiei sale, Vasile Petri a beneficiat de „un aport direct au adus : prof. Emil Bălăi, cu capitolul de toponimie; prof. Domide Marius, cu capitolul electrificarea localităţii; înv. Mureşianu Leontin- datini, obiceiuri şi folclor ; înv. Hapca Elisabeta – obiceiruri, tradiţii şi literatura agrar- pastorală ; înv. Tăpălagă Ana- cap. industria casnică textilă”.

Monografia cuprinde 32 de capitole începând cu istoria localităţii, cadrul natural, reţeaua hidrografică, populaţia apoi industria cu toate unităţile economice de stat sau cooperatiste, agricultura unitătile administrative, culturale, datini şi tradiţii agro-pastorale, toponimia formelor de relief şi turismul. Este în acest fel cea mai aplă lucrare în acest domeniu până la acea dată şi este completată de fotografii.

În 1977, apare la Bistriţa un amplu volum „Bistriţa-Năsăud. Studii şi cercetări etnografice”, redactor responsabil Nicolae Dunăre, care cuprinde un număr 7 mari grupe de probleme divizate unele in mai multe subcapitole: „ Introducere, Cadrul natural, istoric şi demografic, consideraţii istorice, ocupaţii principale, ocupaţii secundare, înstalaţii, meşteşuguri transporturi, procesul contemporan de înnoire, retrospectivă culturală şi Bistriţa-Năsăud în context naţional”. lucrarea de o deosebită valoare documentară, este rodul a multor oameni îndrăgoştiţi de paliurile natale, din diferite generaţii, sau specialişti din diferite domenii , specialişti afirmaţi s-au care se vor afirma mai târziu. Dumitru Protase, azi

academician, Nicolae Dunăre, Pompei Boca, Onisim Filipoiu, George Marinescu, Maria Bocşe, Vasile Netea, Ştefan Dănilă ş.a.

Din comuna noastră au colaborat : prof. Vasile Petri, inginer Igor Bădaşcu, prof. Emil Bălăi.

În anul 1985 s-au aniversat 750 ani de atestare documentară a Rodnei, prilej cu care în cadrul marilor manifestări organizate, s-a ţinut o sesiune de comunicări. Atât unele comunicări susţinute la această sesiune cât şi alte studii despre vechimea Rodnei, vor fi adunate în două volume masive sub îngrijirea lui Clemente Plăianu şi Ieronim Marţian din Cluj-Napoca. Studiile ce privesc viaţa materială sau spirituală a Rodnei constituie capitole din monografia Rodnei : despre istoria Rodnei vorbesc studiile lui Ştefan Dănilă, Alexandru Nistor, Pompei Boca şi Ion Bureacă ; S. L. Mureşianu şi Pompei Boca (colaboratori : Liviu Păiuş şi Ion Bureacă) : „Oameni de seamă".

În „Cuvântul redacţiei" la partea a II-a se menţionează că „Pleiada de colaboratori, dintre care cei mai mulţi rodneni, cu deosebire cadre didactice, ar fi putut să abordeze o monografie istorico-sociologică a viitorului oraş Rodna". În acest volum sunt publicate studiile rodnenilor : Liviu Păiuş : „Invăţământul şi cultura la Rodna până la 1948"; Doina Mâşu : „Aspecte inedite din istoria Rodnei", L.S. Mureşianu : „Câteva repere referitoare la originea numelor de locuri aflate pe hotarul comunei Rodna", M. Mureşianu : „Cadrul natural", Liviu şi Solomia Păiuş : „Ioan Pop Reteganul în spaţiul cultural a Rodnei", la care se adaugă mai multe studii scrise de intelectuali din Bistriţa.

Au trecut 20 de ani până la o nouă încercare de monografie rodneană scrisă de : prof. Emil Bălăi, Rodica Bălăi, Mircea Mureşianu şi înv. Silvestru Leontin Mureşianu.(15) Lucrare remarcabilă prin exactitatea datelor furnizate rămane printre primele încercări monografice rodnene.

Ea este bine documentată reţinând în cuprinsul ei aspectele majore ale vieţii sociale şi culturale ale localităţii. Apărută în condiţii grafice bune este completată de câteva fotografii din prezentul localităţii..

Rod al unor cercetări de peste 40 de ani, în 2001, înv. Silvestru Leontin Mureşianu dă cea mai amplă lucrare de genealogia familiilor unei aşezări ce a apărut până acum. (16)
Lucrarea este monumentală nu numai prin dimensiuni (804 pagini, format 20 X 27 cm, scris pe două coloane), dar mai ales prin enormele date vehiculate în cuprinsul acestei lucrări, în descrierea familiilor rodnene pe o perioadă de 300 de ani, toate dsprinse din arhive. Autorul nu s-a mulţumit să redea schematic familiile cu descedenţii lor, ci prezintă evoluţia familiilor rodnene de-a lungul timpului. Sunt menţionate vetrele pe care s-au constituit familiile, cu răspândirea lor în vatra satului. Sunt apoi redate anumite fapte şi întâmplări din viaţa unor oameni, precum şi unele aspecteimorale ale oamenilor, nelipsind nici poreclele multor familii. Este dată originea numelor de familie bazată pe lucrări ştiinţifice.

In anul 2003, apare o monografie completă a Rodnei, în două volume totalizând 540 de pagini, (17) monografie bine primită de localnici şi presă astfel : „Rod al unei munci de 30 de ani, cartea are dimensiunile monumentale nu numai sub raportul timpului de elaborare, ci mai ales al conţinutului, care merită pe de-a întregul numele de monografie”. (Victor Ştir)

Lucrarea este structurată pe multe capitole ce tratează întreaga viaţă economică, culturală şi bisericească cu dezvoltartea necontenită a vieţii economice şi sociale. Sunt capitole ce tratează evolutiv principalele domenii de activitate: minerit, agricultură, cresterea animalelor, principalele îndeletniciri : prelucrarea lânei sau a cânepii, precum şi meseriile ce s-au practicat la Rodna, unele dintre ele disparute ca : olăritul sau prelucrarea cărămizilior. Sunt trecute în evoluţia lor toate cultele neoprotestante aflătoare în această localitate. Lucrarea a fost apreciată şi pentru faptul că „acordă un spaţiu sensibil mai extins datinilor şi obiceiurilor din Valea Rodnei, colindatului, teatrului popular, pluguşorului, alduitului, datinilor şi vrăjilor de Anul Nou, nunţii , clăcilor, şezătorilor cununii grâului”. (18)

La sfârşitul lucrării sunt date câteva citate din scrierile care au descris frumuseţea peisajului rodnean

NOTE

1. Simion Retegan : „Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea”, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002, p. 7

2. Menționăm monografiile despre satele năsăudene, scrise şi publöicate, până la sfârşitul celui de al doilea război mondial :

- G. Borgovanu : „Monografia comunei Ilva Mare”, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 202-207, din 1892;

- G. Borgovanu : „Material pentru monografia comunei Ilva Mare” , în „Transilvania”, nr. 1/1911;

- Panfiliu Grapini : „Mo nografia comunei mari Rodna Nouă (Şanț)”, Bistrița, 1903:

- Ştefan Buzilă : „Monografia comunei Sâniosif sau Poiana”, Bistrița, 1910;

- V. Şotropa şi Al. Ciplea : „Năsăudul”, Bucureşti, 1924

- V. Bichigean : „Din trecutul comunelor Nuşfalău (Mărişelul) şi Sântiana” , în „Arhiva someşană”, nr. 27 din 1927;

- N. Drăganu : „Date referitoare la istoria comunei Zagra”, în „Arhiva someşană”, nr. 9 din 1928;

- Anton Coşbuc : „Obârşia satului Leşul”, în „Arhiva someşană”, nr. 16 din 1932;

- Tiberiu Morariu : „Satul lui Coşbuc”, Cluj, 1934;

- Emil Precup. „Un sat grăniceresc : Rebrişoara”, în „Gazeta ilustrată”, Cluj, 1935;

- M. Mălin : „Contribuții la monografia comunei Maieru (jud. Năsăud)”, Cluj, 1936;

- Anton Precup , Emil Precup : „ Contribuții la istoricul parohiei Rebrişoara”, Gherla, 1921;

- M. Mălin : „Spicuiri din trecutul unui sat grăniceresc (Maieru)”, Bucureşti, 1945;

- Basiliu Başotă : „O monografie a Văii Rodnei”, în „Arhiva someşană”, nr. 26/1939;

- Teodor Ghițan : „Istoria comunei Borgo-Bistrița de popa Vasile Pavel”, în „Arhiva someşană”, nr. 23/1938;

- Iacob Pop : „Din trecutul comunei Nuşfalău (Mărişelu)”, în „Arhiva someşană”, nr. 18/1936;

3. S. Retegan : op. cit. p. 8-9 subsol;

4. Idem . p. 8

5. Idem : p. 9

6. S. Lupşan, A. Onofreiu : „”Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuţii documentare”. Ed. Funfaţie „G. Coşbuc”, Năsăud, 2003, p. 591-602.

7. Simion Retegan : op. cit. p. 141-147

8. Arhivele Naţionale Bistriţa-Năsăud : Fond : Iulian Marţian, dosar 50/4, p. 1-3.

9. A. N. B.N. Actul citat mai sus la nota 8

10. Răspunsul comunei Zagra în „ Periplu toponimico-istoric Valea Zăgrii”, volum îngrijit de M. Prahase , Ed. Supergaph, Cluj-Napoca, 2003; pentru comuna Feldru : „Historia statistică a comunei Feldru” în vol. : Octavian Girigan :„Feldru, un drept la nemurire”, Ed. Vergiliu, Bucureşti, 2000.

11. Adrian Onofreiu : „Toponimie şi relaţii geografice în Districtul Năsăud”, în „Revista Bistriţei” XVII, Bistriţa 2003, p. 331-351

12. Lucrarea a fost copiată de Pompei Boca după manuscrisul original ce se afla în posesia lui Teodor Ghiţan din Cluj. Un exemplar din această copie se află în colecţia mea)

13. Simion Pop : „Istoricul Parohiei RomAne Unite Rodna, judeţl Năsăud. Vicariatul Rodnei. Eparhia de Cluj- Gherla”. Ms. dactilografiat în 22 martie 1938. Originalul în arhiva Bisericii Ortodoxe Rodna. În copie în colecţia mea, copiat la 25 V 1978.

14. Vezi : „Revista de istorie. Culegere de studii, articole şi comunicări” vol. I. Bistriţa 1971 şi „ Arhiva Someşană. Studii şi comunicări” vol. I. Năsăud 1972

15. Emil Bălăi, Rodica Bălăi, Mircea Mureşianu, Silvestru leontin Mureşianu : „Rodna - Pagini de monografie. Ipostaze istorice, geografice, lingvistice şi culturale”. Editura ANDO-TOURS Timişoara, 1996.

16. Silvestru Leontin Mureşianu :„Dicţionar genealogic rodnean. 1690-1990”, Ed. Tinerama, Bucureşti, 2001.

17. Liviu Păiuş : „Monografia comunei Rodna Veche” , vol. I-II, Editura „Geroge Coşbuc” , Bistriţa, 2003

18. Iordan Datcu : „Dicţionarul etnologilor români”, Editura Saeculum I.O. Bucureşti, 2006, p. 702

DIN ISTORIA BISERICII ROMÂNEŞTI DIN RODNA VECHE MEMORANDISTUL Dr. VASILE LUCACIU ŞI RODNA

Sfârşitul secolului al XVIII-lea a fost marcat, în Transilvania, de lupta dusă de românii ardeleni pentru afirmarea cu drepturi egale a naţiunii române, pentru obţinerea de drepturi egale politice şi sociale. Această luptă a culminat cu Memorandumul din 1892 înaintat împăratului Austro-Ungariei şi de condamnarea în 1894 a fruntaşilor memorandişti. Printre figurile marcante ale memorandiştilor se numără Dr. Vasile Lucaciu din Siseşti, Maramureş, şi Gherasim Domide din Rodna.

După întoarcerea din închisoare a lui Gherasim Domide, acesta este primit cu ostilitate de autorităţi şi va încerca să se depărteze de Rodna unde a fost pus sub o strictă urmărire. Devenind vacant postul de vicar la Năsăud, prin moartea vicarului Dr.Ioan Pop, Gherasim Domide, la cererea fruntaşilor năsăudeni, încearcă să ocupe postul de vicar al Vicariatului Rodnei cu sediul la Năsăud.

Intelectualii năsăudeni trimit o „deputăţiune" la episcopul Ioan Szabo din Gherla ,Episcopat de care depindeau toate bisericile greco-catolice de pe Valea Someşului, pentru a-l cere pe Gherasim Domide vicar la Năsăud. Episcopul Ioan Szabo (1) se opune numirii lui Gherasim Domide ca vicar la Năsăud, motivând considerente politice şi-l numeşte ca vicar pe Ciril Deac. Episcopul, care era renumit pentru atitudinile sale antiromâneşti, se temea de influenţa pe care o va avea Gherasim Domide ca vicar în rândul populaţiei româneşti de pe Valea Someşului.

În anul 1901, Gherasim Domide reuşeşte să ocupe postul de vicar la Bistriţa, cu încuviinţarea aceluiaşi episcop, care considera că Gherasim Domide fiind în capitala comitatului, va putea fi mai uşor supravegheat şi

nu va putea duce o activitate politică intensă lipsindu-i oamenii cunoscuți pe care-i avea în Valea Someşului.

Prin plecarea lui Gherasim Domide la Bistrița, postul de preot într-o comună cu o însemnătate deosebită, cum era Rodna, a rămas vacant, iar fruntaşii rodneni s-au gândit să-şi aducă un preot pe măsura lui Gherasim Domide. În această situație, probabil şi îndemnați de Gherasim Domide, care-l cunoştea personal, gândul rodnenilor se îndreaptă spre Dr. Vasile Lucaciu, fost şi el participant activ la lupta memorandiştilor şi condamnat şi el pentru aceasta la închisoare.În fruntea acțiunii de a-l aduce pe Vasile Lucaciu la Rodna se va situa academicianul Florian Porcius, care va conduce toate adunările senatului bisericesc în care se va discuta aceasta problemă şi spre care se vor îndrepta scrisorile lui Vasile Lucaciu. Deşi era la o vârstă înaintată, avea 81 de ani când a început această acțiune şi va avea 84 când va fi numit un nou preot la Rodna, altul decât Vasile Lucaciu, cu toate încercările şi demersurile rodnenilor , demersuri ce au culminat cu adresarea la Sfântul Scaun Apostolic de la Roma.

Dr. Vasile Lucaciu era o personalitate binecunoscută în Transilvania : „Lucaciu, Vasile, preot, scriitor şi om politic român, n. 1852 în Apa (comitatul Sătmar), 1868-1874 a studiat teologia şi filozofia la Roma, unde fu promovat doctor în filozofie. Reîntors țară se făcu paroh în Eparhia St.Craiu; 1878 prof. la gimnaziul reg. din Sătmar, de unde fu strămutat la gimn. de stat din Loşonț; a renunțat însă la catedră şi în 1885 s-a făcut din nou paroh, de astă dată la Siseşti, unde se află până astăzi.. De la 1887 membru al Conf. Naționale, a fost ales în comitetul naț. (de la 1892 scretar general) şi a stat în fruntea mişcărilor naționale ale românilor din Transilvania pe timpul ducerii Memorandumului la Viena. A avut numeroase procese politice şi a suferit mai de multe ori închisoarea de stat. Câțiva ani a editat şi foaia bisericească << Revista catolică>>". (2)

În încercarea de a-l aduce ca preot în pe Dr. Vasile Lucaciu, rodnenii se lovesc de refuzul episcopului de Gherla, Ioan Szabo. Acesta caută tot felul de motive pentru a tergiversa numirea lui Vasile Lucaciu la Rodna, atrăgând, uneori, de partea sa chiar unii fruntaşi ai rodnenilor.

Actele pe care le publicăm provin de la Arhivele Statului Bistrița-Năsăud, dar şi din colecția autorului, pe care le publicăm după originea lor şi nu în ordine cronologică, iar din procesele-verbale ale senatului

bisericesc greco-catolic din Rodna, publicăm numai părțile referitoare la tema articolului.

I. Acte emise de Parohia Greco-Catolică Rodna

„ Protocol
din 21 septembrie 1901

Susceput în şedința senatului bisericesc gr. cath. din comunitatea opidană Rodna Veche, ținută în datul de mai sus sub prezidiul Magneficienței Sale Domnului cavaler Florian de Porcius, membru al senatului ca preşedinte ad-hoc, fiind prezenți membrii: Ioan Isip, Zaharie Pop, Niculai Mureşan, Gavrilă Sângeorgian, Florian I. Porcius, Dănilă Guşă, Iacob I. Domide, Ştefan Fincer şi Terente Bureacă, portând protocolul Silvestru Mureşian, învățător gr. cath.

Obiectivele

I.

Preşedintele ad-hoc Magneficiența Sa Domnul cavaler Florian de Porcius deschide şedința şi pune la ordinea zilei spre petractare ținuta şi paşii ce trebuie să-i facă Senatul bisericesc gr. cath. în respectul câştigării unui preot şi paroch gr. cath. demn şi apt, care să fie recomandat spre denumire şi aprobare şi din partea sa, Excelenței Sale Domnului Episcop şi a Măritului Consistor diecezan gr. cath. de Gherla, cu propunerea ca să se întrunească părerile membrilor în o persoană morală, religioasă, orator bun şi aprig apărător al causelor şcolastice şi bisericeşti, om cunoscător de limbi străine şi social, care să insufle respect altor inteligenți din localitate şi străini – o persoană care să fie preot în adevăratul înțeles al cuvântului.

Ad. I

Membrii senatului bisericesc, după o consultare îndelungată ce a decurs în cea mai intimă şi colegială consfătuire, luând în considerare că în parochia gr. cath. Rodna Veche se recere ca să fie paroch un om moral, religios, orator bun, apărător apt pentru causele şcolastice şi bisericeşti şi un interpret fidel al poporului românesc din parochia aceasta, care este un loc cu trecut istoric, iar de prezent cu inteligința de limbi şi confesiuni diferite, prin cultura şi ținuta sa socială să le insufle respect ; considerând că Rodna Veche este cercetată de mulți străini şi turişti, apoi oaspeți de la scaldele din apropiere, este o necesitate imperativă ca parochul Rodnei să fie cult şi să stea pe o treaptă superioară altor preoți de la sate; astfel membrii senatului bisericesc gr. cath din Rodna Veche, cu considerare la

toate cele de mai sus, decid unanim cum că preotul cel mai apt, în care sunt întrupate toate aspirațiile şi dorințele noastre este Mult On. Domn Dr. Vasile Lucaciu, pre carele îldoresc ca să fie aprobat ca paroh gr. cath. în Rodna Veche şi din partea Excelenței Sale Domnului Episcop şi a Măritului Consistor diecezan gr. cath. de Gherla. Spre care scop se va da o dechierațiune specială subscrisă din partea membrilor Senatului bisericesc şi a poporului gr. cath., fruntaşi care suportă toate sarcinile publice din această parochie.

Protocolul senatului bisericesc dimpreună cu dechieratiunea specială se va suscerne prin o deputațiune compusă din fruntaşii poporului, inteligența şi plugari din Rodna Veche în număr de…(loc liber în original n.n.) inşi, care se vor prezenta în persoană înaintea Excelenței Sale Domnului Episcop şi Măritului Capitlu spre a exprima şi cu grai viu dorințele poporului gr. cath. din Rodna Veche, iar un exemplar al numitei dechierațiuni să se estrage, în copie subscrisă, Mult On. Domn Dr. Vasile Lucaciu spre informare.

Cu executarea acestui conclus se concrede prezidiul…

Secretarul, Preşedintele ad-hoc,

ss. Silvestru Mureşianu ss. Florian Porcius

Invăț.” (3)

„Protocol

din 16 decmbrie 1901

Susceput în şedința senatului bisericesc gr. cath. din parochia Rodna Veche, ținută sub Prezidiul Magneficienței Sale Domnului Florian cav. de Porcius, preşedinte ad interim, fiind prezenți membrii : Zaharia Pop, Niculai Mureşan, Florian I. Porcius, Ştefan Fincer, Dănilă Guşă, Iacob T. Domide, şi Gavrilă Sângeorgian, portând protocolul Silvestru Mureşianu, învăț. gr. cath.

Obiectele:

I.

După deschiderea şedinței preşedintele face causa convocării prezinte pe scurt în următoarele: Sunt deja două săptămâni trecute şi asupra cererii noastre în causa complinirii parochiei nu am mai primit nici o rezoluție, deci dară, după consfătuire cu unii dintre On. Membrii ai

Senatului bisricesc, am aflat cu cale ca să vă convoc pe astăzi la o nouă consfătuire, că adică, ce paşi cugetă On. Membrii că ar mai fi de lipsă a se face în causa complinirii parochiei prin doritul nostru paroch Clarissimul Domn Dr. Vasile Lucaciu, după ce toate cererile noastre aşternute Excel. Sale D-lui Episcop au rămas nerezolvabile.

Ad I.

Membrii Senatului decid cu unanimitate că, pentru ajungerea doritului nostru scop comun, să se mai compună încă o cerere nouă subscrisă de toţi membrii Senatului, în care să se espună în mod clar şi evident motivele ce ne îndeamnă a rămânea pre lângă cererea arătată şi a stărui pentru ajungerea scopului propus. În cerere să se ceară de urgent complinirea parochiei, fiind această cauză iminentă din mai multe motive, care se vor espune pre larg în cerere, care fiind deja gata făcută se ceteşte şi subscrie de cei prezenţi…

Preşedinte ad-hoc, ss. Florian Porcius

Notariul şedinţei, ss. Silvestru Mureşian, învăţ. gr. cath.” (4)

„Protocol
din 22 decembrie 1901

Şedinţa este prezidată de Antoniu Precup, preotul comunei Rebrişoara şi actualul substitut de vicar.

După deschiderea şedinţei Mult On. Domn Antoniu Precup comunică scrisoarea Veneratului Ordinariat din Gherla, de sub no. 11.208/1901, prin care se aduce la cunoştinţă Senatului bisericesc că repetitele cereri ale acestuia pentru ca paroch al Rodnei a Clarissimului Domn Dr. Vasile Lucaciu nu se pot satisface de prezent din motivul că între Veneratul Ordinariat şi numitul preot este în curgere de proces o afacere care se va petracta în comiţiele generale ale <<Sfintei Congregaţiuni de Propaganda Fide…>>” (5)

„ProtocolS
din 4 martie 1902

Suscernut în şedinţa Senatului bisericesc gr. cath. din Rodna Veche, ţinută sub Prezidiul Magneficienţei Sale Domnului Florian cav. de Porcius,

fiind prezenți membrii: Ioan Isip, Zaharia Pop, Niculae Mureşan, Florian I. Porcius, Ştefan Fincer, Iacob T. Domide, Dănilă Guşă, Gavrilă Sângeorgian şi Terente Bureacă, portând protocolul Silvestru Mureşianu, învăț. gr. cath.

Obiectele:

V.

Preşedintele comunică membrilor rugarea mai multor locuitori fruntaşi din Rodna Veche dto. 1 martie a. c. În causa ocupării postului de paroch în Rodna.

Ad. V

Membrii Senatului decid că rugarea credincioşilor dintre fruntaşii poporului dimpreună cu o cerere nouă făcută ca comitivă din partea senatului bisericesc să se înainteze Excelenței Sale D-lui Mitropolit în Blaj. Cererea să fie subscrisă de întreg Senatul bisericesc…

Preşedinte interimar,
ss. Florian Porcius

Secretar ordinar,
ss. Silvestru Mureşian
învăț."(6)

II. Scrisori ale Dr. Vasile Lucaciu către Florian Porcius şi rodneni

„ Ilustre Domnule,

Am primit gentila scrisoare a D-voastră, în care mi-ați notificat pașii făcuți la S. Mitropolie. Recursul d-voastră au fost transpus la Exc. Sa Episcopul nostru în Gherla.

În 19 l. c. în urma unei recercări a Exc. Sale, am fost în Gherla, unde, între altele, mi-au imputat greu că eu am agitat şi că agitez în Rodna. D-voastră ştiți mai bine, cât temei are acusa aceasta. S-ar lega de toate pretextele numai să poată zădărnici realizarea dorinței d-voastre. Eu am făcut, din parte-mi, lămuririle necesare şi i-am adeverit Exc. Sale corectitudinea procedurii mele, precum şi aceea căd Dvoastră sunteți pe cale dreaptă cu rugarea şi cu dorința d-voastre. Aşa am observat că pun şi vor mai pune în mişcare toate puterile, numai ca dvoastră să nu ajungeți la scop.

Pre mine, precum pre toți oamenii de bine, ne încântă răbdarea şi constanța dvoastre şi dacă veți stărui tot pe calea dreaptă şi corectă, năzuințele dvoastre vor fi încoronate cu succesul dorit.

Mi s-a făcut acuză că am agitat şi prin aceea că v-am scris, „Cu noi este D-zeu". Când cauza e dreaptă, când scopul e curat, când calea şi mijloacele sunt ireprevenzibile: lucru firesc, că omul cu nădejde în providință, poate zice cu tot dreptul:"Cu noi este Dumnezeu"! Şi e foarte firesc lucru, că cu cei nu voiesc bine şi umblă pe căi fărădelege nu este cu ei D-zeu. Asta-i poate durea pre unii ca aceia, dar nu-i îndreptățeşte la acusă în contra celor ce sunt şi vreau să fie cu D-zeu

Cu noi este D-zeu, domnilor şi fraților rodneni şi deie Cerul să nu se întâmple nimic, ce ar depărta spiritul lui D-zeu Sântul dintre noi!

Vă rog să mă informați ce agitațiuni s-au mai făcut în contra causei drepte.

Cu profund respect,

Al Dvoastre devotat serv,

Siseşti, 28-III- 1902 ss. Dr.V. Lucaciu
Paroch" (7)

„Precinstiților Domni,

Mă grăbesc a vă răspunde. Punctul meu de vedere au fost şi este cel mai loial, cel mai corect. Am spus din început şi zic şi astăzi: dacă Exc. Sa, episcopul meu mă denumeşte, eu primesc cu mulțămită ofertul ce mi-l faceți cu atâta iubire.

Față de această declarațiune corectă, dvoastră ați procedat iarăşi corect şi loial.

Se naşte acum întrebarea : cine nu voieşte pacea, liniştea, înflorirea parochiei Rodna Veche?

Demult s-ar fi curmat toate neînțelegerile şi parochia era salvată de pagube materiale, precum şi de agitațiunea spiritelor.

Ați recurs la Sf. Scaun Mitropolitan ? Bine ați făcut! Ați recurs şi mai voiți a recurge la Roma? Sunteți în drept a face aceasta!

Eu stau pe baza de mai înainte a loialității şi numai duşmanii causei născocesc fel de fel de apucături ca să ne compromită, şi pre mine, şi pre dvoastră.

Rugarea băimărenilor au fost o manifestaţiune a simţului de onoare naţională şi cuvânt de interesare pentru causa lor bisericească. Succesul încă nu e în mâna lor, alegerea o face reprezentaţiunea orăşănească, unde domneşte şovinismul. Prin urmare dorinţa bunilor români nu va fi îndeplinită. Ei şi-au făcut datorinţa şi mai departe nu merg. Zonurile ulterioare sunt fără temei.

Nu esistă nici o causă serioasă pentru care dorinţa dvoastră să nu fie realizată.

Constanţa în propusul bun , mijloacele drepte şi legale pentru ajungerea scopului, asigurează succesul tuturor întreprinderilor cinstite.

Eu mă rog neîncetat ca D-zeu să binecuvinte năzuinţele dvoastre, îndreptate spre sanarea relelor ce vă bântuie.

Am fost şi sum în mijlocul preparativelor de călătorie la Roma, mi-au stat însă în cale dificultăţi până acum. Dar comunică posta.

Şoptiri şi machinaţiuni nu lipsesc, asta însă nu poate înfluenţa inimile curate şi caracterele ferme.

Sapienti satis!

Vă rog să mă iubiţi cum şi eu vă iubesc pre Dvoastră ca un fiu bun şi credincios al bisericii mele şi al neamului meu.

ss. Dr. V. Lucaciu
paroch
Siseşti, 27 –V- 1902” (8)

„Preastimaţilor Domni,

Am primit scrisoarea şi o am citit cu multă plăcere văzând constanţa dvoastre în propusul cel bun. Lucru firesc şi eu îmi voi face datorinţa.

Vă voi scrie la vreme oportună.

Primiţi, d-lor, espresiunea deosebitei mele stime,

SS. Dr. V. Lucaciu
Paroch
Roma, 15 oct. 1902
/Hotel Tristone/” (9)

„Ilustre Domnule,

Duşmanii prevăd şi cunosc binele cel mare ce ar rezulta din împlinirea dorinţei dvoastre, de acea fac toate ca să zădărnicească această dorinţă. Am primit ştirea că sunt în stare a se folosi de toate mijloacele, fie cât de perverse, şi mi s-au notoficat că, dacă nu le va succede a impiedeca mergerea mea la Rodna , îmi vor stinge viaţa , ca să n-am zile în mijlocul Dvoastre. Aseminea mi s-au notoficat că Ciuta şi Domide tremură de cugetul că, megând eu în Rodna, se vor descoperi toate mârşăviile lor, de aceia lucră din răsputeri şi dau mâna şi cu dracul numai să împidice realizarea dorinţei juste.

Toate aceste pre mine nu mă alterează. Cu suflet senin îmi îndeplinesc datoria şi sper în viitorul triumf al bisericei.

E vorba acum ce e de făcut? Calea legală şi onestă pre care aţi purces pân-acum vă va conduce la scop, numai prudenţă şi statornicie se recere Iacă un mic program. A fi conzult ca să adresaţi fără întârziere, un nou recurs respectuos către Exc. Sa Episcopul nostru diecezan, în care să re-noiţi rugările de pân-aici, accentuând statornicia dvoastre până la împlinirea dorinţei parochiei întregi. Ca nou motiv se aduce că, din informsţiuni primite de la Roma şi din Gherla, ştiţi că S. Scaun Apostolic au decis ca Exc. Sa să-mi conferească parochia R.V., care deciziune au fost aprobată prin însuşi Capul văzut al Bisericii lui Cristos, prin Preasfinţitul Pontifice Roman.<< Ştim noi că toţi credincioşiiBisericii Catolice şi mai ales Episcopii ca păstori ai sufletelor noastre, sunt datori cu cel mai profund respect, cu cea mai sinceră obedienţă faţă de deciziunile S. Scaun Apostolic, faţă de cuvântul Păstorului Suprem, a Locţiitorului lui Isus Cristos pe pământ. Contrarul nu ni-l putem închipui, altfel se vatămă dumnezeiasca instituţiune a Bisricii lui Cristos. Aste le aducem aici ca să vă arătăm şi să dovedim că încrederea noastră, că Exc. Voastră veţi binevoi a implini dorinţa noastra justă, că este bine întemeiată, precum întemeiate au fost toate rugările noastre şi aşa Exc. Voastră nu ne veţi sili a ne folosi de alte mijloace, ci încuviinţând cu părintească bunăvoinţă rugarea noastră, ne veţi împărtăşi şi mai departe în graţia Arhierească, pentru care noi pururi vom fi recunoscători..>>.. etc.

Eu sper că această rugare îşi va avea efectul dorit.

Îndată ce vom primi răspunsul dorit, favoritor, mă voi duce în persoană la Dvoastră şi toate le vom predispune şi le vom combina conform recerinţelor situaţiunii.

Cu profund respect şi cu toată dragostea sum al Dvoastre cel mai devotat,

Siseşti, 29 – III- 1903 ss. Dr. V. Lucaciu
Paroch".(10)

„Ilustre Domnule,

Mă grăbesc a răspunde la ultima epistolă, ce-o primesc chiar în momentul acesta. Exc. Sa vrea să fie consecvent în propusul cel rău. Precum ştiți arătarea sună aşa că tot lucrul e numai o agitaţiune şi comunitatea bisericească abia aşteaptă să primească preot după voința lor, a străinilor.

Acum e momentul suprem, să se adeverească, oare arătarea corespunde realităţii?, oare adevărat e că rodnenii sunt fermi în propusul lor, sau sunt jertfa unei agitaţiuni efemere?!

Aşa se vede că epistola mea adresată dv. n-au sosit la destinaţie, când dl. Silv. mi-au scris nebuniile sale. Acea cu asta clarifică situaţia şi vă arată calea pe care aveți să purcedeți. Rezultatul dorit nu poate să lipsească şi toate uneltirile vor rămâne zădarnice.

Din început am fost, şi dvoastră, şi eu în curat, că multe dificultăți vor fi în cale s-au costatat însă, causa dvoastră este justă, dreaptă,toată procedura dvoastră au fost şi este loială şi legală, prin urmare efectul dorit nu poate să lipsească, numai constanță să fie în propusul cel bun.

Eu sum de părere că puteți spune şi în public că S. Scaun Apostolic de Roma au decis ca Exc. Sa să-mi conferească parochia R. Veche şi acum vine ocaziunea ca Exc. Sa să arate înaintea credincioşilor diecezei sale, cum respectează deciziunile Forului Suprem.

De s-ar ivi boala grea că n-ar asculta de cuvântul Păstorului Suprem, se va găsi leac pentru sanarea unui rău atât de primejdios.

La tot cazul e în mâna Dv. causa şi de la statornicia credincioşilor atârnă să se afirme cu vrednicie în momentele decisive şi să nu se lase seduşi chiar atunci când izbânda e mai aproape.

Vă rog să mă încunoştinţați ce paşi ați făcut ca şi eu să pot face infirmaţiunile necesare.

De cumva s-ar adeveri în fapte că s-au procedat la dispoziţiuni în contra decretelor S. Scaun Apostolic, lucru firesc, că urmează protest şi încunoştare la S. Scaun.

Am speranță că după ultima sforțare, nu va duce lucrurile la extrem şi după ce veți da dovadă şi acum despre statornicia bărbătească în scopul propus, causa va primi dezlegarea dorită.

Aşteptând răspunsul dvoastre, cu cea mai adâncă stimă sum al Dvoastre St. Dle cel mai devotat serv,

Siseşti, 5 –IV- 1903 ss. Dr. V. Lucaciu".

Mai jos notat de Florian Porcius:

„Răspuns în 8/ 4 1903. Publicarea la popor despre deciziunile de la Roma. Epistolă la Episcopul din Roma amintind decis. din Roma. Epistolă la vicarul din Năsăud şi la preotul Ştefan Buzilă din Poiană. Recomand. 35 fl." (11)

„Ilustre Domnule,

Sum în pregătire pentru călătoria la Roma. Lucru firesc că va veni la ordine rezolvarea causei.

Guvernul şi sateliții lui ne stau în cale. D. Ciuta au lucrat şi lucră cu toată puterea împotrivă.

Când voi sosi, vă avizez şi veți dace adresă telegrafică la S. Scaun, pre numele Em.Sale Cand. Gotti.

Să sperăm bine!

Salutare cordială tuturor, iar Dvoastre specială închinăciune. Devotat:

Siseşti, 30 –XI- 1903 ss. Dr. V. Lucaciu
Paroch".(12)

„Ilustre Domnule,

Multe meditațiuni s-au găcut asupra rezoluțunei const. în cauza denumirii preotului.Cine vrea să ajungă scopul, trebuie să folosească mijloacele corespunzătoare.Aici se recere energie. Eu din parte-mi aş scrie următoarele la Gherla:

<<Excelentissime Domnule Episcope!

Din decisul consistorial de 2 iulie a. C. No. 5605, comunicat nouă prin oficiul vicarial al Rodnei se vede că nu este nici o cauză pentru care nu s-ar putea denumi de paroch al nostru preotul din Siseşti, Vasiliu Lucaciu.

De altă parte e cunoscut că numei pre el îl voim. Asta pofteşte simţământul nostru religios, interesele morale, precum mai presus de toate, liniştea conştiinţelor noastre.

Văzând noi că aceste motive, singure vrednice de a fi băgate în seamă, nu au nici un preţ înaintea Exc. Voastre şi spre marea noastră durere, vedem că biserica şi mântuirea sufletelor noastre nu calcă nimic înaintea Arhiereului nostru şi e condus de alte motive străine de biserica şi religiunea noastră.

Nemaiputând suferi batjocorirea religiunei şi a conştiinţelor noastre, prin aceste Vă rugăm Să binevoiţi a ne denumi, fără de întârziere, de parroch al nostru pre preotul din Siseşti, Dr. Vasiliu Lucaciu, alt fel din 15 augg. A. C. închidem biserica şi ne vom apăra religiunea şi conştiinţele noastre religioase şi aşa ne vom mântui de Excelenţia Voastră.

O copie din aceasta rugare trimitem şi Sf. Scaun Apostolic de Roma, să se dovedească şi mai apriat că toată causa dezastrelor noastre sunteţi singur numai Excelenţia Voastră.

Noi dorim a înconjura toate neplăcerile, de aceea îndreptăm încă o dată această rugare cerând împlinirea ei ca de la un părinte iubitor.

Dat R.V. (Rodna veche) în numele credincioşilor din R.V.

MEMBRII SENATULUI BISERICESC>>

La revedere prin 20 aug. a. c.

Gherla, 19 iulie 1904.

M. Maria”(13)

Notă. Această scrisoare este semnată cu un pseudonim, dar ea este compusă, după toate prbabilităţile la Şiseşti, în cancelaria lui Vasile Lucaciu(Nota L.P.)

„Stimate Domnule,

Nemărginită durere îţi cuprinde inima când vezi machinaţiunile duşmanilor în contra bisericii şi a naţiunei noastre. Şi un Arhiereu român , un Ordinariat român în tovărăşie cu ei!. Sunteţi pe calea dreaptă şi canonică şi mergeţi înainte pe această cale, şi dacă vă puteţi conserva solidaritatea, causa dreaptă va birui. Trebuie să faceţi o reprezentaţiune deosebită către Sf. Scaun de la Roma, în care să descrieţi, din început şi până în ziua de astăzi, causa cu Părintele Lucaciu.

Adresa o puteți face româneşte şi nemțeşte îndreptându-o S.S. Pontificelui Suprem.

Părintele au fost şi este foarte întristat auzind de suferințele D.Voastre. D.Sa îndată ar fi regulat toate afecerile, aşa că nici urmă nu rămâne de încurcături, după trecutul păcătos.

Toți cei buni Vă admiră pentru constanța ce dovediți în susținerea causei drepte.Textul român să-l pubblicați după consfătuire în senatul bisericesc, însă numai cu învoire unanimă protocolară; asemenea şi reprezentațiunea ce urmează să o trimiteți la Sf.Sc.

Cu profundă salutare,

A.P."(14)

Notă. Aceasta scrisoare este dictată de către Vasile Lucaiu unui colaborator al său. Aceasta reiese din formulările „sunteți pe calea cea dreaptă", „constanța ce dovediți în susținerea causei drepte" etc, pe care le întâlnim în scrisorile adresate lui Florian Porcius. (Nota L.P.)

„Ilustre Domnule,

V-am fost scris în trecut că politica duşmanilor e tergiversare şi amânare, ca publicul să se plictisească. Aşa se vede că şi-au nimerit planul de acțiune.. Asemenea e cunoscut că la lucrurile oficioase contrabalansează acțiunea prin informațiuni oficiale false.

Între astfel de împrejurări e greu a se orienta, dacă procedurile energice devin imposibile

Eu nu mă pot umili la fişpanul din Bistrița. Ce treabă are el în treburile noastre bisericeşti?

Dacă vedeți că s-au demoralizat obştea credincioşilor, lăsați curs liber afacerilor, retăgându-vă cu onoare.

Nemărginit de rău mi-ar părea, dacă atâta stăruință nobilă au rămas şi atâtea planuri frumoase ar cădea pradă pizmei orbilor, căci nu ştiu ce fac.

<<Perirea ta, din tine Izraile>>.

Dacă nu se pot face paşi energici şi nu se poate conserva solidaritate perfectă, succesul e compromis.

Vă rog să mă informați despre cursul lucrurilor.

Al Dvs, cel mai devotat,

Suseşti, 6-IX- 1904 ss. Dr. V. Lucaciu” (15)

„Ilustre Domnule,

Adânc mă pătrunde interesarea călduroasă a Dvoastre pentru causă. După toate cele petrecute, întru adevăr nu mai ştiu ce să vă scriu. Ar fi adică de făcut ceva, ce însă numai în perfectă solidaritate s-ar putea realiza.

Dacă nu e târziu, trebuie să se facă paşi la Gherla, la Blaş şi Roma..

Eu mă voi duce în persoană la Gherla, între 5-10 nov. a. c. Despre ce vă voi încunoştința. Dacă aş putea, m-aş duce şi mai în grabă, pun însă termenul cel mai depărtat. Din Gherla proiectez o călătorie la Bistrița, unde m-aş întâlni cu nepotul Dvoastre, carele să vină numai singur la hotelul cel mare, pentru luarea unei înțelegeri.Eu vă voi aviza sau prin depeşe şi atunci să-l trimiteți. Depeşa va fi numai atâta :<<Salutare nepotului. Amicul>>, după care semn ne vom întâlni în Bistrița.

D. Mercuțiu ne-au scris şi nouă, ce v-am notificat Dvoastre.

<< Tantae moliserat, Romanam candere gentem>>.

Episcopul a fost la noi, durere însă, am absentat mai multe zile de acasă.

Vă salut cu toată stima, al Dvoastre devotat,

Siseşti, 18-X-1904 ss. Dr. V. Lucaciu” (16)

III. Scrisori ale lui Florian Porcius

a) adresată vicarului din Năsăud

„Revendissime Dle Vicariu!

În urma prețuitei scripte telefonice primite ieri spre înserat, am onoarea a vă comunica respectuos cum că în ținuta senatului bisericesc şi a masei poporenilor nu s-a făcut nici o schimbare, din contră țin cu toții tare la persoana D.Dr. Vasile Lucaciu de a-l avea de preot stabil la noi, prin urmare nu e de lipsă nici o consfătuire în privința denumirii unui alt preot la noi.

Senatul şi poporenii, cărora li s-a raportat cele auzite de deputățiunea excursă la Gherla de la Excelența Sa Dl Episcop, între altele, cum că li se va comunica o deciziune la cererea înaintată Excelenței Sale cu acea ocaziune, aşteaptă cu nerăbdare acea deciziune, după care să se poată orienta. Sub astfel de împrejurări, senatul bisericesc nu se poate

expune urmărilor în tot cazul neplăcute, de a-şi schimba ţinuta sa şi de a se încerca de a abate pe poporeni de la persoana D.Dr. Vasile Lucaciu.

Primiţi, vă rog, Reverendissime expresiunea distinsei mele consideraţiuni,

F. cav. Porcius

Rodna Veche, 16/9. 1902" (17)

b) Scrisoarea lui Florian Porcius către Dr. Vasile Lucaciu

„Rodna Veche în 19/5. 1903

Clarissime Domnule,

Prin acest răvaş îmi permit a vă face cunoscut unele de pre la noi. Cred că veţi fi avut cunoştinţă despre celea întâmplate în Duninica Tomii ce a trecut. În această ziuă, D. Vicariu Ciril Deac, atât în predica sa ţinută în biserică, cât şi cu deosebire după aceea la adunarea de popor în şcoala noastra, unde poporul nu mai încăpea în sală şi se afla şi pe afară, s-a încercat prin repetire a abate pe popor de la claritatea voastră şi de a pomeni de preot pe altă persoană. Toată încercarea a fost în zadar, căci poporul unison a declarat, pe mai multe rânduri, că numai pe Claritatea Voastră voieşte a avea de preot şi pe alt preot fiestecine nu primesc, ci nici să se cuteze cineva a introduce alt preot la noi. Astfeliu ştiind vicariul statornicia poporului şi firescul său, a părăsit adunarea foarte necăjit şi furibund.

Scrisoarea adresată Eminenţei Sale Cardinalului Gotti s-a expediat de mine recomandat, în plic iarăşi recomandat adresat lui Vas. Meruţiu la Cluj, cu rugarea de a o pune acolo pre poştă încă în 12 a l. curente, care scrisoare a fost prevăzută şi de solide subscrieri.

Tot în această zi , s-a expediat şi o altă rugare la Exc. Sa D. Episcop în Gherla şi în care i s-a făcut cunoscut dorinţa Rodnenilor de a avea numai pre Clarit. Voastră de preot la noi. I s-a mai făcut cunoscut şi rezultatele discursului susţinut de D. Vicariu în Duminica Tomii, rugând totodată de a întreba pe D. Vicariu, pentru a-i raporta despre simplul adevăr

Şi încă din acea rugare că numai Clarit. Voastră sunteţi în stare a izbăvi averea bisericii cu biserică cu tot de totala ruinare, cumcă să nu

încerce a denumi şi introduce alt preot cu riscul să nu se repete şi la noi scena din comuna Feldru, cumcă poporul intenţionează a-şi face o plângere cât mai în grabă la Roma, prin care să se descrie starea ticăloasă a bisericii noastre cauzată prin neglijenţa consistoriului din Gherla, rugându-se deodată…(cuvânt indescifrabil) pre acest consistoriu la rebonificarea urcării datoriei la <<Albina>>, cauzată numai prin consistoriu şi apoi specialmente, pentru…(cuvinte indescifrabile)

Lăţindu-se în popor vestea că perceptorul regesc împreună ca Simion Popelea voiesc a merge la Episcopul în Gherla, cu scop de a-i cominica părerea sa în respectul raţiunilor bisericeşti greşit a apreciat şi având motive a pretinde o plată de 2000 cor., este iraţionalmente, apoi au mers în duminica , în 17 a lunii cur. mai mulţi fruntaşi la dânsul spunându-i că, în respectul raţiunilor bisericii, să nu cuteze a vorbi în contra Claritătii Voastre, în numele poporului de la care nu e împuternicit şi a cere alt preot la noi. Se ştie că resp. Perceptor voieşte a avea ca preot la noi pe preotul Panfil Grapini din com. Rodna Nouă (Şanţ) ca acesta, în însuşirea de prezident la institutul de credit şi economii <<Fortuna>> din comuna noastră, să introducă pre perceptorul Popelea de director la această bancă. Sunt încă 3 asemenea la noi. Preotul Grapini ar voi a fi preot la noi, ca să-şi poată mărita o fată după un teolog, care să devină preot în Rodna Nouă. Altă vecsaţiune este că D. Canonic Octavian Domide ar dori a-si mărita o nepoată, de prezent învăţătoare la şcoala noastră, după un teolog care să devină preot în comuna noastră.

Cu ocaziunea convorbirii fruntaşilor cu perceptorul Popelea, să se fi exprimat acesta către fruntaşi că canonicul Domide i-a comunicat cumcă Episcopul a cerut mijlocirea guvernului de a nu vă putea denumi pe Clarit. Voastră de preot la noi din motive politice. Dacă aceasta e adevărat, dovedeşte numai slăbiciunea Episcopului de a nu putea dispune în propria sferă de activitate, iar despre altă parte, dejosirea Guvernului pentru denumirea unui simplu preot în o comună. Noi credem că această… (cuvânt indescifrabil) contribuie numai la rezistenţa Episcopului de nu se conforma cu deciziunile de la Roma şi prin urmare a îndelunga coplinirea parochiei noastre. Însă, după cum s-a spus în suplica dinainte, răbdarea Rodnenilor are margini şi dacă se vrea se duce lucrul până la extrem. Să nu se lase a urma sfaturilor contrarilor noştri care-l duc la pierzanie. În fine, îmi permit a vă ruga în numele poporului entuziasmat, ca Clartitatea Voastră, pe baza celor înşirate mai sus, să binevoiţi a face paşii necesari la

locurile competinte pentru cât mai grabnica rezolvire a causei în favorul nostru, apoi a ne comunica părerea Clarității Voastre relativ la din nou şi grabnica arătare la Roma….

Rugându-vă să binevoiți a primi expresiunea deosebitei mele respective considerațiuni.

ss Flor. Porcius

Depusă în 9/5. 1903 la adresa: Clariss. Domn Dr. Vasile Lucaciu, paroh în Siseşti, în Satmat, prin advocatu Dr. Theofil Dragoş. Recomandat în Nagybanuya". (18)

IV. Scrisori ale lui Vasile Meruțiu (19) către Florian Porcius

„Ilustre Domnule!

Sub toată discrețiunea vă transmit aceste acte ca să vedeți nebuna față a chestiei cu Rodna. Părintele a susternut această epistolă (adresată senatului bis. din Rodna) la Ordinariatul Diecezan cu o comitivă, în care se roagă ca Ordinariatul să vă comunice actul în întregime.

Dacă aceasta nu se va face din Gherla e bine să fiți orientați pe deplin. Pre cum se vede apucătura cea mai nouă politică este de a provoca conflicte şi confuziuni.

Cale urmată de D-voastră întrutotul este bună şi lăudabulă, nu e lipsă de amenințare cu defecțiune de la credință, căci şi alt cum, pre calee legală şi normală veți ajunge scopul.

Aşadară numai stăruința pe calea începută şi ne vom ajunge scopul.

Alta oficios, aşa zicând.

Din parte-mi vă mai aduc, Ilustre Dle, la cunoştință că, (sum informat sigur chiar şi din acte) zilele acestea a cercetat pe dl.Dr. Lucaciu Archivarul Vaticanului, Franco din Roma, care s-a interesat mai de aproape de afacere. Această notabilitate a cercat pre toți archereii uniți. A fost pe la Mitropolitul în Blaj (o săptămână)), de acolo în Gherla la episcop şi de aici a venit direct la Siseşti fiind cu dl Dr. Lucaciu în cele mai bune relațiuni. (Chiar modesta mea persoană am avut plăcuta ocaziune a face cunoştință cu Sf.Sa.) Episcopul i-a spus D-sale că nu împiedică.(aşa am înțeles).

Va interveni la Roma, cu atât mai mult, caci Episcopul va fi silit să vă dea pe dl Dr.Lucaciu): „offerat ei triabeneficia", adică să pună la alegerea dlui Lucaciu trei beneficii(trei parochii). Iar dl Lucaciu a protestat înaintea episcopului spunându-i că va trimite protestul la Roma(în care espres se aminteşte de Rodna).

Binevoiți , deocamdată sub cuvenita discreție, a lua la cunoştință aceste.

Primiți expresia profundului respect şi a stimei ce vă păstrez.

Sărut mâinile stim. Doamne şi stim. Dşoare.

Salut respectuos pe dl Banuțiu.

Siseşti în 23 aug. 1902

ss. Vasile Meruțiu". (20)

„Ilustre Domnule!

În 29 aprilie a fost părintele în persoană la episcopul nostru diecezan şi iacă ce a esperiat:

Patimele cele mai abjecte de ură lucrează în contra şi aceste patimi le seacă mintea şi strâng inima.

Voi descrie faptele fără comentar!

1.Episcopul i-a imputat că el a agitat pe rodneni şi că el le-a comunicat şi decisul

Scaun Apostolic, ca lui să-i dea parochia Rodna Veche.

2.Canonicii Ioan Georgiu şi Dr. Octavian Domide înaintea lui au expus episcopului, că nu-i adevărat că toți rodnenii îl doresc pre d-lui, ci majoritatea este în contra d-sale, şi, ce e mai mult, au afirmat că subscrierile au fost escamotate de la credincioşi prin înşelăciuni, aşa, că li s-a spus că au a subscrie ceva recurs în causa păşunilor şi astfel au fost seduşi şi nici n-au ştiut că se subscriu la un recurs pentru paroch.

3. Numiții d. Canonici au afirmat că ei n-au agitat în contra părintelui, dar asta nici n-a fost lipsă, căci , cum se spune mai sus, majoritatea covârşitoare e în contra dsale.

4. Părintele le-a propus să facă împreună, el şi cei doi canonici, o escursiune la Rodna şi acolo la faţa locului să se ieie informaţiuni despre starea lucrului.Această propunere nu o au primit.

5. I-a poruncit episcopul cu vehemenţă plină de patimă să nu agiteze, să nu-i tulbure dieceza, să abzică de Rodna Veche, să-l lase să denumească pe altul acolo etc., etc.

La toate aceste nu trebuie comentar.

Părintele a respins, ca întotdeuna, ferm şi din conştiinţa liniştită, că punctul său de vedere e inatacabil. El nu agitează, declară că, dacă Exc. Sa îl denumeşte , el p000rimeşte îndată parochia Rodna Veche, iar cele ce spun domnii canonici , nu le crede.

Acum când cunoaştem dar causele pentru cari nu cutează a-l denumi la R.V., când vedem la ce mijloace nevrednice de apucături recurg, când cunoaştem deciziunea Sf. Scaun Apost., când aflăm că atacă o comunitate întreagă bisericească ca Rodna V., nu unmai în interesele sale cele mai vitale, ci chiar şi onoarea şi onestitatea membrilor săi conducători. A sosit timpul să păşiţi cu toată energia a Vă apăra biserica şi onoarea.

E de lipsă să faceţi protestul cuvenit la ordinariat arătând perfecta solidaritate a membrilor comunităţii bisericeşti şi să faceţi o scurtă arătare la Roma numai în următoriii termeni către Eminenţia Sa Cardinalul Hueronimi Gotti, Praefectus S.C. de Propaganda Fide, Roma.

Eminentissime Domine!

Bunes hujus fidelis unanimi voce ac desiderio supplicant pro denonimatione Cl. D. Basiliu Lucaciu in paroxhia nostrem.

Episcopus noster cavillis et machinationibus eludere conatur S. Sedis Apostolicae decisiones et nos desidecato privace mult animarum pastore.

Nobis viventibus nemo alius parochiam nostram habere et ingreti protest.

Suplices exoramus itague Eminentiam Nostram, ut votis benigue deferre dignetur et nobis desiderandum parochum mittiex gratia disponat S. Sedis auctoritate.

Prisbissimi erunt effectus omnibuz enim notae sunt causae indignae renintiae episcopi.

Ad osculum Lacratae dexerae provoluti profundissimis venerationis sensibus permanemns.

Eminentae Vostre.

O. Rodna(Rodna Veche) humulli servi
(mii de subscrieri)

În protest la Episcopul va fi bine a spune că faceți din nou recurs la Stul Scaun în Roma.

E ceva îngrozitor cum lucrează duşmanii în contra celor mai sacre interese ale bisericii şi ale poprului românesc.

Vă rog să notificați rezultatul, adică paşii ce i-ați făcut după această scrisoare.

Cu profundă stimă sum
Al Dvoastre Itre Dle,
Dat în Gherla,4 V 1903.
Devotat,
Nepos."(21)

Notă. Această scrisoare semnată cu pseudonimul „Nepos" este scrisă de Vasile Meruțiu, fără să existe vreo îndoială. Compararea acestei scrisori cu cea de dinainte nu lasă nici o urma de incertitudine că nu ar fi scrisă de Vasile Meruțiu.

N O T E

1."Ion Szabo, episcop român unit de Gherla (1879-1911) cunoscut pentru atitudinea sa antiromânească" după: „Biserica noastră şi cultele minoritare. Marea discuție parlamentară în jurul Legii Cultelor 1928". Îngrijire de ediție, studiu introductiv şi note de C. Schifirneț, Ed. Albatros, Bucureşti, 2000, pag. 442

2. C. Diaconovici : Enciclopedia Română, Tomul III, Sibiu, 1904, pag. 128

3. Actul în original în colecția prof. Liviu Păiuş

4. Idem

5. Arhivele Statului Bistrița-Năsăud; Fond: Oficiul Parohial Gr. Cath. Rodna , dosar 433, fila 5

6. Actul în original în colecția prof. Liviu Păiuş

7-18. Arhivele Statului Bistrița-Năsăud; Fond : Oficiul Parohial Gr. Cath. Rodna , dosar 433.

19.Vasile Meruțiu (A se vedea activitatea lui Vasile Meruțiu, în: Teodor Tanco: Virtus Romana Rediviva, vol. II Bistrița, 1974, pag. 295-297)

20. Arhivele Statului Bistrița-Năsăud. Fond. Oficiul Parohial Gr. Cth. Rodna, Dosar 433.

21. Idem

FOLCLORISTUL IUSTIN SOHORCA

In şiragul celor mulţi şi, dintre ei, cei mai mulţi necunoscuţi, care -s-au preocupat să lase generaţiilor viitoare, documente despre starea spirituală a acestui popor, care „ prin această culegere duce mai departe nu numai tradiţia familială, ci şi creaţia spirituală a tăranului român din Munţii Rodnei” (1) se înscrie şi învătătorul Iustin Sohorca.

Leagăn al „Mioriţei” şi al altor balade ca „Mesterul Manole” sau „Toma Alimoş”, Valea Rodnei (Districtus mlilitaris Rodnenssis) mai târziu Tara Năsăudului, s-a păstrat ca o entitate etnofolclorică cu un anumit grad de individualizare. Din această zonă avem şi cea mai veche culegere de folclor (2), culegere care ne indică dragostea fiilor satului prntru folclor, fie că erau învăţători, preoţi sau ofiţeri, iar pe de altă parte bogăţia acestei zone în producţii folclorice. Toţi aceştia au dorit „ a scoate din colbăria trecutului unele datini, obiceiuri, cântece şi poezii, adevărate tezaure, cu ajutorul cărora s-a menţinut(poporul român n.n.)” (3)

Iustin Sohorca a fost un adevărat cărturar al comunei sale, având diverse preocupări : s-a ocupat de istoria şcolilor din Sângeorz-Băi, de creaţiile populare, de istoria comunei, de obiceiurile din această zonă (4), activitate începută înainte de primul război mondial şi continuata până la bătrâneţe, prin anii 1957-1959, când va scrie cea mai întinsă opera de etnograf şi folclorist.

Opera sa etnografică şi folclorică este importantă nu numai prin redarea datinilor şi obiceiurilor din această zonă, dar şi prin faptul că el prezintă aceste aspecte pe o durată de peste 100 de ani, în dezvoltarea lor cu modificările pe care condiţiile de viaţă le impun obiceiurilor căci „ un om bătrân de 76 de ani, aşa cum sunt eu, îşi aminteşte de lucrurile şi întâmplările pe o rază de cel puţin 100 de ani, inclusiv prezentul. Cu deosebire îşi împrospătează în memorie şi se transpune trecutul îndepărtat, în care poporul nostru, cu toate vitregiile pe care le-a suferit, asupriri cauzate de străini şi de ai săi, a stiut, totuşi, să-şi creeze o viaţă a sa , proprie, plină de manifestări duioase şi admirabile” .(5) In acest sens, culegătorul, ci siguranţă, că a ascultat în tinereţe relatările oamenilor bătrâni despre diferite obiceiuri din vechime mai ales că şi tatăl său, preotul Silviu Sohorca, se pare că a avut preocupari în culegerea folclorului. (6)

Ca dascăl de ţară, Iustin Sohorca cunoaste foarte bine folclorul din zona sa de care se va apropia din primii ani de dăscălie. Prima piesă

folclorică pe care o publică este „Descânteca cununii”, care redă un vechi obicei agrar specific Transilvaniei. Acest obicei vine să ne transmită, peste generații, venerația adusă grâului. . In veacurile trecute, grâul a fost considerat nu numai sfânt, dar a dobândit în ierathia plantelor un loc predominant fiind considerat : „cellu mai nobile dintre productele cereali din care se face pâinea” . (8) Aceste considerente ne duc la explicarea complexului ceremonial consacrat acestei cereale.. Despre rolul grâului în viața colectivității umane în trecut, a vorbit şi Ovidiu Papadima : „grâul e şi el o ființă care îşi are sufletul ei şi chiar conştiința că vine cu jertfa sa în lumea de legi a universului”. (9)

„Descânteca cununii” publicată 1901 este o variantă mai restrânsă decât cea din 1957 şi începe cu aluzia făcută gazdei care n-a ieşit în întâmpinarea secerătorilor. Lipseşte din această variantă imaginea curților de piatră şi a luptei cu francii.

Dintre alte imagini care nu sunt cuprinse în varianta din 1901, remarcăm pe cea a prezentării fetelor în comparație cu merele:

„Aşa-i rândul fetelor
Ca şi rândul merelor:
Până-s mere mărunțele
Stau rânduri pe crengurele ;
Dacă prind a se roşi
Ele prind a se rări”.(11)

Imaginea stropirii cu apă, ca semn al fertilității viitoare, este nelipsită din cele mai multe variante transilvănene :

„Ieşiți, feciori, cu râu
Că ni se uscă grâu.
Ieşiți, deciori, cu apa
Că se uscă cununa”. (12)

De asemenea lipseşte urarea adresată gazdei din finalul ritualului, în care se urează nu numai sănătate gazdei, dar şi o recoltă bogată în anul viitor:

„Să trăieşti, gazdă, găzdiță,
Eu îți închin, o copiliță, …
Noi grâul l-am secerat,
Oamenii l-o adunat.
Dintr-un spic
Iasă-un otic,

Dintr-o mână,
O mierță plină.” (13)

Balada „Meşterul Manole” este culeasă de Iustin Sohorca de la Lupu Man în 1924 şi publicată de Ion Taloş în 1962. De remarcat este faptul că toate variantele din Tăra Năsăudului au ca punct de pornire această localitate de unde, fie prin cunoscători sângeorzeni ai baladei mutați în alte localități, fie prin simpla circulație a baladei, s-a extins spre satele învecinate. Dacă observăm că din cele 5 variante întregi şi 10 înregistrări audio fragmentare, numai 2 sunt din alte localități, ajungem la concluzia că din Sângeorz-Băi au plecat spre alte localități variante ale acestei balade..

Un cercetător al baladei populare româneşti arată că motivul „jertfei zidirii” a fost cercetat cu stăruință abia după al doilea război mondial, subliniind că : „ meritul revine lui Ion Taloş, care adună din centrul şi nord-vestul Transilvaniei un număr apreciabil de variante ridicând suma totala la nu mai puțin de 160 (în versuri şi proză)”. (15) Tot acelaşi cercetător, ridicându-se împotriva acelora care au susținut că numai colecțiile tipărite sau manualele şcolare au dus la apariția unor creații folclorice în alte zone decât cele consacrate, arată că : „ nu considerăm că jertfa zidirii a trebuit să aştepte manualele sau alte mijloace de difuzare moderne, ca motivul baladesc să fie acceptat în spațiul semnalat”. (16), aducând argumentul, demn de luat seamă, al unor modele care au existat în Transilvania.

Variantele din Sângeorz-Băi circulă atât sub formă de baladă, cât şi de colindă. Dacă aplicăm acestui motiv considerațiile de la „Miorița”-colind, vom ajunge la concluzia exprimată despre această baladă şi anume că : „mai înainte a fost colindul.. Inainte de a se ivi (abia în ultimele veavuri) a cântecului moldo-valah al „Mioriței”, cu mult înainte s-a născut, începând din părțile mai de sus ale Transilvaniei (foarte plauzibil începând cu zona cuprinsă între Munții Rodnei şi ai Călimanului) şi risipindu-se treptat spre toate zările pământului românesc, povestea cântată în străvechiul colidn al păcurarilor” (17) Susținem şi noi că „la început a fost colindul”, adică să arătăm că la început a fost forma de colind şi apoi cea de balada şi ne-ar duce la ideea că locul de formare al acestei balade este identic cu cel de formare a colindului „Miorița”

Varianta lui Iustin Sohorca se înscrie în cadrul general al variantelor transilvănene, aducând atât compoziționalcât şi artistic unele

elemente aparte care conferă acestor variante un caracter distinct, fapt semnalat şi de Ion Taloş : „integrate versiunii româneşti a baladei, variantele transilvănene aduc o mare varietate atât în privința obiectului construcției la care se referă, a localizării acțiunii, cât şi în aceea a numărului zidarilor şi a numelui căpeteniei lor”. (18)

Vorbind despre variantele transilvănene, Ion Taloş făcea următoarea remarcă : „ dacă am elimina episoadele de la început şi de la sfârşit din variantele muntene-moldovene ne-ar rămâne o baladă care nu s-ar deosebi în multe privințe cu nimic de variantele din Transilvania”. (19) Acest lucru ne demonstrează că nucleul de fapte importante din toate baladele româneşti despre morivul „jertfei zidirii” e acelaşi demonstrând unitatea tematică a acestor balade.

Trecând la comentarea variantei culese de Iustin Sohorva, vom observa un început care nu este asemănător cu al variantelor muntene sau moldovene, varianta someşană introducând alte elemente care elimină elementele de natura socială:

„La marginea Dunării
Merge mierla cu puii,
Pe la pod, pe la fruntari
Nouă popi, nouă zidari,
Douăzeci de meşteri mari.
Foaie verde arsinic,
La pod mare de zidit.
Frunză verde din Banat,
Podul lor loc n-o stat”.

Nu ne surprinde numărul mare de meşteri zidari sau de popi, ci faptul că aceşti „douăzeci de mesteri mari” lucrează la un „pod mare de zidit” ceeace ne duce spre variantele suddunărene, unde meşterii au de construit un pod şi nu o mănăstire.

Ajunsă în acest moment al subiectului rezolvarea vine din partea meşterului mare cu numele de Petrea care-i sfatuieşte să se culce şi să-i spună fiecare, adoua zi, ce a visat, deci lipseşte motivația materială sau teama de pedeapsă, în joc fiind mândria lor de meşteri mari, capabili să realizeze o construcție cu orice preț.

După ce le spune visul său : „Cine cu prânzu-a sosi/ Dimineață c-a sosi / Eu în zid că oi zidi”, le cere celorlalți meşteri să plece acasă şi să-i spună soției sale, Maria, să nu se grăbească cu prânzul.

Meşterii vor interpreta aceasta în favoarea lor căci întâlnind soţia meaterului mare îi spun acestei tocmai contrarul :

„Hei Marie, draga mea,
Vai, Petrea ţi-o poruncit
Cu prânzul să te păzeşti,
Dimineaţă să soseşti.
Cu prânzul nu ti-i păzi,
Dimineaţă nu-i sosi
Vai, de mare scârbă-i fi".

Spre deosebire de variantele muntene, din această variantă vedem că soţia meşterului mare are copil mic de care se va îngriji înainte de a pleca cu mâncarea la soţul ei :

„Pruncuţ mic că şi.o scăldat,
In leagăn că l-o culcat,
La Petrea mi-o alergat".

Ca şi celelalte variante someşene nici varianta culeasă de Iustin Sohorca nu conţine cele trei obstacole, pe care soţia mesterului mare trebuie să le învingă pentru a ajunge la el, ci numai unul : acela al unui spin care s-o împiedice şi să verse mâncarea.

Acest fapt n-o împiedică pe soţia meşterului mare să ajungă prima la el. Din momentul în care meşterul mare îi spune soţiei sale : „Dac-oi găta a prânzi / Prinde-te-oi şi te-oi zidi", balada are în centrul ei pe soţia meşterului mare cu tot zbuciumul ei. In acest fel se face deplasarea atenţiei de pe primul zidar pe soţia lui, care la început este surprinsă de atitudinea meşterului zidar, dar dându-şi seama de gravitatea lucrului, ea sfârşeşte într-un bocet ce dovedeşte că : „având centrul lor pe primul zidar şi sfârşind cu episodul cu episodul creşterii copilului de către forţele naturii, variantele din Transilvanie dodândesc un caracter predominant liric". (20)

Finalul baladei este un bocet de mamă îndurerată pentru copilul ei rămas orfan şi totodată o invocare a divinţăii de a face „Din două coaste-a mele/ S-a face leagăn din ele" pentru ca atunci :

„Când vântul mi-a trăgăna
Leagănul s-a legăna,
Pruncul meu mi l-a scula
Ş-or veni oi de la munte,
Mândre, dalbe şi cornute
De paltin s-or scărpina

Şi la prunc că s-or pleca
De-a gâni că-i maică-sa.
Pruncuțul a suspina
Ş-a spune cui l-a-ntreba
Tată am şi mamă n-am.
Tata este cum mai este,
Mamă n-am nici de poveste."

Ajunşi la sfârşitul succintei analize a baladei someşene despre „jertfa zidirii", ne dăm seama că aceste balade nu-şi merită locul în grupa baladelor familiale „Despre curtea feudală" aşa cum le-a repartizat Al. I. Amzulescu, cele transilvănene neavând nimic comun cu curtea feudală a vreunui domnitor român. Ele trebuie asezate, la o nouă analiză, într-un alt capitol, care cu îndreptățire s-ar putea numi „Jertfa zidirii".

Dacă primele lui culegeri erau de folclor propriu-zis ultima culegere este de „Datini şi obiceiuri populare vechi şi noi" în care sunt descrise la început, obiceiurile din localitatea natală, fară a face vreo referire la obiceiurile descrise în alte localități. El descrie obiceiurile şi datinile începând cu nasterea, nunta şi apoi înmormântarea, pentru a trece la alte aspecte ale veiții sociale ale localității : cununa grâului, oieritul, întâia zi de arat şi încheind lucrarea cu poezii populare

Vorbind despre naştere, culegatorul ne dă importante informații despre femeile ce-i vor fi de ajutor tinerei neveste în acest important moment al vieții ; moasa asistentă, moasa de coşarcă, nănaşa, fiecare dintre ele un rol bine determinat..

Trecând peste rolul moaşei asistente ne vom opri la rolul moaşei de coşarcă.: „ In toate timpurile, imediat după nastere, această moaşă se grăbea să umplă o cana cu apă curată, în care introduce un mănunchi de busuioc împodobit cu bucățele de flori, alearga la preot să-i faca apa (aghiazma). Cu această apă vine la lăuză căreia îi dă să bea puțin, îi stropeşte cu busuiocul în chip de cruce părul, hainele şi mod deosebit noun-născutul. Tot astfel stropeste vasul în care s-a depus „locul fătului". Vasul acesta este îngropat de către tatăl familiei în cel mai retras loc din grădina casei". Dar rolul ei nu este numai atât ci şi unul material : „rolul moaşei de coşarcă este de a aproviziona, la început aproape zilnic, lehuza cu alimente şi băutură".

Naşa este naşa de cununie şi rolul ei „este restrâns la contribuția lehuzei cu alimente".

Ne este prezentat o altă datină : „lehuza, după naşterea şi botezarea nou-născutului, nu ieşea în lume timp de 40 de zile… Tot în acest timp se abținea de la orice contact cu soțul său căci se considera necurată. După scurgerea celor 40 de zile, nevasta se spăla curat, îşi aşeza în regulă „stelba" cozilor pe cap, îşi împacheta nou-născutul în leagănul portativ şi se ducea la preot să-i citească dezlegările cuvenite (molitva) de curățire".

In trecut se puteau face trei feluri de botezuri în funcție de anumite împrejurări date. Dacă trecem uşor peste primul botez, cel obişnuit să reținem al doilea fel de botez : „ este botezul săvârşit pe pântecele femeii în stratul facerii. Astfel de botez se făcea când moaşa asistentă observă şi constată că ființa ce va fi să se nască, este debilă în aşa măsură încât este în pericol de moarte. Cu degetele mâinii drepte apasă uşor pântecele femeii în chip de cruce de trei ori rostind formula : Te botez în numele Tatălui şi al Fiului şi al Spiritului Sfânt, de eşti parte bărbătească, cu numele de Ioan, de eşti parte femeiască cu numele Maria" (aluziuni la Ioan Botezătorul şi la mama lui Cristos)".

Al treilea fel de botez era cazul când femeia însărcinată îşi provoca un avot sau ascundea într-un loc părăsit, iar pruncii părăsiți sau omorâți deveneau strigoi sau moroi şi „în miezul nopților din ajunul marilor sărbători bisericeşti, sufletele acestor nefericite făpturi, care răspândeau groază frică şi teroare plângeau şi strigau, cerând botezul şi ajutorul să se mântuiască suferințele neodihnei în care se zbat".

Descrierea nunții nu diferă prea mult față de cea pe care am întâlnit-o şi în alte localități de pe Valea Rodnei, unde accentul principal cade pe descrierea obiceiului sub toate aspectele sale : pregătirea pentru nuntă, modul cum este îmbrăcată mireasa, rolul chemătoarelor, semnele distinctive ale chemătoarelor, colăcarii, facerea steagului, despre solul mirelui care era trimis la mireasă să vadă stadiul pregâtirii pentru nuntă. Nunta ținea trei zile , fiecare zi la altă casă, rolul pomului de nuntă, shimbulu de replici dintre starostele mirelui şi cel al miresei. Nu lipseşte descrierea bucatelor/mâncărurilor ce se pun la masa nunții arătând că : „ La început (în urmă cu mulțiani) se punea numai pâine şi sare ca îmbucături între pahare".

Iustin Sohorca menționează numai două jocuri la nuntă pe care le descrie în desfăşurarea lor: bărbuncul şi someşana. Tot acum arată darurile ce se dădeau nănaşilor: „doi colaci, o pereche de dăsagi, o cămaşă femeiască, o pereche de ciubote femeieşti şi în cazul de față (deci se hotăra

ca nunta să fie cu pom) un pom împlântat într-un colac mai mare rotund, împodobit cu diferite figurine şi împrejmuit cu o cunună de flori", care le ducea starostele nănaşilor cărora le striga :

„Deschideți-mi voi drumu
Să mă duc la nănaşu,
Să nu steie nime-n cale
Până la nănaşa mare.
Nănaşi mari, să fiți voiuoaşi
Pe doi colăcuți frumoşi,
Pe colaci şi pe dăsagi
Să vă fie finii dragi.
Mireasa s-o socotit
Pânză allbă-a curăit
Şi-o cămasă-o pregătit
Aleasă cu mărgeluță
Să fie naşei drăguță,
Dar pănza-i cu lătunoi
Şi-a da-o finii-napoi.
Mirele ce se socoate:
Să cumpere naşii ciobote.
Dar ciobotele-s prea moi
Le-a da finului-napoi
Să le-ncalțe-a ei finuță
Că îi pare că-i desculță.
Fă-te, naşule, voios
Pe-aiest pom mândru, frumos,
In colac mândru-mplântat,
Cu turtițe îmbrăcat,
Cu mărgele-nfăşurat.
L-om pune noi pe o masă,
Ți l-om duce toți acasă,
Tot cântând şi chiuind,
Starostele alduind".

Dacă vom compara această urare la pom cu cea culeasă de A.P. Alexi tot din această localitate dar cu 90 de ani în urmă vom observa laicizarea urării culeasă de Iustin Sohorca față de cea a lui A. P. Alexi în care aluziile la Sfântul Niculaie, la „sânul lui Adam / Brațele lui Avram"

sau compararea pomului cu „Ca fața lui Christos” fac farmecul acestei urări.

Darurile la nuntă nu constau în bani, ci pe lângă acestea se mai dădeau : „o vită tânără, alții pe lângă bani promiteau anumite măsuri de bucate, zile de arat, lucru cu carul etc”.

După cvum vom observa între nunta din Maieru şi cea din Sângeorz-Băi existau în trecut unele deosebiri, căci nici o nuntă nu este identică cu alta şi nici cea dintr-un sau cu una din alt sat..

Un ritual descris cu multă claritate şi precizie este cel al înmormântării, care începe cu descrierea concepției poporului asupra morții, precum şi cu menționarea tuturor practicilor populare cuprinse în ritualul înmormântării. Sunt redate unele practici şi obiceoiuri care nu se mai practică azi : măsurarea lungimii mortului nu pentru a stabili mărimea gropii ci : „Lungimea cadavrului este măsurată de urmaşi pentru pregătirea din ceară a *luminii trupului* . Lumina trupului se încolăceşte pe un fund de oală de lut, se aşeaza la capul mortului şi se aprinde când sună clopotele”

Această lumânare are rolul de a proteja pe cei ai casei de stafia mortului. Credința populară susține că mortul s-ar putea întoarce în casa de unde a plecat, iar în timpul prohodului oala de lut se sparge şi lumina se lipeşte pe marginea sicriului.

In partea a doua a lucrării, Iustin Sohorca se ocupă de unele activități tradiționate ale acestei zone, prima pe care o tratează este oieritul, ca veche îndeletnicire a oamenilor de pe aceste plaiuri. Sunt tratate modul de grijire al oilor, importanta unor date calendaristice, dar şi sătbători pentru oieri, relatând un fapt „pierdut” astăzi : „ la sângeorz (25 aprilie n. n.) oile sunt mulse prima dată. O parte din laptele obținut se consumă în familia proprietarului, iar cea mai mare parte se da săracilor sau celor ce nu au oi”. Sunt înşirate construcțiile unei stâni, uneltele folosite la stână, obiectele de măsurat laptele, plata păcurarilor personalul stânii

Ultima datină descrisă de iustin Sohorca este legată de „întâia zi de arat” : „înaintea boilor înjugați la carul în care au fost puse cele necesare aratului, gospodina casei pune o cofă plină cu apă proaspătă, pe care cofă aşează o pâine prospătă de grâu sau de mălai, coaptă în ziua premergătoare şi reazimă şi o secure.

Pe o tavă sau farfurie pune tămâie sfințită. Gospodarul înconjură de trei ori carul, afumând totul cu fumul de tămâie, aşezând, la urmă, farfuria pe pâinea de pe cofă. In timpul cât mai arde şi mai iese fum din tămâie, toți

căsenii retraşi puţin mai la o parte, cu faţa spre răsărit, îngenunchează şi rostesc diferite rugăciuni.

După ce tămâia este arsă şi nu mai afumă, jarul este aruncat în apa din cofă, pe care apoi gospodarul o aruncă peste boi şi securea peste car. In fine, gospodina rupe bucăţele din pâine, distribuindu-le tuturor, dând din ele şi boilor".

Folclorul cules de Iustin Sohorca cuprinde balade şi poezii lirice pe care le clasifică în : povestitoare, de dor satirice, hazlii şi poezii revoluţionare. Din această clasificare a celor 80 de piese folclorice ar reieşi că primele 14 piese sunt balade, dar această clasificare nu rezistă la cercetare mai atentă. Dintre acestea cea căreia i-am dat titlul după primul vers „Pe cel deal, pe cel colnic" este o variantă a tipului „Tineri îndrăgostiţi înfrăţiţi după moarte", la care remarcăm locul unde doreşte să fie îngropată fata după moarte :

„In uşa bisericii
Că ea mândru a răsări:
Crenguţă mândră de vie,
S-a-ntinde peste chilie;
S-a-ntinde şi-a-ncrengura
Cu mărul s-a-mpreuna
Şi-or trăi totdeauna.
S-a mira toată lumea
Ce plăteşte dragostea".

Poezia „Colo-n jos între hotară" este o variantă a cunoscutei poezii cu acelaşi titlu cu deosebirea că în această variantă nu plânge o pasăre străină ci o copilă străină care, întrebată de cuc de ce plânge, îi răspunde că murindu-i mama, tatăl său însurându-se :

„ Altă maică mi-o luat.
Când mă cheamă la mâncare,
Lacrimile îmi curg vale,
Când mă cheamă să mă culc
Ies afară şi mă cânt".

Dacă comparăm cele câteva variante de balade cu culegerea lui A. P. Alexi (28) realizată cu aproape un secol în urmă vom constata că niciuna dintre baladele cuprinse în cea din urmă nu se regăsesc în culegerea lui Iustin Sohorca.

Poezia lirică se înscrie în tematica generală a poeziei populare româneşti din Ţara Nasăudului cu preponderenţă cele satirice. Remarcăm o poezie de dor :

„Lelişoară, gură dulce,
Lasă-mi dorul să se culce
Că de-asară-i tot pe-afară
Şi mă tem să nu-l scap iară
Că odată l-am scăpat
Nicăieri nu l-am aflat
Pân' la curtea dorului
Unde stau uşile-nchise,
Mândrele pe table scrise".

Pe cele 40 de bocete, ce completeaza culegerea culegătorul le împarte în cinci grupe după cei ce le practică : bocete cântate de copii care se despart părinţi, cântate de soţii tămaşi văduvi, cântate de părinţi copiilor, cântate de de fete la înmormântarea unor tineri necăsătoriţi şi cântate de vecinele, finele decedatului.

Ultimul aspect pe care-l tratează Iustin Sohorca este cel legat de zâne şi Mama Pădurii pe care le descrie prin unele intâmplări povestite de oamenii locului, tocmai pentru a crea impresia de autenticitate.

Prin multitudinea de aspecte descrise, Iustin Sohorca completează tabloul vieţii sprirtuale a locuitorilor Văii Someşului. Lucrarea este cu atât mai meritoasa deoarece a fost scrisă într-o perioadă de dezaprobare şi de condamnare a oricăror manifestări spirituale româneşti.

NOTE

1. Dr. doc. George Uza : „Invăţătorul Iustin Sohorca, folclorist" în „Ciubul visurilor" nr. 2 din 5 octombrie 1996, p. 3
2.. A se vedea : Liviu Păiuş . „ Florean Domide şi colelcţia sa de folclor, ineditâ, de la 1827" în „Revista de Etnografie şi Folclor", Tom 40, nr. 4 din 1995
3. Iustin Sohorca : „Datini şi obiceiuri vechi şi noi din Sângeorz-Băi, judeţul Bistriţa-Năsăud" în volumul xeroxat al Cenaclului

Cultural-Artistic „Plaiuri Năsăudene şi Bistriţene, Cluj-Napoca, nr. 18 din 1988, p. 8
4. Lucrările lui Iustin Sohorca, publicate sau în manuscris :
a. „Jurnal de front „„ Ms. În Arhiva Statului Bistrița-Năsăud, Fond : DR. doc. George Uza:
b. „Povestea comunei Sângeorz-Băi” în volumul xeroxat „Plaiuri Bistriţene şu Năsăudene”, nr. 14 din 1986
c. „Monografia şcolilor din Sângeorz-Băi” în revista „Arhiva SomwşanA” nr. 24, din 1938, p. 176-197
d. „Datni şi obiceiuri….”
e. Balada „Meşterul Manole” (1924) publicată în „Revista de Folclor” Tom VII, nr. 1-2 din 1962
f. „Descânteca cununii”, în „Foaia poporului” 9(1901), nr. 34, reluată în „Cântecele cununii” p. 170-172
5. Iustin Sohorca : „Datini şi obiceiuri…”. P.8
6. Vezi articolul Dr. doc. George Uza
7. Iustin SohorcA : „Descânteca cununii”
8. A. T. Laurian , I.C. Massimu : „Dicţionariulu limbei române” vol. II, Bucureşti 1874, p. 1305
9. Ovidiu Papadima : „O viziune românească asupra lumii”, Bucureşti 1948, p. 89
10. Iustin Sohorca : op. cit. p. 56
11. Idem , p. 54
12. Idem, p. 54
13. Idem , p- 58
14. Ion Taloş : Balada Meşterului Manole şi variantele ei transilvănene” în „Revista de Folcxor” anul VII (1962), nr. 2, p. 30-.31
15. Gheorghe Vrabie : „Eposul popular românesc”, Bucureşti 1983, p. 7
16. Idem. P. 7
17. Al. I. Amzulescu : „Repere şi popasuri în cercetarea poeziei populare” Edutura Eminescu, Bucureşti 1989, p. 67
18. Ion Taloş : op. cit. p.43
19. Idem : p. 43
20. Idem : p. 47

21. Ms. 346 : „Material folcloric cules de Ion Barna în 1932 pentru Athiva de Folclor a Academiei Române, Cluj.” P. 16
22.I. Apostol Popescu : „Orații de nuntă” Ed. Minerva Bucureşti 1975, p. 6
23. A se vedea : Cicerone Theodoresc ; „Izvoare feremecate”, p. 253-361
24. Idem, p. 353-354
25. Idem , p. 353
26. Tache Papahagi : „Poezia lirică populară”, Ed pentru Literatură ; Bucureşti 1967, p. 9
27. Ion Barna : op. cit. p. 9
28. A. P. Alexi „Poesii poporale, 1869” Ms. 4302 în BAR

UN FOLCLORIST NECUNOSCUT : ŞTEFAN MUNTEAN

Intr-un ţinut cu o organizare militară care a marcat o bună perioadă de timp, convieţuirea dintre soldaţi şi ofiţeri a fost fructuoasă şi apropiată, iar ofiţerii cu şcoli făcute la Viena au apreciat folclorul ei însişi fiind urmaşi de oameni simpli. Convieţuirea în multe lagăre militare, participare îndelungată la diferite bătălii şi un stagiu lilitar de până la 6 sau 8 ani au ciemntat şi mai mult această convieţuire. Numai astfel se pot realiza culegerile de folclor făcute de ofiţeri de la militarii subordonaţi.

Dintre aceste culegeri care au văzut lumina tiparului, multe dintre ele s-au piedut sau mai stau prin arhive personale ca amintiri ce aminresc de înaintaşi lor, culegerea lui Ştefan Muntean este elocventă . Ea se intitulează : „ 100 Doine şi strigături culese din gura soldaţilor români din Ţara Ardealului" de Ştefan Muntean, suboficirt c. şi r., Editura Librăriei Ciurcu, Braşov, iar pe ultima pagină : Tipografia Alexi, Braşov 1894. Pe versoul paginii de titlu apare portretul tânărului autor cu menţionarea : „Ştefan Muntean Suboficier c. şi r. 1891". Pe exemplarul pe care-l posd mai apare pe coperta a III-a un petic de pânză cu următoarea inscripţie scrisă cu litere de tipar „K. und k. Infant.-Regiment Nr. 63 14. Feld-Comp. Officiers-Diener Gusia Danila" care arată că ofiţerul-culegător era la Regimentul din Bistriţa deoarece Dănilă Guşă era din Rodna şi între anii1894-1896 a fost soldat la acel regiment şi era la acea dată ordonanţa acelui ofiţer.(1)

Culegerea are 96 de pagini, format 8,5x 13 cm şi cuprinde, pe lângă cele 100 doine şi strigături şi două anecdote poporale" de Th. A. Speranţa : „Slănina de probă" şi „Ţiganul cinstit".(2)

Este o culegere de poezii populare aproape necunoscută dacă avem în vedere că numai două lucrări o menţionează. Primul este Simion Florea Marian care citează din acesta culegere o doină de cătănie fiind surprins de faptul că „un soldat chiar în cazul acela, când ar voi cineva să-i aprindă o lumânare şi să i-o puie în mână, n-ar avea parte de dânsa căci superiorii săi nu încuviinţează să i se ţină lumină la darea sufletului său".(3)

Imagine care străbate scrisorile în versuri este cea a fetei care caută să aprindă o lumânare soldatului căzut în luptă „lângă cărare". Această

imagine trebuie că reflectă o datină mult mai veche, aceea că soldatul trebuie să moară singur fără alte formalităţi". (4) A doua menţiune este doar la o bibliografie (5) şi exemplifică cu citarea unor creaţii populare unii indici din această lucrare. In lucrarea noastră am folosit unele creaţii din culegerea lui Ştefan Munteanu la capitolele „Lirica de jale", „Lirica de dor", „Folclorul cătăniei şi al războiului"

Cercetarea unor arhive , precum şi consultarea unor specialişti nu a dus la dezvăluirea vieţii şi activităţii autorului culegerii fapt ce a făcut ca el să nu poată fi trecut nici în ultima ediţie a „Dicţionarului etnologilor români"(6)

Culegerea lui Ştefan Muntean este una dintre cele mai valoroase culegeride doine de cătănie şi totodată cea mai veche culegere de doine de cătănie. (7). Folclorul acestei culegeri aparţine zonei Bistriţei şi Năsăudului, nu numai prin faptul că exemplarul pe care-l posed a fost al unui soldat din regimentul de la Bistriţa, dar şi prin unele expresii sau note date de autor, care confirmă acest lucru. Astfel . „ In Bistriţa este un loc lângă piaţă, care se numeste „Sub gălete". Aici se vând bucate" (p. 24 subsol), „togma= chiar" (p. 26), „beteşug=morb" (p. 47), „tist=ofiţer" (p. 65) etc.

Sunt însnă multe motive în aceste doine specifice scrisorilor în versuri pe care le vom întâlni atât în scrisorile în versuri, dar şi în alte doine, cum este blestemul împotriva celor care despart „doi dragi":

„Cine desparte doi dragi,
Mânce-i corbii carnea-n fagi,
Oasele pe sub copaci;
Cine desparte drăguţi,
Mânce-i corbii carnea-n huci,
Oasele pe sub butuci,
Cum ne-a despărţit pe noi,
Pe noi, mândră, amândoi"

De asemenea întâlnim motivul păsării ca mesager al dorurilor soldatului, precum şi preluarea acestui motiv în scrisorile în versuri sau intercalarea într-o scrisoare în versuri a motivului despărţirii dintr-o doină a miresei:

„De-aş găsi o turturea,
S-o trimit la maica mea,
Să-i spună că-s sănătos

Şi că-i mulţumesc frumos”

Sau

„Păsăruică, păsărea,
Du-te tu la mândra mea!
Păsărucă-i spune-aşa:
Că-s în ară-nstrăinat
Şi trăiesc tot cu băbat,
Nu pot veni-ntr-al meu sat”

„Când de-acasă am plecat,
Ziua bună mi-am luat,
De la parinți, de la frați,
De la oameni supărați;
De la grădina cu flori
: De la frați, de la surori,
De la fir de busuioc,
De la feciori de la joc,
De la fir de tămâiță
De la fete din uliță”.

Diversitatea temelor temelor abordate în aceste doine, modul lor complex „. de tratare a diferitelor aspecte ale realității, ne fac să credem că pentru autorul acestei culegeri termenul de „doină” este cel relevat de D. Caracostea care considera că „s-a dezvoltat până a deveni fața elegiacă a întregii noastre experiențe, pentru că venea dintr-o grea şi fundamentală situație socială, sporită de-a lungul generațiilor”. (8) în acest sens multe creații populare din acestă culegere au un sentiment de jale :

„Doru-mi-i de oameni de-ai mei…
Doru-mi e de al meu sat…
Doru-mi-i de tineret…
Doru-mi-i de şezătoare…
Doru-mi-i de-a mea drăguță…”

O frumoasă doină zugrăveşte chipul mândrului pe care l-a pierdut şi căutându-l , l-a găsit :

La curțle dorului
Unde stau porțile-nchise,
Mândrele pe table scrise.”

Cucul ca pasăre solitară pe care-l alătură sentimentului de înstrăinare, apare în unele doine:

„Cântă cucul la izvor
Şi eu nu mai pot de dor,
Că trăiesc între străini
Cum creşte iarba-ntre spini.

Multe dintre creaţiile cuprinse în această culegere sunt scrisori în versuri sau, uneori, frânturi de scrisori, ele descriind viaţa de soldat. Este interesant de remarcat că nu numai soldaţii scriau mândrelor scrisori ci şi ele scriau soldaţilor cerând ca acestea să fie scrise :

„Ai bădică, bădişor,
Scrie-mi, scrie-mi că mi-i dor,
Dar n-o scrie cu cerneală
Că de-aceea-i multă-n ţară
Şi n-o scrie cu cărbune
Că de-acela-i mult în lume,
Ci mi-o scrie cu argint,
Să ştiu că-i de la iubit".

Aversiunea faă de „neamţ" prin el înţelegându-se împăratul austro-ungar, care-i obliga să lupte „tera marique", pentru o cauză străină, însoţeşte multe doine, din Ardeal şi în special pe cele din Ţara Năsăudului::

„Neamţule, crucea te bată,
Iei feciorul de la tată
Şi drăguţul de la fată"…
„Când eram maicii mai drag
M-a jurat neamţul sub steag;
Când eram maicii mai bun,
M-a pornit Neamţul pe drum"

Intre doine şi strigături găsim balada „Sora otrăvind fratele" cea mai veche atestare a acestei balade

Note

1.L. S. Mureşianu : „Dicţionar genealogic rodnean, 1690-1990", Ed. Tinerama, Buc,. 2001, p. 342

2.Despre acest folclorist a se vedea : Iordan Datcu „Dicționarul etnologilor români” Ediția a III-a, revăzută şi mult adăugită. Editura Saeculum I. O.” Bucuresti, 2006, p. 813-814
3.S. Fl. Marian : „Inmormântarea la români”. Rd. „Grai şi Suflet – Cultura Națională” Bucureşti, 1995, p.26
4.Liviu Păiuş : „Folclorul Țării Năsăudului” Ediția a II-a, adăugită, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p.216
5. Sabina Ispas, Doina Truță : „Lirica de dragoste. Index motivic şi tipologica” , vol. I. (A-C), Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1985, p. 58. Aici este menționată ediția aV-a, Braşov 1923. Noi posedăm un exemplar din prima ediție : Braşov 1894.
6. Iordan Datcu : „Dicționarul etnologilor români”. Ediția a III-a revăzută şi mult adăugită. Editura Saecululm I.O., Bucureşti, 2006
7. Vezi enumerarea culegerilor care conțin folclor de cătănie sau război în lucrarea noastră citată mai sus p.200-2001
8. D. Carcaostea : „Poezia tradițională română”. Ediție îngrijită de D. Sandru, Prefață de ovidiu Bîrlea, Bucureşti, 1969, p. 569-560

Gherasim Domide face parte dintre acei oameni care şi-au dedicat viaţa unor idealuri naţionale pentru care n-au pregetat să-şi consacre întrega viaţă.

Memorandistul Gherasim Domide s-a născut la Rodna, la 19 ianuarie 1856 într-o familie de ţărani.. A învăţat carte, în primele două clase la şcoala confesională gr. cat. , iar a treia la şcoala romano-catolică pentru însuşirea limbii maghiare, foarte necesară în viaţa de atunci. Datoritã calităţilor excepţionale dovedite la învăţãturã este dus, la îndemnul învăţătorului Zaharia Pop şi a preotului paroh Clement Lupşaiu, să înveţe la Şcoala Trivială din Sângeorz. După trei ani, timp în care se afirmă tot primul în clasa sa la învăţãturã, continuă studiile la Gimnaziul din Năsăud, din anul 1868 până în 1876, când îşi ia bacalaureatul, fiind promovat „maturum praecellentia". Toate clasele le-a promovat cu calificativul „eminent", însuşindu-şi o culturã bogatã căci a avut profesori ce aveau studiile fãcute în străinătate. Tot în această perioadă activează în cadrul Societăţii de lecturã „Virtus Romana Rediviva", în cadrul căreia va desfăşura o bogatã activitate.

La terminarea liceului, având vârsta de 20 de ani, a fost încorporat în armatã pentru satisfacerea stagiului militar, la Bistriţa, unde intrã în şcoala de ofiţeri devenind ofiţer de rezervã în 1877. La terminarea acesteia el dorea să dea la facultatea de drept, dar lipsurile materiale, precum şi dorinţa fruntaşilor rodneni de a avea în fruntea lor un om energic şi cultivat, l-au determinat să se înscrie la teologie, la Gherla, pentru a deveni preot în comuna natală, în locul bătrânului Clement Lupşaiu. In toţi anii studiilor de teologie de dovedeşte a fi un teolog eminent. Terminã teologia în 1880. În acelaşi an fruntaşii rodneni cer numirea lui ca preot la Rodna, cerere aprobatã în februarie 1881.

Numit preot la Rodna, Gherasim Domide dã dovadã de multã implicare în treburile bisericeşti, dar şi în cele comunale. A fost reparat acoprişul bisericii, s-au consolidat fundaţiile bisericii, iar pentru comunã a iniţiat şi condus lucrările de construcţie a şcolii, căci şcoala românească nu avea local propriu, funcţionând în case închiriate, după ce la 1876 a fost scoasã cu forţa din casa capitanală.

In sectorul economic, pentru a limita cãmãtãria şi a veni în sprijinul ţãranilor şi al meseriaşilor, a stãruit şi a înfiinţat în 1884 „societatea de împrumut şi pãstrare Rodna Veche”, al cãreia director a devenit. La reorganizarea din 1893 banca a primit numele de „Fortuna”, cuprinzând în sfera ei de activitate şi comunele Maieru şi Şanţ. Tot la iniţiativa lui Gherasim Domide, întelectualii, meseriaşii, negustorii, muncitorii şi ţãranii cu dragoste de culturã din localitate s-au asociat într-o societate de culturã, care mai târziu s-a transformat în „Casina Românã din Rodna”, fiind frecventatã de membrii ei în dupã-amiezile sãrbãtorilor şi în unele seri de peste sãptãmânã pentru a citi revistele şi ziarele la care era abonatã, precum şi pentru a citi şi împrumuta cãrţi din biblioteca asociaţiei.

Activitatea rodnicã desfãşuratã de Gherasim Domide şi bunele rezultate obţinute în propãşirea economicã şi socialã a comunei au contribuit la afirmarea sa în ţinutul nãsãudean, fiind cooptat din 1883 în comitetul judeţean al Partidului Naţional Român. Este ales delegat din partea judeţului la congresul Partidului Naţional Român şi ales în comitetul central împreunã cu alţi reprezentanţi : Gavril Manu şi Gavril Tripon. In acest fel el devine cel mai activ om politic din ţinutul Nãsãudului.

Intensificarea politicii de asuprire naţionalã a determinat conducerea Partidului Naţional Român sã convoace în ianuarie 1893 o conferinţã a delegaţilor judeţeni în care s-a hotãrât înaintarea unui amplu memoriu, numit „Memorandum”, în care au fost demascate sistemul şi procedeele guvernanţilor, punându-şi speranţa ca împãratul sã intervinã în favoarea lor. S-a decis ca memoriul sã fie depus la cancelaria imperialã din Viena de cãtre o impunãtoare delegaţie.

In perioada pânã la plecarea la Viena, Gherasim Domide s-a ocupat de pregãtirea delegaţiilor din cercul Rodnei şi mai ales cu colectarea banilor necesari pentru deplasarea delegaţilor, tipãrirea şi rãspândirea Memorandumului între locuitorii Vãii Rodnei.

La intervenţia guvernului ungar, membrii deputaţiunii româneşti nu au fost primiţi de cãtre împãrat, dar s-au bucurat de o cãlduroasã primire din partea din partea studenţilor romani ce studiau la Viena. Pentru rãspândirea Memorandumului s-a intentat proces politic tuturor celor rãspunzãtori de aceastã acţiune. Procesul s-a desfãşurat la Cluj între 7 si 25 mai 1894 încheindu-se prin condamnarea inculpaţilor la pedepse de la 5 ani la douã luni temniţã de stat. La proces el va avea o atitudine dârzã arãtând cã : „Cu privire la Memorandum accentuez asupra faptului cã el nu

este decât expresiunea sentimentelor întregului popor român şi întrucât este vorba de mine, declar că a trebuit să mă identific cu aceste evenimente şi ca atare am luat parte la conferința în care s-a hotărât răspândirea, aşternerea către tron a Memorandumului", subliind că : „noi am reprezentat ideea unui întreg popor". Pentru delictul de agitație comis şi pe cale de presă, Gherasim Domide a fost condamnat la doi ani şi jumătate temniță de stat.

Ecoul condamnării s-a răspândit cu repeziciune nu numai în țară, dar şi peste hotare. Răsunetul internațional al procesului memorandiştilor a fost foarte mare , personalități ale vieții politice şi literare şi-au exprimat solidaritatea cu lupta dreaptă a memorandiştilor. Pe lângă demnitari de stat, mai mult sau mai puțin cunoscuți astăzi, trebuie să amintim numele unor mari scriitori ai timpului : Emile Zolla, Fr. Mistral, Suly Proudhome, Giouse Carducci. Copiii lui Gherasim Domide(preotul rodnean era văduv din 1883) au fost trimişi la şcoli : Elena a fost trimisă la Azilul „Elena Doamna" din Bucureşti, iar Leonida a fost înscris la Liceul Piariştilor din Vaț, cu găzduire la doamna lui Teodor Mihali. De Anul Nou 1895, Gherasim Domide a primit în închisoare telegrame şi scrisori de la multe familii din Rodna şi din satele învecinate.

În urma marilor proteste internaționale, împăratul îi grațiază pe memorandişti în 15 septembrie 1895.

Întors acasă, la Rodna, el îşi continuă munca întreruptă la instituțiile pe care le conducea, la care se adaugă alegerea sa în comitetul de administrare a Fondurilor Grănicereşti de la Năsăud. Murind vicarul din Năsăud, Ioan Pop, intelectualitatea de aici, dar şi fruntaşii satelor de pe Valea Rodnei, şi-au manifestat dorința ca Gherasim Domide să ocupe această funcție, trimițând la episcopul Szabo din Gherla o delegație. Învocând motive politice acesta numeşte ca vicar la Năsăud pe Ciril Deac. Cu toate acestea în 1901 este instalat protopop la Bistrița. Cu ocazia expoziției din 1906 de la București, Gherasim Domide a călătorit în România, fiind primit de înalte oficialități şi chiar de reginã.

Cât timp a funcționat ca protopop la Bistrița, s-a îngrijit de reînoirea clădirii bisericii greco-catolice, a cumpărat şi reparat o clădire pentru protopopiatul românesc.

Decesul neaşteptat la 16 decmbrie 1909 a îndoliat pe toți cei ce l-au cunoscut, vestea morții sale fiind anunțată de ziare din Ungaria şi România.

Gherasim Domide s-a bucurat de aprecierea consătenilor săi pe care i-a păstorit douăzeci de ani. Activitatea sa a fost apreciată la justa sa valoare , astfel că poporenii îl felicită de Anul Nou 1888 când îi crează ad-hoc o colindă, pe care o reproducem:

Înaintea ăstor curți
Sunt trei rânduri de pomuți.
Înaintea pomilor
Șade popa popilor
Pe un scaun de argint
Cu fața la răsărit.
Mulțumim Domnului Sfânt
De ce dar l-au dăruit
Di-nceput până-n sfârşit.
Noi sătenii ne strângem,
Rugăciuni să înălțăm.
Să-nălțăm o rugăciune
Către cele ce ne ține,
Ca Dumnezeu să-l ferească,
Puterea să i-o-ntărească,
Viața lui să i-o lungească,
Întru mulți ani să trăiască.
(Înspre seara de anul nou 1888,
improvizată şi colindată în onoarea
preotului din Rodna Veche, Gherasin
Domide, de către poporene ale sale.
Subscrisul fiind prezent. I. Pop
Reteganul)
Din :Ms.4543, fila 135

BIBLIOGRAFIE :
Emil Boşca-Mălin : *Memorandistul Gherasim Domide,* **în ….**
Mihai Stoian : *Procesul unui proces,* Ed. Cartea Românească, Buc. 1978

C. Bodea, I Kovacs :*Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978

Coordonator Acad. Gheorghe Platon : *Istoria Românilor,* vol. VII, Tom II, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2003

Colectiv: *Din Istoria Transilvaniei,*vol. II, Ed. Academiei RPR, Bucureşti 1963

V.A. Urechia :*Voci latine. De la fraţi la fraţi,* Bucureşti, 1894

SCRIERI LITERARE ŞI ISTORICE ALE LUI GHERASIM DOMIDE

Preocupările literare ale lui Gherasim Domide încep în anii liceului din Năsăud, la care a învățat între anii 1868-1876. La Liceul Grăniceresc din Năsăud face parte din Sociezatea de Lectură „Virtus Romana Rediviva", care a luat ființă la 6 martie 1871.

In cadrul acestei societăți va desfăşura o activitate tensă, dar şi obştească fiind din 1873 vice-bibliotecar, apoi în 1874 este ales în comisia cenzuratorie, pentru ca la 29 octombrie 1874 să-şi prezinte „operatul propriu" „Lupta". In perioada 19 septembrie 1875 până la 27 ianuarie 1878 este preşedintele acestei societăți. In nr. 1 din 30 septembrie revista „Musa somesanA" a aceeaşi societăți publică poezia sa „Starea de acum". Despre această poezie va vorbi, peste ani, fostul director al Liceului în perioada 1858-1978, prof- grigore găzdac, astfel : „In poezia sa, Gherasim Domide, după ceelogiază timpurile când popoarele trăiau în pace şi când „binele comun/ Ne-ncetat tot progresa" deplânge stările prezente :

„Azi parola e minciună
Falsitate şi nedrept,
Cei puternici se răzbună
Prin uciderea de drept"

Tot în această perioadă traduce nuvela „Un fenomen misterios" pe care o citeste în şedința din 18 iunie 1876, precum şi nuvela „Neîndestularea". Activitatea literară este continuată în anii studenției la Gherla. Acum traduce nuvela „Drama misterioasă" de J. H. Temme, pe care o publică în revista „Amicul familiei" în anul 1879, în numerele 4, 6, 7, 9, 11 şi 12. In anul 1880 în aceeaşi revistă publică traducerea nuvele „Răzbunarea împărătesei. Narațiune rusească" cu subiect din viața împărătesei Rusiei, Ecaterina a II-a. Moartea unui coleg îi inspiră elegia „O lacrimă pe mormântul delicatului coleg Vasile Pop", publicată în numărul 4, anul IV, 1880 din 3/15 februarie. Poezia reține accentul pus pe durerea provocată de moartea unui coleg, asemănând moartea cu vijelia care doboară arborii pădurii:

„Grozavâ-i vijelia când trece prin pădure
Şi arboreii tineri îi culcă la pământ,

Dar, vai ! Mai crudă-i moartea când apriga săcure
O-nfife-n pieptul fraged al junelui plăpând”

Poezia este o lamentație tre frumusețea vieții uni tânăr plin de speranță şi aspectul crud al morții cere „pre toate le răpune, le spulberă vânt”

In maniera romantică a timpului se înscrie şi poezia „Steaua mea”, publicată tot în aceeaşi revistă în anul 1880.Toate aceste preocupări literare au încetat după ce a ajuns preot la Rodna, prins în vâltoarea vieții politice şi obşteşti.

Totuşi trebuie să amintim aici lucrarea istorică a lui Gherasim Domide „Rerum Rodnensis”, scrisă., asa cum menționează autorul ei, : „Scrisu-s-a această schiță spre eterna aducere aminte la 26 iuliu 1898, Gherasim Domide, preot gr. Român”. Este prima schiță de istorie a comunei noastre şi pune pentru prima dată originea denumirii de „Rodna”, pe care o considera provrnind din vechea „Rumidava” sai „Ridava” dacilor, care mai târziu se va numi sub romani „Ruconium”. Vorbeşte apoi despre năvălirile tătarilor şi despre faptul că a avut o jurisdicție proprie formând „Districtus Rodnensis”. Consecvent cu sine însuşi, dar şi cu cel care i-a pus la dispoziție datele istorice el va recunoaşte : „Datele istorice din acestă schiță s-au scos dintr-un memoriu al ilustrului fiu al acestui opid, Domnul Florian Porcius, vececăpitan amerit, cavaler al ordinului de fer cl. III, membru al Academiei Române şi distins botanist român, care vieţuieste în acest opid şi se află în frumoasa etate de 82 ani”

Steaua mea

Sus pe bolta azurie,
Sus pe cerul luminat,
Strãluceşte cu mândrie
O steluță ne-ncetat.

Dalba ziuã când se gatã
Şi începe a murgi,
Stelişoara-mi adoratã
Încã-ncepe a luci.

Cu lumini fermecãtoare
Mã priveşte drept în jos
Şi cu raza-i arzãtoare
Mã salutã graţios.

„Eu sunt steaua vieţii tale”
Îmi şopteşte ca în vis,
Şi-a vieţii tale cale
Voi preface-o-n paradis”.

-„Mulţãmesc, steluţã dragã;
Eşti un mândru meteor
Ce-mi luceşti noaptea întreagã
Din al vostru vesel cor.

Vino!, vino! Dar la mine
Şi-mi alinã din dureri;
Cãci mereu grele suspine
Îmi consumã din puteri!”

Iar steluţa graţioasã,
Cu-a ei tainici desmierdãri,
La rugarea mea duioasã,
Mã desfatã-n dulci plãceri.

Dimineaţa când se-aratã,
Dupã-al nopţii lin extaz,
Stelişiara-mi adoratã
Îmi şopteşte-un „bun rãmas!”

„Bun rãmas, steluţã dragã”
Îi rãspund în lãcrimiori
„Mi-ai lucit noaptea întreagã
Şi mã laşi acum în zori!”

Şi cuprins de întristare

Eu suspin neîncetat,
Când o vãd cum ea dispare
Şi iar singur m-a lãsat.

Din revista „Amicul familiei”
Nr. 9/1880 din 16/28 martie, pag. 97

O LACRIMĂ

Pe mormântul decedatului coleg Vasile Pop
Repausat la casa pãrinteascã din Cetan în 28 ian. a.c

Grozavã-i vejelia, când trece prin pãdure
Şi arboreii tineri îi culcã la pãmânt;
Dar, vai! Mai crudã-i moartea, când agera-i secure
O-nfige-n pieptul fraged al junelui plãpând.

În frageda junețe, când traiu-i fericire
Şi zilele zenine, ca cerul fãrã nori,
Când toate ne desfatã cu dulcea lor zâmbire:
Au nu e crud atunci sã laşi pãrinți - sã mori!?

Când totul e speranță, iubire şi viață,
Când soarta ne surâde, ca şi-aurora-n zori,
Când lumea ne întinde pocalul de dulceață:
Au nu e trist atunci sã laşi pe frați - sã mori!?

Când toate-s mângãiere, deliciu şi plãcere,
Când primãvara-i mândrã şi câmpul plin de flori,
Când nu știm de suspine, de chinuri şi durere:
Au nu-i amar atunci sã laşi surori – sã mori?

Oh! da, e crudã moartea, amarã, nemiloasã,
Sub lovitura-i cade bãrbatul viguros,

Bătrân, june-n putere de coasa-i veninoasă
Se stinge, - se topeşte de suflul ei ghiațios.

În dar ne e tăria, în dar ştiința mare,
În dar avem avere, tezaur pe pământ,
Căci moartea-ngrozitoare cu recea ei suflare
Pe toate le răpune… le spulberă în vânt…

Aşa te-ai dus, iubite, lăsând în grea durere
Pe cei ce în viata-ți pe tine te-au amat,
Te-ai dus şi-i laşi acum lipsiți de mângăiere,
Ce-n tine, suflet nobil, pururea au aflat.

Cu ochi scăldați în lacrimi, cuprins de-amare chinuri
M-apropiu de mormântu-ți, să-ți dau un mic tribut,
Şi frânt de întristare, durere şi suspinuri,
Să-ți dau o salutare şi ultimul sărut.

Repausă, îți zic, în pace, model de pietate,
Virtuți şi fapte bune… să fii ferice-n cer,
Şi sufletul tău nobil şi bun de bunătate
Gusteze-n vecinicia divinelor plăceri…

Veniți părinți cu mine, frați trişti şi surioare,
Veniți amici, rudenii, cu-o inimă şi-un gând,
Să împletim cununa de mândre florioare
Şi-n doliu să le depunem pe recele-i mormânt!

Gherla în ziua astrucării decedatului, 31 ian. 1880
Gherasism Domide, teolog, IV

Din revista „Amicul familiei”, an. IV, nr. 4 din 3/15 Februarie 1880, pag. 33

DRAMĂ MISTERIOASĂ
Nuvelã
De J.H. Temme

(Traducere)

La cataractele Ronului lângã Schffhausen

Un student tânăr din Heidelberg fãcea o cãlãtorie de petrecere prin Elveția. El cãlãtorea pe jos. Carul august de poştã nu-i plãcea; nici calea feratã nu dãdea destulã comoditate în cãlãtorie, cãci voia sa nu era destul de liberã. Pe cât era de vesel şi sprinten, pe atât de liber şi comod voia sã cãlãtorească ***peste dealuri şi câmpii, prin vãi şi tufişe.***

El cãlãtorea singur; o societate de cãlãtorie l-ar fi restrâns la multe, ba chiar şi numai un singur companion sau amicul cel mai sincer încã i-ar fi fost spre incomoditate. Adesea trebuia sã pãrãsească cãrarea, dacã-l atrãgea ceva în laturi, de exmplu o o ruinã veche, o pãdure tãcutã, sau o colinã amicabilã, care se ridica în mijlocul câmpului.

Din Heidelberg îşi îndreaptã paşii spre frumoasa vale Necar, cu o traistã uşoarã pe spate şi cu o inimã uşoarã în sân. El îşi finise studiile sale cu succes strãlucit, ceea ce trebuia sã recunoascã şi el însuşi. Cunoştințele câştigate le putea întrebuința în patria sa, fãrã însã sã fie astrâns la aceasta de împrejurări. Fiul unei familii binevãzute în țarã, deşi numai cetățeneşti, el avea înaintea sa un teren plin de fericire. Ca un bãrbat cu stare bunã şi independent poate alege liber : sã pãşească pe terenul vieții publice sau sã trãiascã retras, cum şi unde-i va plãcea.

Încã în apropierea frumoasei reşedințe a muzelor şi-aruncã ultimele salutãri spre castelele Necarsteinach şi Necargemünd. Mai de multe ori fãcuse el în aceste sãli cavalereşti sã sune pocalul umplut cu mustul de viță auriu: şi duelantele gemuse aici adesea în pumnul sãu, şi în locul mustului de viță, vesel a curs sânge negru. Viața veselã de student aduce cu sine multe de aceste, acu-i una, acu-i alta.

Pe vechiul castel Dilsberg i-a enarat lui castelanul arhiduce urmãtoarea istorioarã : Hanibal, renumitul erou, care a bãtut pe romani,

a fost proprie un badensu, şi după strălucita învingere de la Cannae a trimis cadou contelui de atunci de Baden, compatriotul său, două scafe cu anele de aur, luate de la cavalerii romani căzuți în luptă. După aceea au venit romanii în țară ca să-şi ducă iară în țară anele, însă contele de Baden le aduse în castelul Dilsberg, care în înălțimea sa era pe atunci o fortăreață mai necuprinzibilă. Dar, durere, romanii au adus cele dintâi tunuri şi cu acelea, după o asediere strictă au cuprins castelul. Anelele însă nu le-au mai căpătat, căci comandantul fortăreței, un bărbăt brav şi resolut, le-a aruncat în fântâna fără de fund a castelului. Acolo, se zice, că jac şi acum în fundul abisului.

În Heilbron văzu tânărul călător turnul, în care conslierii cetății ținură prins pe bravul cavaler Götz de Berlichingen, cel cu pumnul de fier, după cum ne spune Goethe.

În Besigheim admira turnurile romane antice şi tari, în Ludvigsburg cazarmele regeşti fără de fine, iar în Stuttgart nu s-ar fi săturat a privi frumoasele castele regeşti, a principilor de coroană şi a altor duci, dacă nu ar fi văzut destule de acestea în patria sa.

El era un german.

Călătorind mai afund în țară, trecu pe lângă fortărețe vechi de munte, care mai demult erau castele superbe, de principi şi serveau ca prinsori de stat pentru trădătorii înalți, acum însă erau ruine.

Trecând pe lângă ele ajunse în Elveția şi acum dispărură cu totul şi castele ruinate, şi prinsorile de stat. Când ajunse la Schaffhausen era deja seară târziu, însă tocmai răsărea luna şi era lună plină.

A vedea întâia oară cataractul Rinului la lună plină! Acesta va fi un ce surprinzător şi sublim, cugetă el !

În cetate se informă despre calea ce duce la cataract şi, înainte de a se abate la vreun hotel, apucă drumul, trecu un pod, merse prin satul Feuertholen şi urmă pe o cărare, care dincolo de sat conducea către Rin.

Seara era plăcută. Elvetianul lucra cu diligență, plăcere şi neîntrerupt toată ziua, însă în serile târzii nu lucra. Nici un sunet nu conturba urechea călătorului singuratic. Numai departe, înaintea lui credea că aude un zgomot debil, însă atât de caracteristic, uniform şi

monoton. S-ar fi putut asemãna cu un tunet depãrtat, însã care nu înceta, ci rãmânea tot acelaşi, în continuu.

Zgomotul deveni tot mai mare şi, în fine, când ajunse în apropierea lui, se prefãcu într-un vuiet, un adevãrat tunet fãrã de fine.

De câte mii de ani umple acest tunet aerul, ziua şi noaptea fãrã întrerupere; şi câte mii de ani va mai suna la urechile oamenilor, fãrã însã de a-i umple de fiori, ci deşteptând în ei o admirațiune pentru tot ce e splendid şi mãreț, o dorința de a privi miraculosul, de a sta faţã în faţã cu el şi de a-l cuprinde ca pe o realitate plãcutã, cu toate simțirile !

Luna lucea lunimoasã, însã cãrarea conducea pe cãlãtor printre arbori de o parte şi de stânci, de cealaltã. A vedea nu putea decât numai drumul pe care mergea, iar acesta îl conduse nemijlocit la vuiet.

Înaintea lui se ridica o mãgurã şi sus pe dânsa un castel gigantic. El îşi îndreptã paşii într-acolo şi în cateva minute se afla în faţa castelului Laufen, construit pe o stâncã splãlatã de apele Rinului. De la castel pânã la cataracte este o cãrare, ce în timpul de acum e închisã. Cine voieşte a vedea şi a contempla din apropiere acest miracol sublim al naturii, trebuie sã plãteascã o taxã, care pentru strãini este un franc, iar pentru elvețieni numai o jumãtate de franc.

Şi în alte locuri ale Elveției se întâmplã aşa cu minunile grandioase ale naturii. Chiar şi fiul țãrii trebuie sã plãteascã, dacã voieşte sã vadã aceastã frumusețe, pe care bunul creator le-a donat țãrii sale pompoase.

Cu inima palpitândã pãşi junele nostru cãlãtor pe cãrare în jos şi în scurt ajunse capãtul aceleia.

Acum sta la cataractele Rinului, era sub el; spuma undelor îl stropea, îl acoperea chiar.

El nu simțea. Cine poate simți micul sub impresiunea mãreţului ? Din o înãlțime de optzeci de urme, în lãțime de aproape douã sute de paşi, se arunca de pe stâncã apa imensã, vuind şi tunând printre stânci pânã în abis, frângându-se de pietrile gigantice, încât se cutremura pãmântul, stropind şi împrãştiind în înãlțime spume fierbinți. Şi peste tot impetul, vuietul şi furia apei, luna sta limpede şi tãcutã pe cer şi figura ei se oglindea în undele rostogolitoare, iar razele ei se frângeau în spumele stropitoare.

Era un aspect înfiorător şi totuşi atât de frumos !

Ce luptă! Exclamă tânărul călător. Şi ce luptă infinită! Însă oare nu este totul în astă lume o luptă continuă a elementelor contra elementelor, a animalelor în contra animalelor, a oamenilor care îşi ascriu raţiunea, în contra oamenilor? Şi, în urmă, se luptă şi înfurie toate, unele în contra altora, elemente în contra animalelor, animalele în contra oamenilor, oamenii în contra lor. Şi oare nu e infinită şi această luptă a lor, care se reînoieşte în continuu, de mii şi până în mii de ani, cât au fost şi până vor mai fi încă elemente, oameni şi animale ? Şi oare pentru ce această luptă fără fine şi scop ?

Îndărăptul junelui răspunse o voce :

-Pentru a arăta omului, care nu numai îşi ascrie raţiunea, dar o şi posede binecuvântările păcii.

Era o voce de muiere aceea ce rosti aceste cuvinte, o voce muierească dintre acelea curate şi dulce sunătoare, care vorbesc deodată din gură şi inimă şi al căror timbru intim şi uşor nu-l uităm niciodată.

Tânărul călător se întoarse repede.

El sta înaintea unei figuri înalte ; privea în faţă tânăra frumoasă şi superbă.

Tânăra damă ce sta lângă el purta un veşmânt de călătorie, simplu, de mătasă neagră.

Un domn bătrân de vedea îndărăptul ei.

-D-ta crezi într-o pace, madamă, întrebă junele ?

-Numeşte-mă domnişoară, domnul meu! Zise dama surâzând.

-Bine, deci, graţioasă domnişoară!

-Numai domnişoară, m-am rugat eu, domnule !

Junele trebui să se supună acestei observaţiuni. Cuvintele ei care se păreau a cuprinde un limbaj mai mult decât caracteristic şi îngrijirea bagatelă, dar totuşi justă, de a i se da adevărata-i titulă îl făcuse să se uimească.

Pe faţa damei se ivi un surâs şi mai fin, însă privirea ei totuşi se odihnea asupra călătorului cu o bunăvoinţă caracteristică. Pe un moment se părea a-l aduce în confusiune; însă dânsul ca un bărbat perfect ce era, nu se înfioră de acest surâs superb al damei frumoase.

-Aşa dară, domnişoara mea, zise el uşor.

Acum dama-l privi cu mirare, ca şi cum nu ar fi fost dedată cu o tractare atât de uşoară. Însă strângându-şi numai puţin buzele frumoase, se părea că a învins o mirare şi poate şi o supărare lină ; apoi zise cu tonul limpede şi însufleţit al vocii sale vibratoare.

-D-ta vorbeai despre o luptă generală în natură, domnule; şi această scenă sublimă a naturii ţi-a dat şansa la aceea ?

-Afli d-ta altceva expres în această scenă, domnişoară?

-Se poate, însă eu urmez observaţiunea d-tale şi încă văd aici o luptă gigantică şi eternă. Dară este numai o luptă a elemementului sălbatic şi fals al apei în contra elementului paşnic şi liniştit al pământului. Şi pe care-l vezi, d-ta, învingător în această luptă? Acele unde cu toată puterea şi furia lor, cu căderea lor gigantică, ca şi când ar voi să crape pământul cu bubuitul lor, ce umple aerul până în depărtare, oare nu trebuie să se sfărâme de acestă stâncă paşnică şi liniştită, şi oare de atâtea mii de ani putut-au ele înfăptui altceva, decât ca, aşa sfărâmate, să zboare şi să dispară în spume de aer?

-Aşa este, domnişoară, însă oare care a cauza, ca acel element sălbatic şi fals de mii de ani a putut continua şi poate să mai continue încă timp îndelungat, lupta în contra liniştei şi paşniciei! Şi oare nu se poate vedea acestă luptă în întreaga natură, în această natură de elemente moarte, în faptă însă atâte de vivace, precum şi în viaţa animalelor, în comunicarea oamenilor şi în limbile popoarelor ? O! d-şoară, d-ta ai edis frumos sentinţa, că această luptă ne va arăta binecuvântările păcii! Eu trebuie să aflu pacea, ca să pot crede în binecuvântările ei.

Tânărul student vorbea cu foc. Focul lui aprinse focul în damă.

-Domnul meu, zise ea privindu-l cu acea superbie înaltă pe care o da conştiinţa cugetării nobile şi a simţamântului fierbinte, domnul meu, lupta cearcă pretutindeni aceea ce e dur şi comun. Ceea ce e

sublim în natură e nobil şi mãreţ în oameni cearcã numai unire şi iubire; sublimul nu priveşte jos în abisuri, unde domneşte întunericul şi cearta; el priveşte sus, în înãlţime unde e lumina şi zeitatea, cu pacea şi iubirea sa eternã. Da. Domnul meu, e drept, noi încã stãm aici înaintea unei scene mãreţe şi o admirãm, deşi e o scenã de luptã. Însã oare ce-i dã ei acest caracter al sublimitãţii şi grandiositãţii?

Este noaptea în care o privim, noaptea adâncã şi tãcutã, care înveleşte şi liniştea ei tot vuietul, furia şi tunetul elementelor. Apoi luna încã se uitã din înãlţime la aceste unde cu faţa palidã şi atât de limpede şi tãcutã şi jucând şi-aruncã figura în lupta lor desperatã şi oglindindu-se în ele le însoţeşte în toate mişcãrile, fãrã de a-i pãsa de aceastã luptã eternã, care numai pe aceia îi interesează care încontinuu doresc a se certa. Şi încã una, domnul meu, continuă dama veselã, fost-ai d-ta vreodatã în apropierea Alpilor?

-Ba nu, rãspunse junele cãlãtor!

-Ei bine, uitã-te la ei! Priveşte sublimitatea lor linã, mãreţia şi eterna. Şi apoi compareaz-o pe aceea cu aceastã cãdere a apei. Alpii, domnul meu, se întind în înãlţime cu superbie şi linişte, în înãlţimea din care vine lumina şi în care ne cugetãm noi fiinţa supremã, divinitatea.

În focul ei dama pãşi, fãrã voie, mai apropape de undele apei cãzânde şi era plinã de spuma stropitoare. Ea însã nu bãgã de seamã, ci se uita în unde; apoi privea prin spume în sus la cerul curat şi plin de stele lucitoare. Ochii ei strãluceau atât de admirabil în lumina lunei, încã mai admirabil în focul nobil, ce se aprinse în internul ei.

Cãlãtorul sta lângã ea; şi pe el îl acoperea şi-l uda spuma apei, însã el nu observa aceasta, ci se uita în ochii ei mândri, care strãluceau cu atâta frumuseţe, şi nu vedea nimic , decât numai pe dânsa.

Domnul cel bãtrân, însoţitorul damei, se apropie de ei.

-Este ud aici, zise el; şi rece, adause după aceea în ton respectuos. El vorbea îngrijorat, fãrã însã de a fi auzit.

Mintea şi spiritul damei erau aiurea. Ochii damei strãluceau încã, însã nu focul ardea acum în ei, ci o linişte curatã şi nobilã, o pace întimã, sublimul le da lor acea strãlucire. Aşa se uita ea în sus, însã nu

la lunã, ci sus la întreaga bolta cerului mare şi eternã. Şi privind aşa spre cer era atât de frumoasã!

Iar junele cãlãtor de lângã ea nu-si putea întoarce ochii de la dânsa, ci se pierdu în contemplarea figurii înalte şi svelte, a feţii frumoase şi orbitoare, a ochilor mari întunecoşi, a spiritului nobil, care se putea observa din toate, a inimii mari şi a superbiei înalte.

Şi a superbiei !

Ea stã înaintea lui ca o reginã.

Ca o reginã? Se întreba junele.

În acel moment tresãri ceva în internul ei şi încã dureros.

-Maria, aici e frig! Repetã cu voce respectoasã, însã mai deschisã, însoţitorul damei.

Ea-l auzi şi-şi veni în ori. Rãceala nopţii, umezeala apei o fãcu pe ea sã tresarã.

-Într-adevãr mi-e frig, zise ea, şi frigul o scuturã.

Apoi repãşi din ploaia de pulbere a undelor. Domnul cel bãtrân puse pe umerii ei un mic şal, ce-l avea pe braţ.

Ea-i mulţumi amicabil.

-Tu totdeauna grijeşti de mine cu atâta bunãtate, iubite unchiule.

-Însã nu ai dori sã ne întoarcem, o întrebã unchiul, e târziu şi noaptea tot mai rece.

-Precum cugeţi, unchiule, rãspunse dama, care avea o purtare atât de nobilã şi superbã ca o reginã şi totuşi nu voia a fi numitã decât simplu <<domnişoarã>>, care se chema Maria şi avea un unchi, un domn bãtrân, care, ce e drept, nu prea semãna a principe, dar nu se putea considera nici un simplu camerier.

-Domnule, zise acum domnişoara Maria, dupã ce aruncase o privire examinatoare asupra junelui cãlãtor, duce calea d-tale cãtre Schaffhausen ?

-Da, domnişoarã!

-Nu ți-ar face plãcerea a o face în societatea noastrã?

-D-ta eşti foarte bunã.

-Aşadar primeşti.Noi îți urmãm, unchiule.

Ea vorbea atât de liber şi confident, ca şi cum ar fi fost vechi cunoscuți. Inima junelui începu a bate şi a palpita fierbinte.

Bãtrânul merse înainte. El porni pe cãrarea, care de la catarcate fuge pe Rin în jos. Drumul e foarte îngust şi neplan, trece peste pietre, de o parte e încunjurat de stânci, iar de cealaltã parte imediat e torentul. Atunci însã era şi mai îngust şi pietros.

-Domnul meu, fã-mi concesul a-ți cere brațul, zise dama cãtre junele cãlãtor. Ea-şi puse brațul în al lui şi atunci junele tresãri cu violență, iar când, pe drumul îngust şi pietros, se rezemã şi lipi strâns de el, i se pãrea cã dintr-odatã s-au nãscut în internul sãu simțãminte de care mai înainte nu avea nici idei. Cu cât înainta, cu atât i se pãrea cã se întãresc tot mai mult în sinea lui acele sentimente, astfel ajunse la convingerea, cã acelea trebuie sã dureze pânã la ultimele vibrațiuni ale inimii sale.

-Mâna d-tale, domnule, zise dama.

Mâna d-tale? Atâta afabilitate întâmpinãtoare-l fãcu sã zboare înãlțime şi spiritul sãu plin de fantezie sã aiureze în regiunile lumii ideale.

Domnul cel bãtrân stete în loc.

(Va urma)

Reprodus din „Amicul familiei”, anul II, Nr. 4 din 15/27 februarie, Gherla, 1879, pag 43-46

RĂZBUNAREA ÎMPĂRĂTESEI

Narațiune rusească

I

In parcul pompos din Țarskoe Selo, renumitul castel de varã al domnitorului extinsului imperiu rusesc, se afla un monument solitar, ascuns afund între arbori gigantici şi bãtrâni. Numai şase cuvinte formează inscripțiunea lui şi nici acele nu spun cine a fost acela a cãrui rãmãşițe pãmânteşti le închid aceste lespezi de marmorã în acest loc atât de tãcut şi liniştit al parcului.

„Celui mai fidel amic, împărãteasa sa", sunã aceste cuvinte şi acela la care se refereau era Lanskoy, frumosul, cavalerescul Lanskoy, unicul care a iubit pe superba, energica, frumoasa şi seducãtoarea Caterina a II-a de Rusia numai ca pe o muiere, care numai pentru dânsa s-a lipit cu cea mai fierbinte şi mai sincerã afecțiune. Dupã ce dânsul în floarea etății a pãrãsit viața pentru ea, amorul ei i-a ridicat acest monument. Adesea petrecea dânsa aici vãrsând lacrimi de durere; multe de triste şi melancolie a dedicat dânsa umbrei şi suvenirei scumpului defunct. De câte ori îngenunchia pe piedestalul acestui monument spre a ridica o rugãciune fierbinte pentru repausatul iubitul sãu, dânsa nu mai era acea împărãteasã superbã şi impunãtoare, care numai prin propria energie s-a avântat pe tronul de domnire al unui imperiu glorios şi nemãsuraver, ci o muiere debilã şi nefericitã, încovoiată de cea mai profundã durere sufleteascã pentru repausatul pe care-l iubea cu atâta fervoare.

În crepusculul unei seri frumoase de august sta la mormântul lui Lanskoy un bãrbat june, de staturã înaltã şi zveltã, cu pãrul negru, buclat şi ochi întunecați, fulgerãtori, a cãrui frumusețe bãrbãteascã perfectã se potenta mult prin uniforma strãlucitoare a unui ofițer din garda imperialã.

Cufundat în meditațiune adâncã privea junele ofițer monumentul, apoi rãpit de un impuls nerezistibil, erupse în aceste cuvinte:

„Sãrmane Lanskoy, scumpul şi neuitatul meu amic, atimpuriu a trebuit sã descindi la mormânt. Şi totuşi cât de fericit eşti Tu! Iubit şi deplâns de dânsa, de cea mai frumoasã muiere şi de cea mai adoratã sueranã! Cât de dulce a trebuit sã-ți fie moartea, ce o ai suferit pentru dânsa".

Deodatã se intrerupse în cursul vorbirii sale, dinapoia sa se auzise un zgomot lin, ca de veşminte.

Repede se întoarse îndărăpt şi înaintea lui stătea în deplină splendoare a frumuseţii sale radioase şi răpitoare, împărăteasa ! Un veşmânt de catifea verde-întunecat învelea talia ei înaltă şi grațioasă; fața ei plină, cupărul brun abundent şi cu ochii mari şi plini de bunăvoință era suflată de o roşeață uşoară, care oferea trăsăturilor ei atât de regulate şi superbe o expresiune nedescripibilă de tandrețe şi devotațiune.

Junele ofițer stătea ca înmărmurit, iar împărăteasa îi vorbi cu blândețe:

-D-ta l-ai cunoscut pe Lanskoy?

-Nu numai l-am cunoscut, Maiestate, fu răspunsul respectuos, ci el a fost amicul meu, noi am împărțit bucuriile şi durerile vieții ca frații, până ce ambii am intrat în armată şi el s-a dus la Moscova, iar eu la Kiev. Sărmanul Lanskoy, noi nu ne-am mai revăzut.

În ochii împărătesei se ivi o lacrimă de durere, dar dânsa suspină cu iuțelă suvenirea ei amară şi continuă:

-D-ta eşti ofițer în garda mea?

-Alexandru Momanoff, căpitan în al al doilea regiment de gardă împerială.

„Alexandru, ca şi iubitul meu Lanskoy" îşi şopti încet împărăteasa, apoi zise cu voce înaltă:

-Alexandru Momanoff, întinde-mi brațul şi mă însoțeşte până la castel.

Mut de surprindere şi de spaimă pentru această distincțiune, junele ofițer şovăi un moment.

-Repede colonel Momanoff, eu îți demandu, zise împărăteasa cu ochi fulgerători.

-Maiestate, bălbăi cel avântat cu atâta repeziciune.

-Vino, îl întrerupse împărăteasa, numai unui colonel i se compete a conduce de braț pe suverana sa.

În tăcere îi întinse brațul şi porniră prin căile de frunze umbroase a parcului către castel. Talia împărătesei se înălța din nou şi trăsăturile ei arătau acum mai mult pe domnitoarea decât pe muierea de la mormântul lui Lanskoy. Când s-a suit cu însoțitorul său pe treptele late de marmoră, santinelele salutară şi pline de uimire priveau după acel bărbat june, care purta numai uniforma unui căpitan de gardă şi conducea de braț pe suverana sa.

În salonul splendid iluminat curtea aştepta reîntoarcerea domnitoarei, un cerc strălucitor de cavaleri în uniforme, ce scânteiau în aur, figuri răpitoare de dame, la care strălucirea ochilor emula cu diamantele cu care erau presărate toaletele lor preţioase şi abundente.

Între cavaleri se distingea cu deosebire figura puternică şi robustă într-o uniformă grea şi bogată de mareşal campestru rusesc. Pieptul îi era încărcat cu orduri şi decoraţiuni, mânerul sabiei de aur şi epoletele erau decorate din abundenţă cu pietre preţioase şi de o paglică micuţă de mătasă albastră ce atârna la grumazul său în miniatură imaginea împărătesei, înconjuratã cu diamante strălucitoare.

Era Potemkin atotpotentele ministru şi favoritul Caterinei, care din simplu stegar s-a avântat până la mareşal de câmp, deşi nu prin merite, ci mai mult prin intriga ăstuia rafinatã şi mai cu seamă prin favorul împărătesei. Cu toate cã afecţiunea Caterinei către dânsul s-a stins demult, totuşi el se ţinea cu fermitate, dânsul îi era indispensabil şi ea se temea de el.

Uşile gigantice se deschiserã, curtea se postă în şiruri, Caterina apăru cu Momanoff.

Pe toare feţele se putea observa expresiunea celei mai profunde uimiri; numai predominaţiunea celei mai stricte etichete au impiedecat erumperea aceleia. Salutând în toate părţile cu cea mai intimă afabilitate, Caterina parcurse şirurile celor prezenţi. Apoi zise arătând spre însoţitorul să:

Colonelul Momanoff aparţine curţii mele. Apoi, întorcându-se către Potemkin, continuă:

-Principe Potemkin, am aflat desdăunare pentru adjutantul d-tale, contele Barosch, dorinţa mea este ca colonelul Momanoff în viitor să fie lângă d-ta ca ajutor.

Potemkin îşi muşcă buzele, el simţea împunsătura împărătesei, care îi înghesuia pe noul favorit în continua lui apropiere.

-Adio domnilor şi doamnelor, zise iarăşi împărăteasa, adio colonel Momanoff, familiarizează-te cu poziţia D-tale cea nouă şi mâine dimineaţţă îmi fă raportul că cum îţi place.

Cu un compliment uşor din cap şi cu o mişcare de mână concedie Caterina adunarea şi, urmată de damele ce erau în serviciu, dispăru prin porţile laterale.

Momanoff, care încã nu putea cuprinde toate cele întâmplate, era vesel cã Potemkin îl demise îndatã cu un compliment rece şi astfel putu pãrãsi salonul.

Principele îl urmãri cu o privire întunecatã, caracteristicã şi murmurã: Prevãd intenţiunile tale, Caterina, la Lanskoy nu le-am putut împiedica dar la aceastã nouã o voi face. Potemkin nu concede a fi bravat.

II

Deja de trei luni aparţinea Momanoff curţii împărãtesei. Şi ea însãşi? Uitat a fost Lanskoy, uitat pentru frumosul colonel, care poseda întreaga inima ei; în amorul sãu energic şi pasionat, pe care nu-l ascundea dinaintea nimãnui, dânsa începu a reînvia din nou, a lua aceeaşi viaţã veselã de mai înainte. Şi el? Cu asemene devotaţiune iubea pe muierea care nu se sfia a-i documenta amorul sãu înfocat în tot momentul, care l-a fãcut avut şi onorat, care vieţuia numai pentru dânsul.

Şi Potemkin? Observând lucrurile cu un calm rece lãsa sã-şi urmeze cursul, el aştepta neinteresându-se în aparenţã de noul favorit, care-i fãcea serviciul de adjutant „pro forma”.Ocaziune binevenitã încã nu a sosit, de aceea dânsul aştepta cu toatã tenacitatea naturii sale; pacienţa şi consecuenţa totdeauna–l ajutarã în toate scopurile sale.

Şi mai curând decât ar fi cugetat a sosit ocaziunea doritã, de a delãtura adecã pe favoritul periculos care se afla pe calea bine aşternutã de a-i ocupa poziţia proprie.

Înainte cu câteva zile a apãrut la curte o nouã damicelã de onoare a împărãtesei şi acest scurt timp a fost deajuns spre a cuceri inimile cavalerilor superbi.

Anna de Reichofen era frumoasa! O talie înaltã, zveltã şi totuşi plinã, o faţã dulce şi drãgãlaşã, cu ochi albaştri, inocenţi, pãrul blondin, adunat, ce cãdea pe umerii de alabastru în bucle naturale şi graţioase, toate acestea formau un ansablu atât de plãcut şi atrãgãtor, precum e în stare a-l esopera numai cea mai intimã unire a tuturor precelenţilor corporali cu cele spirituali.

Afarã de frumuepe, virtutea şi spiritul sãu de o culturã finã, Anna nu poseda nimic. Tatãl-sãu, un nobil german cu puţinã stare materialã, ca colonel al unui regiment, prestase servicii excelente Caterinei în revoluţiunea prin care dânsa câştigase tronul gloriosului Petru.

Recunoştinţa şi gratitudinea împărătesei îl făcură general, dar numai puţini ani a îmbrăcat dânsul această demnitate nouă, căci moartea i-a tăiat firul vieţei. Încă şi acum îşi aduce aminte Caterina de frumoasele lui merite. Ea luă la sine pe unica lui fiică şi se îngriji a i se da o educaţiune demnă de puseţiunea viitoare ce i-o destinase.

Înainte cu câteva zile, Anna a împlinit optsprezece primăveri şi acum o introduse împărăteasa la curte ca damicelă de onoare, unde frumuseţea ei sublimă, curat germană, şi de aceea pentru ruşi cu totul irezistibilă, atrase asupra-şi atenţiunea generală şi captivase toate inimile celor ce aveau fericirea sau din contra nefericirea de a veni în atingere cu dânsa.

Sunete îmbietoare de muzică divină undulau prin saloanele spaţioase din Ţarskoe Selo; Caterina iarăşi aranjase una din acele festivităţi, a cărei descrie fidelă nu o poţi afla decât în povestirile din „O mie şi una de nopţi”.

Pe o estradă ridicată sub un baldachin de catifea albastră ca cerul, întreţăsut cu fire de aur şedea Caterina, surâzând cu serenitate şi privind cu voluptate jocul înfocat al oaspeţilor. Lângă fotoliul ei sta Alexandru Momanoff, de cealaltă parte câteva dame de curte mai bătrâne şi Anna de Reichshofen.

Împărăteasa chemă pe Anna la sine.

-Pentru ce nu joci, copila mea? o întrebă dânsa.

-Maiestate, răspunse aceasta, închinându-se, vedeţi pentru mine nu a mai rămas nici un cavaler disponibil.

-Ah! Atunci va trebui să mă îngrijesc eu pentru d-ta. Momanoff va avea onoarea de a juca cu d-ta.

Momanoff păşi numaidecât înainte şi conduse pe Anna, care-i primi braţul roşind, între şirurile ce tocmai se postară pentru începerea „polonezei”.

Această „polonezã” a format punctul de schimbare în soarta şi viaţa întreagă a lui Momanoff! După finea ei, cel mai fierbinte şi mai nobil amor pentru frumoasa sa jucătoare s-a încuibat în inima lui cu o putere irezistibilă. În puţinele zile, ce le petrecuse Anna la curte, dânsul abia o văzuse de câteva ori şi acum o singură oră de joc în care dansul a învăţat a cunoaşte toate graţiile şi frumuseţile corporale şi spirituale ale acestei copile divine, au fost de ajuns pentru a decide asupra inimii sale. El simţea, că pentru Caterina nu nutreşte decât simţăminte de gratitudine, stimă şi admiraţiune, amorul său era concentrat în Anna.

Cum cã oare iubeşte-l şi dânsa? El nu ştia, nici nu avea îndrãzneala a cugeta la aşa ceva.

Balul se fini.

În zilele urmãtoare Momnoff şi Anna se vedeau în toatã ziua în cercurile împãrãtesei şi deoarece dânsa se purta cu el cu multã rezervã şi timiditate, mai se pãrea cã mai bucuroasã înconjura societatea lui decât o cerca, pieptul sãu se mãcina . Dar şi la dânsa amorul era cel ce o fãcea , în prezența lui, încurcatã şi nesigurã. Nici ei nu-i era Momanoff îndiferent, cu focul primului amor îl încinse dânsa în inima sa, dar cum ar fi putut spera ea, o sãrmanã damicelã de onoare, cã va fi iubitã de acela, pe care-l iubea Caterina. Sãrmanii, cât de tare se înşelau ambii.

Caterina decise a petrece încã numai câteva zile în Tarskoe Selo spre a se reîntoarce apoi în palatul de iarnã. În una din ultimele seri, Anna fãcea o preumblare prin parcul minunat al palatului. Dânsa voia sã-şi ia rãmas bun de la arborii cei bãtrâni, sub a cãror linişte sfântã meditase atât de adesea, meditase la dânsul, la amorul sãu înfocat, pe care trebuia sã-l înãduşeascã în fragetul sãu piept.

Fãrã de voie cãrarea o conduse printre cãile de frunze întunecoase şi fãrã a cugeta barãmi, se trezi numai la mormântul lui Lanskoy.

Un sentiment de înfioorare o cuprinse şi tocmai voia a se reîntoarce, când din dreptul mormântului pãşi înaintea ei o figurã înaltã, zveltã în o manta militarã.

-Colonelul Momanoff, exclamã Anna confuzã şi roşind.

-Domnişoarã de Reichshofen, strigã şi Momanoff în confuziune tot aşa de mare.

Anna îşi veni mai întâi în fire; dânsa trebuia sã zicã ceva, ca sã-şi poatã ascunde perplexitatea.

-O convenire caracteristicã, zise ea forțând un surâs.

-Da, zise Momanoff înălțându-se, e caracteristicã, însã permiteți-mi, domnişoarã, ca sã-ți mărturisesc ce m-a condus aici; eu voiam sã fiu singur, singur cu cugetul la un amor nefericit ce-mi consumã şi frânge inima, Anna, la amorul pentru D-ta.

Cu fața inundatã de o roşeațã arzãtoare şi tremurând cu violență, stãtea juna şi frumoasa fetițã înaintea lui.

-Da, continuã el mai pasionat pãşind spre dânsa şi prinzân-d de mânã.

Anna eu te iubesc şi nu cedez până ce nu voi fi auzit din gura d-tale sentința care va fi pentru mine cea mai înaltă fericire sau cea mai profundă mizarie.

Anna era aproape să cadă în leşin. El o prinse în brațele sale puternice.

Atunci îşi deschise şi dânsa ochii către el şi cu deplină expresiune a celui mai intim amor zise încet:

-Alexandre!

Cu o exclamațiune de entuziasm o strânse la piept, la inima sa fierbinte, depuse pe buzele ei sărutare intimă şi înfocată şi astfel stăturã înamoraţii timp îndelungat într-o îmbrățişare mută, uitând de toate din jurul lor.

Mânã în mânã şi în cea mai profundă tăcere şe reîntoarserã la castel. Ei erau atât de fericiți; pe viitor nu cugetau, momentul era prea dulce, prea abundant de fericire, spre a-l profana cu îngrigiri.

Înainte de a se despărți se înțeleserã cã până când va dura petrecerea împărătesei în Țarsckoe Selo să convinã, cât se poate de adesea, la mormântul lui Lanskoy.

III

Încã numai trei zile şi curtea era să se întoarcă la reşedință. Mai de multe ori petrecurã Anna şi Momanoff ore întregi de perfectă fericire lângă mormântul lui Lanskoy. Planurile lor pentru viitor erau făcute. Momanoff voia să-şi prefacă în bunuri în Germania cea mai mare parte a averii sale, care, din libertatea Caterinei, ajungea la mai multe milioane. Aceasta se poate întâmpla cam într-o jumătate de an şi apoi voiau să fugă spre a rămâne uniți pentru totdeauna în patria Annei, unde nu-i poate ajunge răzbunarea Împărătesei.

Însă un bărbat de la curte a prevăzut intenţiunile lor, adică principele Potemkin. Agerimii şi astuiției sale nu-i rămaserã ascunse realțiunile junei perechi. Deşi Momanoff şi Anna , în societate, se purtau cu toată rezerva şi răceala, totuşi ochiului său ager nu scăpa nici cea mai secretă privire, nici cea mai neînsemnată mişcare. El triumfa. El ştia, cã în scurt timp va avea în mâni mijlocul de a ruina pe Momanoff. În dimineața zilei penultime, Potemkin intrã în anticamera împărătesei. Camerierul din servicu îl încunoştință cã Momanoff se afla la dânsa. Cu toate cã până aici Potemkin

oricând putea intra în cabinetul împărătesei neînsinuat, totuşi acum aşteptã pânã ce-l va pãrãsi rivalul sãu urgisit.

Fãrã de voie se îndreptarã privirile sale asupra mantalei lui Momanoff, care atârna în anticamerã. Dintr-un buzunar mic, lateral al aceleia se poate vedea o bucãţicã de papiru de culoarea rozei. Camerierul pãrãsi pe un moment chilia spre a primi depeşele de al un curier, ce aştepta afarã. Cu o apucãturã repede şi lacomã luã principele biletul din manta. Acela conţinea puţine cuvinte: „ În astã searã la mormântul lui Lanskoy. Anna".

Bravo, amice Momanoff, murmurã Potemkin punând iarãşi la locul sãu biletul. Iţi voi pregãti un rendes- vous, pe care nu-l uiţi aşa curând.

Dupã câteva minute ieşi Momanoff din cabinetul împărătesei şi cã de comun salutându-l cu rãcealã, principele trecu pe lângã el la împărãteasã.

La mormântul lui Lanskoy şedeau înamoraţii noştri schimbând jurãminte dulci pentru viaţã.

-Cum vom putea oare, a conveni neconturbaţi, iubitul meu Alexandru, se tânguia Anna, dacã ne vom reîntoarce în palatul de iarnã.

-Încrede-te în aceastã privinţã în steaua norocoasã a amorului nosrtu, rãspunse Momanoff, dânsa ne va conduce laolaltã oricând.

-Dar acum sã mergem, cãci împărãteasa voieşte sã mai adune o datã în astã searã întreaga curte.

Ea se prinse de braţul lui şi în şoapte dulci de amor şi fericire-şi luarã calea prin frunzişul verde, spre castel.

Atunci rãsunã un puternic : Staţi, trãdãtorilor! Şi înaintea lor stãtea palidã ca marmora şi cu ochi scânteietori împărãteasa, lângã dânsa Potemkin cu sabia scoasã.

-Aşadarã, aceasta e mulţãmita pentru amorul meu, pentru pentru aceea cã v-am ridicat din pulbere, strigã Caterina cu buzele tremurânde. Colonel Momanoff, predã-ţi sabia. D-ta eşti prizonier!

În acelaşi moment ieşirã din tufiş zece pânã la doisprezece soldaţi cu sabia scoasã.

În tãcere îşi predete Momanoff sabia lui Potemkin.

-Duceti-l de aici, comandã Caterina soldaţilor, şi pe aceasta, arãtând pe Anna, care cãzuse lângã iubitul ei leşinatã, duceţi-o în castel şi o predaţi în grija camerierei mele.

Soldaţii luarã pe Momanoff, care nu vorbea nici un cuvânt, în mijloc: unii ridicarã pe Anna şi o duserã la castel. Caterina cu Potemkin le urmau.

-Sunteţi convinsã, Maiestate? Întrebã acesta.

-Da, şi-mi voi răzbuna după cum cere demnitatea unei împărătese ofensate, replică Caterina cu buzele contrase.

IV

În dimineața următoare cabinetul împărătesei oferea un aspect curios. Un preot în întreg ornatul oficios sta de o parte, de cealaltă Potemkin şi mai mulți confidenți din societatea cea mai intimă a Caterinei. Ea şedea într-un fotoliu, palidă, răpită de o emotiune ce abia şi-o poate reține. Înaintea ei sta Alexandu Momanoff veghiat de doi ofițeri din gardă, cu privirea posomorâtă, dar resolută, lângă dânsul răzemată de o camerieră se afla Anna, pe jumătate leşinată, scăldată în lacrimi.

-Tu iubeşti pe această fetiță ? întrebă împărăteasa pe colonel în ton disprețuitor.

Atunci îşi recâştigă dânsul întreg curajul său bărbătesc.

-Da, răspunse el cu fermitate.

-Şi tu încă-l iubeşti? Se adresă dânsa către Anna într-un ton mai blând.

-Da, răspunse ea cu voce linã.

-Bine, continuă împărăteasa. Acest preot vă va uni numaidecât pe viață şi îndată după aceea veți porni în călătorie, ca să petreceți lunile de miere afară de capitală; unde se va întâmpla aceasta am decis deja.

Ceremonia începu.

Juna pereche concese a-şi urma cursul în tăcere, numai în momentul când i-a întrebat preotul că voiesc a fi în etern nedespărțiți ca soț şi ca soție, ambii răspunseră cu voce fermă :Da.

După ce s-a finit cununia, zise Caterina cu răceală:

-Vă doresc noroc şi fericire, o ochire şi un pichet de soldați depărtă pe noii cununați.

O trăsură îi aştepta la poartă, aceea era înconjurată de o escortă militară. Înarmarea aceleia era cunoscută tuturor, călătoria avea să fie către Siberia. Cugetul Annei frânse acum curajul lui Momanoff, el căzu leşinat la pământ şi fu ridicat în trăsură.

-Înainte, comandă ofițerul ce conducea transportul şi în puține minute Țarskoe Selo zăcea în urma lor.

În fine, se deşteptă Alexandru Momanoff din amețeala sa şi se afla iarăşi lângă inima dulcei soții, ale cărei lacrimi fierbinți cădeau pe fața lui

în picuri mari. Ca un vis îi pluteau înaintea ochilor scenele din seara trecută şi din orele ultime, dar ea singurã în jurul lui îl asigurã despre trista realitate, acesta însã-i recâştigã totodatã şi deplina sa energie şi resignaţiune.

-Scumpa mea Anna, exclamã dânsul strângând-o cu frăgezime la pieptul sãu, deşi mânia împărătesei ne-a exilat în Siberia, totuşi amorul meu te va face sã uiţi deşerturile reci şi ghiaţioase.

-Da, strigã Anna, dânsa ne poate exila, dar nu ne poate despărţi; eu binecuvântez mânia ei, care ne-a unit în legãturã eternã.

Mânã în mânã visând visuri dulci de amor, îşi uitarã nefericirea amarã; convingerea de a fi împreunaţi pentru toatã viaţa, depărtã de la dânşii orice cugete străine.

Transportul se opri înaintea unui palat pompos situat la douã zile de la reşedinţã într-o regiune romanticã şi încântãtoare. O ceatã de servitori splendid galonaţi, în frunte cu un brav majordom, formarã lângã treptele late de marmorã spalierã.

Comandantul escortei recerca pe juna pereche sã descindã din trãsurã. În tãcere dânsul o conduse în sus, pe trepte, prin un şir de saloane aranjate cu un lux fabulos. Sevitorii-i urmarã.

În fine, se opri ofiţerul într-o salã, unde pe un piedestal sta bustul de matmurã al împărătesei, în mărime naturalã.

-General Momanoff, misiunea mea e finitã, aceastã scrisoare-ţi va împărtăşi desluşirile ulterioare.

Neputând pronunţa nici un cuvânt de uimire, Momanoff deschise scrisoarea, ce i-o predete ofiţerul.

Era documentul de donaţiune referitor la castelul minunat în care se aflau şi chiar din jos, la cãlcâi, se aflau scrise de mâna împărătesei cuvintele : Astfel se rãzbunã Caterina. Fie ca amantul pierdut sã-i rãmânã un amic fidel.

Aceasta era una din acele unde de mărinimozitate ce, considerând natura Caterinei de altcum mare şi nobilã, dar peste mãsurã pasionatã, foarte arare ori ajungeau pânã la erupţiune. Înfluienţele societãţii, în care trãia, fãcurã pe Caterina a II-a astfel, precum ne-o descrie istoria, acea magistrã mare a vieţii omeneşti.

(Text reprodus din „Amicul familiei”, an IV, nr. 27, Gherla 1880, pag.126-126, pag. 135-136 şi pag. 142-143

Notă. Texte descoperite şi redactate critic, corectând unele greşeli de ortografie, redând unele construcţii gramaticale conform cu normele actuale, dar păstrând forma arhaică, latinizantă a unor cuvinte care vor fi explicate mai jos de prof. Liviu Pãiuş)

RERUM RODNENSIS

Schiţă istoricã despre opidul Rodna de Gerasim Domide, 1898

Opidul Rodna, numit astãzi Rodna Veche (O-Rodna, Alt-Rodna) existã din timpuri imemoriale. Timpul înfiinţării nu este cunoscut. Aceea este constatat, cã încã pe timpul domniei dacilor a fost un oraş metalurgic înfloritoriu şi, dupã toate probabilitãţile, aici a fost vechea R u m i d a v a sau R u i d a va a dacilor, care era totodatã şi reşedinţa lui Xamolxis, zeul lor, de unde îşi are numele şi râul Someş, numit în documentele vechi Zamos.

Dupã ocuparea Daciei prin romani, aceştia au continuat cu exploatarea minelor şi aceştia le-au cultivat în extensiune şi mai mare deschizând şi aducând pe râul Someş în sus, drumul imperial aşa numit „via romana”; apoi dupã ce obiceiul lor era de a romaniza provinciile ocupate, are mare probabilitate presupunerea, cã aici a fost renumita cetate a romanilor „Ruconium, de unde mulţi au început a scrie numele acestui opid „Rocna”.

În documentele istorice şi publice diplomatice de mai târziu acest nume vine înainte sub numele de „Rudana” la Bonfinius şi în scrisoarea papei Urban IV din 1264, „Rudna” la Kolcseri în „Auraria romano-dacica”, apoi „Rodna”, precun apare în toare documentele de la secolul XIII încoace.

Rodna a fost derâmatã prin tãtari la anul 1241, pe când era un oraş metalurgic înfloritoriu, cu un numãr mare de locuitori, precum atestã Rogerius în „Carmen miserabile”, unde vorbeşte despre incursiunea lui Cadan, ducele tãtarilor : „Cadan…inter Rusciam et Cumaniam ad dividem Rudanam… villam regis argintiferum, in qua morabatur innumere populi multitudo”.

La anul 1285 şi 1717 au incurs peste Rodna alte hoarde de tãtari.

Urmele acestui oraş se văd până astăzi în ruinele bisericii celei mari a cetăţii, a zidurilor vechi, a auternelor şi agurărilor imense, ce se află parte în ambitul opidului de astăzi, parte în împrejurimea sa. Document despre aceasta ne serveşte şi împrejurarea că opidul Rodna ca emporiu şi pas de transiţiune a comerciului cu orientul, îşi avea jurisdicţiunea sa proprie (magistratus civicus Rodnensis), valuta sa proprie de bani şi marca sau insignele sale; precum se atestă din un contract de vânzare din anul 1268, după care s-a plătit preţul unei cumpărări : „pro centenos et quinquaginta V. marcis fulminanti argenti cum pondere de Rodna".

Opidul Rodna a format în unele timpuri posesiune regească, iar în alte timpuri a trecut împreună cu apartenenţiele sale în posesiunea unor persoane, ce erau în graţie la curtea regească, precum se vede din mai multe documente, precum scrisoarea lui Urban IV din 1264, a lui Ladislau, voievodul Transilvaniei, din 1310 şi 1366, din literele statuate din 1240, privilegiul lui Ioan Huniade dat bistriţenilor la 1453 etc. Ca apartenenţie se amintesc, în documentele vechi, comunele Maier, Sângeorgiu, Feldru, Rebra Mare, Rebrişoara, Telciu, Năsăud, Salva, Zagra, Mocod. Ce se ţine de jurisdicţiune opidul Rodna, împreună cu apartenenţiele sale din timpuri străvechi, a constituit un ţinut sau o jurisdicţiune de sine stătătoare; şi cu toate că în acele timpuri a fost anexat în privinţa administrativă la comitatul Solnocul Inferior şi apoi la Dobâca, totuşi şi-a păstrat numirea de „Districtus Rodnensis" sau „Districtus Valis Rodnensis", iar locuitorii săi au fost de condiţie liberă şi se bucurau de aceleaşi drepturi ca şi nobilimea din acele comitate.

Mai târziu a fost anexat prin diploma regelui Matia de la 1475, tot numai în privinţa administrativă, la oraşul Bistriţa însă sub condiţiunea expresă „ ut prae-fatum oppidum cum suie pertinentiis hospresque et incolae earundem universis iuribus, libertatibus, consuetudinibus, gratiis et privilegiis ipsa civitas nostra Bistriciensis, cives et communitas eiusdem ab antiquo usa extitit uti perpetuo et gaudere valeat atque possit". Această diplomă a fost întăritã şi prin succesorii lui Matia, prin decretele regeşti din anii 1488, 1492, 1494, 1498, 1508 şi 1520, în care an regele Ludovic a dat opidului Rodna şi concesiune de a ţine târg de săptămână pe ziua de duminică, care mai târziu, şi anume la 1827, s-a schimbat pe ziua de sâmbătă.

Atât locuitorii opidului Rodna în marea lor majoritate, cât şi cei din comunele parţinătoare din Valea Rodnei, au fost de naţionalitate română,

care din vechime, pe baza „jure primaevae occupationis”, au fost şi proprietarii întregului teritoriu din această vale, precum se vede din mai multe documente, între altele, din diploma regelui Matia din anul 1472, unde se zice „universi valachi in districtus Rodna-völgye commorantes”, apoi din conclusul magistrului din Bistriţa, luna mai, anul 1713, unde se zice : „ ha podig olahok löennenk mennyenek natiokhos, a Szamora lakni a hol elegseges puszta haly jo alkalmatossagra leszen” apoi revolta locuitorilor acestei văi în contra usurpaţiunilor oraşului Bistriţă, , cunoscută sub numirea „Tumultus 23 pagorum districtus valachici Bistriciensis”, în urma introducerii sistemei a legii de contribuţiune din 1754 şi, în fine, prin decretul guvernului transilvan d.a. 15 faur 1760, nr.227. Relaţiunea de anexare către oraşul Bistriţă a durat până la anul 1762, când Valea Rodnei a luat-o în stăpânirre Maria Terezia, spre înfiinţarea graniţei militare, în urma căreia în 1773 cele 21 comunităţi române din Valea Rodnei şi din Valea Şieului au fost militarizate sub numele de „Regimentul II Român de Graniţă Nr. 17” (Zweistes Walachen Grenz-Regiment No. 17), iar raionul militar s-a numit „Districtul Militar al Rodnei” (Rodnaer Militar-District), La anul 1783 s-au militarizat şi comunele de pe valea Bârgăului, anexându-se la acest district.

Opidul Rodna împreună cu aceste comune, apoi cu comunele de pe valea Bârgăului şi a Şieului, precum şi a altor şase comune : Ilva Mare, Sân-Iosif (Poiana), Măgura, Rodna Nouă (Şanţ), Romuli (Strâmba) şi Parva (Lunca Vinului) au stat sub regimul militar până la anul 1851, când s-a desfiinţat graniţa militară în Transilvania. În timpul absolutismului, Rodna împreună cu 12 comune învecinate au format un cerc administrativ cu un pretor în frunte, iar de la anul 1861 până la 1876 a aparţinut jurisdicţiunii de nou înfiinţate sub numirea „ Districtul Năsăudului”, ca municipiu de sine stătător, iar de atunci încoace aparţine comitatului împreunat sub denumirea de Bistriţa-Năsăud şi formează, împreună cu 12 comune învecinate cercul administrativ al Rodnei.

Opidul Rodna formează astăzi o comună mare, care se extinde pe un intravilan de circa 110 jughere catastrale şi are parte ca proprietate a sa ca corp moral, parte ca proprietate a locuitorilor privaţi un teritoriu de circa 20 mii jugăre cadastrale. Numărul sufletelor, după ultima statistică oficioasă este de 3.634, împărţiţi după confesiuni în 2.458 greco-catolici, 904 romano-catolici, 2 greco-orientali, 54 evanghelişti, 37 reformaţi, 3 unitarieni şi 176 izraeliţi, iar după naţionalitate în 2.600 români, 707

maghiari, 201 germani, 2 ruteni şi 74 ţigani. Numerii de casã sunt aproape 800, iar numãrul vitelor la 1.000 boi, 860 vaci, 120 cai şi 5.000 oi. Dupã ocupaţie locuitorii se împart în agricultori şi economi de vite, minari, profesionişti şi zileri. Biserici se aflã douã : una greco-cat. şi alta romano-cat., ambele zidite din material solid.

Opidul Rodna astãzi este reşedinţa unei preturi, a unei judecãtorii regeşti cercuale, a unui oficiu r.u. montan, alor 4 curatorate silvanale, are poştã, telegraf şi telefon şi douã institute de credit şi economii. În otarul ei se aflã mine de plumb şi de argint aurifer, exploatate din partea statului, apoi mai multe izvoare de apã mineralã.

Datele istorice din aceastã schiţã s-au scos, în mare parte, din un memoriu al ilustrului fiu al acestui opid, Domnul Florian Porcius, vicecãpitan emerit, cavaler al ordului de fer cl. III, membru al Academiei Române şi distins botanist român, care vieţuieşte în acest opid şi se aflã în frumoasa etate de 82 ani.

Scrisu-s-a aceastã schiţã spre eternã aducere aminte în
Rodna Veche, la 26 iulie 1898.
ss. Gerasim Domide
preot gr.român

Copiat: 16 ianuarie 1970 de Pompei Boca, Cluj, str. Aurorei nr. 1, dupã manuscrisul original ce se afla în posesia prof. Teodor Ghiţan,Cluj, Aleea Snagov 4, apart. 46.

Transcris pentru acest numãr al revistei de prof. Liviu Pãiuş, dupã copia aflatã în arhiva personalã

DOCUMENTE INEDITE

(Publicãm douã documente inedite din arhiva mea , privitoare la Memorandum, scrise de Gherasim Domide. Al doilea document este parţial cãci aşa l-am gãsit. Prof.Liviu Păiuş)

Scurtã declaraţiune în privinţa situaţiei personale
în faţa curţii cu juraţi

Poziția preotului român în relațiunile sale cu poporul, ca unul carele fiind în contact zilnic şi imediat cu el, se face şi are ocaziunea a se împreuna din sentimentul comun al aceluia.(Pânã la 1437 factor de stat)

Eu vã asigur cã sentimentul comun al aceluia de la 1437 (vestita Unio Trium Nationum), când susnumita Universitas Valachorum a fost lipsitã de dreptul de a mai fi factor de stat şi programul sãu consecvent a fost ajungerea egalitãții de drepturi naționale şi prin aceasta revindecarea poziționii de drept public în Transilvania, fiind aceasta baza singurã nãscutã în geniul poporului rom., precum în trecut aşa şi în programele cele mai recente ale politicii rom. a stat acest principiu prin expresiune pregnantã. Nu voiu sã relevez acest trecut, ci numai voiesc sã marchez cã programul din 1848, 3/15 mai, cât şi repetiția acestuia în cel din 1881, cuprinde aceeaşi tendințã fundamentalã şi spre acest fapt se insistã spre autonomia Transilvaniei şi egalitatea de drept național. Programul din 1848`s-a creat prin reprezentanții poporului român, alegãtorii sãi, care dupã consituționea țãrii, aflând altã formã pentru manifestarea singuraticilor națiuni care consfințesc statul ungar poliglot, au fost siliți a se folosi de cadrele date prin legea electoralã şi a se constitui pentru aceea într-un singur partid pentru realizarea programului poporului rom. şi care încât pentru Transilvania se cerea ca întâi redobândirea autonomiei aceleia, iar în celelalte puncte realizarea egalitãții de drepturi naționale. Dezvoltarea politicã de stat însã reconsiderând configurația etnicã a popoarelor constituitive de stat a erijat drept maximã a acestuia un singur principiu : unificarea de rasã.

În lupta ce s-a dezvoltat între tendințele pentru realizarea egalitãții de drept natural din partea individualitãțile naționale ce constituie acest stat şi între unificarea de rasã, era firesc lucru, cã intreprinse lupta forței contra dreptului, alegãtorii români sã caute a-şi realiza postulatele lor din program pe toate cãile legale. Între aceste cãi legale este negreşit şi dreptul de petiționare care de o parte este un drept civil încât îndreptãțeşte pe cetãțeni a-şi aduce plângerile înainte înaltului factor de stat, iar de altã parte şi mai ales este un drept majestatic, înțelegându-se aceasta astfel cã e un drept al M. Sale a se informa despre plângerile supuşilor sãi.

Poporul român de un tradițional devotament faţã cu Înalta Casã Domnitoare şi provocându-se cu mândrie la faptul cã n-a fost în toatã istoria țãrii un singur caz de folosire de care sã se fi fãcut pãrtaş, nici cu duşmanii țãrii sale, nici cu duşmanii domnitorului sãu, a uzitat de la 1891

necurmat ca delegaţii alegătorilor săi întruniţi în conferinţă să apuce calea spre tron, care de atâtea ori le-a fost mântuitoare.

Eu, om ce trăiesc în mijlocul şi de la popor, nu puteam să nu mă inspir de acest sentiment comun şi aceasta m-a adus la baza judecăţii.

În faţa acestei fapte trebuie să vă lămuresc, Domnilor, asupra unui singur lucru şi anume, că primind eu convingerea că lupta poporului meu este o luptă de drept am fost silit să-mi câştig motivele de drept obiective în care de află acela şi starea de drept subiectivă în care mă aflu eu, ca un modest reprezentant al aceluia.

În ambele privinţe trebuie să constat că conferinţa naţională ne-a dat mandat pentru aşternerea Memorandumului încriminat şi tot aceasta a aprobat aşternerea, tipărirea şi răspândirea acestuia ca un fapt al său.

Din aceste, vedeţi Dvs., că un popor întreg a uzat de dreptul de petiţionare prin mandatarii săi, prin urmare, el, poporul, este autorul intelectual (citat în limba maghiară indescifrabil) sau mai bine zis, conferinţele alegătorilor acestui popor sunt autorii actului incriminat.

Nu sunt jurist de profesiune, însă ştiu că nu se poate despărţi soartea şi responsabilitatea autorului intelectual şi mandantul de responsabilitatea mandatarului. (Un punct de vedere de drept acesta care e recunoscut în toate ţările în forma că autorul intelectual se pedepseşte deopotrivă cu făptuitorul. În toată Europa e recunoscută aceasta şi numai ca exemplificativ arăt că § 50 al legii zice: (Urmează un citat în germană)

Din aceste consideraţiuni, eu cred că şi curtea greşeşte în trei principii fundamentale fiindcă :

I. Atacă dreptul de petiţionare deoarece după firea lucrului fiind vorba de o

petiţiune care a să o primească şi aştearnă o mare mulţime de oameni, acea trebuie să se răspândească ca toţi aceia să o cunoască, dară deci dreptul de petiţionare nu se poate exersa fără ca petiţiunea să se comunice la mai mulţi prin răspândire, urmează în faţa dreptului că nimeni nu se poate pedepsi pentru exercitarea acestui drept fundamental ca consecinţă firească un principiu contra acuzei şi anume fiindcă acesta afirmă că pentru petiţiune nimeni nu se poate pedepsi şi cu toate acestea vreo pedeapsă pentru petiţiune fiindcă e răspânditâ însă e şi nelogic, şi nejuridic deoarece mai mulţi nu pot face o petiţiune cu mase, fără ca să fie cunoscută prealabil prin răspândire, când, prin urmare, se persecută răspândirea petiţiunei, se pedepseşte dreptul de petiţionare.

II. Greşeşte cã nu voieşte sã pedepsească pe mandanţi ca autori intelectuali, ci numai pe mandatarii fãptuitori, un lucru ce loveşte în cele mai elementare principii de drept.

III. Lovşte însã acuza şi în construirea criteriilor care se recerc în § 173 al legii penale ungureşti, fiindcã nicãieri în Memorandum nu se neagã puterea obligatorie a aceleaşi legi care sunt gravaminare pentru poporul român.

Niciunde în Memorandum nu se declarã puterea legii de Uniune obligatorie şi aceasta a simţit-o însuşi Dl. procuror, de aceea face o deducţiune simplã pentru a-şi putea salva acel puţin la aparenţã bazã a acuzei… adicã zice ca antecedente.

a. Cã în Memorandum s-ar afirma cã numai atunci ar fi putut vota în mod valabil legea de uniune dacã romanii ar fi fost reprezentaţi în proporţiunea numãrului şi importanţei lor la dieta de uniune din 1848. Aceastã premizã este falsã fiindcã nicãieri în Memorandum nu este un singur pasagiu prin care s-ar afirma cã valabilitatea legii de uniune ar depinde de la faptul încât a fost sau nu a fost elementul românesc reprezentat în dietã.

b. fiind falsã premiza, e falsã şi acea deducţiune a D-lui procuror cã ar urma din premizã cã dieta din 1848 fiind constituitã prin legile sancţionate în anii 1790/91, nu ar fi fost în drept sã delibereze în chestiunea uniunei şi prin urmare acea dietã nu ar fi fost astãzi în mod valabil.

c. tot asemenea falsã este şi a 3-a deducţiune fiindcã : …….. şi anume cã nefiind adusã în mod valabil, legea de uniune nu ar avea puterea obligatorie, deoarece aceasta nicãieri nu se afirmã în Memorandum şi însuşi Dl. procuror ajunge la aceastã consecinţã prin o logicã inventatã, unde concluziunea nu e în conexitate cu premiza, fiindcã suponează cã prezintã o afirmaţiune care nu e exprimatã în Memorandum şi s-a construit pe baza unei vage suspetiţionări care în drept naşte teren , deoarece prezumţiunea are teren în dreptul civil, e însã principial eschisã în dreptul criminal.

D-lor! Dreptul criminal pedepseşte faptul nu prezumţiunea, fiindcã principiul general e : sine legi, nulla poena.

Din aceste se vede cã acuza greşeşte în privinţa construirii stării faptice obiective, greşeşte, mai pre sus de toate, în privinţa responsabilitãţii subiective.

I. În privința aceasta constat că pe mine mă acuză fiindcă am fost de față în ședința din 25/26 martie în care nu s-a luat nici un conclus nou, ci s-a decis punerea în executivă a mandatului primit de la conferință pentru răspândirea Memorandumului, prin urmare, Dl. procuror pretinde să fiu pedepsit pentru că am fost de față la luarea unui conclus de răspândire, nu însă pentru faptul că am răspândit Memorandumul. Acest punct de vedere este contar dreptului fiindcă răspândirea nu se întâmplă prin luarea unei deciziuni de răspândire, ci prin faptica împrăştiere a exemplarelor tipărite. Dl. procuror însă nu pentru că răspândesc, care o pedepseşte legea, ci pentru luarea unei deciziuni de răspândire vrea să mă pedepsească, prin urmare nu faptul afirmativ exprimat, ci intenționea de a comite un asemenea fapt, o declarație pasibilă. Aceasta însă față cu mine, care nici un singur exemplar faptic nu am răspândit, cu toate că iau răspunderea solidară cu toți membrii din comitet, nu poate să fie consideratã de pasibilă.

II. Şi aceasta cu atât mai puțin fiindcă, dacă „per…. s-ar cuprinde de o faptă pasibilă în pasajele incriminate, pasibilitatea e eschisă prin prescripțiunea de actorat…..

Eu nu sunt cu atât mai în drept de a releva această excepțiune fiindcă prescripțiunea este de a se considera din punct de vedere individual şi eu până acum nicicând nu am validitat această excepțiune şi curia regească nu a fost în posițiunea de a-mi judeca, accepta sau respinge temeiurile.

1. Chestiunea principală e când începe şi când se consumă termenul de prescripțiune ?

După litera legii Nr. 107 art. V din 1878 : Prescrierea se începe de la ziua comiterii delictului şi în cazul nostru, după acuza şi declarația D-lui procuror în 25/26 martie 1892. Aceea se terminã în momentul când de la acea zi se împlineşte timpul prescris prin lege.

2. În cazul de față, timpul prescrierii este şi poate fi numai o jumătate de an şi, în cazul cel mai rău, un an, atât după legile în vigoare, cât chiar şi după interpretarea şi motivarea Curiei.

Durata prescrierii e regulată pentru întâia oară în § 45 a Patentei austriace. Acest paragraf, după modificarea făcută prin **ordonanța** ministrului de justiție Nr. 1498/1871 otărăşte prescripțiunea pentru crime la un an, iar pentru delicte de presă se provocă la legea penală generală, care pe acest timp în Transilvania este cea austriacă, iar aceasta în § 532

prevede prescrierea şi durata ei pentru delicte în 6 luni de la comiterea faptului.

Prin urmare ordonaţiunea de sub Nr. 1498/1871 nu se poate referi la legea criminală art. V din 1878, ci numai la legea austriacă, care era pe atunci în vigoare. În consecinţă este un lucru evident că în cazul de faţă numai principiul acesta se poate aplica. Dar la această interpretare ne sileşte şi însuşi principiul de drept, prin care se determinează aşa numita Abolițiune sau ştergere a unei legi.

Abolițiunea , adică se poate întâmpla:

a. prin o lege ulterioară (lex ulterior priori)
b. prin uz.

Nicicând însă legea posterioară nu a fost acel paragraf al puterii legiuitoare, prin care se determină 6 luni, dar nici altul. Aceste delicte sunt de natură divergentă decât delictele ordinare şi de aceea atât legea de presă ungurească liberală art XVIII din 1848, cât şi patenta austriacă normează termine de prescripţiune mai scute decât legea ordinară.

Temeiurile legii de presă ungureşti s-au susţinut şi după aducerea legii V din 1878, introdusă şi în Transilvania prin acest art.XXXVIII din 1891 şi aşa rămane dispoziţiunea patentei pentru delicte de presă în Transilvania.

Şi aceasta cu atât mai mult că :

1. În legea ordinară se defineazã numai prescripţiunea generală, iar 2) în legile de presă prescripţiunea specială care se refere la actorat, apoi cumcă aceste sunt deosebite una de alta e lucru evident şi este natural.

Actoratul , deci, nu se poate să se extindă la 3 ani, fiindcă aici e vorba de un delict şi încă de presă, ci numai la 6 luni.

Însăşi Curia nu a aceptat această interpretare, deoarece ar fi în contra tuturor legilor fireşti a hermeneaticei de drept. De aceea şi deciziunea ei pune prescripţiunea în Ungaria propriu-zisă : 6 luni, iar în Transilvania : un an.

Încât această interpretare corespunde legilor din vigoare, în cazul de faţă este irelevant, eu însă afirm cu tărie că aici şi înalta curie greşeşte.

Urmează că, şi pentru cazul când s-ar accepta această interpretare, pentru mine dreptul de actorat e prescris.

(25.26/III 1892 – 13 mai 1893, resp. 4 VI 1893)

Declarațiune

Având în vedere că, conferința națională a alegătorilor români din Ungaria şi Transilvania încă la anul 1887 a decis în unanimitate susternerea unui Memorandum la Înaltul Tron, în care să se cuprindă toate gravaminele poporului român şi cu redactarea aceluia a însărcinat pe comitetul executiv*:*

Având în vedere că în conferința națională a aceloraşi alegători din anul 1890 din nou s-a repetit otărârea de a se susterne acel Memorandum, arunci când va fi de lipsă şi cu aceasta a însărcinat tot pre comitetul său executiv căruia i s-a impus apoi şi publicarea, şi răspândirea lui;

Având în vedere că în conferința din anul 1892 pentru a treia oară s-a adus acelaşi conclus şi s-a impus comitetului executiv a se susterne acel Memorandum, fără amânare, apoi a se da şi publicității ;

Avand în vedere, în fine, că conferința generală la anul 1893 a aprobat şi primit de la ai săi toți pașii făcuți în această privință şi s-au identificat între toate cu procedura comitetului său executiv,

Subscrişii membri ai comitetului Partidului Național facem următoarea declarațiune :

1. Memorandul susternut Majestății Sale, publicat şi răspândit în mai multe limbi, este al întreg poporului român din Ungaria şi Transilvania, pentru că cuprinde în sine în mod fidel toate gravaminele fundate ale acestui popor.

2. Acest Memorandum este primit şi aprobat de toate conferințele naționale anterioare, prin urmare acestea sunt adevăratul autor intelectual al lui.

3. Comitetul Central Executiv al Partidului Național a primit şi executat numai mandatul de susternere şi publicare, prin urmare este numai un mandatar al conferințelor naționale.

4 Cu toate acestea, acest comitet având convingerea că-şi îndeplineşte cu demnitate însărcinarea primită de la conferințele naționale, declară sărbătoreşte că ia asupra-şi răspunderea solidară pentru tipărirea şi răspândirea Memorandului, care formează substratul acestui proces, declară însă şi aceea ca text gemin, primeşte de al său numai textul romanesc al Memorandului susternut la Înaltul Tron, precum şi al celui publicat în broşură, despre care s-a convins că este întru totul consunător.

(Text incomplet. Documentele originale în colecția mea, prof. Liviu Pãiuş)

UN FOLCLORIST AL ȚĂRII NĂSĂUDULUI

Cunoscut multora dintre noi ca inginer geolog, Ion Lucian are de mulți ani precupări de folclorist. Încă din anii Cenaclului Literar-Artistic „Ion Pop Reteganul" din Rodna (1976-1984), am putut lua la cunoştinţă de aceste preocupări. Timpul nu a trecut în zadar şi, pe lângă preocupările legate de profesie, Ion Lucian a redat publicului o parte din comoara nesecată a folclorului năsăudean prin cărțile sale. Ion Lucian avea demult pregătite aceste culegeri, fapt reieşit din aceea că în intervalul de un an (decembrie 2006- octombrie 2007) a dat la iveală trei cărți de folclor. Aceste cărți consituie o dovadă vie a creațiilor populare de care beneficiază Țara Năsăudului.

„Păunaş mândru rotat" este o culegere de folclor în versuri cuprinzând: cântece, strigături, balade(fantastice, vitejeşti, păstoreşti, familiale), poezia obiceiurilor tradiționale (de iarnă, de muncă, naşterea, nunta, înmormântarea), descântece, jocuri populare, proverbe zicători şi ghicitori, folclorul copiilor, diverse, toate la un loc formând monografia floclorică a unei localități : Parva din județul nostru. Chiar dacă autorul mai adaugă câteva creații folcorice şi din alte localități ale județului nostru (Rodna, Şanț, Maieru) sau din județul Sălaj (Aluniş-Benesat, Năpradea), culegerea rămâne o monografie a localității Parva, celelalte creații ne având o pondere în economia lucrării, care are 864 de texte. Textele poetice sunt, aşadar, diverse, predominând cântecele (283), strigăturile (296), baladele (96) şi poezii ale obiceiurilor tradiționale (113).

Trebuie să remarcăm marea diversitate a temelor baladelor, precum şi raritatea unora dintre ele. M-aş referi în primul rând la variantele baladelor din tema : ciobanul care şi-a pierdut oile, variante neîntâlnite în altă parte pentru că „textul este mai mult în gând", sau cele din tema : şarpele, de asemenea foarte rare în Ținutul Năsăudului. S-a aplecat cu mult devotament asupra descântecelor, care la momentul culegerii (1970-1976) se mai găseau în această comună, cu convingerea că „ am considerat de datoria mea să fac cunoscut ceea ce mi s-a părut mai valoros, inedit" spune culegătorul.

Variantele din „Mioriţa” aduc un elemnt nou ale acestor balade. înfluienţa lor de către „Mioriţa” lui Vasile Alecsandri şi faptul că unul dintre ciobănaşi este „Basarabean”. Variantele culese de Ion Lucian, dintr-o comună ferită de suflu civilizaţiei sunt foare valoroase şi prin arhaicitatea lor.

Culegerea este sistematizată ştiinţific, după cele mai recente catalogări, cuprinde un indice de persoane de la care s-au cules textele cu indicare pieselor ce au fost culese de la respectivele persoane, precum şi un glosar

Cea de-a doua culegere, **Poveşti din Ţara Năsăudului ,** apare la aproape o jumătate de veac de la ultima culegere de poveşti din Ţara Năsăudului. În 1967, apăreau **Poezii şi basme populare din Munţii Rodnei** de Iustin Ilieşiu, în care acesta publica 24 de basme. Ion Lucian publică în această culegere 234 de poveşti. Titlul este dat de vechea tradiţie ardelenească de a denumi astfel aceste creaţii populare pluriepisodice în care realul se împleteşte cu fantasticul. (Vezi : Ion Pop Reteganul : „Poveşti ardeleneşti, Titus Pop : „. Poveşti năsăudene”, acelasîi: „Alte poveşti năsăudene”). Este o culegere reprezentativă pentru comuna Parva de unde provin 140 de poveşti, urmată de Rodna cu 49 şi Şanţ cu 24, iar din Rebra 7, celelalte poveşti fiind culese din alte localităţi ale judeţului nostru dar numărul lor este foarte mic din fiecare localitate.

Deşi culegerea este intitulată „poveşti”, lucrarea mai cuprinde snoave (13), legende (188) şi povestiri (12). Obsevăm că autorul a dat o mare atenţie culegerii legendelor multe dintre ele inedite, pe care le clasifică în : despre cer şi stele, geografice, despre ape, despre stânci, despre localităţi şi locuitori, istorice, despre plante şi vieţuitoare, despre mine şi minerit, despre comori, despre Fata Pădurii, despre zâne, despre zmei, despre balauri, uriaşi, spiriduşi, despre moroi, despre duhul rău şi ceasul rău, despre foc şi apă, despre magie, despre sfinţi, sărbători şi obiceiuri.

Dacă avem în vedere că 140 de poveşti sunt culese din Parva, la care adăugăm cele 821 de creaţii folclorice în versuri, avem dovada că Ion Lucian a realizat prin cele două lucrări prima monografie folclorică publicată a unei localităţi din Ţara Năsăudului.

Nu mică ne-a fost mirarea când am primit şi a treia carte **„Căutătorii de aur din Carpaţi**” în care Ion Lucian adună 275 de legende şi povestiri din 24 de judeţe acoperind în acest fel Transilvania, Muntenia

şi Dobrogea, dintre care 75 aparţinând judeţului Bistriţa-Năsăud. Legendele le împarte în :minereşti, geologice, despre minerale şi roci, despre minereuri, despre cărbuni, petrol şi gaze şi despre fosile. Povestirile sunt clasificate cu aceeaşi exactitate în: despre minerut, despre geologi, despre obiceiuri şi despre terapie minerală. Chiar dacă nu toate legendele au conţinutului narativ cerut de o legendă, ele rămân adevărate mărturii peste vremuri a unor ocupaţii pe cale de dispariţie şi odată cu ea şi legendele legate de ea. Rămâne, aşadar, o lucrare ce a necesitat multă muncă făcută cu abnegaţie şi scoasă la iveală pentru generaţiile care vor veni.

Ion Lucian : „Păunaş mândru rotat” , Editura Napoca Star, Cluj-Napoca , 2006
Ion Lucian : „Poveşti din Ţara Năsăudului”, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2007
Ion Lucian : „ Căutătorii de aur dinCarpaţi”, Editura Napoca Ştar, Cluj-Napoca , 20007

ION BARNA

In deceniul al patrulea al secolului trecut figura reprezentativă a folcloristicii româneşti poate fi considerat Ion Muşlea, în primul rând prin impulsul dast culegerii datinilor şi obiceiurilor, dar şi prin studiile sale domeniul folcloristicii şi etnografiei, iar în al doilea rând, prin realizarea Arhivei de Folclor de la Cluj, pe care a şi condus-o.

Arhiva de Folclor din Cluj şi-a propus „organizarea unor culegeri sistematic pe întreg teritoriul ţării, prin răspunsuri la chestionare şi prin culegeri făcute de specialişti pe teren, explorarea cu deosebire a zonelor mai puţin cercetate.(1)

Pentru realizarea acestor considerente, Arhiva de Folclor, prin directorul ei, Ion Muşlea, va lansa între 1930-1942 un număr de 14 chestionare trimise intelectualilor satului românesc. Paralel cu aceste chestionare, cu o tematică foarte largă cuprinzând , în general, aspecte etnografice „Calendarul poporului pe lunile ianuarie-februarie cuprinde obiceiuri de primăvară, vară, naştere, nuntă înmormântare etc”(2), iar „Arhiva a lansat un număr de cinci cieculare ce urmăreau adunarea de materiale referitoare la o temă strict limitată, un text literar (snoava despre femeia necredincioasă, „Mioriţa”), un obicei (legatul viilor, povestiri în legatură cu focurile), definirea unor termeni (vrăji, farmece, boscoane, descântece)” (3), adică acele laturi ale vieţii spirituale, a caror cercetare până atunci a fost neglijată.

Acestor chestionare şi circulare le-a răspuns intelectualitatea satelor : învăţători, preoti, notari studenţi şi chiar elevi, adică acei care trăiau şi cunoşteau cel mai bine manifestările populare, ei „trăind în mediul său social”, aşa cum cerea Ion Muşlea.

Remarcabilă este promtitudinea cu care au răspuns intelectualii satelor din Transilvania şi Banat, căci dintr-un total de 875 de răspunsuri primite, 416 erau din aceste două provincii. Acest fapt se datorează interesului pentru folclor ce s-a creat aici prin ziare şi reviste şi tradiţiei existente în aceste provincii pentru culegerea folclorului.

Printre cei care răspund solicitărilor lui Ion Muşlea se numără Ion Barna, cel care a fost între 1901-1936 învăţător şi director al şcolii din

Maieru, localitate care a păstrat cu acurateţe folclorul şi obiceiurile româneşti. (4). In autobiografia sa scrisă în 1952, vorbind despre culegerea folclorului, el va arăta : „Indeosebi m-am preocupat cu culegerea de folclor, poveşti, descântece, bocete, obiceiuri de iernă, de primăvară, credinţe şi povestiri despre duhuri şi fiinţe supranaturale din comuna sa natală, Maieru. Intreaga colecţie am predat-o Academiei Române, Filiala Cluj… după cum urmează : „Obiceiuri de vară", caiet de 11 pagini, înregistrat sub nr. 315, „Obiceiuri de iarnă", caiet de 92 pagini, înregistrat sub nr. 346, „Obiceiuri de primăvară şi credinţe şi povestiri despre duhuri şi fiinţe supranaturale", caiet de 64 pagini, înregistrat sub nr. 406". (5)

Cele trei caiete trimise de Ion Barna nu cuprind răspunsuri la toate chestionarele şi circularele trimise de Ion Muşlea. Studierea celor trei manuscrise ne arată că Ion Barna a răspuns la numai câteva chestionare, respectiv la următoarele chestionare ; „Chestionarul nr. 1. Calendarul poporului pe lunile ienuarie-februarie", „Chestionarul nr. 2. Obiceiuri de vară", „Chestionarul nr. 4. Obiceiuri de primăvară", Chestionarul nr. 5. Crediniinţe supranaturale" şi „Chestionarul nr. 11. Obiceiuri de nuntă". Dintre circulare, Ion Barna a răspuns numai la primele două. Despre femeia necredincioasă şi despre balada „Mioriţa".

Intregul material cules de Ion Barna este scris în anul 1932, aşa cum reiese din finalul manuscrisului nr. 346 „In referire la adresa On. Dvs, nr. 195 din 22 martie 1932, cu onoare vă înaintez caietul prezent, care conţine material folcloric adunat de mine în comuna Maieru, judeţul Năsăud,… Maieru, la 26 aprilie şi terminat la 14 noembrie 1932".

Chiar dacă nu a răspuns la toate chestionarele sau circularele lansate de Ion Muşlea, studierea materialelor trimise de Ion Barna ne oferă o imagine de ansablu asupra vieţii folclorice a acestei localităţi la un moment dat, dar şi o privire retrospectivă a fenomenelor folclorice care s-au păstrat intea informatorilor săi. . El mu culege numai folclorul activ al acelui moment sau datinele şi credinţele care care se oficiau atunci, ci el reuşeşte prin alegerea unor informatori cu o vârstă înaintată (Isip Ilişca, 78 ani, Matroana Rebrişorean, 68 ani, Varvara Avram, 68 ani) să redescopere creaţii folclorice sau obiceiuri şi datini pe cale de dispariţie, sau chiar dispărute la momentul respectiv.

Analizând comparativ cehstionarele la care Ion Brana a răspuns cu cele la care n-a răspuns, vom vedea că el nu a răspuns la acele chestionare

care cuprindeau laturi spirituale cu o erie de desfătin spectaculară din viaa colectivităţii române dinaintea celui de al doilea război mondial.

Primul material pe care-l trimite Arhivei de Folclor Cluj intitulat : „Material folcloric, cules de Ion Barna, înv. director în comuna Maieru, jud. Năsăud pentru Arhiva de Folclor a Academiei Române-Cluj”, cuprinde răspunsurile la chestionarul nr. 1 şi la cele două circulare. Aşa cum notează : „Am răspuns după debilele mele cunoştinţe, ambelor circulare şi la chestionarul nr. 1, iar la urmă am descris şi adunat obiceiurile de la nuni”. (6)

Răspunzând la circulara nr. 2 cu privire la „Mioriţa”, Ion Barna culege numai o singură variantă a tipului „Fata de maior” şi ne surprinde faptul că la data culegerii nu se cunoştea balada „Mioria” în varianra „Ce s-aude-n sat la noi” pe care o descoperise cu 10 ani mai înainte în comuna învecinată, Rodna, Ovid densuşianu. (7). Varianta „Fata de maior”. A fost „împrumutată” din alte zone ale Ardealului : „ despre zona Jiboului se poate afirma cu certitudine că este locul unde pare a se fi născut tipul „Fata de maior”… prelungirile tipului de-a lungul Someşului până în zona Năsăudului şi în părţile Huedinului, arată numai forţa sa de penetraţie”. (8). Despre această variantă Ion Barna confirmă că nu a fost specifică zonei cci „ Acest cântec e cunoscut de toţi aproape, sub titlul de „Colindul păcurarului”. Il cunosc şi cei bătrâni, dar nu întregime , ci numai fragmentar. Posibil a fost adus de vreun cionan străin, din altă parte , tot asa cred că e importată melodia”. (9)

In continuare, Ion Barna răspunde circularei nr. 1, privitoare la „snoava femeii necredincioase” arătând că o astfel de snoavă în comuna noastră nu se cunoaşte” (10). La acea dată era culeasă o baladă pe această temă „Nevasta fugită” de Iustin Ilieşiu, în 1930. Rămasă în manuscris până în 1967, piesa folclorică nu a fost cunoscută de Ion Barna. (11) Tot ca răspuns la această circulară el mai trimite patru colinde : „Scoală, gazdă, de pe vatră”, „Acolo-n jos pe şesurele”, „Mă luai, luai” şi „Inaintea ăstor curţi”, care sunt variante ale colindelor publicate de fiul său în 1944, în culegerea „ Veselie, dor şi jale”. Remarcăm faptul că la acea dată aceasta era colindă . Ea are apropieri cu „Mioriţa”, dar şi unele delimitări : „Desigur că, din punctul de vedere al realizării artistice, variantele colindei „Mă luai, luai” nu sunt, pe toată întinderea lor, comparabile cu cele ale „Mioriţei”. Deşi avem de a face, în ambele cazuri, cu o stranie discontinuitate între nivelul epic şi cel liric, cu o „cotitură” înspre moarte a

destinelor unor eroi care, inițial, păreau a promite cu totul altceva, numai în cazul ciobanului din „Miorița" moartea este valorizată printr-o viziune specifică, învinsă, anihilată printr-un mod propriu de raportare la ea". Şi ca valoarea artistică a colindei „Mă luai, luai" „rezidă în tensiunea ce se crează inceput, cu irizări diamantine „Joi de dimineață / Cu rochia creață / Tot peste fâneață") şi sumbra imagine finală, a unui univers ce pare a suferi de o stranie dilatare („Că apele-s late / Satele-s departe…"), lăsând omul singur cu sine în fața marelui întuneric al morții". (12)

Incepând prezentarea calendarului poporului pe lunile ianuarie-februarie, Ion Barna surprinde sărbătorile Sfântul Vasile în ajunul Anului Nou : „în ajun, încă de pe la vecernie copii, până la etatea de 14 ani, suflă în bucium pe colinele ce împrejmuiesc comuna, după ce înserează, din răspântiile ulițelor". (13) în vreme ce vânătorii, după trag câteva salve se duc la unul cu numele Vasile îl felicită şi petrec până noaptea târziu „şi se remunerează cu mâncări şi băuturi, tutun". (14)

Un capitol bogat date etnografice este cel al „obiceiurilor de Anul Nou", în care sunt redate nu numai obiceiuri legate de acest eveniment dar şi multe credința, vrăji ce de fac acum. Considerat ca un timp de trecere dintr-un an altul, ajunul Anului Nou este prielnic manifestărilor unor forțe malefice cum sunt tricolicii şi moroii, tricolicii fiind copii care au fost înțărcați câteva zile şi apoi lăsați să sugă iar, care se transformă în porc scroafă, sau cal şi atacă oamenii în această seară, iar moroii sunt copiii morți înainte de-a fi botezați şi apărând şi ei ajunul Crăciunului al Anului Nou şi al Bobotezei. Pentru a se aputea apăra de aceste spirite şi de alte duhuri rele, gospodarii ung cu usturoi vitele în frunte şi la pinteni , iar un copil nevinovat înconjură casa şi grajdurile de trei ori cu tămâie aprinsă.

Tot în ajunul Anului Nou se mai practică anumite practici cum este legatul socului pentru ca fetele să-şi găsească ursitul, precum şi unele descântece şi vrăji pentru măritatul fetelor făcute la Bobotează aşa numitele „Descântece de întors". Textul recitat la legarea socului se bazează pe puterea magică a cuvântului rostit pentru aducerea iubitului, dar şi pe consecine care vor apărea dacă chemarea nu va fi împlinită : „Că de n-a porni / Să ştii c-a plesni / Şi de n-a pleca / Să ştii c-a crepa". Dacă acest descântec nu a avut succesul aşteptat atunci se apelează la Sfânta Maria şi la apa Iordanului. Descântecele culese de Ion Barna sunt remarcabile nu numai pentru conținutul de idei pe care le cuprind, dar şi pentru caracterul lor arhaic căci : „Specia este străveche, fiind atestată în primele documente

culturale ale antichității îndepărtate.. Hrana lingvistică concordă pe deplin cu caracterul său ancestral, stilul descântecelor vădindu-se poate cel mai arhaic dintre toate speciile folclorului" (15)

Un obicei care a fost până în zilele noastre în satele someşene a fost „berea" adică o petrecere de 8 sau 10 zile şi seri, împreună. In unele sate a fost până la revoluție, dar la Maieru a dispărut la începutul secolului XX, asa cum arată şi Ion Barna „ Astăzi (1932 n. n.) nu există. Inainte cu 30 de ani se întovărăşeau feciorii numită „Bere". (Ms. 346, p. 39)

Sub titlul „Celelalte sărbători", Ion Barna descrie unele tradiții populare numite în popor „sărbători băbeşti", denumire sub care se ascund unele sărbători ținute doar de femei bătrâne, iar dacă acestea erau ținute de femei bătrâne 1932, astăzi nu se mai cunosc. : „Dintre sărbătorile băbeşti la noi în sat se observă : Sân- Petru de Iarnă la 16 ianuarie… apoi Filipii şi Trisfetitele din 25-30 ianuarie… Sf. Haralambrie din 10 Faur", (Ms. 346. p. 43-44) toate acestea erau zile în care în nu se lucra şi se considera că erau ținute pentru sănătatea animalelor. Cu acest prilej, legat de sănătatea animalelor, Ion Barna menționează un „leac băbesc" numit „unsoarea din Andrei", care se prepara astfel : „ …în noaptea de Andrei, 30 noiembrie, se ia unsoare de porc negru, se amestecă cu usturoi, cu dohot= păcură, cu praf din culcuşul porcilor, puțin praf din 3 răspântii de drumuri, puțină cenuşă făcută exclusiv din coceni de porum şi amestecată cu puțină untură de şarpe şi mentă neagră. Cu această unsoare se ating, se ung vacile la uger umflat, ori alte vite pe locul umflat şi dureros".

Un capitol foarte bogat în date etnografice este cel rezervat nunții în care sunt redate nu numai aspecte etnografice şi folclorice ci şi cele sociale sau aspectul material al nunții constând în felul cum erau crescute fetele la țară sau zestrea pe care o primesc fetele la măritat. Sunt redate unele aspecte azi dispărute din ceremonialul nunții cum sunt descântecul cămăşii mirelui, a soacrei, sau descrierea celor trei seri de nuntă . „seara pomului", „seara mirelui" şi „seara miresei" cu tot ceremonialu şi semnificația lor. Interesant ni se pare astăzi că nunta ținea trei zile la rând, fiecare seară avea specificul ei. : „seara primă era la mire, veselia colăcarilor şi a druştelor, seara premergătoare cununiei şi i se zice „seara pomului". O creangă potrivită de pom era înfiptă într-un colac mare, de grâu, pe masă. Mirele se îngrijea din timp de 18-20 turte mari şi pe atâtea mici, procurate de la turtari (făcute din miere şi făină), care erau legate cu păr roşi şi chiar a erau aşezate pe creangă (pe pom) de mire, mireasă,

nănaşă nănaşi, părinţi colăcari şi druşte în aşa mod ca să nu se vadă crengile aproape deloc. Acesta (pomul) stă în mijlocul mesei şi a treia zi se duce cu colăcari, cu mare alai, cu muzica, joc, băutură la nănaşi cărora le era dăruit" (Ms. 346, p. 54)

Nu lipsit de inreres este „recitalul" dintre staroste la casa mirelui şi a miresei. In „seara miresei" : era un obicei pe care-l notează : „In timpurile vechi, cu 50 de ani (în urmă n. n.), după celebrarea căsătoriei şi după ce soseau acasă la mireasă unde se ţinea nunta, una din paranimfe (druşte, chematoare) lua rămas bun miresei, numai fetelor, celor ce se căsătoreau pentru a doua oară nu, cântând următorul text : (obiceiul a dispărut)

„Ia-ţi gojiţă, voaie bună
De la soare, de la lună,
De la fir de mătrăgună
De la mumă-ta cea bună;
De la fir de mutătoare,
De la dragă şezătoare,
De la fir de busuioc,
De la feciori, de la joc!
Miresucă cu cununa,
Cămasa pe tine sună
Să cunoaşte că-i fi bună,
Că nici mă-ta n-a fost rea,
Că te-a făcut frumuşea.
Mireasă, mireasa bună,
Pară-ţi rău după cunună,
După cununa cea verde
Că te-ai despărţit de fete,
Te-ai băgat între neveste.
După cununa cu flori,
Te-ai despărţit de ficioeri,
Te-ai băgat între nunrori !"
(Ms: 315, p. 11)

Descrierea nunţii este foarte amănunţită cuprinzând toate fazele ei, Ion Barna dovedindu-se un bun observator al nunţii româneşti din satul său

Răspunzând Chestionarului IV „obiceiuri de primăvară", el se opreşte mai întâi asupra jocurilor de copii practicate primăvara, oprindu-se

asupre două jocuri, azi dispărute : „cioacăua” şi „pe fugă”, jocuri care : „se joacă şi de adulţi (pe lângă copii) şi chiar şi de bărbaţi. Il joacă şi fetiţele”. (Ms. 406, p. 4) Abordând jocurile de copii, Ion Barna se ocupă şi de numărători, adică acelei părţi introductive prin care se stabilesc rolurile pe care le vor avea participanţi la aceste jocuri. Aceste numărători nu numai că stabilesc rolurile participanţilor, dar prin folosirea unor cuvinte magice, uneori neînţelese de copii, crează acea stare de incitare la joc.Aceste numărători sunt : „ o acţiune ludică având multiple funcţii cu care debutează majoritatea jocurilor tradiţionale de copii. Numărătoarea este recitată de unul dintre jucători care alege sau indică cu mâna pe fiecare copil în parte când pronunţă un cuvânt sau un grup de silabe”.(16)
Iată două exemple :

„Edu, bedu, sacaredu,
Dina, bana, băcărana,
Tuz”
„Unima, dunima,
Pinina, parima,
Ciuca, rusca,
Buf”

Muncile agricole beneficiază de de numeroase obiceiuri din primăvară până-n toamnă. Primele ritualuri fiind menite să forţeze forţele naturii, cu binecuvântarea divină de a rodi. Ion Barna redă întregul ritual ce se desfăşoară înainte de a ieşi cu plugul la arat. De remarcat că în zona Năsăudului ieşitul la arat nu este un spectacol la care participă tot satul ci unul cu caracter religios şi restrâns : „Când pleacă plugarul pentru prima zi la arat, boii înjugaţi la carul cu plugul, teleguţa şi celelalte unelte de plugărit stau în curte. Bărbatul ia tămâia sfinţită de preot, ia un acoperitor din lut pentru oale, pe care aşază cărbuni aprinşi, peste ei pune tămâie şi câte trei grăunţe din toate cerealele, cu care înconjură plugul şi carul cu boii de trei ori, spunând cu capul descoperit, rugăciuni lui Dumnezeu. Iar cărbunii rămaşi cu tămâia se aruncă pe apă curgătoare”. (Ms. 406, p.8-9)

In răspunsul dat la Chestionarul V „Credinţe şi povestiri despre duhuri şi fiinţe supranaturale”, Ion Barna face o trecere în revistă a credinţelor despre aceste forţe malefice ale naturii cum este Fata Pădurii, o vietate ce trăieşte prin munţi şi păduri, foarte urâtă, exercitându-şi puterea asupra oamenilor şi animalelor de care poţi scăpa numai prin descântece. Spre deosebire de Fata Padurii, care este prezentată sub forma unei fiinţe

înspăimântătoare, credința populară despre zâne cărora „pe aici le mai zic iele”ne-o prezintă ca pe un ideal de frumusețe feminină , care îşi caută parteneri de de petreceri feciori sau bărbați frumoşi cărora le tulbură mintea : „Zânele au înfățișarea fetelor : sunt înalte, subțiri (zvelte), cu păr bălai (blond) lung, pielea albă, ochi albaştrii, obrazul alb- roşu, în general, sunt foarte frumoase, au la ambele umere aripi cu care zboară ca gândul. Locuiesc în stâncile pădurilor, neumblate de oameni. Zânele umblă şi ziua şi noaptea, dar nu se pot vedea de oameni. Se apropie, în general, de feciorii frumoşi, care dorm pe câmp liber, apoi de bărbați tineri şi frumoşi, pe care îi ridică în somn şi-i duc la locuințele lor, joacă şi-şi petrec cu ei câte 3-5 zile, apoi îi eliberează, dar nici unul nu scapă teafăr: ori râmâne nebun, ori olog, neputincios, neom”. (Ms. 406, p. 24)

Nici zmeii nu sunt cei din poveşti, care nu sunt balauri, despre care nu se cunoaşte nimic în schimb zemeii sunt prezențe mai umane „In cele mai multe cazuri se acoperă pe pământ luându-şi formă de om şi caută nevestele tinere cărora le lipsec bărbații de vreme îndelungată. Intră în casa lor, se petrec cu ele, apoi pleacă. De regulă, se spune, le sucesc mintea; numai cu „crucea cea mare” se pot apara de zmeu”. (Ms. 406, p. 28)

O altă forță malefică poate amenința viaa oamenilor şi animalelor este „ceasul rău” care „este nevăzut, trece pe deasupra vitelor de jug în formă de vântuleț subțire în fâşie îngustă, abia de o palmă, exclusiv noaptea pe la orele 12”. (Ms. 406. p.30)

In concepția populară orice se abătea asupra oamenilor sau animalelor, putea fi vindecat cu ajutorul descântecelor. Ion Barna redă câteva descântece: „de ceas rău”, „de săgetat”, „de duh rău şi spaimă, „de spăriet”.

Ion Barna dă o amplă relatare despre vrăjitoare sub toate aspectele vieții lor: anumite semne pe corp, locuința lor la marginea satului, leacurile pe care le dau vrăjitoarele, legătura lor cu Necuratul şi multe altele.

Marele merit al lui Ion Barna este că a descris unele fapte legate de vrăjitorii precum şi că a notat foarte multe descântece azi dispărute odata cu practica vrăjitoriei.

O plantă importantă care se foloseşte la „facerea” vrăjilor este mătrăguna a cărei culegere are un întreg ritual şi care are şi un descântec :

„Mătrăgună, doamnă bună,
Mândră şi frumoasă,

Drăgăstoasă şi voiasă
Să mă faci şi pe mine
(după destinaţia ce i se dă)
Bogată, ori frumoasă,
Drăgăstoasă"
(Ms. 406, p. 55)

In tratarea cununii secerişului, Ion Barna dă dovada cunoaşterii amănunţite a acestui obicei, notând nu numai desfăşurarea lui ci şi creaţiile folclorice legate de acest obicei.

Nu numai aspectele relatate sunt cuprinse în răspunsurile lui Ion Barna, ci o lume arhaică, cu credinţele şi obiceiurile ei, cu fascinaţia ei arhaică, cu frumuseţea ei se regăseşte în aceste răspunsuri. „Materialurile folclorice" ale lui Ion Barna reprezintă cea mai completă monografie folclorică şi etnografică a acestei localităţi, menită să releve aspecte vieţii spirituale între cele două războaie mondiale, dar cu aspecte ce se regăsec în satul românesc arhaic.

NOTE

1. Ion Taloş : „Ion Muşlea, organizator al culegerii şi prelucrării folclorului românesc", în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967" Clzuj, 1969, p. 357
2. A se vedea o descriere mai amplă la Ion Taloş studiul citat
3. Ion Taloş : op. cit. p. 359
4. Despre Ion Barna au scris : Teodor Tanco „VRV" vol. IV, p. 261-264; Teodor Tanco în „Dicţionat literar 1639-1977", p. 62-63; Clemente Plăianu în Buletin intern, 1985, nr. 5, p.139 ; Liviu Păiuş în Cuibul visurilor", 2003; Sever Ursa în „Dicţionarul culturii şi civilizaţiei populare, vol. Tara Năsăudului", 2010, p. 36-37
5. Apud : Teodor Tanco : „Virtus Romana Rediviva", vol. IV, p.263-264
6. Ms. 346, p. 89
7. Ovid Densusianu : „Vieaţa păstorească poezia noastră populară" Ed, Lit. Bucureşti, 1975, p.99
8. Adrian Fochi : „Miorița. Tipologie. Circulaţie, Geneză. Texte" Ed. Acad.RSR 1964, p. 337
9. Ms. 346, p. 3-4

10. Ms. 346, p.10
11. Iustin Ilieşiu : „Folclor din Transilvania”, vol. III, Buc. 1967
12. Vasile V. Filip : „Eseuri +- etnologice”, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p. 46
13. Ms. 346, p. 9
14. Idem, p. 10
15. Ovidiu Bîrlea : „Folclorul românesc”, vol. I, Bucureşti 1964, p. 56
16. I. Evseev : „Jocurile tradiționale de copii”, Ed. Excelsior, Timişoara, 1994, p. 52

CUPRINS

1. Folclorul epic năsăudean……2
2 Eminescu în spațiul folcloric somesan…….13
3. Folclorul păstoresc în Valea Rodnei……. 30
4. Manuscrisele lui I. P. Reteganul-între editări şi aşteptări……..58
5. Raporturile dintre Coşna şi Cârlibaba cu Ținutul Năsăudului..65
6. Țara Bârgăului în opera lui Florian Porcius…….. 79
7. Țara Năsăudului……. 91
8. O valoroasă culegere de folclor someşan……..104
9. Academicianul Florian Porcius- om al cetății…… 131
10. Activitatea lui Ion Pop Reteganul la Rodna……. 159
11. Ion Pop Retganul şi Simion Florea Marian…… 174
12. Florian Domide şi colecția sa de folclor, inedită, de la 1827…186
13. Iuliu Moisil – folclorist……. 189
14. Miorița- variantă inedită…… 211
15. Ion Pop Reteganul- etnograf……. 216
16. O amplă tetralogie…….. 221
17. Preliminarii la Monografia Rodnei……. 225
18. Din istoria Bisericii Românești din Rodna Veche…… 243
19. Folcloristul Iustin Sohorca…….. 264
20. Un folclorist necunoscut: Ştefan Muntean…… 277
21. Memorandistul Gherasim Domide……. 282
22. Un folclorist al Țării Năsăudului……. 320
23. Ion Barna…… 323